GORKİ

FOMA

YAYINLARI

1. basım eylül 1986

FOMA / Maksim Gorki'nin romanı / Türkçesi, Atilla Tokatlı / Cilt, Dostlar Mücellithanesi / Doyuran Matbaası'nda dizilip basılmıştır / Oda Yayınları, Babıali Cad. Nu. 19/3, Cağaloğlu-İST. / Haberleşme, PK. 57, Sirkeci-İST. / Tel.: 527 39 53.

MAKSİM
GORKİ

Türkçesi:
Atilla Tokatlı

FOMA

Anton Pavloviç Çekov'a

I

İnyat Gordeyev; altmış yıl kadar önce, yani Volga kıyılarında birkaç milyonluk servetlerin akıl almaz bir hızla kurulduğu çağlarda, zengin tüccarlardan Zayev'in şalupalarından birinde, yedek çekme takımına kumanda ederdi.

Güçlü kuvvetli, yakışıklı ve aklı kendine elverir bir adamdı İnyat Gordeyev. Hani bazı insanlar vardır, her zaman ve her yerde başarı kazanırlar; özellikle yetenekli ya da çalışkan olduklarından değil; müthiş bir enerjiyle dolup taştıklarından ve hedeflerine doğru yürürken, arzularına uygun düşmek şartıyla, her çareye iç huzuruyla başvurduklarından. Ve bunu da gayet iyi bilirler, vicdansızlıklarından enikonu acı duydukları bile olur zaman zaman; ama vicdan dediğimiz şey, sadece zayıf kişilere canavar kesilir; güçlü kişiler çabucak boyunduruk altına alır vicdanı ve amaçlarının gerçekleşmesi için seferber eder. Ödedikleri tüm cereme, birkaç geceyi uykusuz geçirmekten ibaret kalır; ve sonunda vicdanları tabiatlarına galebe çalarsa, sarsılırlar ama yıkılmazlar katiyen; vicdanlarının hükmü altında da, vicdansız dönemlerindeki kadar huzur içinde yaşarlar... İşte bu cins insanlardan biriydi İnyat Gordeyev.

Nitekim kırkına bastığında, üç buharlı vapur ve bir düzine kadar şalupa sahibiydi. Volga kıyıları boyunca, zenginliği gibi zekâsı da saygı uyandırıyordu. Ama gene de asıl isminden çok takma ismiyle anılıyordu: «Delifişek»... Delifişekti evet; çevresindeki öbür insanlarınki gibi düzgün bir şekilde akıp geçmiyordu çünkü hayatı: Sürekli bir kaynama halinde olduğu için birden galeyena gelip yatağından çıkıyor, esas hedefinin para kazanmak olduğunu âdeta unutuyordu. Üç ayrı Gordeyev vardı sanki; sanki İnyat apayrı üç ruh taşıyordu. Bunlardan biri ve en dişlisi

tamahtı. Ve tamahın buyruğuna girdiği vakitler, amansız bir çalışma tutkusuna kapılmış bir adam kesilirdi İnyat. Bu tutkuyla gece gündüz yanar tutuşur, tüm varlığıyla paraya adar kendini ve düştüğü yerden avuç dolusu rubleyle kalkardı; doymak bilmezdi sanki kâğıt paraların hışırtısına, akçelerin çınlamasına. Ama nasıl çalışıp çırpınırdı Volga boyunca; ırmağı defalarca iner çıkar ve her adım başına altın avlamaya yarayan bir ağ atardı. Buğday alırdı köylerden. Ribinsk'e indirir, şalupalarına yüklerdi: Çalar çırpardı tabii, bazen farkına varmadan, bazen de bile bile; kazıkladığı insanlarla açıktan açığa alay etmekten geri kalmazdı katiyen; ve o anlamsız para hırsı, İnyat'ta şiir mertebesine erişirdi bazen. Ama, bu ruble avına bunca çaba verdiği halde, kelimenin dar anlamında bir tamahkâr değildi. Hatta malına karşı samimi bir kayıtsızlık bile gösterdiği olurdu.

Bir gün, Volga'yı buzların kapladığı sırada, ırmağın kıyısında durmuş ve buzların otuz kulaçlık yeni şalupasını sarp kıyıya çarpa çarpa ezip parçaladığını seyrederken dişleri arasından şöyle mırıldanmıştı:

— Şaşmaz haklayacaksın onu belli!... Ha gayret, vur biraz daha, biraz daha ez!... Ha gayret aslanım, az kaldı!...

— Hayrola İnyat? —diye sormuştu sağdıcı Mayakin.— Kesenden on bin rubleyi çekip götürüyor bu buz, ve sen onu nerdeyse alkışlayacaksın!

— Yüz bin daha kazanırız, aldırma!... —demişti.— Şu Volga'nın hamaratlığını seyret hele şimdi! Şu kudrete, sıhhat fışkıran şu güzelliğe bak! Bütün yeryüzünü çökertip atabilir aslanım, benim şalopam da neymiş!... Zavallı «Boyarin» bak ne hale geldi bir anda! Topu topu da bir tek sefer yapmıştı henüz yavrucak... Ne olmuş yani, ölecek değiliz ya! Hadi gel, cenazenin şerefine bir kadeh atalım...

Şalopa paramparça olmuştu. İnyat'la Mayakin, rıhtımdaki meyhanede kurulmuş; bir yandan votka içiyor, bir yandan da «Boyarin»in buz yığınları arasında akıntıyla gittikçe sürüklenip uzaklaşan kalıntılarını seyrediyorlardı pencereden.

— İyice tasalandın gemiye İnyat!

— Niye tasalanacakmışım? Volga değil mi bunu bana veren, geriye almak hakkıdır elbet... Kolum kırılsa daha mı iyi olurdu dersin!...

— Ama ne de olsa...

— Aması falan yok bu işin! Kendi gözlerimle gördüp olup biteni, diyecek hiçbir şeyim yok, ilerisi için ders alırız o kadar!... Ama «Volgar»ım yandığı vakit tasalanmıştım doğrusu, görmemiştim çünkü yanışını. Oysa öyle bir parçanın o karanlık gecede suların üzerinde alev alev tutuşması, tadına doyulmaz bir seyir olurdu, ha? Koskoca bir vapurdu ne de olsa...

— Ona da pek yanar gibi görünmüyorsun aslında?

— Vapura mı? Yoo, ona yazık olduğuna şüphe yok!... Ama yanmak, acımak, tasalanmak, aslında aptallıktan başka bir şey değildir azizim. Ağla ağlayabildiğin kadar: Gözyaşların mı söndürecek yani yangını! Sen burada yaş dökersin, gemiler orada yanmaya devam eder. Aslında her şey yanıp kül olsun isterse, hiç önemi yok. İnsanın içinde tutuşan çalışma ateşi küllenmesin yeter ki, yanılıyor muyum?

— Katiyen!... —demişti Mayakin gülümseyerek.— Aslan gibi konuştun... Ve bu türlü konuşan bir adamın ayağından donunu al koyver, çok geçmez gene zengin olacaktır...

Binlerce rublenin kaybını bir feylesof rızasıyla karşılardı ama her kapiğin değerini de bilirdi İnyat. Dilencilere bile nadiren mangır kaptırır, verdiği zaman da gerçekten çalışamayacak durumda olanlara verirdi. Eli kolu azcık tutan birisi çıkıp da karşısına sadaka istemeye görsün, terslerdi hemen:

— Yaylan buradan!... —derdi.— Gücün kuvvetin yerinde henüz, çalışabilecekken dinlenmek de nesiymiş... Dur hele! Git şurada benim kapıcının gübreyi taşımasına yardım et, bir metelik vereyim sana...

Coşkun çalışma dönemlerinde, insanlara amansızca davranırdı hep; ama kendine de acımasızdı rublе avında, dinlenmek nedir bilmezdi. Ve sonra birdenbire, malının efendisi değil kölesi olduğunu hissederdi. Tüm yeryüzünün o insanın aklını başından

alan büyülü güzelliğe büründüğü ve okşayıcı bir esintinin berrak gökyüzünden bir serzeniş gibi salınıp indiği bahar çağlarında düşerdi bu hale. Dalgınlaştıkça dalgınlaşırdı artık, kalın çatık kaşlarının altından çevresine derin derin bakar dururdu; suratsız ve kırıcı olurdu günler boyunca; yüksek sesle sorup açıklamaktan ürktüğü birtakım şeyleri sessizce kendi kendine sorarmış gibi... Ve işte o zaman, ikinci bir ruh uyanırdı içinde. Açlıktan gözü kararmış vahşi bir hayvanın sabırsız ve öfkeli ruhuydu bu... Ayrı gayrı gütmeksizin, herkese karşı küstah ve alaycı kesilir; içtikçe azar, yetinmeyip yanındakileri de azdırır; içinde bir pislik yanardağı kabarırmışçasına çılgınlaşırdı. Kendi eseri olan ve severek sırtlandığı zincirlere kudurgan bir öfkeyle saldırırdı; ama kırmaya gücü yoktu onları. Perişan, pis, sarhoşluk ve uykusuzluktan yüzü gözü şişmiş bir halde ve çatlak bir sesle her önüne çıkana kükreyip çatarak, şehrin bütün meyhane ve batakhanelerini birbir tavaf eder; saymadan avuç dolusu savurur cebindeki parayı; kederli şarkılar dinleyip ağlar; sonra kalkıp danseder, tepinir, fırlayıp vurur kırar; ama nerde ne yapsa, yatışıp huzura kavuşamazdı bir türlü.

Şehirde efsane haline gelmişti sefahat âlemleri; herkes İnyat'ı kınar ayıplardı bu yüzden; kınamasına kınarlardı da, beraber vur patlasın çal oynasın davetini reddetmek hiç kimsenin haddine düşmemişti... Haftalar boyunca böyle yaşardı. Sonra birden, hâlâ meyhane kokusu dolu ama artık bitkin ve yatışmış, çıkagelirdi eve. Ve şimdi utanç taşan gözleri âcizane önüne eğik, karısının serzenişlerini süt dökmüş kedi gibi sessizce dinler; sonra odasına kapanırdı. Başı göğsüne düşmüş, takatsiz kolları iki yana sarkmış, omuzu çökmüş bir halde; saatlerce dizüstü ve dua etmeye cesareti yokmuşçasına susup kalırdı ikonaların önünde. Karısı ayaklarının ucuna basarak kapıya yaklaşır ve dinlerdi. Yorgun ve hasta bir beygirinkine benzer derin iççekişler yükselirdi içerden.

Avuçlarını geniş göğsüne olancak gücüyle bastırarak inlerdi İnyat:

— Tanrım! Gölen sensin, sen bağışlarsın!...

Nedamet günlerinde sadece arı su içer, çavdar ekmeği yerdi. Daha sabahtan, odasının kapısına kocaman bir sürahi suyla biraz tuz ve bir çavdar ekmeği bırakırdı karısı. İnyat kapıyı açar, tayınını sessizce alır, yeniden kapanırdı. Ev halkı böyle zamanlarda onu katiyen rahatsız etmez, hatta gözüne çarpmamak için kaçacak delik arardı... Ve birkaç gün sonra İnyat, yeniden Borsada arz-ı endam ederdi. Şakalaşır, güler; tecrübeli bir ticaret erbabı, ağzının tadını bilen bir av köpeği gözüyle alivre buğday alırdı.

Ama üç ayrı Gordeyev'in de bir tek arzusu vardı; hangi ruha bürünürse bürünsün, İnyat'ı asla terketmeyen köklü bir arzuydu bu: Bir oğul sahibi olmak... Ve yaşlandıkça daha bir hırsla arzu ediyordu bunu. Durup durup bu konuyu açardı karısına: Sabah çayını yudumlarken, ya da öğle yemeklerinde, mahmur gözlü alyanak tombul karısına endişeli bir bakış attıktan sonra sorardı hep:

— Ne var ne yok, birşeyler hissediyor musun?

İnyat'ın neyi kastettiğini bilirdi karısı, ama daima aynı cevabı verirdi:

— Hissetmez olur muyum hiç! Gürz gibi ellerin var, hâlâ canım yanıyor bilsen...

— Onu sormuyorum aptal, karnını soruyorum...

— Bütün gece yumruk yiyen kadın tohum mu tutar hiç!...

— Yediğin yumruklardan değil, aburcuburdan ötürü böyle oluyor. Eline ne geçerse tıkınıp indiriyorsun midene, çocuğa barınacak yer kalmıyor ki!

— Ayıp ayıp! Hiç mi çocuk vermedim ben sana?...

Serzenişli bir sesle mırıldanırdı İnyat:

— Hep kız verdin... Oysa bana bir oğul lâzım! Bir oğul anlıyor musun, bir mirasçı!... Ölürken kime bırakacağım ben sermayemi? Günahlarım için kim dua edecek ardımdan? Her şeyi manastıra mı bırakacağım yani? Yeterince bağışta bulundum oraya! Sana mı bırakacağım? Kilisede dua ederken bile, eve dönünce atıştıracağın dolmaların hayalini kurarsın sen! Ve ben ölür ölmez evleneceksin biliyorum, ilk

karşılaştığın ahmağın eline düşecek paralarım, bunun için mi çalışıyorum ben?...

Ve amansız bir keder bürürdü içini. Kendini sürdürecek bir erkek çocuk sahibi olmadıkça, hayatının amaçsız kalacağını hissederdi.

On yıllık evlilikleri boyunca dört kız doğurmuştu karısı, dördü de ölmüştü. Doğuşlarını içi titreyerek bekleyen İnyat, ölüşlerine üzülmemişti pek: Nasıl olsa işine yaramıyorlardı, yaşamasalar da olurdu... Evliliklerinin ikinci yılından itibaren dövmüştü karısını. Başlangıçta sadece sarhoş olduğu zamanlar ve en ufak bir kötülük gütmeksizin, «Karını sev ama bir ağaç silkeler gibi silkelemeyi de unutma» diyen atasözüne uymuş olmak için dövüyordu; ama doğumlar ardarda sıralandıkça durum değişti: Umutlarından aldatılmış saymaya koyuldu kendini, bir kin uyandı içinde yavaş yavaş, karısını erkek çocuk vermiyor diye dövmeye başladı.

Nihayet bir gün, iş dolayısıyla Samara eyaletinde bulunduğu sırada bir telgraf aldı evinden: Karısı ölmüştü. Istavroz çıkardı hemen, iyice bir düşünüp sağdıçı Mayakin'e şu telgrafı gönderdi:

«Cenazeyi bensiz kaldırın, mülke gözkulak ol...»

Sonra kiliseye gidip ölüler âyini yaptırdı; ve Akilina'nın ruhunun huzuru için dua ettikten sonra, bir an önce yeniden evlenme kararını verdi.

Kırk üç yaşındaydı o sıralarda: İriyarı, geniş omuzluydu; bir başdiyakos gibi kalın sesliydi. Siyah kirpikli iri gözlerinde cüretli ve zeki bir bakış parıldardı daima; sık siyah sakallı esmer yüzü ve kudretli vücudu, o sıhhatli kaba-Rus güzelliğiyle insanı etkiler; rahat hareketlerinden ve oturaklı acelesiz yürüyüşünden, bir güven ve kuvvet duygusu taşardı. Bayılırdı kadınlar, o da onlara karşı ilgisiz değildi.

Karısının ölümü üzerinden henüz altı ay bile geçmemişti ki, öteden beri ticaret yaptığı Urallı ihtiyar bir dindar kazağın kızını istedi. İnyat'ın «delifişek» şöhreti Urallara kadar yayılmış olduğu halde, adam verdi kızını. İsmi Natalya'ydı kızın. Uzun boylu, kusursuz vücutluydu kız, iri mavi gözleri ve koyu kah-

verengi örgülü saçları vardı; yakışıklı İnyat'a lâyık bir eşti, sözün kısası.

İnyat gurur duyuyordu karısından ve sağlam bir erkek sevgisiyle seviyordu onu, ama çok geçmeden endişeli bakışlarla gözlemeye koyulacaktı.

Natalya'nın muntazam oval yüzünde bir gülümseyiş görmek için bazen günlerce beklemek gerekiyordu. Gizli bir düşünceyi izler gibiydi daima; ve daima soğuk ve sakin kalan masmavi gözlerinde, zaman zaman karanlık ve vahşi bir ışıl parıldıyordu. Ev işlerinden boş kaldığı zamanlar, büyük odanın penceresinin önüne oturur ve hiç kımıldayıp konuşmaksızın iki üç saat öylece kaldığı olurdu. Gerçi yüzü sokağa dönük olurdu ama, gözleri pencerenin ötesinde yaşayan ve kımıldayan her şeye karşı tam bir kayıtsızlıkla doluydu. Ama aynı zamanda bu gözlerde derinlemesine dikkatli, yoğun bir bakış sezilirdi: Kendi içinde bir yere bakıyordu sanki Natalya.

Yürüyüşü de garipti ayrıca. Evin geniş odalarında, görünmeyen bir şeyler hareket serbestisine engel oluyormuş gibi, ağır ağır ve ihtiyatla gider gelirdi hep.

Kaba ve zevksizce gösterişli bir debdebeyle döşenmişti ev. Her şey pırıl pırıldı: irili ufaklı bütün eşyalar, cırlak renkleri ve göze çarpsın diye verilmiş şekilleriyle, ev sahibinin zenginliğini haykırırdı âdeta. Gelgelelim kazak kızı, bütün bu pahalı mobilyaların ve gümüş takımlarıyla dolu vitrinlerin önünde, bunlar sanki kendisini yakalayıp ezmeye hazırmışçasına yan yan ve korkuyla geçerdi. Büyük ticaret şehrinin o gürültülü hayatı hiç mi hiç ilgilendirmiyordu onu: Arâba gezintisine çıktıklarında, gözleri arabacının sırtına dikili kalır, kocası bir dostunu ziyarete götürdüğünde, gitmezlik etmez gider, ama gittiği yerde de tıpkı evde olduğu gibi sessiz ve hareketsiz otururdu daima. Eve misafir geldiğinde ise, can-ü gönülden çırpınıp hizmet eder; buna karşılık ne söylediklerine, ne de özellikle içlerinden birine en ufak bir ilgi duymazdı. O kadar zeki, nüktedan ve konuşkan olan Mayakin bile binde bir gülümsetebilirse onu, kendini mutlu sayardı. Ama Natalya konusunda gene de iyimserdi Mayakin:

— Kadın odun değildir azizim!... —derdi.— Kim ne derse desin, hayat, bir kuru odun demetini saran ateş gibi kavrar insanı; göreceksin, bu senin muhallebi çocuğu karını da kavrayacak! Ve o zaman, bir çiçek tarlası gibi açıldığını seyredeceğiz.

İnyat şaka yollu takılırdı karısına:

— Ee kutsal rahibe! Gene ne düşünüyorsun? Yoksa köyünü mü özledin? Neşelen biraz, neşelen!

Hiçbir şey söylemden, heyecansız ve endişesiz, bakardı kocasına. İnyat devam ederdi:

— İkide birde kiliseye koşuyorsun... Oysa biraz beklemen lâzım... Günahların için dua etmeye daha çok vakit var, önce günaha gir biraz! Bilirsin ki günahsız nedamet, nedametsiz de selâmet olmaz... Dayan biraz, hazır gençken sıraya diz günahları!... Şöyle bir araba sefasına çıkalım ister misin ha?

— Hiç hevesim yok...

Yanına otururdu karısının, kucaklayıp öpmeye başlardı. Soğuk kalırdı Natalya; kocasının okşayışlarına, hiç vermez değilse bile cimrice karşılık verirdi. İnyat, gözlerinin içine bakardı karısının:

— Natalya!... —derdi.— Niye böyle üzgünsün hep? Yoksa sıkılıyor musun benimle?

— Hayır!... —derdi— sadece Natalya.

— Belki de gidip anamı babamı görmek istiyorsun öyleyse?

— Olsa da olur, olmasa da...

— Ne düşünüyorsun peki?

— Düşünmüyorum ki.

— Bir şey var ama sende, ne var?

— Hiç.

Sadece bir keresinde, biraz daha az kısa bir cevap çekebilmişti ondan:

— Bulanık bir şeyler var yüreğimde... —demişti.— Gözlerimde de... Bütün bunlar, gerçek değilmiş gibi geliyor bana.

Elini uzatmış, çevresindeki duvarları, mobilyaları göstermişti. İnyat bu sözlere aldırış etmemişti:

— Yanılıyorsun!... —demişti gülerek.— Buradaki her şey kesinlikle gerçektir... Bütün bu eşyalar sağlam ve pahalı şeyler, bak... Ama sen isteyecek olur-

san hepsini yakar, satar, dağıtır, baştan başa yeni şeylerle donatırım burayı! İster misin?

— Ne işime yarar ki?... —demişti Natalya sakin bir sesle.

Bu kadar genç ve sağlam yapılı olan karısının hiçbir şey istemeksizin, dünyanın dışında, uyur gibi yaşamasını aklı almıyordu bir türlü. Kendince onu avutmaya çalışıyordu:

— Bekle biraz... —diyordu.— Bekle hele görürsün: Bir oğlan vereceksin bana ve tamamiyle değişik bir hayatın olacak. Seni üzen, tasasızlık, anlıyor musun; erkek evlât sana bir alay tasa getirecektir... Bana nur topu gibi bir erkek doğuracaksın, öyle değil mi?

Natalya başını eğerek cevap vermişti:

— Tanrı ne isterse o olur.

Bir gün geldi, karısının bu mizacından sinirlenmeye başladı İnyat:

— Hey, muhallebi çocuğu!... —diyordu.— Ne var ki gene burnunu diktin yere? Şuna bak: Sırça üzerindeymiş de kırmaktan korkuyormuş gibi yürüyor, adam öldürmüş gibi bir hali var yarabbi! Sencileyin aslan yapılı bir kadın, hiçbir şeyden zevk almasın olur mu be! Aptal mı nesin!...

Bir keresinde, içkili bir gece dönüşünde, hırsla okşamaya girişti karısını; ama Natalya'nın sakındığını farkedince birden öfkelenip haykırdı:

— Sersemliği bırak Natalya, ayağını denk al!

Natalya, gözlerinin içine bakarak sordu sakin bir sesle:

— Yoksa ne olur?

Bu sözler ve o gözüpek bakış, İnyat'ı kudurtmaya yetmişti:

— Ne!... —diye kükreyerek üzerine yürüdü karısının.

Ama Natalya, gerilemek şöyle dursun, gözünü bile kırpmadan beklemiş:

— Dövmeye mi niyetlenidin beni yoksa?.. demişti o çıldırtıcı sakin sesiyle.

İnsanları daima titretmeye alışık olan İnyat, bu sükûn karşısında önce afalladı, sonra da harekete

uğramış saydı kendini; ve elini havalandırıp bağırdı:

— Gör de bak bakalım neye niyetlenmişim!...

Natalya en ufak bir telaşa kapılmadan, ama tam zamanında bir çekilmeyle tokadı savuşturdu, sonra elini yakalayıp itti kocasını ve sesini yükseltmeden konuştu:

— Bana bir daha el kaldır, yanıma yaklaşamazsın! Müsaade etmem buna!

Bıçak kesilen iri mavi gözlerinde sert, amansız bir parıltı uyanmıştı. Sarhoşluktan eser kalmadı İnyat'ta: Natalya'nın da kendisi gibi vahşi bir hayvan olduğunu ve aklına koyduğu takdirde, ölünceye dek dayak yese de, onu yanına yaklaştırmayacağını bir bakışta anlamıştı.

— Vay kutsal rahibe vay!.. —diye kükreyip çıktı odadan.

Ama bir tek kere gerilemişti önünde, ikinci bir kere gerilemek söz konusu değildi: Bir kadının, üstelik de karısının, önünde eğilmemesine katlanamazdı İnyat; kendi gözünde küçük düşerdi; Öte yandan da, karısının hiçbir alanda gerilemeyeceğini ve aralarında inatçı bir mücadelenin başlamış bulunduğunu hissediyordu. Nitekim ertesi gün endişeli bir merakla Natalya'yı gözlerken:

— Çaresiz artık!... —demişti kendi kendine.— Ok yaydan çıktı, kimin kazanacağını yakında anlarız.

Zaferi bir an önce tatmak için hemen mücadeleye atılma arzusu kabarıyordu içinde.

Ama dört gün sonra Natalya Fominişna, kocasına gebe olduğunu bildirdi. Sevinçten ürperdi İnyat, sımsıkı sarıldı ona ve boğuk bir sesle:

— Nataşa... —dedi.— Eğer bir oğlansa bu... eğer bir oğlan dünyaya getirirsen, ağırlığınca altın saçarım üzerine! Ama bu bir şey değil! İşte açıkça söylüyorum; Kulun kölen olurum senin! Kulun kölen anladın mı! Uzanırım ayaklarının altına. İstediğin kadar çiğnersin beni...

Alçak sele ama kelimeleri teker teker söyleyerek cevap verdi Natalya:

— Bu bize bağlı değil ki, Tanrıya kalmış bir iş...

Acı bir sesle:

— Evet Tanrıya kalmış!... —diye haykırdı İnyat ve hüzünlü başını önüne eğdi.

O andan itibaren de karısına, küçük bir çocuğa bakar gibi özenle bakmaya başladı. Sertliğe bürünmüş bir şefkatle ikide birde çıkışıyordu artık:

— Niye öyle pencerenin yanına oturdun bakayım sen? Dikkat etmelisin kendine, cereyan var, gene hastalanacaksın... Dörder dörder inme merdivenleri, sarsacaksın... Öyle iki lokmayla insan doyar mı hiç, biraz daha ye, zorla ye, bir kişi değilsin sen, iki kişisin artık!

Bir kat daha içine kapanık ve sessiz kılmıştı gebelik Natalya'yı; taşıdığı yeni hayatın nabzını dinler gibiydi. Buna karşılık dudaklarındaki gülümseyiş daha bir beraklaşmış ve bazen gözlerinde şafağın ilk ışınları gibi ürkek ve zayıf, yeni bir parıltı uyanır olmuştu.

Doğum anı gelip çattığında, bir sonbahar sabahının ilk saatleriydi, karısının ilk ıstırap çığlığıyla sapsarı kesildi İnyat, birşeyler söylemek istedi Natalya'ya, ama sadece bir el işareti yapabildi; ve onu kıvranıp bırakıp aşağıya, annesinin sağlığında ibadet yeri olarak kullandığı küçük odaya indi. Votka getirtti kendine, masaya kurulup suratını astı ve içmeye koyuldu; ama kulağı dışardaydı hep. Odanın bir köşesinde, ufak bir lambanın ışığında, ikonaların kayıtsız ve karanlık yüzleri seçilmekteydi. Yukarıda, tepesindeyse, sürekli bir hareket vardı, ağır bir şeyleri sürüyorlardı tabanda; kapkacak şıngırtısı geliyor, telaş içinde inip çıkanların adımlarıyla gıcırdıyordu merdiven... Her şey hızla, aceleyle yapılıyordu, ama gene de geçmek bilmiyordu zaman... Boğuk sesler takılıyordu İnyat'ın kulağına:

— Bu şekilde kurtulamaz imkânsız... Birisini kiliseye koşturalım da Çar kapılarını açsınlar...

İnyat'ın bulunduğu odanın yanındaki odaya, ailenin gediklilerinden Vasuşka girmişti bu sırada ve çınçın öten bir mırıltıyla duaya koyulmuştu:

— Bakire Meryem Anamızdan doğan ve göklerden bütün iyiliğiyle aramıza inip gelen Tanrımız

Efendimiz... insan tabiatının hiçliğini en iyi bilen sensin... bağışla hizmetkârını...

Ve birden bütün gürültüleri bastıran insandışı iç paralayıcı bir çığlık kopuyor ya da evin bütün odalarını dolanarak gölgelerin oynaştığı köşelerde sönen uzun bir inilti işitiliyordu... İkonalara hırs dolu bakışlar atıyordu İnyat, ağır ağır içini çekiyor ve düşünüyordu:

— Bunun da bir kız olması mümkün müdür acaba?

Zaman zaman ayağa kalkıyor ve tek kelime söylemeksizin, ikonoların önünde uzun uzun eğilerek ıstavroz çıkarıp yeniden çöküyordu masaya, votkaya dayanıyordu, ama sarhoş olmuyordu bir türlü, uyukluyordu. Bütün o geceyi ve öğle vaktine kadar da ertesi günü böyle geçirdi.

Nihayet öğleye doğru ebe, merdivenleri yuvarlanırcasına inerek, sevinç taşan ince bir sesle haykırdı ona:

— Erkek İnyat... bir erkek evlâdın oldu!

— Doğru mu, sakın?

— Adam insanın müjdesine böyle mi cevap verir hiç!

Göğsünün olanca gücüyle bir iççekip dizüstü düştü İnyat ve ellerini şiddetle göğsüne bastırıp titreyen bir sesle kekeleyerek mırıldandı:

— Sana şükürler olsun Tanrım! Soyumun kuruyup gitmesine göz yummadın demektir! Bütün günahlarımı bağışlattıracağım sana, nasıl bir kul olduğumu şimdi göreceksin!...

Ve hemen doğrulup ortalığı inleten bir sesle emirler yağdırmaya başladı:

— Hey! Aya Nikola'ya koşup rahibi çağırın hemen! İnyat Matveyiç'in acele kendisini beklediğini söyleyin! Lohusa için dualar okunsun...

Tam bu sırada Natalya'nın oda hizmetçisi içeri girmiş ve telâşlı bir sesle:

— İnyat Matveyiç... —demişti.— Natalya Fominişna çağırıyor sizi.. kendini hiç iyi hissetmiyor...

— Nesi varmış, geçer!... —diye kükredi İnyat, gözleri sevinç kıvılcımları saçarak.— Söyle geliyorum

hemen! Ve bana layık yiğit mi yiğit bir kadın olduğunu söyle ona! Bir hediye bulup geliyorum! Dur bekle! Rahibe yiyecek harızlayın, yeğenim Mayakin'e haber gönderin...

Zaten iri yapısı büsbütün irileşmişti sanki; sevinçten sarhoş, deli gibi oradan oraya koşuyordu odada; ellerini oğuşturuyor, sonra da ikonalara sevgi dolu bakışlar atarak geniş kol hareketleriyle istavroz çıkarıyordu... Karısını görmeye gitti nihayet.

İlk gözüne çarpan şey, ebenin bir ağaç tekne içinde yıkamakta olduğu ufacık ve kıpkırmızı bir vücut oldu. Çizmelerinin ucuna basarak yükseldi İnyat ve elleri arkasında, dudakları gülünç bir şekilde büzülmüş, ihtiyatla yaklaştı. Keskin çığlıklar atıyordu çocuk, çırpınıyordu suyun içinde; o çırılçıplak güçsüzlüğüyle nasıl da duygulandırıcı, acındırıcıydı...

Ebe kadına dönmüş, kısık bir sesle yalvarıyordu İnyat:

— Aman gözünü seveyim! Usul tut yavruyu... Kemiği bile yok daha...

Dişsiz ağzını ardına kadar açıp gülmeye koyulmuştu ebe, çocuğu ustalıkla bir elinden öteki eline atıp yakalayarak:

— Sen git karını gör... —dedi.

Uslu bir çocuk gibi yatağa yöneldi İnyat, yürürken sordu:

— Ne varmış sanki Natalya?

Yatağın perdesini aralamıştı, gölgesi düşüyordu lohusanın üzerine. Hırıldayan cılız bir ses:

— Ben yaşamam... —dedi.

Bir zaman konuşmadı İnyat; karısının, yastığın beyazlığı içinde boğulup kalmış yüzüne baktı uzun uzun. Yastığın üzerine ölü yılanlar gibi kıvrılıp dağılmıştı Natalya'nın saçları. Sonuna kadar açık iri gözleri, siyah halkalarla çevrili bu sapsarı cansız çehre, tamamiyle yabancıydı İnyat'a. Duvarın ötesinde bir yerlere doğru uzanan bu ürkünç bakışları da görmemişti hiç. Sevinçle kanat çırpan yüreği, karanlık bir önsezinin kıskacında titredi:

— Merak etme geçer, hep böyledir bu... —diyebildi tatlı bir sesle.

Öpmek için karısının yüzüne doğru eğildi.

— Ben yaşamam... —diye tekrarladı Natalya.

Dudakları renksiz ve soğuktu. Ve bu soğukluğu kendi dudaklarında duyar duymaz, ölümün çoktan gelip karısına yerleşmiş olduğunu anladı İnyat. Dehşetle boğulan bir fısıltı halinde:

— Tanrım!... —diye inledi.

Soluk almasına meydan vermeyecek şekilde gırtlağını sıkan bir korku hissediyordu.

«Natyalya! Olur mu hiç! Gayet iyi bilirsin ki çocuğu emzirecek bir göğüs gerek... Ne diyorsun sen Natalya, olmaz böyle şey, katiyen olmaz!»

Nerdeyse bağırıp çağırmaya koyulacak, hatta azarlayacaktı karısını. Ebe, ağlayan çocuğu bir elinden bir eline havada sallayarak yaklaştı yanına, sert bir sesle bir şeyler söyledi, ama hiçbir şey işitmiyordu İnyat, karısının insana dehşet veren yüzünden ayıramıyordu gözlerini. Nataşa'nın dudakları kımıldıyordu durmadan. Boğuk boğuk kelimeler çarpıyordu kulağına İnyat'ın, ama hiçbirini anlamıyordu. Yatağın kıyısına oturmuş, ürkek ve kesik bir sesle konuşuyordu sadece:

— Ama düşün... —diyordu.— Gayet iyi biliyorsun ki sensiz yaşayamaz. Bir bebektir nihayet! Toparla kendini ne olur, at o pis düşünceyi kafandan! Defet, kov!...

Konuşuyordu ve anlıyordu boşuna konuştuğunu. Yaşlar doluyordu gözlerine, taş gibi ağır, buz gibi soğuk bir şeyler doğuyordu göğsünde. Natalya gitgide kısılan bir sesle kekeliyordu:

— Bağışla beni... elveda! Çocuğa bak... dikkatli ol... içme sakın...

Rahip geldi ve Natalya'nın yüzünü örttükten sonra, derin iççekişlerle duaya koyuldu:

«Kâinatın efendisi, tüm dertleri iyi eden yücelerden yüce Tanrı... bugün doğurmuş olan hizmetkârın Natalya'yı da iyi et.. uzanıp kaldığı lohusa yatağından sağlıkla kaldır onu.. zira, Davud peygamberin de söylediği gibi: Adaletsizlik içinde doğduk ve senin karşında haşarattan ibaretiz...»

Sesi titriyordu ihtiyarın, sert bir ifadeye bürün-

müştü zayıf çehresi, giysilerinden bir buhar kokusu yayılmaktaydı.

«...Doğurduğu yavruyu her türlü kötülükten, fesattan, habislikten.. gündüz gece çevremizde kol gezen kötü ruhlardan koru ve esirge...»

Sessizce ağlıyordu İnyat. İri ve sıcak gözyaşları, karısının çıplak eline düşüyordu. Ama hareketsizdi artık bu el, ürpermiyordu bile, üzerine dökülen yaşları hissetmiyordu.

Dua biter bitmez komaya girdi Natalya. Ertesi gün de, hiç kimseye tek kelime daha söyleyemeksizin, yaşamış olduğu gibi sessizce öldü. İnyat, karısını muhteşem bir cenaze alayıyla toprağa verdikten sonra oğlunu vaftiz ettirdi. Foma koymuştu adını ve çocuğu istemeye istemeye yeğeni Mayakin'e emanet etmişti; bir süre önce bir kız doğurmuş olan Mayakin'in karısı bakacaktı oğluna... İnyat'ın sık siyah sakalı, karısının ölümüyle bir hayli ağarmıştı; buna karşılık gözlerinin parıltısında yeni, yumuşak ve okşayıcı bir ışık vardı şimdi.

II

Tek katlı muazzam bir evde oturuyordu Mayakin. Ev, yaşlı kocaman ıhlamur ağaçlarının süslediği büyük bir bahçeyle çevriliydi. Kalın gür dallar sık bir dantela halinde gizliyordu pencereleri; ve güneş ışınları, dağınık mobilyayla koca sandıkların yığılı durduğu küçük odalara kırıla kırıla ve güçlükle sığabiliyordu. Nitekim, bütün evin içinde daima bir yarı karanlık hüküm sürerdi. Aile alabildiğine sofuydu: İçiçe geçmiş şamdan, günlük ve ikonaların önüne yerleştirilmiş lambalardan taşan zeytinyağı kokusu doldururdu evi; nedamet iççekişleriyle dua sözleri dalgalanırdı havada. Dinî âyinler eksiksiz olarak ve şevkle yerine getirilir, ev sakinlerinin bütün enerjisi bu alanda etkinliğe geçerdi. Evin loş, boğucu ve ağır atmosferinde, ayakları daima pantuflalı,

sırtlarında hep koyu renk giysiler ve yüzlerinde sürekli bir keder ifadesiyle kadın siluetleri, hemen hemen en küçük bir gürültü bile çıkarmaksızın, oradan oraya gider gelirdi.

Mayakin ailesi, Yakob, karısı, kızı ve en genci otuz dört yaşında olan beş yeğeninden kuruluydu. Beş yeğenin beşi de sofu, uysal tabiatlı ve ev sahibesi Antonina İvanovna'ya karşı silik kadınlardı. Uzun boylu, zayıf, karanlık yüzlü, otoriter ve zeki bir ışıltıyla parıldayan amansız gri gözlü bir kadındı Antonina İvanovna. Bir de Teras isimli bir oğlu vardı Mayakin'in, ama bu oğlun adı evde katiyen ağıza alınmazdı. Şehirde söylenen, Taras'ın on dokuz yaşındayken Moskova'ya öğrenime gittiği, üç yıl sonra da babasının muhalefetine rağmen orada evlendiğiydi. O gün bugündür oğluyla ilişkisini kesmişti Yakob; sonradan da Taras, hiçbir iz bırakmadan kaybolmuştu ortadan. Bilinmeyen bir sebepten ötürü Sibirya'ya sürgün edildiği söylenmekteydi...

Kısa boylu atik bir adamdı Yakob Mayakin, ortadan ikiye ayrılmış alev kızılı bir sakalı vardı, yeşile çalan gözlerini karşısındakine diktiği vakit:

— Önemi yok aslanım, tasalanma hiç! Anlamasına anlıyorum seni, ama bana dokunmaya kalkacak olursan pişman ederim... der gibiydi.

Acayip şekilde uzun kafası, bir yumurtaya benzerdi. Kabaktı. Kırışık dolu açık bir alnı vardı. İki ayrı çehreye sahipti sanki bu adam: Herkesin gördüğü, o ördek gagasını andıran uzun burunlu etkileyici ve zeki çehrenin yanısıra, gözsüz, ardında hem gözleri hem de dudakları saklamışa benzeyen kırışıklardan ibaret bir ikinci çehre. Bu ikinci çehre yüzeye vurduğunda, Mayakin dünyaya başka gözlerle bakar, başka bir gülümseyişle gülümserdi.

Bir kablo fabrikasının sahibiydi Mayakin. Şehirde, iskelenin yanında bir de mağazası vardı. Kabloların, iplerin, kınnap ve kıtığın tavana kadar yığılı durduğu bu dükkânda, gıcırdayan camlı bir kapıyla girilen ufacık bir odası vardı Mayakin'in. İçerde eski, biçimsiz büyük bir masayla bu masanın önünde geniş ve rahat bir koltuk göze çarpardı. İşte bu kol-

tükta geçerdi Mayakin'in günleri; küçük yudumlarla çay içer, «Moskova Postası»nı okurdu. Tüccar sınıfının saygısını kazanmıştı; «kafalı adam» şöhretiyle güçlüydü ayrıca; bunun yanısıra, ziyaretçilerine soysopunu hatırlatmaya bayılır, ıslık gibi bir sesle:

— Biz Mayakin'ler, taa Katerina anamızın saltanat sürdüğü çağlardan beri ticaret yapmaktayız... —derdi.— Ve dolayısıyla ben, Safkan bir insanım...

İnyat Gordeyev'in oğlu bu ailenin içinde altı yıl geçirdi. Altı yaşındayken geniş göğüslü kocaman kafalı bir çocuk olan Foma, hem boyu hem de koyu badem gözlerinin ciddi bakışıyla, olduğundan daha büyük göstermekteydi. Sessiz ve arzularında inatçı bir çocuktu. Mayakin'in kızı Luba'nın eşliğinde günler geçirirdi oyuncaklarıyla. Yeğenlerinden birinin sessiz gözetimi altındaydılar daima. Evde, hemen hiç konuşmadığından mı nedir, Buzya «Patırtı» adı takılmıştı bu yeğene; her şeyden ürken, yüzü çiçek bozuğu, şişman bir ihtiyar kızdı; çocuklarla bile kesik kesik ve hep alçak sesle konuşurdu. Bir alay dua bildiğinden olacak, hiç masal anlatmazdı Foma'ya.

Foma küçük kızla iyi bir ahenk içinde yaşıyordu; yalnız Luba öfkelendiği ya da onunla eğlenmeye koyulduğu zamanlar sapsarı kesilirdi oğlan; burun delikleri kabarır, gözlerini gülünç bir şekilde belirtir ve deli gibi dövmeye başlardı kızı. Ağlardı Luba, annesinin yanında şikâyete koşardı; ama Foma'yı sever ve kayırırdı Antonina ve kızının gözyaşlarına kulak asmazdı pek; bu da iki çocuk arasındaki dostluğu daha bir güçlendirirdi.

Foma'nın günleri, uzun ve sıkıcı denecek kadar yeknesak günlerdi. Uyanıp yıkanır yıkanmaz, ikonanın karşısında bulurdu kendini; ve Buzya'nın fısıltıları eşliğinde, bitmek tükenmek bilmeyen dualar okurdu. Sonra çaya otururlardı; bir alay yağlı çörek, peksimet ve hamur işi yenirdi çayla. Bunu, tabii yazları, bahçe sefası izlerdi; dibi daima karanlık bir dereye doğru eğilimli, sık ağaçlı büyük bir bahçeydi çocukların gittiği. Dereye yaklaşmaları yasaklanmıştı; ve bu yasaktan gelirdi korkuları. Kışın, çaydan öğle yemeğine kadar, hava çok soğuksa odalarda

oynar; hava elverişliyse dışarı çıkar ve buz tutmuş bir yokuştan kızakla kayarlardı.

Tam öğle vakti, Mayakin'in deyimiyle «Rus usulü» yemeğe oturulurdu. Çavdar galetalı ama etsiz koca bir tencere lahana çorbasıyla başlardı daima yemek. Sonra gene lahana, ama küçük kuşbaşı etli lahana yerlerdi. Bunu, ya süt domuzu, kaz, dana cinsinden bir et kızartması ya da yoğurtlu bulgur haşlaması izlerdi. Daima şekerli ve tereyağlı bir şeylerle son bulurdu yemek. Sofrada yaban mersiniyle veya ardıç üzümüyle ya da buğday taneleriyle mayalanmış kvas içilirdi hep: Antonina İvanovna, evde her çeşit kvas bulundururdu. Konuşmadan yemek yenirdi; arada bir bıkkınlıkla iç geçirmek bile başlı başına bir cüretti yemekte. İki çocuk için ayrı bir tabak hazırlanır, bütün büyükler aynı kaptan yerlerdi. Yemekten sonra iyice gevşeyen ahali derhal yatmaya gider ve Mayakin'in evinde iki üç saat boyunca artık horultu ve uykulu iççekişlerden gayri bir şey işitilmez olurdu.

Uykudan kalkar kalkmaz çaya oturulurdu gene; ve şehir olaylarının yorumu başlardı: Kilise hanendelerinden, diyakoslardan, düğünlerden söz edilir; fırsat düştükçe, tanıdık tüccar dostların yakışıksız davranışları eleştirilirdi... Çay bitince Mayakin karısına döner:

— Hadi bakalım anacığım —derdi,— biraz da Kitabı mukaddes'i ver bana...

Çoğu azman Job bölümünü okurdu Yakob Tarasoviç. Kalın gümüş çerçeveli gözlüklerini kocaman burnunun üzerine yerleştirir ve herkesin hazır bulunup bulunmadığını anlamak üzere, şöyle bir etrafına bakardı.

Bütün dinleyiciler, Mayakin'in kendilerini görmeye alışmış olduğu yerde oturmuş olurlardı; ve her birinin yüzünde, Mayakin'in gayet iyi tanıdığı o ahmakça ve korkak sofuluk ifadesi dalgalanırdı hep.

— «Uts diyarında bir adam varmış...» diye başlardı ıslık çalan sesiyle.

Ve odanın köşesindeki bir divanın üzerinde Luba'nın yanına oturmuş olan Foma, vaftiz babasının

burada susup eliyle dazlağını okşamaya başlayacağını adı gibi bilirdi. Uts diyarındaki adamı canlandırırdı gözünde. Uzun boylu ve çırılçıplaktı bu adam; gözleri, Hazreti İsa'nınkiler gibi alabildiğine iriydi ve askerlerin ordugâhlarda çaldığı borazanlara benzerdi sesi. Dakikadan dakikaya biraz daha büyürdü adam; nihayet başı gökyüzüne değdiğinde, tozlu ellerini daldırıp bulutları aralar ve dehşet verici bir sesle bağırırdı:

— «Işık niçin nasip edildi insanoğluna? O insanoğlu ki yolu Tanrı tarafından zifirî karanlıklara gömülmüş ve tıkanmış bulunmaktadır...

Yavaş yavaş korkar ve titremeye başlardı Foma. Mahmurluk birden üstünden gider ve vaftiz babasının sesini işitirdi açık seçik biçimde:

— Ne kadar küstah olduğunu görüyorsunuz değil mi!...

Sakalıyla oynayarak ve ince bir alayla söylerdi bunu Mayakin. Çocuk, vaftiz babasının Uts diyarındaki adamı kastettiğini bilir ve onun yüzündeki alaycı gülümseyişle güven bulurdu. Anlardı ki dehşet verici elleriyle o adam, gökyüzünü hiçbir zaman yırtıp delemeyecektir... Ve yeniden canlanırdı gözlerinde adam: Yere oturmuş olurdu bu sefer; «bütün vücudu iğrenç böcekler, pis sinekler ve baştan başa çamurla kaplıydı; cılk yaraydı derisi. Ama ufalamış ve acınacak hale gelmişti, kilise kapısında bir dilenciydi artık...»

Ve şimdi şunları diyordu:

— İnsanoğlu nedir ki arı olsun ve kadından doğan bir varlık nasıl âdil olurmuş?»

— Tanrıya hitap ediyor... —diye açıklıyordu Mayakin çokbilmiş bir edayla.— «Etten yapılmış olduğuma göre nasıl âdil olabilirim?» diyor. Tanrıya soruyor bunu...

Ve zafer kazanmış kumandan bakışlarını, sorguya çekercesine, kadın dinleyicilerine çevirirdi burada. Kadınlar, içlerini çekerek cevap verirdi:

— Doğru yola dönmüş işte... Artık bağışlanmıştır...

— Budalalar!... Gidin çocukları yatırın hadi...

İnyat her gün geliyordu Mayakin'lere. Oğluna oyuncaklar getiriyordu. Çoğu zaman kucaklayıp severdi Foma'yı, ama bazen de gizlemeyi beceremediği bir endişeyle:

— Niye çehren solup gidiyor böyle senin? —derdi.— Niçin bu kadar az gülüyorsun?

Ve dönüp yeğnine dert yanardı sonra:

— Oğlanın anasına benzemesinden korkuyorum, ne yalan söyleyeyim.. Kederli kederli bakıyor hep insana.

— Endişe duymak için vakit henüz çok erken... —diye cevap verirdi Mayakin gülümseyerek.

Vaftiz oğlunu o da gerçekten severdi; nitekim günün birinde İnyat çıkageldi de Foma'yı kendi evine alacağını bildirince, Mayakin hakikaten üzüldü.

— Bırak oğlanı burada işte... —dedi.— Görüyorsun ki alıştı bize, alırsan ağlayacaktır...

— Boşuna ısrar etme hiç! Senin için doğurtmadım ben oğlanı. Sizin burada ağır.. sıkıcı bir hava var. Manastır gibi mübarek. Çocuğu bozar bu hava... Sonra onsuz, ben mutlu olamıyorum. Giriyorum eve, bakıyorum, bomboş geliyor. Hiçbir şeyden zevk almaz oldum. Onun kara gözleri için gelip de sizin eve yerleşecek değilim ya. Ben ona değil, onun bana uyması gerek. Haksız mıyım? Kızkardeşim Anfisa'yı getirttim, oğlana o bakar.

Ve çocuk, babaevine böylece döndü.

İri delikli kocaman burunlu ve dişsiz kocaman ağızlı acayip bir ihtiyar kadın karşıladı onu evde. Uzun boyluydu, kamburu çıkmıştı, gri bir elbise vardı üzerinde, ağarmış saçları siyah ipekli bir başörtüsüyle örtülüydü; ilk bakışta ürkütmedi ama çocuğu, hoşuna da gitmedi. Ama kendisine sevgiyle gülümseyen o güven dolu kırışmış yüzdeki siyah gözlere biraz daha dikkatli bakınca bu ilk izleniminden eser kalmadı Foma'nın; başını ihtiyarın kucağına yaslayıverdi.

— Vah benim zavallı öksüz yavrucuğum!

Titreyerek tınlayan kadife gibi bir sesle söylemişti bunu Anfisa. Tatlı tatlı çocuğun yüzünü okşayarak devam etti:

— Nasıl da gelip insana sokuluyor yarabbi... Uslu güzel çocuğum benim!

Kadının okşayışlarında özellikle tatlı, özellikle yeni bir yan vardı Fonıa için, ne merak ve umutla dolu bakıyordu ihtiyarın gözlerine. Nitekim, o güne kadar hiç bilmediği yepyeni bir dünyaya halası sayesinde girdi. Daha ilk gece, Foma'yı yatağına yatırınca karyolanın kenarına oturmuş ve üzerine doğru eğilerek sormuştu:

— Şimdi küçücük bir masal anlatayım mı sana?

Ve o günden beridir Foma, ihtiyarın, kendisine bir peri hayatını anlatan kadife sesiyle uyumaktaydı. Halk yaratımının güzellikleriyle besleniyordu ruhu. Bitmez tükenmez hazineler gizliydi bu ihtiyar kadının belleğinde ve hayal gücünde. Kimi zaman, efsanedeki o iyi yürekli ve tatlı Baba Yaga'nın, kimi zaman da, bilgeler bilgesi dilber Vasilisa'nın çehresine bürünüp çocuğun uykularına girer olmuştu. O zaman Foma uyanıp gözlerini dört açar ve soluğunu tutarak odayı dolduran gece gölgelerini sorguya çekerdi. İkonalarla süslü lambanın hafif ışığında yavaş yavaş ürperdiklerini görürdü gölgelerin... Ve masal dünyasından çekip çıkardığı erişilmez sahnelerle doldururdu odayı. Sessiz ama canlı gölgeler, duvarlar boyunca kayıp yerde kımıldamaya koyulurdu artık. Ürkerdi çocuk, ama gene de bırakmazdı gölgelerin hayatını izlemeyi; onlara şekiller, renkler icat eder ve onları, koca bir hayatın vazgeçilmez unsurları haline getirdikten sonra da bir göz kırpmasıyla silip yok etmeye bayılırdı. Yeni bir şey belirtmişti karanlık gözlerinde; daha çocuksu, daha uçarı, daha az ciddi bir şey. Yalnızlık ve karanlık onda birşeylerin geleceği duygusunu uyandırırdı hep; ürker ama meraklanırdı; en karanlık köşeye gidip karanlığın örtüleri altında ne gizlendiğini görmek isterdi. Giderdi de; hiçbir şey bulamazdı tabii, ama bir gün bulmak umudunu hiçbir zaman yitirmezdi.

Korkardı ama severdi de babasını: İnyat'ın muazzam boyu, borazan sesi, sakallı yüzü, ağarmış sık saçların altında kaybolan kafası, uzun güçlü kolları ve ışıldayan gözleri masallardaki haydutları andırırdı

ona. Sekiz yaşına henüz bastığı sıralarda bir gün Foma, uzun bir yolculuktan dönen babasına sordu:

— Neredeydin?

— Volga üzerinde...

Dünyanın en tatlı sesiyle sordu Foma:

— Haydutluk mu yaptın?

— Ne —diye haykırdı İnyat kaşları titreyerek.

— Sen haydut değil misin sanki baba?

Ve babasının, kendisinden ısrarla gizlenen hayatını bu kadar kolayca bulup ortaya çıkarmaktan memnun, kurnaz bir edayla göz kırparak ekledi:

— Ben herşeyi biliyorum.

— Ben bir tüccarım! —dedi sert bir sesle İnyat.

Ama bir anlık bir dalıştan sonra babacan bir gülümseyişle:

— Sen de küçük bir budalasın!... —diye ekledi—. Buğday ticareti yaparım ben, gemilerde çalışırım. «Yermak»ı biliyorsun değil mi? Güzel! İşte o gemi benim.. ve tabii senin aynı zamanda...

Foma içini çekerek:

— Ama çok büyük o... —dedi.

— Öyleyse senin boyuna göre bir tane daha alırım. Daha küçük bir gemi... Oldu mu şimdi?

Foma lütfetti:

— Oldu...

Ama bir zaman sessizce düşündükten sonra, üzgün bir edayla:

— Ben de seni bir haydut sanıyordum... —dedi.

İnyat ciddi bir sesle tekrarladı:

— Sana bir tüccarım dedim!

Ve oğlunun üzgün yüzüne diktiği gözlerinde, handiyse korkulu bir memnuniyetsizlik okunmaktaydı.

Foma düşünüp sordu gene:

— Hani şu çörek satan Teodor baba gibi mi tıpkı?

— Tamam; onun gibi. Yalnız ben daha zenginim. Benim Teodor'dan çok daha fazla param var.

— Demek çok paran var? Nah bu kadar var mı?

— Daha çok..

— Kaç fıçı var peki?

— Ne fıçısı?

— Ne fıçısı olacak, para fıçısı tabii!

— Küçük aptal! Para fıçılarla mı ölçülür?

— Ya neyle ölçülür?

Guguru kırılmış gibi bağırmıştı. Sonra babasına iyice dönerek hızla anlatmaya koyuldu:

— Günün birinde bir şehre haydut Maksimka gelmiş ve o şehirdeki zengin bir tüccarın evinde tam on iki fıçıyı parayla doldurmuş, gümüş takımları da koymuş fıçılara, kiliseleri de yağmalamış.. sonra hançeriyle şöyle bir vurmuş bir adam öldürmüş ve çan kulesinin tepesinden sallandırmış adamı ve bir de bakmışlar ki adamcağız felâket çanı çalmaya başlamaz mı...

Oğlunun kavrayış gücü karşısında hayranlık duyan İnyat, sözünü kesip sordu:

— Halan anlattı değil mi bunları sana?

— O anlatmışsa ne olmuş?

— Hiç! —dedi İnyat gülerek.— Demek babanı da haydutluğa terfi ettirdin?...

— Ama belki çok eskiden haydutluk yapmışsındır sen de?... dedi Foma.

Gene ilk takıntısına dönmüştü; ve yüzüne bakınca, olumlu bir cevap almaktan nasıl haz duyacağı hemen anlaşılıyordu.

— Yapmadım hayır, bırak bunu da başka şey düşün!

— Sahi yapmadın mı hiç?

— Söyledim ya, yapmadım diye! Amma da garip çocuksun... Haydutluk iyi bir şey mi sanıyorsun yoksa? Büyük birer günahkârdır haydutlar. Tanrıya inanmazlar.. kiliseleri yağına ederler hep.. Ve kiliselerde lânet okunur onlara.. İşte böyle, anladın mı... Şimdi şart olan, yavrum, seni biraz eğitmek gerektiğidir! Vakit gelmiş de geçiyor bile... Öğrenim görmenin sırası artık. Bu kış okumaya başlarsın; bahara da seni Volga'ya, balık avına götürürüm olmaz mı?

— Okula mı gideceğim yoksa? diye sormuştu Foma ürkek bir sesle.

— Önce halanla birlikte evde okuyacaksın.

Ve Foma, ertesi sabahtan itibaren halasıyla bir-

likte masanın başına geçip eski Slovan alfabesini ezberlemeye koyuldu:

— A... B... C...

«Bre, cre, dre» ye geldiklerinde, bu heceleri okurken uzun süre gülmekten kendini alamadı gerçi ama çabuk kavradı işi. Nitekim birkaç gün sonra, zeburun ilk bölümündeki ilk mezamiri sökmeye başlamıştı bile:

— «Rezillerin öğüdüne uymayana ne mutlu!»

Yeğeninin başarısı karşısında hayranlık duyan hala, durmadan tekrarlıyordu artık:

— Tamam yavrum, öyle olacak! Çok güzel Foma, çok güzel!

Oğlunun hünerlerini günü gününe öğrenen İnyat'sa:

— Sen bir harikasın Foma!... —diyordu.— Baharda da okula gideceksin.

Çocuğun hayatı, bir top bir yamaçtan yuvarlanır gibi kolayca devam ediyordu ileri doğru akmaya. Şimdi öğretmen rolünü de yüklenmiş olan halası, aynı zamanda oyun arkadaşıydı Foma'nın. Ve hele Luba Mayakin eve geldiğinde, ihtiyar kadın tamamiyle kimlik değiştiriyor ve çocukların yanında en az onlar kadar çocuk oluyordu. Saklambaç ve körebe oynuyorlardı üçü. Anfisa gözleri bağlı, kolları öne doğru uzanmış, ihtiyatla ilerliyordu odada ve gene de tosluyordu sandalyelerle masalara; ya da:

— Alı maskaralar! Nereye gitti bunlar, hangi deliğe girdi bu haydutlar!... diye söylenerek bütün gizli köşeleri bir bir arıyordu.

Keyiflerine diyecek yoktu çocukların.

Olanca gücü ve bilgisiyle çocukların yolunu aydınlatan o yaşlı hayatın güneşi, bu aşınmış, yıpranmış, ama ruhu genç kalmış vücudu sevince boğuyor, sevgiyle ışıldatıyor ve güzelleştiriyordu.

Erkenden borsaya giderdi İnyat, bazen bütün gün görünmezdi; geceleri çoğunlukla belediye meclisine veya dostlarını ziyarete ya da kimbilir nereye yollanırdı. Bazen sarhoş dönerdi eve. Böyle zamanlarda Foma kaçardı ilkin babasından ve gizlenirdi, sonra alıştı; hatta babasının bu halini ayık halinden

daha sevimli bulmaya başladı; daha sade, daha iyi oluyordu babası böyle zamanlarda, üstelik biraz gülünç de oluyordu... Vakit geceyse, borazan sesin gürültüsüne daima uyanırdı çocuk:

— Anfisaaa! Sevgili hemşirem benim! Bırak da oğlumun yanına bir gideyim, mirasçımın yanına... Bırak beni!

Ama hala, kınayan ve ağlamaklı bir sesle onu bu kararından vazgeçirmeye çalışırdı:

— Defol buradan, defol Tanrı aşkına! Git de yatağında sız pis şeytan, cehennem zebanisi! Şunun haline bakın allahaaşkına, nasıl da içmiş! Leş gibi kokuyor vallahi! Ağarmış saçlarından da utanmıyor üstelik...

— Anfisa! Oğlumu göremeyecek miyim ben şimdi? Şöyle hemen bir kaçamak bakışla olsun?...

Halanın babasını bırakmayacağını bilirdi Foma ve onlar tartışırken uyur kalırdı.

İnyat öğleden sonraları eve sarhoş geldiğinde ise kocaman elleriyle oğlunu kapar havalandırırdı derhal, odanın bir ucundan öbür ucuna koşturup neşeli ve paytak bir sele sorardı:

— Foma! Söyle ne istersin? Konuş? Şeker mi? Oyuncak mı? Dile benden! Şu yeryüzünde sana alamayacağım hiçbir şey yoktur anlıyor musun... Milyonlarım var benim! Daha da olacak. Olacak anlıyor musun? Ve hepsi, ama hepsi senindir...

Ve bütün şevki birden, şiddetli bir rüzgâr çarpınca bir mum söner gibi sönerdi. Ürpermeye başlardı yüzü, gözleri yaş dolar ve kıpkırmızı kesilir, dudakları korkulu bir gülümseyişle gerilirdi. Sorardı ürke ürke:

— Anfisa! Bu oğlan ölecek olursa ne yaparım ben?

Ve kudurgan bir öfkeye kapılırdı bu sözler üzerine. Gözleri odanın karanlık bir köşesine vahşice dikili:

— Her şeyi yakar kavururum!. —diye kükrerdi.— Taş üstünde taş komam! Harabeye döndürürüm her yeri!

Hemen azarlamaya koyulurdu Anfisa:

— Yeter, pis canavar, yeter! Korkudan dilini mi yutturmak istiyorsun çocuğa? Hasta mı etmek istiyorsun yoksa oğlanı?

İnyat'ın hemen oradan uzaklaşması için bu kadarı yeterdi. Kekelerdi aceleyle giderken:

— Anladık, tamam!... —derdi.— Gidiyorum işte, gidiyorum ben.. Ama sen de bağırma öyle! Korkutacaksın çocuğu.. Bu sefer sen ürküteceksin...

Ama Foma bir hastalanmaya görsün, babası bütün işlerini yüzüstü bırakıp artık evden çıkmaz oluyor ve hem kızkardeşini hem oğlunu saçmasapan bir soru ve öğüt yağmuruna tutarak, gözlerinde korkulu bir karanlık, sabahtan akşama kadar inleyerek odayı arşınlıyordu.

— Ah Anfisa ah!... —diye içini çekiyordu.— Beni anlamanı isterim. Bu çocuğa bir şey olursa bütün hayatım yıkıldı gitti demektir! Boşu boşuna yaşamış olacağım, anlıyor musun, boşu boşuna!...

Bu türlü sahneler ve babasındaki ani mizaç değişiklikleri başlangıçta çocuğu ürkütüyordu. Ama çabucak alıştı. Foma bütün bunlara; ve pencereden bakınca, babasının kızaktan sallanarak indiğini görür görmez, en ufak bir heyecana kapılmadan:

— Hala! —diye sesleniyordu artık içeriye.— Bak gene babam sarhoş geliyor!

Bahar nihayet geldi. Ve İnyat sözünde durarak, oğlunu da aldı gemisine. Böylece Foma'nın önünde yepyeni bir hayatın ufku açılıyordu.

Tüccar Gordeyev'in hızlı, sağlam ve güzel römorkörü «Lermak» akıntıyı iniyor işte. Her iki bordadan da Volga kıyıları seğirtiyor onunla buluşmaya. Baştanbaşa güneşle yıkanmış olan sol kıyı, yemyeşil muhteşem bir halı halinde gökyüzünün başladığı yere kadar uzanıyor; sağ kıyı ise, ormanlarla kaplı sarp yamaçlarını göğe tırmanmak ister gibi uzatıp, sakin ve mağrur, kayboluyor.

İki kıyının arasında geniş bağırlı ırmak, olanca ihtişamıyla yayılıyor. Gürültüsüz, acelesiz, güvenle akıyor suları, sağ kıyıdaki yamaçlar siyah gölgeler halinde yansıyor; sol kıyı boyunca kum yığınları altın şeritleriyle, geniş çayırlar yeşil kadifeleriyle süs-

lüyor ırmağı. Yer yer, tepelerin üzerinde ya da ovada köyler beliriyor; pencere camlarında ve saman damların ipeği üzerinde ışıldıyor güneş; kiliselerin haçları parlıyor, ağaçların arasında; yeldeğirmenlerinin gri kanatları tembel tembel dönüyor; bir fabrikanın bacasından yükselen duman gökyüzüne doğru kıvrılıyor yavaş yavaş. Mavi, kırmızı, beyaz gömlekli bir alay yumurcak, kıyıda toplanmış, ırmağın sessizliğini yırtan gemiyi çığlık çığlığa uğurluyorlar; ve ayaklarını yalıyor pervanenin kanatlarından fışkıran neşeli dalgalar. İçlerinden bazıları bir kayığa doldular işte, dalgaların üzerinde bir oraya bir buraya sallanabilmek için akıntının otasına doğru kürek çekiyorlar. Ağaç tepeleri çıkıyor sudan, kabaran sularla sürüklenmiş kocaman ağaç demetleri bunlar, dalgaların arasında birer ada gibi duruyorlar. Derin bir iççekişi andırır hüzünlü bir türkü yükseliyor kıyıdan.

— Ooo-oh, ooo-oh, biraz dahaaa!...

Dalgasıyla köpüğe boğarak aşıyor gemi suları. Birden çoğalan dalgaların sarsıntısıyla titriyor yumurcaklar; bacaklarını ayırıp denge sağlamaya çabalayarak gemiye bakıyor, gülüyor, ve anlaşılmaz bir şeyler haykırıyorlar. Güzel besili bir inek yürüyor ırmak boyunca; sırtındaki sarı kalaslar altın gibi pırıldıyor, yansıyor bulanık sularında baharın. Bir yolcu vapuru geliyor karşı taraftan düdüğünü öttürerek; düdüğün boğuk yankısı, ormanı aşıp sarp kıyının geçitlerine doğru uzaklaşarak ölüyor. İki geminin dümen suyu çatışıyor ırmağın ortasında, dönüp gemilere çarpıyor sular, gemiler yalpalanıyor.

Ufak vadilerle yarılmış kıyının tatlı yamaçlarında güz buğdayının yeşil halısı, dinlendirilen toprakların kahverengi ve ilkbahar buğdayı için sürülmüş toprakların siyah şeritleri yayılmış uzanmakta. Tarlaların üzerinde kuşlar, gökyüzünün masmavi perdesine dağılmış ufak noktalar halinde uçuşuyor; bir sürü otluyor ilerde, uzaktan bakınca bir oyuncak diyeceği geliyor insanın; kancasına yaslanmış olan çoban, küçücük bir siluet halinde, ayakta ırmağa bakıyor.

Gözalıcı bir ışık, sınırsız bir uzay ve sonsuz bir hürriyetten ibaret her şey; ortalığa yemyeşil otlakların sevinci, masmavi gökyüzünün beraklığı hâkim. Suyun sakin sakın akışında, zaptedilmiş bir kuvvetin varlığı hissediliyor; gökte cömert mayıs güneşi, har vurup harman savururcasına saçıyor ışınlarını; çamların tadına doyulmaz kokusuyla ve yaprakların tazeliğiyle doluyor hava. Kıyılar, güzelliklerini bir okşayış gibi sundukları gözlere ve ruha durmaksızın yepyeni tablolar taşıyarak, gemiye doğru hızla ilerliyor.

Her şeyde yavaşlığın damgası okunuyor: Her şey, tabiat ve insanlar, acemice ve tembelce yaşıyor; ama bu gevşekliğin ardında henüz kendi bilincine ermemiş, arzu ve amaçlarını henüz açıkça belirlememiş yenilmez bir kuvvet var sanki... Ve bu mahmur hayattaki bilinç yokluğu kaçınılmaz bir kader gölgesi düşürüyor bütün o güzelim sınırsızlığa. Sabırlı bir boyun eğiş daha canlı bir şeyi sessizce bir bekleyiş var evrende; ve guguk kuşlarının rüzgârla kıyıdan gelen ve ırmağın üzerinde bir süre asılı kalan çığlıklarında bile hissediliyor bu bekleyiş... Hüzünlü türküler, yardım yakarıyor gibi... Zaman zaman umutsuzluğun amansız ahengine bürünüyor türküler... Irmak bu umutsuzluğu derin iççekişlerle cevaplandırıyor... Ve düşünceli düşünceli salınıyor uçları ağaçların... Uçsuz bucaksız bir sessizlik dalgalanıyor...

Foma, kumanda köprüsünün üzerinde, babasının yanında geçiriyor bütün gününü. Sessiz ve gözlerini iri iri açarak, kıyının tükenmek bilmez manzarasını seyrediyordu hep; ve, masallardaki büyücülerle yiğit kahramanların yaşadığı harikalar diyarındaki o geniş gümüş yolda ilerliyormuş gibi geliyordu ona. Gördüğü şeyler hakkında sorular soruyordu zaman zaman babasına. İnyat severek ve kesinlikle cevap veriyordu oğluna; ama cevapları Foma'nın katiyen hoşuna gitmiyordu: Onu temelden ilgilendiren ya da derhal kavrayabileceği hiçbir şey yoktu bu cevaplarda; asıl işitmek istediği şeylerden hiçbirini bulamıyordu. Bir defasında, göğüs geçirerek babasına dönmüş ve:

— Anfisa halam senden çok daha iyisini biliyor... demişti.

İnyat gülümseyerek sormuştu:

— Söyle bakalım ne biliyor Anfisa?

Yürekten bir imanla cevap vermişti Foma:

— Her şeyi.

Çünkü o harikalar diyarından eser yoktu önünde. Buna karşılık ırmağın kıyılarında sık sık şehirler beliriyordu, hepsi de Foma'nın yaşadığı şehre benzeyen şehirler. Kimisi daha büyük, kimisi biraz daha küçüktü ama, hepsindeki insanlar, evler, kiliseler, tıpatıp kendi şehirlerindeki gibiydi. Babasıyla birlikte çıkıp dolaşıyordu bunları bir bir ama hiçbir vakit tam doymuyor, yorgun ve suratı asılmış olarak dönüyordu gemiye.

— Yarın Astrahan'a geliyoruz... dedi nihayet bir gün İnyat.

— O şehir de bütün öteki şehirler gibi mi?

— Gayet tabii!... Nasıl olsun isterdin ki?

— Peki sonra, daha ilerde? Hiçbir şey yok mu daha ilerde?

— Deniz var... İsmi Hazar Denizi.

— Denizin içinde ne var peki?

— Balık var koca aptal, başka ne olur!

— Kitece kenti suyun üzerinde dururdu ama...

— Bak o mesele başka! Kitece kenti.. Unutma ki sadece âdiller yaşardı orada.

— Denizin üstünde o âdil şehirlerden yok mu hiç?

— Hayır yok... dedi İnyat.

Kısa bir sessizlikten sonra, açıklama ihtiyacıyla ekledi:

— Deniz suyu tuzludur çünkü, içmeye gelmez.

— Peki ya denizin öbür kıyısında? Orada da gene toprak mı var hep?

— Elbette! Deniz dediğin, kocaman bir tas gibidir. Etrafının hep kara olması şart...

— Öbür kıyıda da gene hep şehirler mi var?

— Hep şehirler var tabii... Yalnız orası bizim toprağımız değil artık, İranlıların toprağı... «Şeftali, kayısı, Şam fıstığı!...» diye çağrışan Acem kadınla-

rını gördün değil mi çarşıda, hatırlıyorsun değil mi?

— Gördüm evet... -demişti Foma ve düşünceye dalmıştı.

Bir defasında da:

— Gene bir alay toprak mı var hep? -diye sordu babasına.

— Toprak, çocuğum, alabildiğine çoktur, bitip tükenmeyecek kadar çok!

— Bütün bu kadar toprakta herşey böyle birbirinin aynı mı?

— Her şeyden kastın ne bakalım?

— Şehirler ve her şey işte...

— Gayet tabii... Her şey birbirinin aynıdır daima.

Bu tür birkaç konuşmadan sonra çocuk, siyah gözlerinin soran bakışlarını daha seyrek olarak ve daha az dikkatle dikmeye başlamıştı uzaklara...

Gemideki tayfalar Foma'yı seviyordu; o da bayılıyordu, güneş ve rüzgârdan yanmış, kendisiyle durmadan şakalaşan bu levent yapılı delikanlılara. Av aletleri hazırlıyorlardı ona, ağaç kabuklarından küçük kayıklar yontuyorlardı; onunla birlikte çocuk olup oynuyor ve gemi demir atıp da İnyat iş için şehre indiği zamanlar onu kıyıda gezdiriyorlardı. Çoğu zaman babası hakkında homurdandıklarını işitirdi. Foma, ama buna kulak kabartmaz, kabartsa bile hiçbir vakit yetiştirmezdi babasına söylenenleri. Ama gemiye Astrahan'da odun yüklendiği gün, makinist Petroviç'in şöyle dediğini işitti Foma:

— Gene bir alay kereste yığdı gemiye, ne ahmaklık yarabbi! Güverte nerdeyse su alıncaya değin yüklüyor, sonra da basar küfürü: «Makineyi perişan ediyorsun.. -der-. Durup dururken yağ yakıyorsun!..» İşin yoksa dinle artık...

Ak saçlı sert bir adam olan kılavuz:

— O deva bulmaz cimriliği tuttu gene... -diye atılmıştı-. Odun burada ucuz ya, sineğin yağını sağacak nerdeyse mübarek!... Cimriliğine payan yoktur, bilmez değilsin...

— Cimri...

Ardarda tekrarlanan bu söz, Foma'nın belleğinde iyice yer etti, ve akşam babasıyla yemek yerken, sordu birden:

— Baba?

— Ne var?

— Sen cimri misin?

Ve sorulunca, kılavuzla makinistin konuştukları nı olduğu gibi aktardı babasına. İnyat'ın çehresi kararmış, gözlerinde bir öfke parlar gibi olmuştu:

— Yaaa, demek böyle!... -demişti başını sallayarak-. Seni ilgilendirmez bu, anladın mı... Onları dinlemeyeceksin! Sana göre arkadaş değil onlar, fazla yaklaşma! Sen efendisisin onların, onlar da senin hizmetçilerin... Bunu iyice yerleştir kafana! Sen ve ben istemeye görelim bir, baştan sona hepsini fırlatır atarız kıyıya. Aslında metelik etmez hiçbiri, şöyle bir el çırpınca binlercesini bulursun, köpek gibidirler. Anlıyor musun ha? Benim hakkımda bir alay kötülük yumurtlarlar hep, sebebi, mutlak efendileri oluşumdur... Benim mutlu ve zengin oluşumdan geliyor bütün bunlar; bütün dünya kıskanır zengin adamı. Mutlu kişi, herkesin gözünde bir düşman gibidir...

İki gün sonra yeni bir makinistle bir yeni kılavuz biniyordu gemiye. Foma sordu:

— Yakob nerde baba?

— Hesabını gördüm onun... Kovdum.

— Neden?

— Nedeni gün gibi belli...

— Peki ya Petroviç?

— Onu da defettim.

Babasının bu kadar hızla tayfa değiştirebildiğini görmek pek hoşuna gitmişti Foma'nın. Babasına gülümsedi ve hemen güverteye koştu; yere oturmuş, saplı paçavra yapmak için uğraşan bir tayfaya yaklaşarak:

— Artık yeni bir kılavuzumuz var, biliyor musun? -dedi.

— Biliyorum tabii... Günaydın Foma İnyatiç! İyice uyuyup güzelce dinlendin mi bakalun?

— Makinist de yeni ama...

— Makinist de evet... Arıyor musun Petroviç'i?

— Hayır.

Bir an durduktan sonra ekledi:

— Hakaret ediyordu babama.

— Ooo! Babana hakaret mi ediyordu? Yok canım!

— Ama ben kendi kulaklarımla işittim hakaret ettiğini...

— Yaa... Öyleyse baban da işitmiştir şüphesiz?

— Babam işitmedi hayır, ona ben söyledim...

— Demek sen söyledin... -diye mırıldandı tayfa ağır ağır.

Ve susup işine döndü.

— Babam da bana dedi ki: «Burada efendi sensin -dedi-, istersen hepsini kovabilirsin bunların...»

Elle tutulur bir kendini beğenmişliğe kapılmış olan çocuğa karanlık bir bakış attı tayfa:

— Doğrudur... -dedi.

O günden sonra Foma, tayfaların kendisine karşı olan tavrında bir değişiklik sezer gibiydi: Kimisi, eskisine göre çok daha yumuşak ve çok daha iltifatlı davranıyordu ona; ötekilerse onunla sanki hiç konuşmak istemiyor, konuşmak zorunda kaldıkları zaman da eskisi gibi neşeyle ve şakalaşarak değil, kırgın ve nerdeyse öfkeli bir edayla konuşuyorlardı. Güvertenin yıkanmasını seyretmeye bayılırdı örneğin Foma: Dizlerine kadar sıvanmış pantolonlarıyla tayfalar, ellerinde ip süpürgeler ve saplı paçavralarla oradan oraya hızla koşar; kocaman kovalarla sular güverteyi, birbirlerinin üzerine su atar, güler, haykırır, düşerdi; şelale halinde sular kaplardı her bir yeri ve insanların hayat dolu şamatası suların neşeli şırıltısı içinde erirdi. Ve eskiden Foma bu kolay ve neşeli işte tayfaları rahatsız etmezdi hiç; rahatsızlık vermek bir yana, onlarla birlikte işe koşulur, üzerlerine su atar ve kendisine su atmasınlar diye gülerek kaçardı. Ama Petroviç'le Yakob'un kovulduğu günden beri, artık insanlara rahatsızlık verdiğini hissediyordu çocuk; kimse onunla oynamak istemiyordu şimdi ve hepsi de ona sevgisiz gözlerle bakıyordu. Şaşkın ve üzgün bir halde güverteyi terkedip dümen yekesinin yanına çıktı, sıkıntı içinde oturdu oraya ve mavi kıyı boyunca uzanan bir orman parçasını seyretmeye koyuldu. Aşağıda güvertede, sevinçle şırıldıyordu su ve tayfalar gülüyor, bağırıyordu... Yan-

larına gitmek için müthiş bir arzu duyuyordu içinde, ama tuhaf bir şey ona engel oluyordu.

— «Sana göre arkadaş değil onlar, fazla yaklaşma! Sen efendisisin onların, onlar da senin hizmetçilerindir...»

Babasının bu sözleri geliyordu durmadan aklına. Ve birdenbire tayfalara birşeyler bağırmak, bir efendiye yaraşır cinsinden tehdit dolu sözler savurmak, babasının yaptığı gibi küfretmek istedi. Uzun bir süre arandı: Nasıl bir söz fırlatabilirdi suratlarına? Hiçbir şey bulamadı... İki üç gün daha geçti böyle; ve Foma açıkça anladı ki, tayfalar artık onu sevmemektedir. Sıkılmaya başlamıştı yavaş yavaş; ve gittikçe daha sık bir şekilde, peri masalları, gülümseyişleri ve o kadife sesiyle Anfisa halanın okşayıcı hayali, yeni izlenimlerinin binbir renkli sisinden en umulmadık anda sıyrılıp gözlerinin önünde canlanır olmuştu. Bu hayalden yayılan ılık bir mutluluk ısıtıyordu çocuğun şimdi ruhunu. Peri masallarının dünyasında yaşıyordu daha o; ama gerçeğin amansız ve kıskanç eli, Foma'nın çevresindeki her şeye ardından baktığı, bir örümcek ağı kadar ince o güzel dantelayı şimdiden yırtmaya başlıyordu işte. Kılavuzla makinist olayı, çocuğun dikkatini etrafına çevirmesine yol açtı; daha bir keskinleşti gözleri, bakışlarında bilinçli bir merak belirdi: Babasına yönelttiği sorularda, insanların eylem ve fikirlerine kaynaklık eden nedenleri kavramak iradesi seziliyordu şimdi.

Günlerden bir gün, şöyle bir sahne geçti gözlerinin önünde: Odun taşıyordu tayfalar; ve içlerinden biri, hem de kıvırcık saçlı o genç ve şen şatır Yefim, sırtında yüküyle güverteyi geçerken, öfkeli yüksek bir sesle söylenmeye başladı:

— Hadi canım, bu işi yapmak için insanın hepten şuursuz olması lâzım! Odun taşımak için gelmedim ben buraya: Tayfayım ben! Ve tayfanın ne demek olduğu da açık! Üstelik bir de odun taşımaya ben yokum! Satılığa çıkarmadığım halde zorla alıp derimi mi yüzecekler yani... Ayıp denen bir şey var! İnsanları limon sıkar gibi sıkıp emmeyi gayet iyi biliyor evet!

Babasının söz konusu olduğunu gayet iyi biliyordu Foma. Ve Yefim'in, bütün bu atıp tutmalarına rağmen, ötekilerden daha fazla odun yüklendiğini ve daha hızlı gittiğini de görüyordu. Tayfalardan hiçbiri katılmıyordu Yefim'in söylenmesine; hatta onunla çalışan tayfa bile susuyordu. Ama aynı tayfa, Yefim sırtına birazcık fazla odun yüklendiğinde basıyordu itirazı:

— Yeter yahu!... -diyordu suratını ekşiterek-. Beygir değil bu yüklediğin, bir adam!

— Kapat çeneni!... -diye çıkışıyordu Yefim adama-. Beygirden beter olduğunu öğren artık. İtiraz etmeden taşı işte... Kanını bile emseler susacaksın, anladın mı! Elinden başka ne gelir?

Tam bu sırada İnyat peyda oluverdi önlerinde, Yefim'e yaklaşarak sert bir sesle sordu:

— Ne konuşuyorsun sen öyle bakayım?

Kekeleyerek cevap verdi Yefim:

— Konuşuyorum işte.. canım ne isterse konuşuyorum.. Mukavelemizde.. «susacaksın» diye bir madde yok ki...

Sakalını sıvazlayarak yeniden sordu İnyat:

— Kanınızı emecek olan kimmiş peki?

İşinin burada bittiğini ve kovulmaktan kurtulamayacağını anlayan tayfa, elindeki odun parçasını yere fırlatarak avuçlarını pantolonunda temizledi ve bakışlarını İnyat'ın gözlerine dikerek, cesur bir sesle:

— Ne olmuş yani!... -dedi-. Yalan mı söylüyorum yoksa? Yoksa kanımızı emmiyor musun?

— Ben mi?

— Sen evet, sen.

Babasının kolunu kaldırdığını gördü Foma, o kadar. Sonra ezilen bir şeyin gürültüsü duyuldu ve odunların üzerine yuvarlandı tayfa. Ama doğruldu hemen, tek kelime söylemeksizin işe koyuldu. Ezilmiş yüzünün kanı damlıyordu kayın kütüklerinin ak kabuğuna; gömleğinin yeniyle siliyordu kanını, ve içini çekerek susuyordu. Sırtında yüküyle çocuğun önünden geçtiği zaman, iki iri yaş damlası vardı burun kökünde; ve bunları gördü Foma...

Akşam yemeğinde düşünceliydi, ürkek gözlerle süzüyordu babasını. İnyat tatlı bir sesle sordu:

— Niye böyle suratın asık senin?

— Hiiiç...

— Hasta olmayasın sakın?

— Hasta değilim, hayır...

— Bir şey varsa söyle hadi, susma...

Gene düşünceli bir edayla, ama birden konuştu çocuk:

— Nasıl da kuvvetlisin!...

— Ben mi?... Kuvvetliyimdir doğru... Tanrı o alanda da cömertlik etti bana.

Başını önüne eğmişti Foma; alçak sesle, ama haykırır gibi konuştu:

— Demin öyle bir vurdun ki ona!...

Üzerine havyar sürülmüş bir dilimi ağzına atmak üzereydi İnyat; ama oğlunun güç zaptedilmiş çığlığıyla yarı yolda durup kaldı eli; gözlerini, Foma'nın hâlâ eğik başına çevirerek sordu:

— Yefimka'yı kastediyorsun herhalde?

— Evet...

Sesini büsbütün kısarak ekledi:

— Kanatıncaya kadar vurdun!... Yürürken ağlıyordu...

— Şuna bak hele... -dedi İnyat-. Şuna bakındı bir!

Sustu bir süre, bardağına votka doldurdu, dikti, ve ciddi bir sesle:

— Ona acımanın yeri yok... -dedi-. Hiç için küfrediyordu, dersini aldı işte.. Tanırım onu ben: Yiğit çocuktur, cesur ve güçlüdür, sonra... akıllıdır da. Ama olup biteni yargılamak, şu bu hakkında hüküm vermek ona düşmez: Benim işimdir o, çünkü ben patronum. Ve patron olmak kolay değildir! Bir dişi kırıldı diye ölmez, merak etme; olsa olsa biraz daha akıllanır, dilini tutmayı öğrenir anlıyor musun... Böyledir bu... Yaa Foma! Sen daha çocuksun, pek bir şey anlayamazsın olup bitenden.. Hayatı öğretmek lâzım sana, hayatı! Çünkü bu dünyada geçirecek fazla günüm kalmadı sanıyorum artık...

Sustu İnyat. Bir bardak daha votka dikip inandırıcı bir edayla devam etti:

— İnsanlara acımak gerekir, evet... Haklısın acı-

makta! Yalnız, ne yaptığını iyi bilerek acıman gerekir insanlara. Önce karşındakine bakacaksın, kimdir.. Ne çıkarabilirsin ondan, ne işe yarar, göreceksin! Baktın ki gücü kuvveti yerinde, eli ayağı tutuyor ve çalışabilir; ona acıyacaksın, yardımına koşacaksın hemen! Ama zayıf olana, işe gelmeyene tükür geç, anladın mı! Şunu iyice koy aklına: Her şeyden şikâyet eden, durmadan inleyip yakınan adam kalp parayla bile metelik etmez, merhamete layık değildir o adam, yardımına koşsan bile hiçbir faydan dokunmaz ona... Böyleleri, kendilerine acıdığın vakit büsbütün ekşir, kararır ve eskisinden bir kat daha fazla budalalık yapar... Vaftiz babanın evindeyken bol bol görmüşsündür bunları: Bütün o hacılar, o asalaklar, o bedbahtlar... her cins ve her şekilden o pis böcek takımı... Unut onları anladın mı, unut! İnsan değil onlar, tortu... Kazıntı! Hiçbir işe yaramazlar çünkü... bit gibi, pire gibi, tahtakurusu gibi şeylerdir... Tanrı için de yaşamaz onlar, yoktur Tanrıları: Yalancıktan anarlar adını Tanrının, gösterişlik olarak; yufka yürekli ahmakları hallerine acındırmak ve onların merhametinden çekecekleri şeylerle işkembelerini doldurmak için! İşkembeleri için yaşarlar çünkü, ve yiyip içip, uyuyup inlemenin dışında hiçbir şey gelmez ellerinden... Onlarla ülfet etmek, ruh perişanlığına düşmek demektir; ayağını tökezletmeye yararlar ancak adamın. Onların arasına düşmüş namuslu bir adam, çürük elmaların arasında kalmış taze bir elmaya benzer; yani çürümeye mahkûmdur o da.. Ama daha küçüksün yavrum, tam anlayıp değerlendiremezsin dediklerimi... Felâkete uğradığı vakit dimdik ayakta kalan kişiye yardım et, anlıyor musun! O senden belki imdat bile istemez; sezinleyip, yalvarılmadan yardımına koşmak sana düşer... Ama felâketin altında ezilmeyen adam üstelik bir de mağrurdur ve senin yardımın bakarsın gücüne gider; böylesine gizlice yardım edeceksin... Sağduyuya uyarsan işte böyle davranmak gerekir oğlum!... Bak sana bir örnek daha vereyim: Yolda çamura düşmüş iki tahtaya rastladın diyelim; ve diyelim ki tahtaların biri çürük, kurt yemiş, öbürüyse sapasağlam. Ne yaparsın bu du-

rumda? Çürük bir tahta ne işe yarar ki? Olduğu yerde bırak gitsin onu, kalsın çamurun içinde; insanlar ayaklarını kirletmemek için üzerine basar da geçer hiç olmazsa... Ama sağlam tahtayı kaldır ve kurusun diye güneşe koy; sana değilse bile bir başkasına yarar... İşte böyle arkadaşım! Dediklerimi iyi dinle ve kafana çak... Yefimka'ya gelince, ona acıman boşunadır; çünkü kendi değerini bilen ciddi ve ağırbaşlı bir çocuktur o. Ve bir tokatla ölecek kadar da çürük değildir. Aradan bir hafta geçsin, dümene koyacağım onu ben... Böylece kılavuz olacak... Kaptan da yapsan, becerikli kaptan olur eminim. İşte böyle büyür insanlar yavrucuğum! Ben de aynı yolları teptim, benim de çıraklık çağım oldu. Bugünküne benzemez ne hakaretleri yalayıp yuttum ben onun yaşındayken... Hayat müşfik bir anne derler, yalandır arkadaşım! Anne falan değildir hayat; amansız bir patrondur hepimiz için, o kadar...

İki saat boyunca gençliğinden, çektiği eziyetlerden, insanlardan ve insanlardaki zaafların korkunç gücünden söz etti oğluna İnyat. İnsanların felâketten nasıl hoşlandıklarını ve başkalarının zararına yaşayabilmek için kendilerini felâkete uğramış göstermeye nasıl bayıldıklarını anlattı ona. Sonra kendi hikâyesine döndü gene, ve basit bir işçiyken koskoca bir işin nasıl patronu olduğunu anlattı.

Dinliyordu çocuk. Babasına bakıyordu ve baktıkça babasının kendisine doğru ilerlediği, her an biraz daha kendisine yaklaştığı duygusuna kapılıyordu. İnyat'ın anlattıklarında, Anfisa halanın masallarındaki zenginlikten eser bulunmadığı halde, yeni bir şey vardı; masallardan daha berrak ve daha kolayca kavranabilir bir şey.. Ve bu da ilgisini çekiyordu çocuğun. Küçük yüreğinde onu babasına doğru çeken güçlü ve ateş gibi yakıcı bir şey çarpıyordu şimdi; ve oğlunun duygularını gözlerinden anlayan İnyat aniden kalktı yerinden, Foma'yı kollarına alıp sımsıkı göğsüne bastırdı. Boynuna sarıldı Foma babasının, yanağını yanağına dayayarak hiçbir şey söylemeden öylece kaldı. Hiçbir zaman çarpmadığı gibi çarpıyordu yüreği.

— Küçük arkadaşım benim!... -diye fısıldıyordu boğuk bir sesle-. İçimin sevinci.. biricik yavrum!... Ben henüz ölmeden öğren bunları... Yaşamak kolay değildir...

Bu fısıltıyı dinlerken için için ürperdi çocuk, dişlerini sıktı ufalarcasına, ve birdenbire sıcak yaşlar fışkırdı gözlerinden...

Dönüyordu gemi artık, yukarı doğru çıkıyordu Volga'yı. Boğucu bir temmuz gecesiydi, kalın simsiyah bulutlarla kaplıydı gökyüzü, ve tekinsiz bir sakinlik dalgalanıyordu ırmağın üzerinde. Kazan'a yaklaşıyorlardı; Uslon dolaylarında muazzam bir tren vapurunun kuyruğunda durmuşlardı. Atılan demirlerin gıcırtısıyla tayfaların çığlıkları uyandırdı Foma'yı. Pencereden baktığında, uzakta, karanlığın bağrında, ufacık ışıkların parıldadığını gördü. Su siyah ve zeytinyağı gibi koyuydu, başka hiçbir şey seçilmiyordu. Birden içi ezilir gibi ürperdi çocuğun, ve kulak kabarttı. Güçlükle işitilebilen, nereden kopup geldiği belirsiz, hüzünlü bir şarkıydı bu. Bir ölüm duası gibi kahır dolu bir şarkı... Nöbetçiler haykırarak birbirlerini çağırıyordu katar boyunca, bir gemi öfkeyle düdüğünü öttürerek buhar salıyordu.. Irmağın siyah suları gemilere yavaşça çarpıp çalkalanarak kederle sıpırdıyordu. Karanlığa, gözleri ağrıyıncaya kadar bakışlarını diken çocuk siyah kitleler ve onların üzerinde zor zoruna seçilen ışıklar gördü. Salapurya olduğunu biliyordu bunların, ama bilmek yatıştırmıyordu onu, eşitsiz vuruşlarla atıyordu yüreği, ve hayalinde karanlık ve korkunç sahneler canlanıyordu.

— Oooooh... oh!

Uzaklardan sanki sürünerek gelen çığlık, bir ağlayış gibi sona erdi. Ve aynı anda birisi, güverteyi koşarak geçip küpeşteye yaklaştı.

— Oooooh-oh!...

Bu sefer daha da yakından gelmişti ses.

Güvertede birisi alçak sesle:

— Yefim!... -diye çıkıştı-. Kalksana be mübarek! Doğrul da bir kanca kap gel hemen...

— Oooooh-oh!...

Hemen burnunun dibinde inliyordu ses. Sıçradı Foma, uzaklaştı pencereden.

Acayip inilti suyun üzerinde kayarak gittikçe yaklaşıyor, genişliyor, ağlayışa dönüyor ve gecenin karanlığında eriyordu. Güverteden endişeli konuşmalar geliyordu:

— Yefimka! Fırla hadi, boğulmuş bir adam var suda...

— Nerde?

Telaşla söylenmişti bu soru. Çıplak ayaklar tökezlendi güvertede, hızlı bir gidip gelme oldu, iki kanca Foma'nın hizasında sallanarak indi aşağıya ve hiç gürültüsüz suyun karanlığına daldı...

— Boğulmuş bir adam vaaaaar!

Garip bir şıpırtı yükseliyordu sulardan ve bu kederli çığlık korkuyla titretti çocuğu; ama ne ellerini pencereden, ne de gözlerini sudan ayıramıyordu.

— Bir fener yakın hemen... Göz gözü görmüyor!

Soluk bir ışık lekesi düştü ırmağa... Suyun hafifçe dalgalandığı, canı yanıyormuş da ürperiyormuşçasına kırıştığını görüyordu şimdi Foma.

Dehşet taşan bir ses güvertede fısıldıyordu:

— Şurada bak... Şurada işte!...

Aynı anda, beyaz dişlerini gösteren kocaman ve korkunç bir insan yüzü belirmişti ortasında ışık lekesinin. Suyla birlikte çalkalanıyordu bu yüz, dişleriyle bakıyordu sanki Foma'ya, ve gülümseyerek:

— Eee küçük oğlan, burası böyle soğuk işte!... -der gibiydi.

Çırpınıp havalandı kancalar bir an, sonra yeniden daldılar suya:

— İt de ileri doğru açılsın yazık!... Dikkat et çarka kaptıracak...

Suya dalıp çıkan kancalar diş gıcırtısını andırır bir görültüyle sıyırıyordu tekneyi. Güvertedeki ayak sürçmeler pupaya doğru uzaklaşıyordu... Ve o inleyerek eriyen haykırış bir kere daha koptu:

— Boğulmuş bir adam vaaaaar!

— Baba!... -diye seslendi Foma-. Baba!

İnyat bir sıçrayışta kalkıp ona doğru seğirtti. Foma bağırıyordu:

— Ne bu baba? Ne yapıyor bunlar?

İnyat vahşi bir kükreşiyle fırladı kamaradan. Bacakları üzerinde yalpalayıp etrafına bakınarak ilerleyen Foma babasının kuşetine ulaşmadan İnyat geri dönmüştü. Oğlunu kollarına alıp sıkarak:

— Seni korkuttular ama hiçbir şey yok! -dedi-. Gel benim yanımda yat.

— Neydi o baba? -diye sordu Foma kısık bir sesle.

— Önemli değil yavrum, hiçbir şey değil... Bir adam.. Boğulmuş bir adam, garip.. Akıntıya kapılmış gidiyor... Korkma sakın, çoktan uzaklaştı zavallı...

Korkusundan gözlerini yumup babasına sımsıkı sarılmış olan çocuk yeniden sordu:

— Neden itiyorlardı onu?

— İtmeleri lâzımdı da ondan.. Çarklardan birine kapılırdı yoksa.. mesela bizimkine.. yarın polis gördümü de, sorgu sual derken saatlerce alakoyarlardı bizi. İşte bunun için itip uzaklaştırdılar... Onun bakımından ne önemi var artık itilmenin?... Nasıl olsa ölmüş bir kere.. canı yanmaz artık onun... Ama itmemiş olsalar, yaşayanlar eziyet çekerdi onun yüzünden.. Hadi uyu yavrum

— Suyun üzerinde hep böyle salınıp gidecek mi şimdi o adam?

— Hep öyle gidecek evet... Tabii biryerlerde çıkartacaklar sudan... ve gömecekler...

— Balıklar yemez mi peki onu?

— Balıklar insan yemez evladım, yengeçler yer...

Foma'nın korkusu dağılmıştı; ama dişlerini gösteren o dehşet verici yüz, suyun üzerinde salınmaya devam ediyordu gene hayalinde...

— Kimdi o adam peki?

— Allah bilir kimdi! Dua et onun için... «Tanrım onun ruhunu huzura kavuştur...» de.

Fısıltı halinde tekrarladı Foma:

— Tanrım onun ruhunu huzura kavuştur...

— Tamam... Şimdi uyu ve hiç korkma!.. Uzaklaşıp gitmiştir çoktan! Uslu uslu salınmaktadır suda... Küpeşteye ihtiyatsızca yaklaşmaman gerekir, görüyorsun değil mi, yoksa Allah saklasın sen de onun gibi düşersin suya...

— Düşmüş mü yani o?

— Gayet tabii düşmüş... Belki sarhoştu zavallı... belki de kendiliğinden atladı suya. Böyleleri de vardır çünkü, kendiliklerinden atlayıverirler... Birden bir sıkıntı basar, dertlenir, anlıyor musun, atar kendini suya ve boğulur.. Hayat böyledir işte yavrum. Yeri gelir, ölüm ölen için bir şenlik olur: kimi zaman da arda kalanlar için bir şenlik!

— Baba...

— Uyu yavrum...

III

Çocuk oyunlarının ve haylazca muzipliklerin canlı ve amansız uğultusuyla okul hayatının daha ilk gününde şaşkına dönen Foma, sınıf arkadaşları arasında kendisine bütün ötekilerden daha ilginç gelen iki öğrenci farketti. Biri, tam önünde duruyordu. Şöyle göz ucuyla baktığında, oğlanın geniş sırtını, kızıl çillerle süslü kalın boynunu, kocaman kulaklarını ve parlak kızıl saç diplerinin serpili durduğu özenle traş edilmiş ensesini görüyordu Foma.

Dazlak kafalı ve alt dudağı sarkık bir adam olan öğretmen:

— Smolin Afrikan!... -diye seslenmişti.

Ve kızıl saçlı çocuk hiç telaşa kapılmaksızın kalkmış, yaklaşıp gözlerini öğretmenin yüzüne dikerek problemin verilerini sonuna kadar dinledikten sonra, tahtaya kocaman yuvarlak rakamlar çizmeye koyulmuştu özenle.

— Güzel... -dedi öğretmen-. Yeter... Yejov Nikola, sen devam et bakalım...

Foma'nın sıra arkadaşlarından biri, kıpır kıpır, ufacık, fare gözlerine benzer simsiyah gözlü bir çocuk fırladı yerinden; sıraların arasından, üstü başı dört bir yana takılarak ve başını ordan ortaya çevirip bakarak geçti. Tahtaya gelince tebeşire yapıştı ve ayaklarının ucunda yükselerek, küçük darbelerle ezdiği tebeşiri iyice gıcırdatmak ve üstünü başını kirletmek şartıyla, küçücük okunmaz işaretler sıralamaya koyuldu tahtaya.

Bıkkın bakışlı öğretmen, soluk yüzünü azapla buruşturarak:

— Yavaaaaş yavaş... -diyordu hep.

Ama Yejov, çınçın öten aceleci bir sesle devam ediyordu:

— Şimdi ilk işportacının on yedi kapik kâr ettiğini biliyoruz ve...

— Yeter, dur... Gordeyev! İkinci işportacının kârını bulmak için ne yapmak lâzım?

Birbirinden öylesine farklı bu iki çocuğun tutumuna dalmış olan Foma gafil avlandı; sustu ister istemez.

— Bilmiyor musun?... Smolin, anlat ona!

Tebeşire bulanmış parmaklarını tahta beziyle özene bezene silmiş olan Smolin, Foma'ya bir tek kere olsun dönüp bakmadan bitirdi problemi ve yeniden ellerini temizlemeye koyuldu. Yejovsa, yürümekten çok sıçramayı andıran bir yürüyüşle yerine dönmüştü gülümseyerek. Foma'nın yanına otururken omuzuna vurup fısıldadı:

— Nasıl olur da bulamazsın bunu! Toplam kâr ne kadar? Otuz kapik. Ve topu topu iki tane işportacı var önümüzde. Bunlardan biri on yedi kapik alırsa, ötekine ne kalır?

— Biliyorum... -dedi Foma kısık bir sesle.

Mat olmuş hissediyordu kendini. Yavaş yavaş dönüp yerine oturmuş olan Smolin'in yüzünü incelemeye koyuldu. Tombul yanaklar arasında kaybolmuş mavi gözleriyle, çil serpili bu yuvarlak yüz hoşuna gitmiyordu hayır... Bu arada Yejov, zalimce bacağını çimdirmiş ve sormuştu:

— Kimin oğlusun sen? Delifişeğin mi?

— Evet..

— Hmm. Sana hep sufle edeyim ister misin?

— İsterim.

— Ne vereceksin buna karşılık bana?

Bir an düşündü Foma, ve sordu:

— Peki ama sen biliyor musun bakalım bütün dersleri?

— Ben mi? Sınıfın birincisiyim ben...

Bu sırada öğretmen bağırdı:

— Ne oluyor orada? Yejov, kes şu gevezeliği!

Bir sıçrayışta ayağa fırladı Yejov, ve utanmaz bir edayla:

— Ben konuşmadım ki İvan Andreviç... -dedi- Gordeyev'di konuşan!

Smolin'in sakin sesi girdi araya:

— İkisi de konuşuyorlardı.

Yalancıktan ve gülünç bir şekilde suratını asan öğretmen, kalın dudağını acayip bir sesle şaplatarak hepsini azarladı. Ama bu, Yejov'un yeniden fısıltıya başlamasına engel olmadı:

— Görürsün sen Smolin! Gammazlığını ödetirim elbet sana...

Başını çevirmeden cevap verdi Smolin:

— Ya sen niye yükleniyorsun yeni gelmiş acemiye?

— Öyle olsun bakalım, ama sen görürsün!... -dedi Yejov gene ıslık çalan bir sesle.

Foma hep susuyor, fırıldak sıra arkadaşına gözucuyla bakmakla yetiniyordu: Hem hoşuna gidiyordu bu çocuk, hem de biraz uzaklaşmak arzusunu uyandırıyordu onda... Teneffüse çıktıklarında, Smolin'in de zengin olduğunu öğrendi Yejov'dan: Bir deri sanayicinin oğluydu Smolin. Yejov'sa bir Hazine muhafızının oğluydu, yani fakirdi. Gri kutnudan biçme, dizleri ve dirsekleri yamalı elbisesinden, açlıkla çökkün soluk yüzünden hemen anlaşılıyordu zaten yoksul olduğu. Küçücük, sert hatlı, kemikli bir yüzdü bu... Sözlerini daima mimik ve jestlerle pekiştirerek, madeni bir alto sesiyle konuşuyordu Yejov; sık sık da, sadece ona özgü ve anlamı sadece onun tarafından bilinen kelimeler kullanıyordu.

— Artık arkadaş oluruz ikimiz... -demişti Foma'ya.

Ve Gordeyev, şüpheci gözlerle ona yan yan bakarak sormuştu:

— Madem öyleydi niye gammazladın beni biraz önce öğretmene?

— Tuhafsın doğrusu! Hem yenisin, hem de zenginsin sen: Öğretmen zenginlere hırlamaz... Bana gelince muzipliğimden ötürü sevmez beni; üstelik yoksulluğumdan ötürü sevmez, kendisine hediye ge-

tirmiyorum diye... Buradan çıkınca liseye gideceğim biliyor musun... İkinci sınıfı bitirip hemen gideceğim... Bir üniversiteli var beni hazırlayan... Orda o kadar çok şey öğreneceğim ki, şaşırıp kalacaklar burada! Kaç tane atınız var sizin?

— ç... Peki ama niye bu kadar çok şey öğrenmen lâzımmış?

— Çünkü fakirim... Fakirlerin çok, ama çok okuması gerekir; ancak okuyarak zengin olabilir fakirler. Doktor çıkarlar, memur çıkarlar, subay çıkarlar... Ben de subay olacağım görürsün, pırıl pırıl bir subay... Belimde kılıç, topuğumda çınçın öten mahmuzlar!... Ya sen ne olacaksın peki?

Foma düşünceli bir edayla arkadaşını süzerek:

— Bil.. mem ki!... dedi.

— Herhangi bir şey olmaya ihtiyacın yok senin, zengin olman yeter de artar bile... Güvercin sever misin?

— Severim...

— Amma nazeninsin yahu! Oooooo-oh!

Foma'nın kesik kesik ve ağır konuşmasını taklide koyulmuştu şimdi Yejov. Sordu:

— Söyle bakalım kaç güvercinin var?

— Hiç yok...

— Amma da yaptın! Hem zenginim diyor, hem de güvercin beslemiyor... Oysa benim bile üç güvercinim var: Biri hâreli, biri tahtalı, biri de akman güvercin... Benim babam zengin olmuş olsa tam yüz tane güvercin alır, her gün sabahtan akşama kadar uçururdum onları... Smolin de güvercin besliyor, hem öyle güzel güvercinler ki! Tam on dört tane güvercini var onun, hâreliyi bana o verdi zaten. Vermesine verdi ama, gene de tamahkârdır... Bütün zenginler öyledir zaten! Peki ya sen, sen de tamahkâr mısın?

Kararsız bir sesle cevap verdi Foma:

— Bilmem, bilmem ki...

— Smolin'lere gel, üçümüz bir arada güvercin uçururuz olur mu?

— Olur ama, izin verirlerse gelirim ancak...

— Yoksa baban sevmiyor mu seni?

— Niye? Çok sever.

— Öyleyse izin verir gelmene... Ama sakın yanılıp benim de orada olacağımı söyleme, bakarsın sırf bunun için göndermez seni... «İzin verirsen, Smolin'lere gideceğim?» dersin, olur biter anladın mı... Hey Smolin!

İriyarı çocuk ağır ağır yaklaşmıştı onlara. Yejov kınayan bir baş işaretiyle:

— Gel bakalım gammaz kızıl!... -dedi-. İnsan seninle arkadaş olacağına köpeklerle arkadaş olsun daha iyi!

Smolin, hareketsiz gözleriyle Foma'yı sakin sakin inceleyerek sordu Yejov'a:

— Ne mırın kırın edip duruyorsun gene sen?

Yerinde zıpzıp zıplayarak karşılık verdi Yejov:

— Mırın kırın ettiğim falan yok, gerçeği söylüyorum... Koca porsuğun birisin ama neyse, dinle şimdi! Pazar günü ayinden sonra sana geleceğiz bununla.

— Gelin tabii... -dedi Smolin başını sallayarak.

— Tamam geleceğiz... Zil nerdeyse çalar, vakit varken ben kanarya satmaya gidiyorum...

Pantolonununun cebinden, içinde canlı bir şeyin çırpındığı bir küçük kâğıt paket çıkarmış ve parmaklarının arasından kayıp giden civa gibi fırlamıştı okulun avlusundan...

Yejov'un canlılığı karşısında şaşkınlığa kapılan Foma, bakışlarıyla Smolin'i sorguya çekerek:

— Ne tuhaf çocuk!.. -diye mırıldandı.

— Anasının gözüdür... -dedi kızıl-. Hinoğluhindir tam...

Foma ekledi:

— Ama eğlendirici de...

— Eğlendiricidir evet... -dedi Smolin.

Sonra bir süre susup karşılıklı birbirlerini süzdüler. Nihayet kızıl saçlı sordu:

— Bize geleceksin değil mi onunla?

— Geleceğim...

— Gel tabii İyi eğleniriz bizde.

Foma cevap vermedi. Bunun üzerine yeniden sordu Smolin:

— Arkadaşın var mı çok?

— Hiç yok.

— Okula gelmeden önce benim de hiç yoktu... İki yeğenim vardı sadece... Ama şimdi bak, bir anda iki arkadaş birden kazandın görüyor musun...

— Evet... -dedi Foma.

— İnsanın arkadaşı çok olursa, daha iyi eğlenir. Dersleri öğrenmesi de daha kolaydır sonra: Sufle verirler..

— Sen iyi bir öğrenci misin?

Smolin sakin bir sesle cevap verdi:

— Ben her zaman ve her yerde iyiyimdir.

Zil, bir şeylerden ürkmüş de kaçıyormuş gibi hızla çalmaya koyuldu bu sırada...

Sınıfa girip oturduğunda daha bir rahatlamıştı Foma. İki arkadaşını öteki çocuklarla karşılaştırmaya girişti. Ve uzun süre düşünmek zahmetine katlanmadan anladı ki, her ikisi de sınıfın en iyileridir. Hemen belli oluyordu bu; karatahtada henüz silinmemiş duran 5 ve 7 rakamları kadar açıktı. Ve arkadaşlarının bütün öteki öğrencilerden daha çalışkan olduğunu görmek, müthiş bir zevk veriyordu Foma'ya.

Okuldan çıkınca üçü birlikte yürüdüler, ama Yejov çok geçmeden ayrılıp dar bir sokağa daldı. Foma'yı evine kadar götürdü Smolin, ve ayrılırken:

— Gördün mü... -dedi-, yolu birlikte gidip geleceğiz hep!

Krallar gibi karşılandı evde Foma: Babası üzerinde karmaşık bir rakam kazılı som gümüşten bir kaşık armağan etti ona; halası da, kendi elceğiziyle ördüğü bir boyun atkısı... Yemeğe beklemişlerdi onu, en sevdiği yemekleri hazırlamışlardı; ve soyunur soyunmaz sofraya oturtup soru yağmuruna tuttular.

Önce İnyat girişti:

— Söyle bakalım, hoşuna gitti mi okul?

Oğlunun heyecandan kızarmış yüzüne sevgiyle bakıyordu.

— Sevdim... -dedi Foma-. Müthiş!

Hemen duygulanmış ve içini çekmişti halası:

— Bir taneciğim!... -dedi-. Aman dikkat et de ezilme arkadaşlarına... İçlerinden birisi sana kötülük edecek olursa hemen git öğretmene bildir... hemen...

— Hele şunun söylediğine bak! -diye atıldı İnyat-. Sakın öyle bir şey yapayım deme haa! Kendi işini kendin gör: Kendi elinle cezalandır sana sataşanları!... Arkadaşların nasıl peki, yaman şeyler mi?

Yejov'u düşünerek gülümsemişti Foma:

— Evet... -dedi-. Hele bir tanesi var, öyle gözüpek ki!... Tam bir açıkgöz...

— Kimin oğlu bakayım?

— Bir muhafızın...

— Açıkgöz öyle mi?

— Müthiş!

— Tamam, onu bir yana bırak şimdi! Başka?

— Başka... bir de baş-tan-ba-şa kıpkızıl bir arkadaşım var, ismi Smolin...

— Oldu! Mitri İvaniç'in oğlu, anladım... Onu sıkı tut işte, arkadaşlığı ilerlet, zarar gelmez, faydası çoktur.. Mitri aklı başında bir adamdır benim bildiğim, eğer oğlu da kendisine çekinişse tamam demektir! Ötekine.. muhafızınkine gelince.. Bak Foma, ne yapacaksın biliyor musun? Her ikisini de pazar günü buraya çağıracaksın. Ben size bir alay çerez alırım, mükellef bir ziyafet çekersin onlara... Nasıl kimselerdir, böylece görmüş oluruz...

Foma, soran bakışlarını babasının yüzüne dikerek:

— Bu pazar, Smolin'lere davetliyim ben... -dedi.

— Hele şuna!... Hadi öyle olsun bakalım... İnsanın insana alışması gerek, birbirini görüp tanıması... Tek başına yaşayamaz insan... Bak örneğin ben, yirmi yıldan fazla zamandır vaftiz babanın dostuyum; ve çok yararlandım onun zekâsından. Sen de benim gibi yap! Senden daha zeki olanlarla dostluk kurmaya çalış... İyiye baka baka, sürtüne sürtüne sen de iyi olur çıkarsın, sana da bulaşır...

Kendi söylediğine kendi gülerek ekledi sonra:

— Şaka ediyorum aldırma, ciddiye alma sakın. Kimseyi taklide kalkayım deme haa, kendin bir kişilik ol!... Az olsun varsın aklın, ama senin aklın olsun... Çok ders verdiler mi bakalım yarına?

— Çok verdiler!... -diyerek içini çekti çocuk.

Halasından bunun yankısı halinde daha derin bir iççekiş yükseldi...

— Verirler tabii! Hepsini öğreneceksin! Ötekilerden daha geride kalmak yok... İşin ucunda benim fikrimi sorarsan şudur: Okulda beş değil, yirmi beş sınıf da olsa sana sadece okumayı, yazmayı ve saymayı öğretebilirler. Yanı sıra da bir alay pislik öğretirler, Allah korusun! Bana bak, seni öldürünceye kadar kırbaçlarım... eğer.. bir sigara içtiğini görüp işiteyim Foma, o dudaklarını parçalar yem diye köpeklerin önüne atarım bilmiş ol!

— Tanrıyı hiç hatırdan çıkarma Fom... dedi halası-. Tanrımızı unutacak olursan, vay haline!

— Doğru! Tanrıya da, büyüklerine olduğu gibi bağlanacak ve saygı göstereceksin! Bu arada sırası düşmüşken sana bir şey daha söyleyeyim: Ders kitapları insan için pek az şey ifade eder... Bir marangozun keseriyle rendesine ne kadar ihtiyacı varsa, senin de ders kitaplarına o kadar ihtiyacın vardır. Yani kitaplar da alettir; ama nasıl kullanacağını söylemez onlar insana. Anlıyorsun değil mi? Al sana bir örnek: Tut ki bir marangozun eline bir keser koydun ve yont bakalım şu kalası dedin... El ve keserle bitmez ki herşey, yontmasını da bilmek gerekir; bilmedin mi tahta diye parmaklarını yontarsın... Sonuç: **Tek başına kitaplar büyük bir şey ifade etmez, onlardan faydalanmasını da bilmek gerekir... Ve işte bu bilgi, bütün kitaplardan üstündür, bu bilgi hakkında da kitaplarda tek satır bulamazsın yazılı... O bilgiyi hayatın kendisinden öğreneceksin Foma.** Ölü bir şeydir bu kitap, istersen alır yırtarsın, paramparça edernis, gık demez, çünkü canlı değildir oğlum... Oysa hayat sen yanlış bir adım atmayagör, doldurman gereken yeri doldurmayagör hele, binlerce ağızdan fışkıran haykırışlarla yüklenir üstüne, bununla da yetinmez indirir şamarı, seni amansızca yere devirir.

Foma masaya yaslanmış dikkatle dinliyordu babasını; ve bu sert sesin büründüğü ifadeye göre, kimi zaman bir kalası yontmaya çabalayan bir marangoz hayal ediyor; kimi zaman da bizzat kendisini, bilmediği bir engebeli zeminde, elleri ihtiyatla ileri doğru uzanmış; muazzam bir canlı cisme yaklaşır ve bu korkunç cismi kıskıvrak yakalamak için çırpınırken canlandırıyordu gözlerinde...

— İnsanın, yaratacağı şeyleri hesaba katarak kendini esirgemesi ve bu yaratışın yolunu yöntemini gayet iyi bilmesi gerekir, anlıyor musun... Gemilerdeki kılavuza benzer insanoğlu evlâdım... Gençken, açık denizde gibisindir, burnunun dikine git gidebildiğin kadar! Çünkü dört bir yanın, serapa yoldur... Ama dümeni nerde kıracağını da gayet iyi bilmek gerekir... Su birden alçalır, bakarsın: Vay haline kayalıklara çatanın, sığ yere düşüp kıyıya bindirenin!... Limana sağ salim ulaşabilmek için, işte bütün bunları hesaba katıp sakınmak gerekir...

Mağrur ve güven dolu bakışlarını babasının yüzüne dikerek:

— Limana ulaşacağım!... dedi.

— Söz mü? Yiğitçe konuşmak diye buna derler işte!...

Gülmüştü İnyat. Halası da gülmüştü hafifçe.

Birlikte çıktıkları Volga gezisinden beri, babasının yanında daha cesur ve daha konuşkan olmuştu Foma; halasıyla ve Mayakin'le de öyleydi. Ama sokakta ya da ilk defa girdiği bir yerde, hele yabancılar varsa, derhal suratını asıyor ve çevresinde üzerine saldırmaya hazır bir düşmanlık hissetmiş gibi, şüpheci ve meydan okuyan bakışlar atmaya başlıyordu her yana.

Bazen geceleri birden bire uyanıyor, uzun süre kulak kabartıyor sessizliğe, ve sonuna kadar açık gözlerini karanlığa dikiyordu. Babasının anlattıkları, hayalleri ve sahneler halinde canlanmaya başlıyordu önünde. Farkına varmadan, halasının masallarına karıştırıyordu bunları ve böylece, masal dünyasına özgü parlak çizgilerin gerçeğin katı renkleriyle içiçe geçtiği bir maceralar kaosu kuruyordu. Muazzam ve mantıkdışı bir şey çıkıyordu bu kaostan, gözlerini yumuyordu çocuk, o iğrenç şekli kovalamaya ve hayalinin dehşet verici işleyişini durdurmaya çabalıyordu. Ama başaramıyor, uyuyamıyordu bir türlü ve oda, gittikçe biraz daha artan canavarlarla doluyordu. Alçak sesle halasını uyandırıyordu çaresiz:

— Halacığım... Halacığım...

— Ne var yavrum? Hazreti İsa korusun seni...

Foma fısıldayarak soruyordu:

— Yanına gelebilir miyim hala?

— Neden? Hadi uyu evladım, uyu benim küçücük aslanım...

O zaman gerçeği söylüyordu Foma:

— Korkuyorum ama ben!

— Hemen «Tanrı dirildi» duasını oku yavrum, korkudan eser kalmaz içinde...

Yatağında yeniden uzanıp gözlerini yumarak söylenen duayı okuyor Foma. Gecenin sessizliği, karanlık ve sınırsız bir su halinde şekilleniyor şimdi; hiç kımıldamayan, alabildiğine hareketsiz, ama gene de her yere akan... akan... ve hiç kırışmadan, en ufak bir hareketin gölgesi düşmeden üzerine, dört bir yana yayılıp genişleyen ve dipsiz derinliğinden başka hiçbir şeyi belli olmayan bir su kitlesi... Bu ölü suya, karanlığın içinde tek başına gizlenip böyle yukardan bakmak pek korkunç oluyor... Ama Allahtan gece bekçisinin çıngırağının sesi çınlıyor tam o sırada; ve suyun yüzünde ufak bir ürperiş görüyor çocuk; yusyuvarlak ve ışıklı küçücük küreler suyu kırıştırarak sıçrıyor şimdi. Kilisenin kulesinden yükselen çan sesi ise, bütün suyu, tek bir kudretli hareket içinde çalkalanmaya zorluyor; ve darbenin etkisi altında uzun bir süre sarsılıyor su, geniş halkalar halinde sarsılıyor; ve muazzam bir ışık lekesi aydınlatıyor şimdi suyun yüzünü; tam merkezde başlayıp belirsiz ve siyahı bir uzaklığa doğru dağılıyor bu ışık, gittikçe solarak eriyor. Ve bu karanlıklar çölündeki boğucu, öldürücü sessizlik başlıyor yeniden.

— Halacığım... -diyor Foma yalvaran bir sesle.

— Ne var gene?

— Senin yanına geleceğim ben...

— Peki gel yavrum, bel benim nazlı küçüğüm...

Hemen öteki yatağa tırmanıyor Foma, sımsıkı sarılıyor halasına:

— Bana bir masal anlat... -diyor.

Gözlerinden uyku akan hala, itirazı basıyor hemen:

— Şimdi, gecenin bu vaktinde haa?

— Nnn-e olur...

Çok yalvartmaz insanı hala. Gözlerini yumar ve

uykudan ağırlaşan sesiyle zaman zaman esneyerek başlar:

— Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, kocaman bir İmparatorluğun koca Devleti içinde, benim güzel yavrum, bir adamla bir kadın varmış; korkunç bir sefalet içinde yaşarmış bunlar. Öylesine yoksul, öylesine yoksulmuşlar ki, yiyecek bir lokma ekmekleri bile yokmuş zavallıların. Kapı kapı dolaşır, önlerine atılan bayat ekmek kabuklarıyla günlerini gün etmeye çalışırlarmış. Derken efendim, bir çocukları olmuş bu zavallıların... Şimdi bu çocuğu vaftiz ettirmek gerek; ve yoksul olduklarından dostlarına ahbaplarına ziyafet çekecek beş paraları yok; yani hiç kimse gelmiyor evlerine vaftiz töreni için! Çırpınıyor, parçalanıyorlar ama boşuna; kimsecikler çalmıyor kapılarını! O zaman çaresiz, Tanrıya dua etmeye koyuluyorlar ikisi birden: «Ulu Tanrı!...» diyorlar... «Halimizi sen anla.»

Foma ezbere biliyor bu korkunç masalı; Tanrının vaftiz oğlunun masalı bu... Kimbilir kaç kere dinledi; ve halası daha bitirmeden canlandırıyor hayalinde vaftiz çocuğunu: Beyaz bir ata atlamış sürüyor çocuk, bir vaftiz babasıyla vaftiz annesi arıyor kendine; çölde, karanlıklar içinden sürüyor atını; ve orada, günahkârların mahkûm olduğu dayanılmaz işkencelere tanıklık ediyor... İniltisini işitiyor günahkârların, mırıldanarak dua edişlerini işitiyor:

— Oh insanoğlu! Var git Tanrıya sor, bize daha uzun süre işkence edecek mi?

Ve çocuğa öyle geliyor ki şimdi, beyaz atın sırtında gecenin ortasında yol alan kendisidir; ve kendisine yönelmiştir bütün bu şikâyet ve yalvarışlar. Bir eziklik duyuyor küçücük yüreğinde, gözlerinden yaşlar fışkırıyor; sımsıkı yumuyor gözlerini, açmaya korkuyor; adlandıramadığı bir tasayla, yatakta bir o yana bir bu yana dönüyor...

— Uyu yavrum, Hazreti İsa korusun seni!... -diyor ihtiyar kadın, insanların ıstırabını anlatan masalı yarıda keserek.

Böyle gecelerin sabahında Foma hemen fırlardı yataktan, alelacele yıkanır, hızla kahvaltı eder, ve çantası çöreklerle, hamur işi tatlılarla dolu olarak okula koşardı. Okulda Yejov açlıktan kararmış gözlerle beklerdi onu. Zengin arkadaşının cömertliğiyle besleniyordu Yejov, sivri burnuyla havayı koklayarak:

— Yiyecek getirdin mi?... -diye karşılardı Foma'yı hep-. Hemen ver bana, çünkü evden hiçbir şey almadan çıktım... Aceleden yani... Saati geçirmişim gene, sabahın ikisine kadar çalıştım dün gece... Yaptın mı problemlerini?

— Hayır.

— Ne uyuşuk çocuksun yahu! Ama korkma boşver, şimdi yaparım ben sana hepsini!

Küçük sivri dişlerini çöreğe daldırırken kedi gibi mırlayıp sol ayağıyla tempo tutarak Foma'ya kısa cümleler atar ve çözerdi problemi:

— Tamam mı? Bir saatte sekiz kova su akmış... Altı saatte kaç kova su akar? Çok güzel şeyler yapıyorlar sizin evde, pes!... Altı, demek ki altıyı sekizle çarpacağız... Soğanlı çörek sever misin? Ben bayılırım!... Tamam, şimdi ilk musluktan, altı saatte kırk sekiz kova akmış, oysa tam doksan kova su koymuşlardı fıçıya... Çıkarıyorsun değil mi meseleyi?

Yejov, Sınolin'den daha çok hoşuna gidiyordu Foma'nın; buna karşılık, Smolin'le daha iyi arkadaştı. Yejov'un yeteneklerine ve canlılığına şaşkınlık duyuyor, onun kendisinden daha zeki olduğunu görüyor, ve ağırına gidiyordu bu durum, kıskançlığa kapıldığı bile oluyordu. Aynı zamanda da ufak tefek arkadaşına karşı, tok insanların açlara duyduğu bir merhamet duyuyordu. Yejov'a beslediği hayranlığı o sıkıcı kızıl Smolin'in yanında açıkça belirtmesini engelleyen, belki de bu merhametti aslında. Besili arkadaşlarıyla daima alay ederdi Yejov, isim takmıştı onlara:

— Börek çuvalları siz de!... -derdi sık sık.

Foma müthiş içerlerdi buna; nitekim bir gün, Yejov fazla ileri gidince, tiksinti dolu bir gaddarlıkla haykırdı:

— Pis dilenci, ne olacak!...

Kıpkırmızı kesilmişti Yejov'un soluk yüzü, kelimeleri ağır ağır telaffuz ederek cevap verdi:

— Öyle olsun bakalım!... Bundan böyle bir tek sufle alamazsın benden, ve kereste gibi kalırsın ortada!

Üç gün hiç konuşmadılar. Buna en çok öğretmen üzüldü: Saygıdeğer İnyat Gordeyev'in oğluna, üç gün boyunca hep sıfır atmak zorunda kalmıştı...

Şehirde olup biten her şeyden haberliydi Yejov: Hizmetçisi durup dururken bir çocuk doğurunca, savcının karısının kaynar bir tas kahveyi kocasının üzerine nasıl fırlattığını bildiği gibi, sazan balığı avlamak için en iyi yer ve en uygun saatleri de bilirdi; tuzak kurmasını becerir, kuş kafesi yapar ve bunları yaparken falanca askerin kışlanın ambarında kendini niçin ve nasıl asmış olduğunu bütün ayrıntılarıyla hikâye ederdi; hele öğretmenin o gün hangi öğrenci velisinden hediye aldığını ve bu hediyenin nemenem bir şey olduğunu ilân etmeye gelince, üstüne yoktu...

Smolin'in ilgi ve bilgi alanıysa, tüccar hayatının sınırları içinde kalıyordu: Evleri, gemileri, atları hesaba katıp değerlendirerek, kimin daha zengin olduğunu kesinlikle ortaya çıkarmaya bayılırdı kızıl oğlan. Derin bilgi sahibiydi bu konuda ve büyük bir şevkle konuşurdu.

Tıkı Foma gibi o da, Yejov'a karşı merhametli bir tavır takınırdı; ama dostluk yanı fazla, kibir yanı az bir merhametti bu. Gordeyev'le Yejov'un her ağız dalaşmasında derhal araya girer, barıştırırdı onları. Bir keresinde de, okuldan eve dönerken sordu Foma'ya:

— Yejov'a niye o kadar sert çıkıyorsun kuzum?

Foma öfkeyle cevap verdi:

— Peki o niye kendisini bir şey sanıyor?

— Kendini bir şey sanıyorsa, bunun asıl sebebi senin çalışmaman ve onun sana daima yardım etmesi. Aslında müthiş zeki bir çocuk... Yoksulluğa gelince, kendi kusuru değil ki bu!... Üstelik her istediğini öğreniyor, ve görürsün o da zengin olacaktır...

— Sivrisinek... — dedi Foma tiksinti dolu bir sesle-. Tam bir sivrisinek anlıyor musun. Vızıldar, vızıldar ve bakarsın birden ısırmış!

Ama hepsini birleştiren bir şey vardı hayatında çocukların; zaman oluyor, karakter ve durum ayrılıklarının bilincini tamamiyle kaybediyorlardı. Her pazar Smolin'lerde toplanıyor ve evin, geniş bir güvercinlik bulunan kanadının damına tırmanarak güvercin uçuruyorlardı.

Besili güzel kuşlar, kar beyazı kanatlarını çırparak birbiri ardından havalanır ve çatıya konarlardı sıra halinde. Güneş ışığının parlaklığında hemen dem çekmeye koyulur, çocukların önünde türlü pozlar alırlardı.

Sabırsızlıkla sesi titreyerek haykırırdı Yejov:

— Korkut biraz onları, ürküt hadi!

Nihayet Smolin, büyük bir el hareketiyle havayı döver ve ıslık çalardı.

Ürken güvercinler koyuverirlerdi kendilerini boşluğa; çırpışan kanatların gürültüsüyle dolardı ortalık. Ve sonra müthiş bir açılışla geniş daireler çizerek yükselirlerdi gökyüzünün mavi derinliğinde gümüş ve kar rengi tüyleri, gittikçe daha yücede pırıldardı. İşte aralarından biri, şahinlere yaraşır bir sükünetle kanatlarını ardına kadar açıp hareketsiz bakarak, gökkubbeye ulaşmak istercesine atılıyor. Ötekiler fırdönüyor boşlukta, karlı keseler gibi düşüyor ve yeniden ok gibi yukarı fırlıyorlar. Tüm güvercinler bir an bomboş gökte hiç kımıldamadan durur gibi geliyor çocuklara; sonra bu yığın gittikçe dağılıp eriyor. Başlarını arkaya atmış, yorgun gözlerini bir an bile kuşlardan ayırmaksızın, sessiz bir hayranlıkla izliyorlar uçlarını. Dingin bir sevinç parlıyor bakışlarında; güneşin hüküm sürdüğü arı yücelere doğru rahatça uçan bu kanatlı yaratıklara karşı bir gıpta duygusuyla karışık bir sevinç... Mavi gökyüzüne kakılmış beyaz bir leke gibi duran kuşlar, gittikçe ufalarak uçarken çocukların hayal gücünü de sürüklüyor ardından; ve Yejov, boğuk ve dalgın bir sesle, ortak duygularını dile getiriyor:

— İşte böyle havalanıp uçmalıymış be çocuklar!

Kuşların gökyüzünün diplerinden dönmesini sessizce ve dikkatle beklerken, aynı şevkle birleşip birbirlerine iyice sokuluyor çocuklar; tıpkı güvercinler

gibi, dünyadan uzaklara, gerçeğin soluğunun erişmediği yerlere kopup gitmişti onlar da: Ve şu anda sadece birer çocukturlar artık, ne kıskançlık duyarlar, ne öfke, her şeye yabancı, yalnız birbirlerine yakındırlar; tek kelime söylemelerine hacet kalmadan karşılıklı gözlerinin ışıltısından sezerler duygularını, ve gökte kuşlar gibi mutludurlar...

Uçmaktan yorgun, çatıya düşer gibi konan güvercinleri, güvercinliğe almışlardı. Bütün oyunların ve bütün maceraların ilhamcısı olan Yejov:

— Hey çocuklar!... -diye haykırıyor-. Elma avına gidelim hadi...

Bu çağrı, güvercinlerin üflediği barışı bir anda alıp götürüyor çocukların ruhundan. Ve işte şimdi alabildiğine ihtiyatlı, tam bir yağmacı yürüyüşüyle, en ufak gürültüleri, en basit çıtırtıları bir plaçkacı gibi dikkatle dinleyip değerlendirerek arka taraftan komşunun bahçesine sözülmekteler. Yakalanma ihtimalinin verdiği dehşet, içlerinde, cezasız kalacak bir hırsızlığın umuduyla örtülü. Hırsızlık da bir emektir, tehlikeli bir emek, ve her emeğin meyvesi tatlıdır! Çok çaba istediği nispette daha da tatlı... İhtiyatla aşıyorlar bahçenin çitini ve bütün çevreye keskin ve ürkek bakışlar atarak elma ağaçlarına doğru kayıyorlar. Her yaprak hışırtısında yürekleri ağızlarına geliyor; yakalanmaktan korktukları kadar tanınmaktan da ürküyorlar; buna karşılık bahçe sahibi onları şöyle uzaktan görür de bağırıp kaçınmakla yetinirse müthiş memnun olacaklar. Dört bir yana dağılıp yitecekler hemen; sonra da bir araya geldiklerinde, gözleri şevk ve cüretle alev alev, kovalanırken duyduklarını ve ayaklarının altında yer tutuşmuşçasına nasıl koşup tüydüklerini anlatacaklar birbirlerine gülerek.

Foma, bu yağmacılık seferlerine, bütün öteki macera ve oyunlardan çok daha fazla kaptırıyordu kendini; üstelik o kadar atak davranıyordu ki, şaşırıp irkiliyordu arkadaşları. Bile isteye tedbirsizlik yapıyordu bahçelerde: Yüksek sesle konuşuyor, çatırdatarak kırıyor dalları, kurtlu elmaları koparıp bahçesahibinin evine doğru inadına fırlatıyordu. Suçüstü

yakalanmak tehlikesi ürkütmüyordu onu. Tehlike sezince şaşalamıyordu bile: Bakışları karanlıklaşıyor, dişlerini sıkıyordu; mağrur ve öfkeli bir ifade geliyordu yüzüne. Smolin, her seferinde, kocaman ağzını büzerek:

— Çok gözükara gidiyorsun... -diyordu.

— Ben ödlek değilim! -diye cevap veriyordu Foma.

— Biliyorum ödlek olmadığını. Ama senin gibi tehlikenin üstüne üstüne gitmek için de aptal olmak gerekir... Bu işleri daha sessiz de yapabiliriz pekâlâ...

Yejov'sa başka bir açıdan suçluyordu onu:

— Gidip de heriflere kendi ayağınla yakalanacaksan, cehenneme kadar yolun var... -diyordu-. Tek başına elma hırsızlığı yaptığını söylersin yakalandığında... Çünkü seni elinden tutup babana teslim ederler, o da bağışlar sonunda; ama beni kemiklerimi kırıncaya kadar döverler arkadaşım...

Foma inatla tekrar ediyordu:

— Ödlek!

Ve nihayet bir gün kaptan Çumakov tarafından suçüstü yakalandı Foma. Zayıf, çelimsiz bir ihtiyardı kaptan Çumakov. Kopardığı elmaları önlüğüne sarmakta olan çocuğa sessizce yaklaşmış ve onu iki eliyle omuzundan kavrayarak tehdit dolu bir sesle haykırmaya koyulmuştu:

— Hırsız! Hırsızı yakaladım işte!

Foma o sıralarda on bir yaşlarındaydı. Bir silkinişte kurtuldu ihtiyarın elinden. Ama kaçmadı; kaşlarını çatıp yumruklarını sıkarak karşısına dikildi adamın ve güven dolu bir edayla konuştu:

— Sıkıysa, bana bir dokun bakalım!

— Dokunmam ki... -dedi adam-. Polise götürüp teslim edeceğim o kadar! Adın ne senin?

Polise teslim edilmek diye bir ihtimali aklından bile geçirmemişti Foma; bütün yiğitliği ve saldırganlığı uçuverdi bir anda. Polisin eline düşmesini, babası katiyen bağışlamazdı işte! Titremeye başladı, ve kekeler gibi cevap verdi adama:

— Gordeyev...

— İn.. İnyat Matyeviç'in oğlu mu?

— Evet...

Şimdi de kaptan şaşırmıştı ne yapması gerektiğini. Doğruldu, göğsünü şişirdi önce, törensel bir edayla öksürdü; sonra omuzları çöktü yeniden, ve babalara özgü anlayışlı bir sesle:

— Ayıp!.. -dedi-. O kadar büyük, o kadar saygıdeğer bir insanın evladı!... Yakışmaz size.. Gidebilirsiniz... Ama bu hırsızlık.. yani ufak tefek aşırma olayları demek istiyorum.. tekrar edecek olursa.. babanıza.. haber vermek zorunda kalırım babanıza.. ve bu arada kendisine saygılarımı sunmakla müşerrefim!

İhtiyarın yüzündeki değişikliği dikkatle izleyen Foma, adamın babasından korktuğunu anlamıştı. Bir kurt yavrusu gibi, göz altından bakarak inceliyordu kaptanı. Çumakov'sa, gülünç bir ciddiyetle beyaz bıyıklarını sıvazlayarak izin verdiği halde bir türlü gitmeyen çocuğun karşısında bir ayağından öteki ayağına yaslanarak bekliyordu. Nihayet kendi evinin yolunu göstererek tekrarladı:

— Gidebilirsiniz... -dedi.

— Karakola gitmeyecek miyiz? -diye sordu Foma önemsemez bir sele.

Sorar sormaz da, ters bir cevap ihtimalini düşünüp dehşete kapıldı. İhtiyar gülümsemişti:

— Şaka ettim!... -dedi-. Korkutmak istedim sizi...

Birden dikildi Foma:

— Asıl korkan sizsiniz... -dedi-. Babamdan korkuyorsunuz!

Ve kaptan sırtını çevirip geldiği yere, bahçenin dip tarafına doğru yollandı. Çumakov, arkasından haykırmaktaydı:

— Korkuyor muyum?.. Yaa! Demek korkuyorum, öyle mi!...

Sesinden, adamın gururuyla oynadığını anlamıştı Foma. Hem utandı, hem üzüldü birden. Akşama kadar tek başına dolaşarak geçirdi vaktini; ve eve döndüğünde, babasının şu sert sorusuyla karşılandı:

— Foma! Çumakov'un bahçesine girip elma aşıran sen misin?

Çocuk, babasının gözlerinin içine bakarak, sakin bir sesle cevap verdi:

— Benim!

Böyle bir cevap hiç beklemiyordu İnyat, birkaç saniye sakalını sıvazlayarak sustu. Sonra yavaş yavaş:

— Budala! -dedi-. Niye yaptın sanki o işi? Kendi bahçendeki elmalar sana yetişmiyor mu?

Gözlerini yere eğmişti Foma; babasının karşısında ayakta, hiçbir şey söylemeden beklemekteydi.

— Utanıyorsun işte, bak! Dur hele anladım, seni bu işe kışkırtan mutlaka o sapısilik Yejov'dur... Gelince temiz bir dayak çekeyim ona da görsün gününü... Zaten onunla arkadaşlağınıza da son vermek zamanı geldi!

Foma kesin bir edayla konuştu:

— Ben o işi tek başıma yaptım.

— Her saat biraz daha güç bir çocuk oluyor!... -diye haykırdı babası-. Peki ama niçin?

— Hiiiç..

— Hiiiç-miş!.. -diye alay etti babası-. Yaptığın bir şeyi niçin yaptığını hiç değilse kendi kendine ve başkalarına karşı doğru dürüst açıklayabilmelisin... Gel buraya!

Foma, bir iskemleye oturmuş olan babasına yaklaştı ve dizlerinin arasına sokuldu. Oğlunun omuzlarına koydu ellerini İnyat ve gülümseyerek gözlerinin içine baktı:

— Utanıyor musun?

— Utanıyorum! -dedi Foma içini çekerek.

— Şu aptala bakın yarabbi! Kendini küçülttüğü yetmezmiş gibi benim de adımı karaya çıkarıyor...

Ve oğlunun başını alıp göğsüne yaslayarak saçlarını okşadı bir süre, sonra sordu:

— Başkalarının malını çalmak neye yarar?

Şaşırmıştı Foma:

— Ne bileyim ben... -diye kekeledi-. Oynuyorsun.. hep aynı oyunlar.. canı sıkılıyor insanın! O zaman da..

— Birden mi bastırıyor bu sıkıntı? -diye sordu gülümseyerek İnyat.

— Birden...

— Hmmmm.. Öyle olduğunu kabul edelim, ama bir daha bu türlü işlere katiyen burnunu sokmaya-

caksın Foma! Yoksa sana karşı başka şekilde davranırım ben de...

Foma, güven dolu bir sesle:

— Bir daha hiçbir yere gitmem... -dedi.

— Kendi kendine hükümetmen güzel bir şey. İlerde ne olacağını Allah bilir ama, şimdilik.. pek kötü gidiyor sayılmazsın doğrusu! Bir adamın, kendi yaptığı işin sorumluluğunu yüklenmesi ve sonuçlarına razı olması, çok iyi bir şey.. Senin yerinde bir başkası olsa, arkadaşlarını ortaya sürerdi şimdi; oysa sen, ben o işi tek başıma yaptım.. diyorsun. Ve daima böyle davranmak gerekir oğlum... Hünerine olduğu gibi, kusuruna da sahip çıkacaksın...

Bir an sustuktan sonra, oğlunu göz ucuyla süzerek sordu:

— Peki.. Çumakov... seni dövmedi mi?

Foma sakin bir sesle:

— Yanına komazdım!... -dedi.

— Hmmm... -diye homurdandı İnyat.

— Senden korktuğunu söyledim kendisine... Bunun için beni şikâyet etmiştir... Yoksa gelip de sana söylemezdi..

— Nasıl, nasıl?

— Elbette! Bu arada babanıza saygılarımı söyleyin.. diyordu titreyerek...

— Demek öyle diyordu? Emin misin?

— Tabii.

— Ah köpek! Gör bak işte insanların nasıl olduğunu: Soyar soğana çevirirsin, önünde iki büklüm eğilip saygılarını sunarlar sana!... Diyelim ki bir kapiğini çaldın adamın; aslında benim için bir ruble kadar değerlidir onun gözünde o kapik... Ama burada önemli olan kapik değil; o kapiğin benim olması ve ben kendim onu gönlümden koparak vermeden hiç kimseye el sürdürmememdir... Oysa onlar, tam tersine!.. Konuş bakalım şimdi: Neredeydin, ne yaptın, anlat?

Çocuk babasının yanına oturup o günkü izlenimlerini ayrıntılarıyla anlatmaya koyuldu. Oğlunun anlattıkça canlanan yüzünü dikkatle inceleyerek dinliyordu İnyat; ve bir an geldi, düşünceli bir edayla kaldırdı kaşlarını.

Çocuk anlatıyordu:

— Derede bir puhu kuşu ürküttük. Görsen ne eğlenceliydi! Bizden kaçmak için şöyle bir havalandı aptal, ama gidip pat diye bir ağaca çarpmaz mı! Nasıl ağlıyor, nasıl bağırıyordu görsen... Biz durur muyuz, bir daha kışkışladık ürküttük, gene havalandı aptal, ve artık hep öyle oluyordu: Uçuyor, uçuyor, sonra pat diye çarpıyordu birşeylere; hem de o kadar şiddetli vuruyordu ki, tüyleri dökülüyordu! Oradan oraya çırpındı durdu dere yatağının içinde, nihayet bir köşeye saklandı... Biz artık aramadık bile, acıdık zavallıya: Oraya buraya çarpa çarpa pestili çıkmıştı çünkü... Puhular gündüzün tamamiyle kör müdür baba?

— Kördür evet... -dedi İnyat-. Hayatta da bazı insanlar vardır, gündüz puhu kuşları gibi, oradan oraya atılır dururlar... yerlerini ararlar hep, önlerine çıkana toslayıp çarpar, ve hiçbir sonuca ulaşamadan tüylerini dökerler! Durmadan acı verirler kendilerine, neleri varsa yitirir, ve o çaresizlikleri içinde bir an dinlenebilmek için önlerine çıkan ilk deliğe girerler. Vay haline bunların oğlum, vay haline!

— Peki ama niçin böyledir bunlar?

— Niçin mi?... Niçinini söylemek güçtür işte... Kimisi vardır, kibirinden körleşir: çok şey isterler hayattan, ama beceriksizdirler... Kimisi de vardır, aptallıktan körleşir... Sebep çok, sözün kısası!

Böylece, yavaş yavaş akıp geçiyordu Foma'nın hayatı. Günler günleri kovalıyordu. Heyecan bakımından yoksul bir hayattı bu aslında, tasasız ve sakin bir hayat... Bu yeknesak yaşama zemini üzerinde bazen, çocuğun duyarlığını bir saatliğine ayakta tutan güçlü heyecanlar beliriyordu: ama sürmüyordu bunlar, ufalanıp kayboluyordu çabucak. Hayatın fırtınalı esintilerine karşı korunaklı, sakin bir göldü çocuğun ruhu henüz; ve gölün yüzeyinde değen ne varsa ya uyuyan suyu bir an için kırıştırıp dibe gömülüyor; ya da suyun dümdüz yüzeyinde bir zaman kaydıktan sonra geniş daireler halinde açılıp siliniyordu ortadan.

İl okulunda geçen beş yıl içinde, dört sınıflık ilk

devreyi iyi kötü tamamlamıştı Foma. Sağlam yapılı bir delikanlıydı şimdi; siyah saçları, esmer bir yüzü, kalın kaşları vardı ve üst dudağı koyu bir tüy perdesiyle gölgelenmişti. Koyu renk iri gözleri çocukça bir düşünce doluydu; tıpkı çocuklarınki gibi hep aralık durur du dudakları; ama arzularında bir engelle karşılaştığı veya herhangi bir şeye sinirlendiği zamanlar, gözbebekleri derhal genişler, dudakları kasılır ve yüzü alabildiğine inatçı bir ifadeye bürünürdü. Vaftiz babası, alaycı bir gülümseyişle:

— Kadınlar için baldan da tatlı olacaksın oğlum Foma... -derdi hep-. Ama o güne biraz da kafanı işlettiğini görsek, bayağı iyi olurdu...

İnyat, bu sözleri her işitişinde içini çekerdi.

— İşe sar bu oğlanın başını, yolla çalışsın.

— Bekle biraz!

— Neyi bekleyecekmişiz? Bir iki yaz Volga üzerinde hovardalık etsin, açılsın biraz gözü, hemen evlendiririz... İşte kızım Lubov, hazır bekliyor...

Lubov Mayakin o çağda, bir yatılı okulda beşinci sınıf derslerini izlemekteydi. Foma sık sık sokakta karşılaşırdı onunla; ve her seferinde Lubov, küçücük zarif bir şapkanın süslediği kumral saçlı başıyla Foma'ya lütfen bir selâm sarkıtırdı. Aslında hoşuna gitmiyor değildi Foma'nın; ama pembe yanakları, sevinç taşan kahverengi gözleri ve gelincik kırmızısı dudakları, o lütfen sarkıtılan selâmların tatsız izlenimini silmekten uzak kalıyordu. Birtakım liseli delikanlılarla arkadaştı kız; bunlar arasında eski sınıf arkadaşı Yejov da bulunduğu halde, Foma pek yaklaşmıyordu yanlarına, sıkılıyordu. Bilgi gösterisine girişip onun cehaletiyle alay ediyorlardı sanki. Lubov'ların evinde toplanıp kitap okurlardı hep; ve heyecanlı bir tartışmaya kapıldıkları sırada Foma içeri girecek olursa, hemen susarlardı. Bütün buna benzer olaylar, Foma'yı biraz daha uzaklaştırıyordu Lubov'dan...

Gene Mayakin'lerde olduğu bir gün, Lubov, bahçede gezinmeye çağırdı onu; ve yanyana yürürlerken, sahte bir gülümseyişle sordu:

— Niye bu kadar yabanisin sen? Hiçbir zaman hiçbir şeyin yok mudur söyleyecek?

Sadelikle cevap verdi Foma:

— Hiçbir şey bilmeyince ne söyleyeyim yani?

— Öğren o zaman, kitaplar oku!

— Hevesim yok...

— Ama şu liseli çocuklara bak biraz: Her şeyi biliyor, her şey hakkında rahatça konuşuyorlar.. Örneğin Yejov...

— Yejov'u senden daha iyi tanırım ben bırak, papağanın biridir o!

— Kıskanıyorsun onu anladığım kadarıyla... Çok zeki bir çocuk... Evet, evet! Liseyi bitirecek görürsün; ve Moskova'ya Üniversite'ye gidecek.

— Peki sonra ne olacak?

— Sen de burada bir cahil kalacaksın...

— Kalayım varayım, ne çıkar!

Alaycı bir sesle haykırdı Lubov:

— Aferin!

Foma'nın sesi alaycıydı cevap verirken:

— Bilgiç de olsam, cahil de kalsam, benim yerim hazır bu dünyada... -dedi-. Ve bütün bilginleri, önümde elpençe divan durdurabilirim, anlıyor musun... Baldırı çıplaklar gitsin okusun, benim okumaya ihtiyacım yok!

— Ne kadar aptal, zalim ve iğrençsin, bilsen!...

Aşağılayıcı bir tonla söylemişti bunu genç kız; sonra da onu bahçede tek başına bırakıp uzaklaştı. Bir süre baktı ardından, iyice canı sıkılmıştı Foma'nın; suratını astı sonra, kaşlarını kaldırdı ve başını eğip bahçenin öbür kıyısına doğru yürüdü.

O da artık yalnızlıktan hoşlanmaya ve hayale dalışların zehirli tadına varmaya başlamıştı. Yaz akşamları, ortalığın hayali kanatlandıran o ateşten gurup renklerine büründüğü saatlerde, çoğu zaman, bulanık, belirsiz bir melankoli kaplıyordu içini. Bahçenin en kuytu köşesine oturup ya da yatağına uzanıp efsane prenslerini hayal ediyordu. Luba ya da tanıdığı öteki genç kızlar şeklinde beliriyordu prensler; yarı karanlıkta sessizce dalgalanıyorlardı önünde ve muammalı bir bakışla gözlerinin içine bakıyorlardı. Bazen bu hayaller müthiş bir enerji gücü uyandırıyordu onda ve bir çeşit sarhoşluk hali ya-

ratıyordu; ama zaman oluyor, aynı hayaller, dayanılmaz bir kedere boğuyordu onu: Ağlamak istiyor, gözyaşlarından utanıp zaptediyor kendini, sonra gene dayanamayıp sessizce ağlıyordu.

Babası, sabır ve ihtiyatla iş âlemine alıştırmaktaydı Foma'yı; sık sık Borsaya götürüyor, siparişlerden, teslimattan, ortaklarından söz ediyordu; kendilerine nasıl «güneşte bir yer» edindiklerini anlatıyor, şimdiki servetlerini ve piyasadaki tutumlarını açıklıyordu. Foma hızla alışmıştı işlere: El attığı her şeyi düşüne taşına ve büyük bir ciddiyetle yürütmekteydi.

İnyat'a göz kırparak:

— Bizim küçük şalgam, harika bir çiçek verdi!... -diyordu Mayakin hafiften alaycı bir sesle.

Ama gene de Foma'da, artık on dokuz yaşını aştığı halde, çocuksu ve alabildiğine saf bir yan vardı: buydu onu arkadaşlarından ayıran. Ve bu yüzden; arkadaşlarının gözünde, alay edilmeyi hakeden bir aptaldı; onların bu tavrından dolayı da, yanlarına sokulmuyordu. Oğullarını bir an bile gözden kaçırmayan İnyat'la Mayakin'e gelince, Foma'daki bu karakter belirsizliği karşısında ciddi olarak endişeye kapılıyorlardı.

— Katiyen anlamıyorum bu çocuğu!... -diyordu İnyat üzgün bir sesle-. İçkisi yok, hovardalığı yok; seninle, benimle son derece saygılı; her şeyi büyük bir dikkatle dinliyor. Bir delikanlıdan çok, bakire bir kız havası var. Oysa hiç de aptala benzemiyor, öyle değil mi?

— Yaşıtlarından daha aptal bir havası yok evet... -diyordu Mayakin yavaşça.

— Beni asıl tedirgin eden nedir biliyor musun? Bir şeyler bekler gibi hep bu çocuk, gözlerinde bir perde varmış gibi bir hali var. Rahmetli annesi de hep böyle, el yordamıyla yürürdü bu dünyada... Oysa şu bizim Afrikan Smolin'e bak bir de: Foma'dan topu topu iki yaş daha büyük o kadar; ama cin gibi çocuk! O kadar ki, insan, babası mı oğluna, oğlu mu babasına çekmiş diye düşünüyor vallahi! Eğitim görmek üzere büyük bir fabrikaya gitmek istiyormuş

şimdi, katiyen soluk aldırmıyormuş babasına: «Beni tam yetiştirmediniz, yarım yamalak kaldım...» diyormuş... Vallahi! Oysa benimkinin içinden kopup da böyle bir laf ettiği yok... Hey Tanrım, sen bilirsin!

Aynı öğüdü veriyordu Mayakin her seferinde:

— Bak ne yapacaksın... -diyordu-. Boğazına kadar herhangi bir işin içine gömeceksin oğlanı! En iyisi budur, gel beni dinle! Demir tavında gerek... demişler. Sür işe ve serbest bırak ki, eğilimlerini anlayabilelim... Tek başına Kama üzerinde bir sefere gönder oğlanı!

— Yani sonucu göze alıp şöyle bir sınayalım mı diyorsun?

— Elbette! Ama peşin pazarlık: Mutlaka bir şeyleri berbat edecektir... Birkaç kuruş zararı göze alacaksın tabii... Yalnız buna karşılık, oğlanın ne edip ne etmediğini öğrenmiş olacağız... Değmez mi?

Nihayet kararını vermişti İnyat:

— Haklısın... -dedi-. Yollamaktan başka çare yok.

Ve bahar gelir gelmez, iki buğday şalupasıyla Kama üzerinde bir sefere gönderdi oğlunu. «Hamarat» isimli römorkör çekiyordu şalupaları. Ve gemiye kumanda eden de, Foma'nın eski dostu, bir zamanların dikkafalı tayfası Yefim'di. Yefim İliç ölçülü sağduyusu sağlam, gözünden hiçbir şey kaçmayan ve gayet sert bir kaptandı.

Hızla ve neşeyle geçiyordu sefer, çünkü herkes memnundu. Foma ilk olarak sırtına yüklenen büyük sorumluluktan dolayı gurur duyuyordu; Yefim'se en küçük tersliği fırsat bilip kendisine küfürle karışık ukalâlık etmeyen genç patronundan memnundu. Ve gemideki iki şefin keyfi doğrudan doğruya tayfanın üzerinde ışıldıyordu. Nisan sonunda buğday yüklemeleri gereken yerden ayrılmış, mayısın ilk günlerinde asıl konak yerlerine varmış bulunuyorlardı. Gemi halatla kıyıya bağlıydı şimdi; kıyı boyunca demir atmış olan şalupalarsa, geminin yanı sıra sıralanmaktaydı. Foma buğdayı çabucak buraya boşaltıp parasını aldıktan sonra Perme'e yönelmek zorundaydı. İnyat'ın panayıra yetiştirmek üzere anlaşma

yaptığı bir demir yükü bekliyordu Perm'de onları.

Şalupalar, bir çam ormanı boyunca kurulu büyük bir köyün karşısında bulunuyordu. Geldiklerinin ertesi sabahı, erken saatlerden itibaren, kadınlı erkekli, atlı yaya, gürültücü bir köylü kalabalığı kaplamıştı rıhtımı; ve yerine göre bağırıp çağırıp yerine göre türküler söyleyerek güverteye yayılmış; göz açıp kapayıncaya kadar müthiş bir hızla çalışmaya koyulmuşlardı. Ambara inmiş olan kadınlar, buğdayı çuvallara dolduruyor; erkeklerse bu çuvalları sırtlanıp rıhtıma taşıyorlardı. Ve rıhtımda uzun süredir beklenen buğdayla yüklü sıra sıra arabalar, köye doğru yol almaktaydı. Kadınlar türkü söylüyor, erkeklerse neşe ve umursamazlık içinde şakalaşıp küfürleşiyordu. Bu durumda, kendilerini nizamı korumakla görevli sayan tayfalar dört bir yana bağırarak demir yağdırıyor; şalupaları rıhtıma bağlayan kalaslar, köylülerin ağır ayakları altında yaylanıp gıcırdıyor, rıhtımda atlar kişniyor; arabalarla tekerlekleri altında ezilen kumlar aynı zamanda gıcırdıyordu.

Güneşin doğuşuyla birlikte, çam kokusuyla dolu olan hava, insana hayat veren yeni bir tazeliğe bürünmüş gibiydi. Irmağın sakin suyu nazlı nazlı şırıldıyordu; suda yansıyan gökyüzü, şalupaların gövdesine ve demirlere çarpıp kırılan dalgalarla parçalanıp yeniden yayılıyordu. Sevinçle çınlayan çalışma uğultusu, bahara bürünmüş tabiatın güneş ışınlarıyla süslü çocuk güzelliği, sözün kısası herşey Foma'ya mutlu ve hoş bir eziklik veren, onda yepyeni ve kışkırtıcı arzular uyandıran sadelik ve neşe dolu bir kuvvetle dolup taşıyordu. Romörkörün tentesi altındaki masaya kurulmuş, Yefim'le ve tesellüm memuruyla birlikte çay içiyordu Foma... Tesellüm memuru, il meclisine bağlı, kızıl saçlı, gözlüklü bir adamdı. Sinirli sinirli omuzlarını oynatarak, cırtlak bir sesle, köylülerin uğradığı açlığı anlatıyordu şimdi. Pek dinlemiyordu Foma; kimi zaman aşağıda çalışanlara bakıyor; kimi zaman da üzerinde çamların yükseldiği, sapsarı ve kumluk, sarp bir yamaç halinde duran karşı kıyıyı seyrediyordu. Sakin bir çöl uzanmaktaydı orada.

— Siz bari anlayın.. Çünkü babanız.. öyle bir babanız var ki.. siz de bilirsiniz ya...

Foma, kendisine güven dolu, aşağılayan bir sesle sordu:

— Ne kadar düşmek lâzım hesaptan? Bin beş yüz kilo yeter mi? Üç bin kilo?

— Yani.. yani çok teşekkür ederim!. -diye haykırdı memur sevinç taşan bir sesle-. Eğer yetkiniz varsa...

Foma kesin bir sesle:

— Patron benim!... -dedi-. İşin babamla ilgili yanına gelince, onun hakkında böyle alaycı bir şekilde konuşamazsınız!...

— Özür dilerim! Ve.. tam yetkili olduğunuzdan katiyen şüphe etmiyorum artık.. ve.. samimi olarak teşekkür ediyorum size.. bütün bu insanlar adına teşekkür ediyorum.. tabii yalnız size değil, babanıza da...

Foma, elini yakalamış kuvvetle sıkmakta olan memurun sözlerini, yüzünde bir gurur ifadesiyle dinlerken; Yefim, ileri uzattığı dudaklarını şaklatarak, korkuyla bakmaktaydı genç patrona.

— Üç bin kilo! Rus cömertliği diye buna derler işte delikanlı! Durun, hediyenizi bu zavallı insanlara hemen müjdeleyeceğim... Ve gözlerinizle göreceksiniz nasıl size minnettar olacaklarını... Çınçın öten bir sesle bağırdı aşağıya: Hey çocuklar Patron üç bin kiloyu hesaptan düşüyor...

Foma'nın sesi yükseldi yeniden:

— Dört bin beş yüz!

— Dört bin beş yüz kilo!. Teş.. çok teşekkürler!... Dört bin beş yüz oldu, çocuklar!

Etki zayıftı: Köylüler başlarını kaldırmış ve tek kelime söylemeksizin işlerine dönmüşlerdi gene. Aralarından sadece birkaçı, tereddüt ederek ve âdeta istemeye istemeye:

— Sağol!... -diye mırıldandılar-. Ulu Tanrı sana fazlasıyla verir inşallah!...

Biri neşeli bir sesle bağırdı bu sırada:

— Buğday da neymiş! İyilik etmek isteyen, şimdi her birimize küçük birer kadeh rakı dağıtsın! Ho-

ra geçecek cömertlik budur! Buğday bizim değil ki il meclisinin!...

İyice canı sıkılmıştı memurun:

— Ah!... -diye içini çekti-. Anlamıyorlar, anlamıyorlar bir türlü!... Gidip de anlatayım onlara..

Ve aşağıya yöneldi Ama Foma'yı asıl ilgilendiren, köylülerin, hediyesine karşı takındıkları tavır değildi: O pembe-tenli kadının siyah gözlerini görüyordu sadece Foma; tuhaf bir şekilde bakıyordu bu gözler; teşekkür ediyor, okşuyor, çağırıyordu... Şehir modasına göre giyinmişti bu kadın: ayağında kısa çizmeler vardı, üzerinde bir buluz; siyah saçlarını orijinal bir fularla toplayıp sarmıştı. Uzun boylu ama son derece yumuşak hareketliydi; bir odun yığınının üzerine oturmuş çuvalları tamir ediyordu orada. Dirseklerine kadar çıplak olan kolları ustalıkla işliyordu; ve durmadan gülümsüyordu Foma'ya.

— Foma İnyatiç...

Yefim'in kınayan sesiydi bu...

— Cömertliğin de bir sınırı vardır... -diyordu-. Yedi yüz elli kilo bağışlamış olsaydın neyse ne! Ama biraz fazla hızlı gidiyorsun arkadaşım! Ve bu hızla ikimizin de yaya kalmamızdan korkarım...

— Yeter -dedi Foma kesin bir sesle.

— Beni ilgilendirmez aslında, susmasını bilirim ben... Ama henüz genç olduğundan, bana: «Oğlanı gözet!...» dediler. Fazla boşlayacak olursam, bilirsin ki bana yüklenir işin sorumluluğu...

— Merak etme, babama söylerim.

— Canın ne isterse yap, burada patron sensin..

— Git başımdan Yefim, beni rahat bırak!...

Göğüs geçirerek susmuştu Yefim. Foma ise kadına bakıyor ve düşünüyordu kendi kendine:

— Gelip de bana, böyle bir kadını satın al, deselerdi! Bir deselerdi böyle bir şey...

Gittikçe biraz daha hızlı çarpıyordu yüreği. Bakirdi henüz; ama tanıklık ettiği konuşmalardan, erkek-kadın arası ilişkilerin sırrını biliyordu. Kaba ve ayıp terimler içinde tanıyordu bu sırrı; ve bu kelimeler onda, utanç verici ama kavurucu bir merak uyandırıyordu. İnatla işlenmekteydi hayal gücü; ama

gene de bütün bu ilişkileri, açık sahneler halinde canlandırıyordu gözünde. İçinden bir ses, kadın-erkek arası ilişkilerin ona söylendiği kadar basit ve kaba olmayacağını fısıldıyordu. Hatta ona, biraz da dalga geçerek, bu ilişkilerin öyle olduğunu ve başka türlü de olamayacağını tekrarladıklarında, birden şaşırıp aptalca gülümsemişti; ama gene de bu ilişkilerin herkes için bu derece utanç verici bir şekle bürünemeyeceğini ve insanlar açısından daha saf, daha az kaba ve daha az küçültücü bir yanı da bulunmak gerektiğini düşünmüştü kendi kendine.

Ve siyah gözlü işçi kadını hayranlıkla seyrettiği şu anda, o inanmadığı kaba arzuyu duyuyordu Foma: Utanç verici bir şeydi bu, korkunç bir şeydi! Yefim de yanına dikilmiş, durmadan kışkırtıyordu onu:

— Tamam, şimdi de bir kıza takıldın işte! Görüyorsun ki susmama imkân yok!... Tanımıyorsun bile kızı, ama sana baygın baygın bakıyor ya; sen artık, biraz da gençliğin itişiyle, öyle bir cömertliğe kaptırırsın ki, ayağımızdaki donları da vermeksizin ırmak boyunca yayan dönebilirsek babanın yanına, halimize şükredelim...

Utançtan kıpkırmızıydı Foma, kekeledi:

— Ne istiyorsun sen?

— Ben mi?... Hiiiç... Ama sen biraz beni dinlemelisin arkadaşım... Kadın konusunda epeyce şey öğretebilirim sana. Kadınlarla işi en basit yanından alıp yürütmek gerek: Bir şişe votkayla biraz yiyecek alırsın, sonra bir iki bardak bira sunarsın hararet kesmecesine; bi de yirmi kapik sıkıştırdın mı avucuna, olur biter. O fiyata bütün aşkı senindir artık; ve o kadar güzel sevişir ki seninle, daha iyisini dört dönüp arasan bulamazsın azizim!

— Baştan sona yalan!... -dedi Foma inanmak isteyen bir sesle-. Maval okuyorsun bana.

— Maval mı okuyorum?... Bu dediğin işi belki de yüz kere yaptım ben, ne borcum var ki yalan söyleyeyim!... Zaten.. uzatmaya lüzum yok.. sen bu işi bana bırak, tamam mı? Hop der bir araya getiririm sizi!

— Pekâlâ... -diyebildi Foma.

Birşeyler boğazını sıkıyordu sanki, soluk alamayacakmış gibi geliyordu.

— Güzel.. Akşama gözünden vur turnayı, getiriyorum.

Foma akşama kadar, köylülerin saygı dolu bakışlarını farketmeksizin, bir bulutun içinde gezer gibi dolandı ortalıkta. Ezilmiş hissediyordu kendini, birisine karşı bir suç işlemiş gibiydi; ve kendisine hitap eden herkese, özür dilercesine alçakgönüllü bir sesle cevap veriyordu.

Akşam bastırdığında işçiler, kıyıda yaktıkları büyük bir ateşin çevresinde toplanıp yemeklerini hazırlamaya koyulmuşlardı. Ateşin yansıları, kırmızı ve sarı lekeler halinde ırmağa düşüyor; sanki suyun yüzünde ve Foma'nın köşedeki divanda oturmuş beklediği kıçüstü güvertesinin camlarında titriyordu. Pencerenin perdesini çekmiş ve lambayı yakmamıştı; ateşin zayıf ışıltısı, perdelerden sızarak, masaya, duvarlara uzanıyor ve kimi zaman canlı, kimi zaman sönük ürperişlerle parıldıyordu. Ortalık alabildiğine sakindi; kıyıdan gelen belirsiz bir konuşma uğultusuyla geminin teknesini yalayan suların belli belirsiz şıpırtısı işitiliyordu sadece. Karanlığın içinde, hemen yanıbaşında biri saklanmış da onu gözetliyormuş gibisine geliyordu Foma'nın.. Gelenler var işte nihayet!... Telaşlı ayaklar, gemiyi kıyıya bağlayan kalasları gıcırdatıyor; sesli, kızgın şamarlarla suyu tokatlıyor kalaslar... Kamaranın kapısında kısa bir gülüş ve boğuk bir ses işitiyor Foma; haykırmak istiyor:

— Hayır! Girmeyin, olmasın bu iş!... -diye.

Ayağa kalkıyor hızla, haykırmak için; ama haykıramıyor: Kapı açılıyor tam o sırada çünkü; ve uzun boylu bir kadın silueti, eşikte beliriyor.

İçeri girip kapıyı sessizce kapadıktan sonra, kısık bir sesle konuştu kadın:

— Bu ne karanlık yarabbi!... Canlı birisi yok mu burada sakın?

— Var... -dedi Foma tatlı bir sesle.

— Güzel!... Öyleyse, merhaba!...

İhtiyatla ilerlemişti kadın. Foma kesik bir sesle:

— Lambayı yakayım... -dedi.

Ama gene divanın üzerine bırakıp kendini, ve köşeye sığınıp büzüldü.

— Zararı yok... -diye fısıldadı kadın-. İnsan dikkatli bakarsa, karanlıkta da görür elbet...

Foma güçlükle konuştu:

— Otursanıza...

— Oturalım hayhay...

Ve divana oturdu, hemen iki adım ötesine. Gözlerinin pırıltısını, dudaklarının gülümseyişini görüyordu Foma. Ama gündüzki gibi değil de bir başka şekilde, neşesiz, sanki acılı bir gülümseyişle gülümsüyormuş gibi geldi ona. Ve bu ürkek gülümseyiş biraz cesaret verdi Foma'ya; ve kadının gözlerinin kendi gözleriyle karşılaşır karşılaşmaz bütün parıltısını yitirdiğini de görünce daha rahat nefes almaya koyuldu. Ama ne söylemesi gerektiğini kestiremiyordu bir türlü. İkisi de susuyordu; insana yük olan cinsinden, beceriksizce bir sususuştu bu... Nihayet kadın konuştu:

— Böyle yapayalnız sıkılmıyor musunuz kuzum burada?

— Sı.. sıkılıyorum... -dedi Foma.

Kadın, sesini daha da alçaltıp sordu:

— Bizim buralar hoşunuza gidiyor mu bari?

— Güzel bir yer evet! Çok.. bir alay orman var...

Yeniden sustular.

— Sonra.. sonra bu ırmak, belki Volga'dan bile güzel... -dedi Foma büyük bir çaba harcayarak.

— Volga'yı ben de bilirim. Simbirsk bölgesinde bulunmuştum da eskiden...

— Simbirsk... -diye tekrarladı Foma.

Ve artık bir tek kelime bile söyleyemeyeceğini hissetti. Ama kadın, karşısındakinin acemiliğini anlamış bulunuyordu; kışkırtıcı bir sesle fısıldadı aniden:

— Peki ama beni böyle aç mı bırakacaksın patron!...

— Nasıl!... -diye sıçradı Foma yerinden.- Doğru tabii!... İyice tuhaflaştım vallahi!... Buyurun, rica ederim buyurun...

Karanlıkta telaşla ordan oraya seğirtiyor; eline

bir şişe alıp bırakıyor, bir başkasına yapışıyor şaşkınlıkla, sonra her iki şişeyi de suçlu bir havayla gülerek yerlerine koyuyordu... Kadın bu arada iyice yaklaşmıştı ona, yanında ayaktaydı; yüzüne ve titreyen ellerine bakıyordu gülümseyerek. Aniden fısıldadı gene:

— Yoksa utanıyor muyuz?

Kadının solugunu yanağında duymuştu, fısıldayarak cevap verdi o da:

— Galiba...

Ve işte o zaman kadın, ellerini omuzlarına koyup kendine doğru çekti onu, göğsüne sımsıkı bastırdı ve güven verici bir sesle fısıldayarak:

— Utanma ne olur... -dedi-. Kötü bir şey yok ki bunda. İnsan bunsuz yapamaz ki... Güzel delikanlım benim.. aslanım.. nasıl da ürperiyorsun!...

Ve Foma ağlamak istiyordu; garip bir yorgunluk içinde eriyor gibiydi yüreği. Ve başını kadının göğsüne yasladı birden; tutarsız kesik, kendisinin de ne anlama geldiğini bilmediği birtakım şeyler fısıldayarak sımsıkı sarıldı ona...

İri iri açtığı gözlerini duvara dikerek, boğuk bir sesle konuştu Foma;

— Git artık, git!...

Yanağını öptükten sonra uslu uslu kalktı kadın, ve:

— Peki öyleyse hoşça kal... -diyerek kamaradan çıktı.

Kadın yanındayken dayanılmaz bir utanç duyuyordu ama o kapıyı kapar kapamaz bir sıçrayışta doğrulup oturdu divana. Sonra yeniden kalktı. Bacakları titriyordu. Canı gibi değerli bir şeyi heder ettiği duygusuna kapılmıştı birden. Heder ettiği evet, ama heder etmeden önce de katiyen varlığını farkedemeyeceği bir şey... Aynı anda yepyeni ve erkekçe bir gurur duygusu uyandı Foma'da. Biraz önceki utancı eritti bu gurur; ve o utancın yerine içinde, mayıs gecesinin ayazında tek başına kimbilir nereye yollanan kadına karşı bir merhamet büyüdü. Güverteye koştu hemen: Yıldızlı ama aysız bir gece... Serinlik ve karanlık karşıladı Foma'yı... Kıyıda, ak-

şamki ateşten kalma közlerin kırmızı lekesi hâlâ parlamaktaydı. Ortalığı dinledi bir an: Ezici bir sessizlik uzanıyordu havada; hiçbir ayak sesi gelmiyor, demirin zincirine çarparak kırılan suyun şırıltısı ancak işitiliyordu. Seslenip çağırmak istedi kadını, ama ismini bilmiyordu. Taze havayı hırsla çekti geniş göğsüne, birkaç saniye öylece; güvertede ayakta bekledi; ve birden, kamaranın arka tarafından birisinin, hıçkırır gibi göğüs geçirdiğini işitti. Sıçradı önce, ve ihtiyatla oraya doğru ilerledi. Kadın olduğunu anlamıştı iççekenin.

Parmaklığa yaslanıp oturmuştu, bir halat yığınına dayamıştı başını, sessizce ağlıyordu. Çıplak bembeyaz omuzlarının sarsıldığını görüyordu Foma, derin derin göğüs geçirdiğini duyuyordu.

Bir keder boğdu içini, kadına doğru eğilerek ürkek bir sesle sordu:

— Neyin var?

Başını salladı kadın, cevap vermedi.

— İncittim mi yoksa seni?

— Git burdan!... -dedi sadece.

Şaşırmış ve telaşlanmıştı Foma, eliyle kadının başını okşayarak:

— Peki ama niçin ağlıyorsun? -diyordu-. Öfkelenme ne olur!... Kızma bana...

— Kızmadım... -diye mırıldandı kadın, sesini yükselterek: Sana neden öfke duyayım? Rezil değilsin ki sen.. pırıl pırıl arı gibi yüreğin var! Öyle değil mi küçük şahinim benim, göçmen kuşum, öyle değil mi! Gel otur şöyle yanıma biraz...

Ve Foma'yı elinden tutarak, bir çocuk gibi, dizlerinin üzerine oturttu; göğsüne doğru çekti başını, ve eğilip, ıslak dudaklarıyla uzun uzun öptü.

Bir eliyle kadının yanağını okşayarak, öbürüyle boynuna sarılarak sordu Foma:

— Niçin ağlıyorsun peki?

— Kendi halime ağlıyorum işte... Niçin yolladın beni?

Şikâyet taşan bir sesle sormuştu bunu. Foma başını önüne eğerek cevap verdi:

— Utanıyordum da ondan.

— Küçük sevgilim benim! Gel şu işin doğrusunu söyle: Hoşuna gitmedim değil mi?

Gülerek sormuştu bunu; ama Foma'nın açık göğsüne sıcak iri gözyaşları dökülüyordu bir yandan...

— Ne saçmalıyorsun sen öyle!... diye haykırdı delikanlı.

Müthiş üzülmüştü birden; kadına güzelliği hakkında ateşli sözler sıralamaya başladı ardarda; ne kadar iyi olduğunu, ona ne kadar acıdığını ve önünde nasıl utanç duyduğunu anlattı... Durmadan yanaklarını, boynunu, saçlarını ve açık göğsünü öperek dinliyordu kadın Foma'yı.

O sustuğunda, bir ölüden söz edermişçesine üzgün ve kalın bir sesle kadın başladı:

— Tamamiyle başka şeyler düşünmüştüm ben. «Git artık!...» dediğin vakit, hemen kalktım ve gittim. Ve bir keder boğdu içimi sözlerinden ötürü... «Bir vakitler herkes gözümün içine bakardı, bir kerecik gülümseyeyim diye bıkıp usanmadan yalvarırlar, şımartırlardı beni, ufacık bir okşayışım için istediğim her şeyi yaparlardı..» diye düşündüm kendi kendime. Bütün o eski günler geçti gözlerimin önünden, ve ağlamaya koyuldum. Kaybolan gençliğime yanmamaya... Otuz yaşındayım şahinim, öğren: Bir kadın için son mürüvvet günleri demektir bu! Ah, Foma.. İhtiyaç ah!...

Şarkı söyler gibi konuşuyordu şimdi; ve hafif hafif şırıldayan suyun sesi, sesinin bir yankısı gibiydi:

— Beni iyi dinle; Gençliğini koru! Bu dünyada gençlikten daha güzel, daha değerli hiçbir şey yoktur! Genç misin, tut ki cebinde dolu altının var: Canın neyi çekerse ossaat yaparsın... İhtiyarladığın vakit, gençlik yıllarından iyi birşeyler hatırlayacak şekilde yaşa. Bak ben demin ağlamış olduğum halde gençlik yıllarımı hatırlar hatırlamaz ısınıverdi içim... Ve bir yudum âbıhayat içmiş gibi tazelenip genceldim! Tatlı çocuğum benim! Eğer beni beğendiysen boşuna vakit geçirmeyelim ne olur, olanca gücümüzle yaşayıp sevişelim!... Mademki alev aldım bir kere, kül oluncaya kadar yanıp tutuşmak isterim seninle...

Ve kollarını olanca gücüyle delikanlıya sarılıp büyük bir açlıkla dudaklarını öpmeye koyuldu.

— Herşey yolundaaaaa!... -diye haykırdı şalupalardaki nöbetçilerden biri.

«Daaaaa»sı uzaklaşırken, bir demir levhayı çekiçle dövmeye başlamıştı. Madenin sert titreşimleriyle parçalandı gecenin törensel sessizliği.

Birkaç gün sonra şalupalar boşalmış bulunuyordu. Perm'e harekete hazırdı römorkör. Bir atlı arabanın rıhtıma yaklaştığını gördü Yefim umutsuzluk içinde. Arabada bir denk ve bir alay çıkınla, o siyah gözlü kadın, Pelajya vardı.

Başıyla kıyıyı işaret ederek:

— Eşyaları almak için bir tayfa gönder!... -diye emretti Foma.

Ayıplayan bir edayla başını salladı Yefim, öfkeyle yerine getirdi emri, sonra da sesini alçaltarak sordu:

— Yani.. şimdi o da bizimle mi geliyor?

— Benimle geliyor...

— Gayet tabii seninle.. hepimizle olacak değil ya.. Hey Tanrım, sen bilirsin!

— Ne söyleniyorsun öyle?

— Büyük bir şehre gidiyoruz Foma İnyatiç... Bu cinsten bir alay kadın buluruz orada diyorum, yoksa yalan mı?

— Kes!... -dedi Foma itiraz kabul etmeyen bir sesle.

— Tamam, kesiyorum... Ama bu yaptığın doğru bir iş değil!

Foma suratını asıp iyice ciddileşmişti. Kelimelerini yumruk gibi telaffuz ederek konuştu:

— Yefim, şunu iyi bil ve burada herkese de söyle ki, bu kadın hakkında bir tek kötü söz işitecek olursam, kütüğü kaptığım gibi ezerim kocaman kafalarınızı!

— O kadar da değil!... -dedi Yefim.

Alaycı bir sesle söylemişti bunu, söylerken de genç patronun yüzüne baktı. Ve bakar bakmaz bir adım geriledi. İnyat'ın oğlu kurt gibi dikilip dişlerini çıkarmıştı ortaya, gözbebekleri büyümüştü:

— Nasıl, nasıl!... -diye kükredi-. Hele bir tekrarla da göstereyim sana, küstah!

Bütün korkusuna rağmen renk vermedi Yefim:

— Foma İnyatiç, patron sizsiniz ama bana da bir emir verdiler: «Ona gözkulak ol..» dediler bana, ve burada da kaptan benim...

Sapsarı kesilmişti Foma, tepeden tırnağa titreyerek:

— Kaptan mı?... -diye haykırdı-. Ben kimim peki?

— Niye bağrıyorsunuz kuzum? Basit bir kadın hikâyesi için değer mi!...

Foma'nın soluk yüzünde kırmızı lekeler belirmişti şimdi; kesik hareketlerle sallandı bacaklarının üzerinde, ellerini ceketinin ceplerine soktu ve kesin bir sesle:

— Sen!... -dedi-. Sen kaptan! Bana karşı tek kelime daha söyleyecek olursan, derhal kovarım seni! Derhal! Rıhtıma! Ve limana kılavuzla dönerim. Anlaşıldı mı? Bana hükmedemezsin sen! Oldu mu?

Afallayıp kalmıştı Yefim. Patronun yüzüne bakıyor ve cevap bulamaksızın aptalca göz kırpıyordu.

— Anlaşıldı mı dedim?

— Aaanlaşıldı.. -dedi Yefim-. Ama ne lüzum var bu kadar gürültüye bir kadın için...

— Kes!

Foma'nın vahşice yanıp sönen gözleri, altüst olmuş çehresi, mutlu bir fikir ilham etti kaptana: Sessizce uzaklaştı.

Elinden gelse bir kaşık suda boğardı Foma'yı, öylesine kızgındı; yok yere hakarete uğramış sayıyordu kendini; aynı zamanda da gerçek bir efendinin elini, bütün ağırlığıyla, üzerinde hissediyordu. Yıllardan beri baş eğmeye alışmıştı; ve kendi üzerinde bir otoritenin ortaya çıktığını görmekten gizli bir haz duyuyordu. Nitekim, kamaraya girip de ihtiyar kılavuzun karşısına geçince, sesinden zevk taşarak anlattı sahneyi.

— Görüyor musun?... -diye sonuçlandırdı-. Cins bir köpek yavrusu mübarek, daha ilk avda değerini meydana koyuyor... Oysa şöyle bir baksan, bu da adam mı der geçersin: Başında kavak yelleri esen

bir delikanlı nihayet!... Aslında kadın meselesinin hiçbir önemi yok tabii, olamaz da... Bırakacaksın sevsin, sevilsin doyuncaya dek.. Onda bu karakter sağlamlığı varken başına hiçbir şey gelmez... Ama görsen ne küfretti birader! Borazan gibi ötüyordu mazallah! Otoritenin hapı varmış da içmiş gibi, birden şekilleniverdi...

Ve doğru söylüyordu Yefim : Bütün bu günler boyunca birtakım köklü değişiklikler belirmişti Foma'da. İçinde alev alan tutku, bir kadının hem ruhunun hem de vücudunun mutlak hâkimi haline getirmişti onu; ve bu iktidarın tatlı ateşini içiyor, içiyor ama doymuyordu. Ona biraz da safdil, hastalıklı bir çocuk havası veren bütün o beceriksizliğini ortadan yok etmişti bu ateş; ve yüreğini taptaze bir gururla, kendi kişiliğinin bilinciyle doldurmuştu. Ve erkeğin kadına duyduğu aşk, daima verimlidir. Bu aşk, ne olursa olsun, hatta yalnız ıstırap getirse bile, dainıa paha biçilmez bir şeyler katar bize. Hasta ruhlar için şiddetli bir zehir rolü oynayabilir aşk; ama sağlam ruhlar için, çelik olmaya hazırlanan demir bakımından ateş neyse, aşk odur...

Foma'nın bir delikanlının öpüşlerinde kendi gençliğinin son ve acı şenliğini kutlayan otuzluk kadına duyduğu bu aşırı bağlılık, iş hayatından koparamamıştı gene de onu : Ne okşanmak sarsıyordu onu, ne de çalışmak; her iki yana da bütün varlığını koyuyordu. Kadın; ondaki çalışma susuzluğunu da, sevişme susuzluğunu da, iyi bir şarap gibi aynı kudretle kamçılamaktaydı. Ve delikanlının her okşayışında kadın da biraz daha gençleşiyordu.

Perm'de vaftiz babasının bir mektubu bekliyordu Foma'yı. Mektupta; İnyat'ın, oğluna tasalanıp kendini içkiye verdiği ve bu yaşta böyle içmenin sağlığa son derece zararlı olduğu bildiriliyor; ve işleri bir an önce halledip hemen dönmesi öğütleniyordu. Foma bir endişe hissetmişti bu öğütte; ve içindeki şenlik kararır gibi oldu; ama bu karanlık, bir yandan iş hayatının kaygıları, bir yandan Pelajya'nın okşayışlarıyla çabucak dağılacaktı. Irmaktaki dalgaların hızıyla akıyordu delikanlının hayatı; her geçen gün ye-

ni yudumlar getiriyor ve yeni düşünceler doğuyordu bu yeni duyumlardan. Pelajya, hayat kadehinin son damlalarını yudumlaya yudumlaya içmek azminde olan kadınların bütün o müthiş sevgi gücüyle sarılmıştı Foma'ya. Ama kimi zaman, delikanlıya, bir o kadar güçlü başka bir duyguyla bağlanıyordu: Oğlunu hatalara karşı uyarmak, onu yaşamak sanını öğretmek isteyen bir ananınkine benzer bir duyguydu bu. Ve geceleri güverteye oturduklarında Foma'ya sımsıkı sarılır, hüzün taşan bir sevgiyle konuşurdu hep:

— Ablan yerine koy ve öyle dinle beni... İnsanları tanırım ben, hayatımda neler neler görmüşüm!... Arkadaşlarını seçmeden önce iki kere yokla, çünkü hastalık gibi bulaşıcı insanlar vardır... Eğer başlangıçta ne biçim bir adam olduğunu anlamayacak olursan karşındakinin, hop! onun bitleri sana da geçer... Benim cinsimden kadınlarla, Meryem Ana seni şerlerinden korusun, temkinli ol. Daha pek körpesin henüz, yüreğin sınanmamış. Senin gibi delikanlılara doymak bilmez kadınlar: Güçlü kuvvetli, yakışıklı ve zenginsin... Çıtkırıldımlardan kork asıl, sülük gibi yapışırlar adama; içlerinde en şefkatli, en iyi yürekli olanı bile son damlasına kadar emer kanını. Bütün gücünü sömürür alır senden ve kendini en ufak bir tehlikeye atmaz; Ceremesini çekmemek şartıyla koparır senin yüreğini!... Daha çok gönlünün sesiyle yola çıkanları seç, benim gibi olanları mesela! Keselerini doldurmaya bakmadan yaşar çünkü benim gibi olanlar...

Gerçekten de çıkar gözetmeyen bir kadındı Pelajya. Perm'de ona bir alay ziynet ve öteberi almıştı Foma; müthiş sevinmişti önce, mutlu olmuştu, sonra bir süre düşünmüş ve kaygılı bir sesle:

— Avuç dolusu harcıyorsun parayı... -demişti-. Dikkat et baban kızmasın! Ve beni hiç düşünme, ben seni karşılıksız seviyorum...

Kazan'da evli bir kızkardeşi olduğunu ve onunla birlikte ancak Kazan'a kadar gelebileceğini önceden söylemişti Foma'ya. Ama Pelajya'nın kendisini terkedip gideceğine inanmıyordu Foma; ve Kazan'a

bir gün kala, Pelajya kararını tekrarlayınca, birden karardı, kendisini bırakmaması için ona yalvarmaya başladı.

— Dereyi görmeden paçaları sıvamayalım... -dedi kadın-. Daha önümüzde koskocaman bir gece var. Elveda demek ağır geliyorsa o zaman düşünürüz!

Ama Foma dinlemiyor, devam ediyordu; sonunda, onunla evlenmeye hazır olduğunu söyledi.

Gülmeye başlamıştı Pelaja:

— Şuna bakın hele, nerdeyse baştan çıkaracak beni!... Seninle evlenmek öyle mi?... Peki ya kocam varsa?... Benim tatlı bebeğim, nasıl da safsın bilsen!.. Demek evliliğe susadın birdenbire? Ama benim cinsimden kızlar evlenmeye yaramaz pek!... Benim gibi bir alay metres tutarsın önce... Bütün zevkleri tadıp kurtlarını iyice döktükten sonra, şöyle bir başını dinlemek isteyince evlen, anlıyor musun! Sıhhatli bir adam rahatını güdüyorsa, genç evlenmemeli derim; tek kadın doyurmaz genç adamı çünkü, gider başkasına dadanır... Sözün kısası sevgilim, kendi mutluluğun adına, ancak bir tek kadının sana yeteceğini farkettiğin en evlenmelisin...

Pelajya konuştukça Foma biraz daha ısrar ediyor, ondan ayrılmamak için ayak diretiyordu.

— İnadı bırak da beni dinle... -dedi kadın sakin bir sesle-. Eğer elinde bir fener varsa ve fenersiz de önünü görebiliyorsan, ne yaparsın? Fırlatır atarsın feneri hemen suya; çünkü böylelikle hem elin yanmaz, hem de o pis yanmış yağ kokusunu çekmemiş olursun...

— Ne demek istediğini anlamıyorum ki!...

— Daha açık söyleyeyim öyleyse; sen bana kötülük etmedin, dolayısıyla ben de sana kötülük etmek istemem... Bunun için de çekip gidiyorum işte...

Eğer hiç beklenmedik bir olay çıkagemelseydi bu tartışmanın nasıl sona ereceğini söylemek zor olurdu: Kazan'da Mayakin'den bir telgraf aldı Foma. Yakob Tarasoviç, vaftiz oğluna şu kısa ve kesin emri veriyordu: «Derhal bir yolcu gemisine atla ve gel.» İçini bir acı bürüdü. Birkaç saat sonra da, soluk ve suratı asık bir halde, yolcu gemisinin güvertesindey-

di. Ve gemi hareket ettiğinde, dişleri kenetlenmiş, parmaklığa sımsıkı yapışmış, hareketsiz, gözlerini kırpmadan, sevgilisinin rıhtım ve kıyıyla birlikte uzakta silinmekte olan yüzüne bakıyordu. Mendilini sallıyordu Pelajya, ve gülümsemeye devam ediyordu; ama Foma biliyordu ki, kadın ağlamaktaydı. Delikanlının gömleğinin ön kısmı, gözyaşlarından ıslanmış durumdaydı şimdi; bu yaşlar, soğuk ve ağır bir kuşkuyla doldurmuştu yüreğini. Kadının silueti, erir gibi, gittikçe biraz daha küçülüyordu; Foma, gözlerini bir an bile ayırmaksızın bakıyordu; ve babası için kaygılı veya bu kadından ötürü üzgün olmak yerine, şiddetli ve kemirici yepyeni bir duygunun doğduğunu hissediyordu içinde. Tam adlandıramıyordu ama, isyana yakın bir duyguydu bu.

İskeledeki kalabalık sanki eriyor ve çehresiz, şekilsiz, hareketsiz, siyah ve yekpare bir leke halini alıyordu. Foma plastradan ayrılıp güvertede bir aşağı bir yukarı yürümeye koyuldu.

Yolcu konuşmalarının uğultusu kaplamıştı artık güverteyi; herkes çay içmek üzere iskemlelere yerleşiyor; küçük garsonlar, büyük bir telaş içinde tek ayaklı yuvarlak masalar taşıyordu. Aşağıda, kıç tarafta bir yerde, üçüncü mevkide yani, bir çocuk gülüyor, bir akordeon inliyordu; aşçıbaşının durmadan çalışan satırının sesi, kapkacak şıngırtısına karışmaktaydı. Dalgaları yara yara, köpükler saçarak ve sürekli sarsılarak, akıntıya karşı hızla ilerliyordu koca vapur... Pupada bölünüp paraçalanan azgın dalgaların geniş şeritlerine baktı Foma; ve birdenbire vahşi bir arzu kapladı içini: Ne olursa olsun kırmak, yırtmak ve akıntıyı göğüsleyip paramparça ederek gitmek istedi...

— Kader!... -dedi yanından doğru yükselen boğuk ve yorgun bir ses.

Tanıyordu Foma bu sözü. Anfisa hala sorularına bu kelimeyle cevap verirdi çoğu zaman; ve bu ufacık söz, Foma'nın gözünde, Tanrının kudretine benzer bir kuvveti temsil ederdi... Konuşanlara bir göz attı: Birisi nuryüzlü, zeki, ufak tefek bir ihtiyardı. Biraz daha gençti öteki; bıkkınlık taşan kocaman

gözleri ve iki sivri uç halinde biten siyah bir sakalı vardı; iri burnu, çökük ve solgun yanaklarıyla; vaftiz babasını hatırlatıyordu...

— Kader evet!...

Karşısındakinin sözünü alıp inanmış bir edayla tekrar ederken, bıyık altından gülmüştü ihtiyar. Devam etti:

— Irmakta avlanan balıkçı gibidir kader hayatta: Bir olta atar telaşımıza; açızdır, hemen kaparız; çeker oltasını sudan; yüreğimiz paramparça kıvranır dururuz artık toprağın üzerinde... Böyledir işte kade sevgili dostum!

Güneş doğmuş gibi gözlerini yumdu Foma ve başını sallayarak yüksek sesle:

— Doğru! Çoo-k doğru!... -dedi.

Konuşanlar gözlerini ona dikmişlerdi: Zarif ve zeki bir gülümseyişle bakıyordu ihtiyar; kocaman gözlü adamsa biraz ürkek, biraz kızgın ve göz ucuyla... Utandı Foma, kızararak uzaklaştı onlardan. Kaderi düşünüyordu: Niye iyi davranmıştı sanki ona kader, niye okşayıp şımartmıştı onu birden ve hakaret edercesine çekip geri alacağı bir kadını niye armağan etmişti sanki!... İçini kemiren o bulanık duygunun kendisine oyun eden kadere karşı derin bir hınç olduğunu anlamıştı şimdi. Henüz diktiği kadehteki zehirli bir damlayı itirazsız kabul edemeyecek kadar şımartmıştı onu hayat. Yirmi dört saatlik yolculuğu hiç uyumadan geçirdi; ihtiyarın sözlerini düşünerek hıncını biliyordu. Ama kaderin bu hakareti ne çöküntü yaratıyordu onda, ne de üzüntü, bir öfke ve bir intikam arzusu uyandırıyordu...

İskelede vaftiz babası karşıladı Foma'yı. Endişe dolu soru yağmuruna, arabaya bininceye kadar cevap vermedi Mayakin ;nihayet vaftiz oğlunun yanına yerleştiğinde, sarımtırak gözlerini kırpıştırarak:

— Baban aklını kaybetti... -dedi telaşlı bir sesle.

— Çok mu içiyor?

— İçmekten bin beter! Tamamiyle çıldırdı.

— Ne diyorsunuz! Yarabbim!... Anlatın..

— Birdenbire bir kadın peydah oldu yanında, anlıyor musun..

Kendi Pelajya'sını hatırlayan ve bundan da yeni bir sevinç duyan Foma haykırdı:

— Peki sonra?

— Sonrası.. yapıştı babana, emiyor!

— Nasıl bir kadın? Çıtkırıldın mı yoksa?

— Ne çıtkırıldım hem de bilsen!... Yere bakan yürek yakan cinsinden... Tam yetmiş beş bin rublesini çekip aldı da cebinden, seninki gık bile demediği gibi üstelik memnun sırıtıyor!

— Allah Allah! Kim bu peki?

— Sofya Medinski... Mimarın karısı...

— Hem de o! İmkânı yok olamaz... Sakın kadını metres tutmuş olmasın babam?

Boğuk ve şaşkın bir sesle sormuştu Foma bunu. Vaftiz babası ondan şöyle bir açılıp, gözlerini gülünç bir şekilde devirerek baktı; sonra tedirgin bir sesle:

— Görüyorum ki sen de pusulayı şaşırmışsın evladım! -dedi-. Sen de kaybetmişsin aklını! evet. Toparla kendini hemen!.. İnsan altmış üç yaşında metres mi tutarmış!... Üstelik de yetmiş beş bin rubleye!.. Nerden çıkardın bunu, aman yarabbi?... İnyat'a anlatacağım dur hele!...

Keçi sakalını ufak hoplayışlarla titreten kesik ve ince bir gülüşle gülüyordu Mayakin. Ve Foma, işin aslını anlayıncaya kadar bir hayli çalbaladı. Hiç âdeti olmadığı halde, tedirgin ve heyecanlıydı ihtiyar; daima dengeli olan konuşması darmadağındı bu sefer; ve hikâyesini birden kesip küfretmeye, balgam atmaya koyulmaktaydı. Meseleyi zor zoruna kavradı Foma: Çok zengin bir mimarın karısı olan ve bütün şehir tarafından her çeşit hayır kurumları için yorulmak nedir bilmeden çalışıp didinmesiyle tanınan Sofya Pavlovna Medinski, bir düşkünler yurdu ve okuma salonu, bir halk kitaplığı kurmak üzere İnyat'ı yetmiş beş bin ruble vermeye razı etmişti. İnyat çoktan toka etmişti parayı; bu yetmezmiş gibi gazetelerin de diline düşmüştü: İki günden beri bütün gazeteler, bu cömertliğin, yani budalalığın övgüsüyle dolup taşıyordu...

Foma o kadını defalarca görmüştü sokakta; ufak tefekti, şehrin en güzel kadınlarından biri sayılıyordu. Biraz kötü bir şöhreti vardı.

Vaftiz babası hikâyesini bitirdiğinde:

— Hay Allah!... -diye haykırdı Foma. Ben de bir şey sanmıştım... Ve düşünüyordum ki...

Mayakin birden sinirlenmişti:

— Sen? Sen mi düşünüy rdun?... -dedi-. Bu kafayla hiç bir şey düşünemezsin sen!

— Ne bağırıyorsun kuzum? dedi Foma afallamış bir edayla.

— Önce cevap ver hele: Sana göre yetmiş beş bin ruble yüklü meblağ mıdır, değil midir?

Foma bir an düşündüp:

— Yüklüdür... dedi. Ama babamın parası bununla tükenmez ki! Öyleyse ne üzülüyorsunuz?..

Yakob Tarasoviç sıçrayarak döndü vaftiz oğluna, delikanlının yüzünü tiksinti dolu gözlerle inceledi bir an, ve handiyse titreyen bir sesle sordu:

— Sen misin bu böyle konuşan?

— Burada başka kim var ki?

— Git işine! Senin o genç ahmaklığındır böyle konuşan, anlıyor musun! Benim ihtiyar ahmaklığıma, hayat tarafından milyonlarca defa sınanmış olan o ihtiyar ahmaklığıma gelince, sana şöyle der: «Henüz daha bir fino köpeğinden başka bir şey değilsin, çoban köpeği gibi havlamaya kalkışma!»

Vaftiz babasının gereğinden fazla teşbih dolu konuşma tarzı eskiden beri rahatsız ederdi Foma'yı. Mayakin ona karşı daima, babasından da sert bir tavır takınagelmişti gerçi ama, o anda kendini müthiş terslenmiş gibi hissetti delikanlı, ve edepli ama kararlı bir sesle:

— Bana böyle sebepsiz yere hakaret etmeseniz daha iyi olur... -dedi-. Artık çocuk değilim farkındaysanız...

Kaşlarını alaycı bir eşkilde kaldırarak:

— Ne dedin, ne dedin?.. -diye haykırmıştı Mayakin.

Ve Foma zıvanadan çıktı. Gözlerini ihtiyarın gözlerine dikerek, emir verir gibi gürledi:

— Mesnetsiz hakaretlerinizi artık işitmek istemiyorum dedim, anlıyor musunuz!

— Hmmm.. Eveeet.. Yaniii! Özür dilerim efendim...

Yakob Tarasoviç gözlerini kırpıştırıp dudaklarını ısırarak sırtını vaftiz oğluna dönmüş ve bir süre konuşmamıştı. Dar bir sokağa sapmıştı şimdi; ve evlerinin damını seçen Foma, irade dışı bir hareketle ileri doğru atmıştı kendini; aynı anda vaftiz babası, şeytanca ama sevgi dolu bir gülümseyişle sordu:

— Foma! Söyle bakayım, kimin sırtında biledin o dişlerini?

Mayakin'in tutumundan sevinç duyan Foma da gülümsedi:

— Daha mı keskinleşmişler yoksa?

— Mükemmel!... Aferin evladım. Bu çoo-k iyi işte! Baban da ben de, büsbütün kuzulaşır diye korkuyorduk senin için, artık içim rahatladı!... Votka içmeyi becerebiliyor musun?

— İçtim evet...

— O biraz erken!... Yoksa sek mi içtin ha?

— Niye ille sek olsun?..

— Hoşuna gitti mi bari?

— Pek değil...

— Hele şuna hele!... Mükemmel doğrusu, hiç de fena değil bu hava.. Yalnız bir tek nokta var beğenmediğim: Güveninden dolayı safsın ve önüne ilk dikilecek papaza tüm günahlarını itirafa hazırsın.. Bu nokta üzerinde biraz düşün! Her vakit böyle davranma evladım!... Bir daha sefere dilini tut: Hem insanların hoşuna gider, hem de şimşekleri üzerine çekmezsin... İnsanın dilini tutması kadar güç bir şey belki de yoktur anlıyor musun... İşte geldik eve!... Dikkat, baban döndüğünü bilmiyor daha... Allahtan evde olsa!

Evdeydi: Biraz kısık, ama gene de çınçın öten sesi açık pencerelerden sokağa kadar taşıyordu. Arabanın gürültüsüne pencereye çıkıp bakmış ve oğlunu görür görmez sevinçle haykırmıştı:

— Ooo! Benimki geldi işte!...

Biraz sonra da bir eliyle Foma'yı omuzundan göğsüne bastırıyor, öbür elini ise delikanlının alnına koyup başını arkaya iterek neşeyle parıldayan gözlerini yüzüne dikiyor ve memnun bir sesle:

— Yanmışın.. diyordu-. Büyümüşsün de.. Aferin

sana!... Nasıl buldunuz oğlumu hanımefendi, iyi mi?

Gümüş gibi berak ve okşayıcı bir ses:

— Hiç de fena değil... -dedi.

Babasının omuzu üzerinden bir göz attı Foma: Salonun köşesinde bir masaya dirseğini yaslamış, ufak tefek, şahane kumral saçlı bir kadın oturuyordu. Solgun yüzünde koyu renk gözleri, ince kaşları, iri kırmızı dudakları belli oluyordu sadece. Koltuğunun arkasındaki büyük bitki bu altın miğferli başın üzerine doğru sarkıtmıştı kalın kıvrımlı iri yapraklarını.

— Sıhhat ve afiyet dilerim Sofya Pavlovna.. -dedi Mayakin heyecanlı bir sesle-. Biz yoksullardan vergi almaya devam ediyor musunuz?

Mayakin'e verdiği cevabı ve bunun üzerine babasının söylediklerini dinlemeksizin, sessiz bir baş işaretiyle selâmladı kadını. Dikkatli gözlerle ve tatlı tatlı güümseyerek ona bakıyordu kadın. Koyu renk giysiler içindeki çocuksu silueti, koltuğun kırmızı kaplamasından hemen hemen seçiliniyordu; yüzünün soluklığu ve saçlarının altın dalgaları oradan bütün odaya yayılır gibiydi. Orada, köşede, yeşil yaprakların altında oturmuş haliyle hem bir çiçeği, hem bir ikonayı andırmaktaydı.

— Sana nasıl bakıyor görüyor musun Sofya Pavlovna?... -dedi İnyat-. Kartal bu benim oğlum, vallahi bir kartal!...

Gözleri kısılır gibi oldu kadının, yanaklarında hafif bir kırmızılık belirdi, ve küçük bir gümüş çanın çınlayışını andıran bir kahkaha attı. Sonra da hemen kalkarak:

— Sizi rahatsız etmeyeyim... -dedi-. Hoşça kalın.

Foma'yı kokusuyla sarıp sessizce geçmişti önünden; gözlerinin koyu mavi, kaşlarınınsa handiyse siyah olduğunu farketti delikanlı.

Kadını hınçlı gözlerle izleyen Mayakin:

— Saat başında havuz değiştirir bu balık... -dedi kısık bir sesle-. Kimbilir nerde yüzmeye gidiyor şimdi!

— Hadi bakalım, anlat bize şu yolculuğu!... -diye gürledi İnyat-. Çok para döktün mü hovardalığa?

Böyle diyerek biraz önce Sofya Medinski'nin oturduğu koltuğa doğru itinişti oğlunu. Foma yan tarafa kayarak gidip bir başka koltuğa oturdu. Delikanlının bu hareketini gözden kaçırmamış olan Mayakin, bıyık altından gülerek sordu:

— Ufak tefek ama güzel parça değil mi?... Ağzın açık kalırsın önünde, ve iliklerine kadar sömürüp emer seni..

Şöyle bir irkildi Foma, cevap vermeden babasına dönüp yolculuğunu tam bir iş adamı edasıyla anlatmaya girişti.

— Dur bakalım.. -diye sözünü kesti oğlunun İnyat-. Dur da bana bir konyak getirsinler.

Foma kınayan bir sesle:

— Durmadan içiyormuşsun öyle mi?... -dedi.

Afallamıştı İnyat, şakacıktan öfkeli bir bakışla sordu:

— İnsan babasıyla böyle mi konuşur?

Edeple başını eğdi Foma, bozulmuştu.

— Ha şöyle!... -dedi İnyat babacan bir sesle ve hizmetçiyi çağırıp konyak getirmesini buyurdu.

Gözlerini kısarak bir zaman babasıyla oğulu seyretti Mayakin; sonra da onları ahududu bahçesinde akşam çayına davet edip ayrıldı.

Babasıyla başbaşa kalmaktan bir parça huzursuzluk duyan Foma hemen atıldı:

— Anfisa halam nerde peki?

— Manastıra kadar gitmişti... Sen şimdi anlat hele, bu arada ben de içkimi yudumlarım...

İşler hakkında birkaç dakika bilgi verdi Foma, ve kısa hikâyesini dolambaçsız bir itirafla bitirdi.

— Kendi keyfim için de para harcadım tabii... hem de bir alay para...

— Ne kadar?

— Çok.. aşağı yukarı.. altı yüz ruble..

— Bir buçuk ayda ha! Az sayılmaz evet.. Pahalı bir temsilcisin anlaşıldı.. Nerde savurdun peki bu kadar parayı?

— Dört bin beş yüz kilo buğday düştüm hesaptan..

— Kime ve nasıl?

Olayı kısaca anlattı Foma.

— Tamam, zararı yok!... -diye onayladı babası-. İşin şerefidir bu: «Biz işte böyleyiz!» demeye gelir. Mesele açık; Babanın ve firmanın şöhreti için çalışmışsın, aferin oğlum... Ve katiyen bir kayıp sayılmaz, çünkü bir ticarethane için daha iyi bir reklam olamaz... Peki gerisini nereye harcadın paranın?

— Oraya buraya.. harcadım işte.

Oğlunu dikkatli ve sert bir bakışla süzmüştü İnyat:

— Benimle açık konuş... -dedi-. Para önemli değil benim gözümde, onu sormuyorum sana ben; nasıl bir hayat sürdüğünü öğrenmek istiyorum.

Bakışları bulanmıştı Foma'nın, somurtkan bir yüzle başını yana eğerek cevap verdi:

— Yedim.. içtim..

— İçtin? Votka mı?

— Votka da içtim...

— Yaa! Henüz erken değil mi?

Sarhoş olacak kadar mı içtim, sor istersen Yefim'e!...

— Yefim'e sormak neye yarar ki? Kendin cevap vermelisin bana açıkça. Demek içmeye başladın?

— İstersem içmeyebilirim de..

— Yaşa be aslanım! Konyak ister misin biraz?

Sırıtarak babasına baktı Foma; İnyat tatlı bir gülümseyişle karşıladı bu bakışı;

— Hergele!... -dedi-. İç ama dikkat et, ölçüyü kaçırmayacaksın... İçki sersemliği atılır ama aptallık atılamaz... İlerde kendini avutmak istersen, bu sözü hatırlarsın.. Gelelim öbür meseleye: Hoşça vakit geçirdin mi kadınlarla da? Açık açık anlat hadi!... Hadi dedim, yoksa dayak mı bekliyorsun söylemek için?

— Biraz gönül eğledim evet... Gemiye aldım bir tanesini... Perm'den Kazan'a kadar getirdim...

— Aferin...

Derin bir iç geçirdi İnyat ve suratını asarak ekledi:

— Vaktini kaybetmemişsin yani küçük maskara!...

Şaşırmıştı Foma:

— Yirmi yaşındayım artık... -diye kekeledi-. Se-

nin zamanında on beş yaşındaki delikanlıları verdiklerini bana sen söylemez miydin hep?

— O zamanlar öyleydi evet. İyi, güzel, tamam, anladık... Demek bir kadınla pişirdik işi, bir güzel fırına verdik... Verdikse canımız sağolsun yani!... Çiçek hastalığı gibidir kadınlar, ister istemez yakalanacaksın günün birinde.. O konuda sana ahlâk dersi vermeye kalkacak değilim, senden daha erken başladım çünkü ben. Ama gene de kadın konusunda temkinli ol derim!

Düşünmeye dalmıştı İnyat. Uzun bir süre başı önüne eğik, sessiz ve hareketsiz kaldı. Sonra yeniden ciddi bir edayla devam etti:

— Durum şu Foma: Çok geçmez öleceğim ben... İhtiyarladım artık... Göğsüm daralıyor hep, güçlükle soluk alıyorum. Ölümün habercileri!... Öleceğim evet... Ve bütün iş senin sırtına yığılacak evladım... Tabii başlangıçta vaftiz baban sana yardım edecek; ve onu dinlemelisin! Bak iyi başladın şükür, her şeyi gerektiği gibi bir tamam yaptın, sıkı tuttun dizginleri... Tanrının yardımıyla, gelecekte de böyle gidersin inşallah!. Şunu iyice aklına koy oğlum: İşler atılgan, yırtıcı, vahşî hayvanlara benzer; yürütmek için huylarını sezmek lazımdır; ve ardını kollamak; yoksa hemen bastırıverir seni.. İşlere hâkim olmaya çalış... Yani öyle bir yerde dur ki işler ayaklarının altında kalsın hep; ve en ufak sıçrayışlarını görebil... Anlıyor musun?

Foma babasının geniş göğsüne bakıyor, kalın sesini dinliyor ve için için:

— Ölüm senin semtine uğrayamaz daha!... -diyordu.

Ve bu düşünce, babası için sıcak bir sevgi duygusu uyandırıyordu onda. İnyat devam ediyordu:

— Sen de vaftiz baban gibi yap.. Onun kafasındaki zekâ bütün bu şehre yeter de artar. Bir tek eksiği vardır: Atılganlık. Ama o eksiği de olmasa, kimbilir neler yapardı! Evet, demin de söylediğim gibi, önümde yaşanacak pek fazla vakit kalmadı Fom; günlerim sayılı. Ölüme hazırlanma zamanım geldi de geçiyor. Aslında benim herşeyi yüzüstü bırakıp ken-

dimi duaya vakfetmem lazım; ve insanların, ruhumun selamete ermesi için duacı olmalarını sağlamam lazım...

— Duacı olacaklar!... -dedi.

— Evet ama bunun için birşeyler yapmış olmak gerektir...

— Düşkünler evi var ya...

İnyat, oğluna bir göz atıktan sonra gülmeye koyulmuştu:

— Yakob meseleyi sıcağı sıcağına yetiştirdi sana demek!... Benim hakkımda da demediğini bırakmamıştır iddiaya girerim?

— Biraz öyleydi... -dedi Foma gülümseyerek.

— Biraz olur muyum hiç! Tanımıyor muyum adamımı?

— Senin paran değil de âdeta kendi parası söz konusuymuş gibi heyecanlanmıştı..

Koltuğunun arkalığına yaslanarak kocaman bir kahkaha savurdu İnyat:

— Ne koca tilkidir o!... Sen haklısın evet: Yakob'un gözünde benim param, onun parası farketmez; bunun için titrer üzülür işte. Kafasının dazlak olduğuna bakma, içi fikir doludur; bu konuda da bir fikri var elbet... Tahmin et bakalım fikrini, nedir?

Foma bir an düşündü:

— Bilemedim... -dedi.

— Ne var burada bilemeyecek! İki serveti bir araya getirmek istiyor...

— Nasıl?

— Tahmin et nasıl!

Babasına baktı Foma... ve tahmin etti.

Birden karardı yüzü, koltuğunda doğrulup kesin bir sesle;

— Hayır!... -dedi-. İstemem.. Evlenmem onunla!

— O da ne demek! Nesi varmış kızın? Sıhhatli, aklı kendine elverir, üstelik de koca bir ailenin tek kızı..

— Peki ya Taras? Ortadan yok olan?

— Yok olan olmuştur; yani konuşmaya değmez bile artık.. Vasiyetname meydanda çünkü; «Menkul ve gayrimenkul bütün varlığım, kızım Luba'nındır.»

diyor.. Vaftiz babanın kızı oluşu bityeniği yaratır sadece, ki onun da yolunu bulur hallederiz..

— Gene de istemem... -diye tekrarladı Foma-.

— Geçelim... Zaten bu meseleyi konuşmak için vakit henüz pek erken.. Ama niye kızcağız senin böyle zıddına gidiyor?

— O çeşit kızlardan hoşlanmıyorum..

— Vay canına!.. Lütfen söyler misiniz bana velihat hazretleri hangi çeşit kızlar zevkinize uygundur?...

— Basit ve sade olanlar... O ise liseli arkadaşları ve kitaplarıyla bilgiç kesilmiş! Alay eder benimle.

Müthiş bir öfkeyle söylemişti bu son cümleyi.

— Tut ki öyle.. Diyelim ki haddinden fazla kendini beğenmiş... Ama gene de önemi yok: İşlenen demir ışıldar demişler; yeter ki sen aklına koymuş ol onu adam etmeyi... Buna karşılık vaftiz baban, gerçekten aklı başında bir adamdır. Sakın, yerleşik bir hayat sünmüştür, hep aynı yerde kalmıştır ama herşey üzerinde de düşünmüşlüğü vardır.. Üstelik «zadegân»dır, ve taa Katerina anamızın saltanat sürdüğü altın çağa dayanır ve asalet! Herşeyi anlar ve gereğince değerlendirir.. Taras'ın gidişiyle zürriyeti de gittiğine göre, seni Taras'ın yerine oturtacak anlıyor musun?

— Ben kendi yerimi kendim bulurum... -dedi Foma.

İnyat bıyık altından gülerek:

— Henüz bütün aptallığını atamamışsın üzerinden... -diye mırıldandı.

Anfisa halanın gelişiyle yarıda kaldı konuşmaları.. Ve taa dış kapıdan haykırıyordu halası:

— Fom!... Geldin mi benim sevgili yavrum!...

Foma, yüreği sevgiyle çarparak kalktı yerinden onu kucaklamaya koştu...

Yeniden yavaş ve yeknesak bir şekilde akmaya koyuldu hayat. Babası, oğluna karşı, o eski babacan ve cesaret verici alaycılığını sürdürmekle birlikte,

daha sert bir tavır takınmıştı son zamanlarda. En küçük bir fırsatı bahane edip ihtarlarda bulunur; kendisini tam bir hürriyet havası içinde yetiştirmiş olduğunu, hiçbir zaman hiçbir şeye zorlamadığını ve hemen hiç dövmediğini, sık sık hatırlatır olmuştu.

— Çocuklarını odunla döven babalar var... -diyordu-. Bense sana küçük parmağımla bile dokunmadım.

Foma bir gün dayanamayıp, gözlerini babasının gözlerine dikerek:

— Sebep yoktu ki dövmen için... -deyiverdi.

Cevaptan çok, oğlunun edasına öfkelenmişti İnyat:

— Hele bir tekrar et bakayım!... -diye gürledi-. Elim hafif diye iyice küstahlaştın sen artık, herşeye cevap yetiştirmeye başladın! Ayağını denk al Fom: Elim hafiftir ama birden öyle ağırlaşır ki, topuklarından bile gözyaşı fışkırtırım adamın!... Yoz mantarlar gibi çabuk büyüdün, boy verip topraktan çıkar çıkmaz kokmaya başladın rezil...

Babasının öfkesi yatışıp keyfi yerine geldiğinde, Foma hâlâ toparlayamamıştı kendini. Sordu:

— Niye öfkelendin baba?

— Peki ya sen, babanın seni biraz paylamasına tahammül edemiyor musun yani!... Hemen tartışmaya mı dalman gerekiyor?...

— Ama ben... ama ben, eskisinden daha kötü olmadım ki... Üstelik de benim yaşımdaki öteki çocukların nasıl yaşadığı meydanda dururken...

— Ben seni kapana kıstırıyorsam, sende, benden olmayan bir şey gördüğüm için kıstırıyorum... Nedir o şey, bilmiyorum; ama var olduğunu görüyorum.. ve gene görüyorum ki o şey sana hayır getirmez.

Bu sözler uzun uzun düşünmeye sürüklemişti Foma'yı. O da kendinde, onu bütün yaşıtlarından ayıran özel bir yan seziyordu aslında. Niteliğini kavrayamadığı bir yan... Ve güvensizliğe kapılıyor, bir çeşit göz hapsinde tutuyordu kendi kendini...

Sık sık Borsaya gider olmuştu. Binlerce rublelik bir alay iş çeviren sağlam adamların konuşmasını dinlemek, ayrı bir zevkti. Daha küçük çapta işadam-

larının onunla selamlaşır ve konuşurken takındıkları saygılı tavır da büsbütün gururunu okşuyordu Foma'nın. Babasının işleri çerçevesi riski göze alıp bir iş kotardığı vakit, babasının kendisine övünçle gülümsediğini görmek müthiş bir mutluluk veriyordu ona. Yetişkin ve ciddi bir adam görünmeyi izzeti nefis meselesi yapmıştı; ama tıpkı eskiden olduğu gibi, yalnızlıkla doluydu hayatı; ve her gün bir alay tüccar çocuğuyla karşılaştığı halde, dost edinmek ihtiyacını duymuyordu katiyen. Defalarca çağırmışlardı onu sefahat âlemlerine; ama Foma her seferinde kabaca ve hakir gören bir edayla reddetmiş, hatta dalga geçmişti.

— Korkarım ben.. -demişti-. Babalarınız o âlemleri işitip de size bir kötek çekmeye niyetlenecek olursa, aranızda dayak yemeyen tek insan olmaktan korkarım...

Asıl hoşuna gitmeyen yan, bu âlemleri babalarından gizli olarak ve kasadan aşırdıkları paralar ya da yüksek faizle kırdırdıkları senetler sayesinde tertiplemeleriydi. Onlar da sevmiyordu Foma'yı; onun tavrında kendilerini aşağılayan bir kibir buluyorlardı.

Kaç kere Pelajya'nın hayali canlanmıştı gözlerinin önünde; başlangıçta bir melankoli sarmıştı içini... Ama zaman, bu hayalin bütün renk ve çizgilerini kemirdi yavaş yavaş; ve delikanlının rüyalarında, kendisi de farkına varmaksızın, ufak tefek, melek yüzlü bayan Medinski'nin hayali yer tutmaya başladı. Hemen her pazar Sofya Medinski, İnyat'ın evine uğruyor ve düşkünler evinin bir an önce tamamlanmasıyla ilgili dileklerde bulunuyordu. Ve kadının yanında Foma daima beceriksiz ve lagar hissediyordu kendini; bu da müthiş canını sıkıyordu. Kızarıp bozarıyordu kadının tatlı bakışları altında. Ve Sofya Pavlovna'nın iri gözleri, delikanlıya her çevrildiğinde bulanır gibi oluyor; üst dudağı hafif bir ürperişle kıvrılıp bembeyaz dişleri meydana çıkıyordu. Bunu farkedince büsbütün ürküyordu Foma. Bir gün, oğlunun Sofya'ya nasıl baktığını gören İnyat:

— Fazla bakma onun suratına!... -dedi-. Ayağını denk al, kayın ağacının kömürü gibidir: Silik, hatta siyah görünür dışardan, sönmüş sanıp alırsın, yakar kavurur seni...

Sofya Medinski hiçbir duygusal coşkunluk uyandırmıyordu Foma'da, Pelajya'ya benzeyen hiçbir yanı yoktu, ve aslında anlamıyordu kadını. Hakkında kötü söylentiler dolaştığını biliyordu, defalarca kendi kulaklarıyla da işitmişti bunları, ama inanmıyordu. Ama bir gün, üstü açık bir arabada gördü kadını. Şişman bir taşra asilzadesiyle birlikteydi. Gri bir şapkası vardı adamın, saçları omuzlarına dökülüyordu, kırmızı suratı bir çocuk balonu gibi şişmişti; sakalsız ve bıyıksız, daha çok kılık değiştirmiş bir kadını andırıyordu... Foma'ya, Sofya'nın kocası olduğunu söylediler bu adamın... Ve kadına olan tutumu o günden itibaren değişti, karanlık ve çelişik duygular uyandı içinde: Hem hakaret etmek arzusuyla yanıp tutuşuyor, hem de aynı zamanda kıskançlık ve saygı duyuyordu adama. Ve bayan Medinski, ona eskisinden daha az güzel ve daha kolay elde edilebilir gözüktü; merhamet duydu kadına karşı, ve kirli bir sevinçle:

— Herife sarıldığı vakit, kimbilir ne biçim bir tiksinti duyuyordur... -diye düşündü.

Bütün bunların ötesinde, bazen kendi kendine dipsiz bir boşluk hissediyordu içinde; ne günlük izlenimlerin, ne de geçmişe bağlı anıların doldurmadığı, bulantı veren bir boşluk... Borsa da, işler de, Sofya Medinski hakkındaki düşünceleri de hep bu boşluk tarafından emilip yutulmaktaydı... Ve garip bir endişeye kapılıyordu Foma: Bu derin yarığın karanlığında, düşman bir kuvvetin gizli varlığından şüpheleniyordu; henüz belirsiz, ama mundar bir ihtiyat ve inatla şekillenmeye çabalayan bir kuvvetin...

Bu arada İnyat, görünüşte pek değişmiş olmadığı halde, gittikçe daha vesveseli ve herşeye homurdanır kesilmiş; her bir yerinin ağrıyıp sızlandığından şikâyet eder olmuştu.

— Gözüme uyku girmiyor... -diyordu-. Eskiden uyuklar dururdum hiç olmazsa; ve diri diri derimi

yüzseler hiçbir şey duymamacasına dalar giderdim. Şimdiyse gel de gör: Bir o yana, bir bu yana döneleyip duruyorum yatakta; ancak sabaha karşı bir uyku basıyor. Kalbimin atışı desen, hiç de muntazam değil: Bazen yorgunluktan bitkin gibi çarpıyor; çoğu zaman tak tak ediyor namussuz; bazen de bir tek kere çarpıp durur gibi oluyor, sanırsın yerinden kopmuş da içimin derinlerinde yuvarlanmakta... Tanrım bana merhamet et ne olur!...

Ve bir nedamet duygusuyla içini çekerek gökyüzüne çeviriyordu bakışlarını: sönüp kararmış, hayat ve zekâ parıltısını çoktan yitirmiş gözlerdi bunlar.

Somurtkan ama kaderine boyun eğmiş bir ifadeyle:

— Şöyle yakınlarda bir yerde ölüm pusuya yatmış, gözlüyor beni... -diyordu.

Nitekim bu kudretli gövdeyi yere sermekte gecikmeyecekti ölüm...

Ağustos ayında, sabaha karşı geldi şom ziyaretçi. Foma derin derin uyumaktaydı. Omuzundan yakalanıp sarsıldığını hissetti birden. Ve boğuk bir ses öttü kulaklarında:

— Kalk...

Gözlerini araladı ve karyolanın başucundaki iskemleye çökmüş olan babasının umutsuz bir ısrarla tekrarladığını gördü:

— Kalk diyorum, ayağa kalk!...

Henüz doğuyordu güneş ve İnyat'ın beyaz keten gömleğine vuran ışığı, pembe rengini hâlâ koruyordu... Gerindi Foma:

— Daha vakit çok erken... -dedi.

— Sonra istediğin kadar uyursun..

Delikanlı, yorgana tembelce sarılarak sordu:

— Bir şeye mi ihtiyaç var?

Hiddetli bir sesle haykırdı babası:

— Kalk dedim evladım, kalk lütfen! Seni uyandırdığıma göre şüphesiz ki bir şeye ihtiyaç var...

Babasının yüzüne bir göz attı Foma; karşısındaki çehrenin kül rengi ve müthiş yorgun olduğunu seçti.

— Yoksa fenalık mı geçirdin?... -diye fırladı-. Gidip hemen doktoru getireyim...

— Bırak.

Kaderine razı bir el hareketiyle söylemişti bu sözü.

— Ağzı süt kokan bir çocuk değilim... -diye ekledi-. Bilmek için doktara ihtiyacım yok...

— Neyi bilmek için?

— Bildiğimi bilmek için... -dedi esrarengiz bir sesle.

Garip bir bakışla odayı inceler gibiydi. Foma giyinmeye koyuldu henüz. Bu arada babası, başı yana sarkmış, ağır ağır söylüyordu:

— Soluk almaktan korkuyorum... Şöyle bir derin iç çeksem, namussuz yürek bütün göğsümü çatlatacakmış gibime geliyor... Bugün günlerden pazar! Sabah âyininden sonra, gidip rahibi çağırtman gerekecek...

Foma güldü:

— Ne biçim konuşuyorsun allah aşkına baba!

— Hiç, hiç... Elini yüzünü yıkayıp bahçeye gel.. semaveri oraya getirmelerini söyledim... Bahçe serindir şimdi... ve güzeldir... orada içeriz sabah çayını... İyice demli ve kaynar bir çay istiyor canım... Hadi!

Güçlükle kalktı ihtiyar, iskemlesinden; ve ayakları çıplak, iki büklüm, sarsak bir yürüyüşle terketti odayı. Foma bir an ardından bakakaldı babasının; yüreğini derin bir soğuk sardı. Alelacele yüzünü yıkayıp bahçeye seğirtti...

Geniş ve sık dallı ihtiyar bir elma ağacının altındaki kocaman bir meşe koltuğa oturmuştu babası. Güneş ışığı yaprakların arasından ince şeritler halinde süzülerek, gece kılığıyla kalmış olan ihtiyarın beyaz silueti üzerine dökülüyordu. Öylesine derin bir sessizlik hüküm sürüyordu ki bahçede, Foma'nın aceleyle geçerken dokunduğu bir dalın çıtırtısı korkunç bir gürültü yaratmış ve delikanlı sıçramıştı. Masanın üzerine yerleştirilmiş olan semaver, karnını doyurmuş bir kedi misali mırlayarak, buhar kıvrımları salıyordu havaya. Bir gün önce bol bir

yağmurla yıkanmış bahçenin sakin ve taze yeşilliği ortasında semaverin bu küstahça parlak ve gürültücü lekesi, tamamiyle fuzuli bir unsur olarak göründü Foma'ya: Ne zamana ve mekâna uyuyordu bu leke; ne de kırmızı elmaların tevazuyla gizlendiği yeşil yaprakların sayvanı altında, tek başına, gece gömleğiyle ve iki büklüm oturmuş olan bu hasta ihtiyarın onda uyandırdığı duyguya uygun düşüyordu...

— Otur... dedi İnyat.

Foma, babasının karşısındaki koltuğa otururken, tereddütlü bir sesle:

— Adam yollayıp doktoru çağırtabilirdik... -dedi.

— Değmez... Açık havada geçti sanki... Çay içeceğim o kadar...

Geçti diyordu ama çaydanlık titriyordu elinde. Foma, bardağını almak için sessizce uzandı ve yüreği burkularak, babasının kısa ve uğultulu soluğunu dinledi.

Ve birdenbire, semaverle çay takımlarını çınçın öttüren bir darbe indi masaya.

Foma sıçrayıp doğrulmuş ve babasının handiyse çıldırmış gözlerinde bir dehşet bakışı görmüştü. Bir an bakıştılar; sonra İnyat, boğuk bir sesle kekeledi:

— Bir elma düştü, allah kahretsin! Ama tüfek patlamış gibiydi, ha?

— Çayına biraz konyak koy... -dedi Foma.

— Böyle daha iyi...

Sustular... Bir an, havaya cıvıltılarının taşkın neşesini saçarak, kanaryalar geçti bahçenin üzerinden; sonra gene ortalığı o tumturaklı sessizlik sardı. İnyat'ın gözlerindeki dehşet, silinmek bilmiyordu bir türlü. Sofuca bir şevkle ıstavroz çıkarıyordu durmadan, ve boğuk sesiyle mırıldanıyordu:

— Tanrım İsa... Tanrım İsa... Evet... Hayatının son saati gelip karşıma dikildi işte!

— Yeter baba, yeter!... -dedi bir solukta Foma.

— Yeten ne? Çayımızı içelim önce; sonra gider rahiple vaftiz babanı alır gelirsin.

— O işi hemen yapsam daha iyi olmaz mı?

— Hemen olmaz... Ayin çanı nerdeyse çalacak çünkü... Papazı bulamazsın... Sonra... sonra acele etmek için sebep yok, belki gene geçer...

Kocaman bir tasa boşalttığı çayı büyük bir özlemle höpürdeterek içmeye koyulmuştu.

— Bir iki yıl daha yaşamalıydım aslında... Gençsin çünkü henüz... senin adına korkuyorum! Sağlam ve namuslu yaşa... Başkasının malına göz dikme sakın, ama kendi malını da bütün gücünle savunmaktan yılma...

Güçlükle konuşuyordu. Bir an durup eliyle göğsünü ovaladı.

— İnsanlara güvenme... fazla bir şey bekleme onlardan... Hepimiz bu dünyada.. vermek için değil.. almak için yaşarız... Bu günahkâr kulunu bağışla Tanrım!

Sabahın sessizliğini uzaklardan gelen kalın bir çan sesi böldü. İnyat'la oğlu üç kere ıstavroz çıkardılar...

Tuncun bu ilk çağrısına ikinci, üçüncü bir çağrı cevap vermiş ve çok geçmeden, gürültülü davetlilerini dört bir yandan sürdüren, ölçülü, tantanalı çan sesleri kaplamıştı havayı..

İnyat, gittikçe bir vızıltı halini alan seslere kulak kabartarak:

— Ayin başladı... -dedi. Çan seslerini seçebiliyor musun?

— Hayır.

— Bak şu kalın olanı Aya Nikola kilisesinin çanı... Şu şimdiki Şehit Aya Petro'nun...

Kulelerden fışkıran çan dalgaları havayı doldurup sarsıyor ve gökyüzünün maviliğinde eriyordu yavaş yavaş. Babasının yüzüne dalmış olan Foma, ihtiyarın gözlerinde yerleşmiş dehşet ifadesinin artık kaybolduğunu gördü. Yeniden canlanır gibiydi bakışları...

Ama birden ihtiyarın yüzü koyu bir kırmızıya kesti; yuvalarından uğrarcasına açıldı gözleri; dudakları bir şaşkınlığı dile getirmek ister gibi aralandı sonra; ve garip, ıslığı andırır bir hırıltı yükseldi boğazından.

— Fff... ah...

Ve omuzunun üzerine düştü İnyat'ın başı; ağır gövdesi, toprak yavaş yavaş onu kendine çekermiş-

çesine koltuktan kayıp yere yuvarlandı... Kısa bir süre hareketsiz ve sessiz kaldı Foma; korkuyla ve aptalca bakan gözlerini babasına dikmişti. Sonra birden atıldı, atılıp kaldırdı başını ihtiyarın, kaldırıp baktı: Ne acı, ne korku, ne sevinç taşımayan ifadesiz gözleri ardına kadar açık, ve hareketsiz ve çamur rengi bir yüzdü bu... Çevresine bakındı Foma: Hiç kimse yoktu bahçede, biliyordu ama bakınıyordu gene, ve can sesleri dalgalanıyordu havada hep... Titremeye başlayan elleri, babasının başını tutamadı artık; ellerinden kayan baş, yumuşak bir vuruşla çarptı toprağa. İhtiyarın açık kalmış ağzından mosmor yanağına, ipince bir şerit halinde, siyah, koyu bir kan sızıyordu şimdi...

Cesedin önünde diz çöküp, elleriyle göğsünü yumrukladı Foma; ve vahşi bir çığlık koyuverdi... Gözlerinde çılgınca bir korku, hiç kimse olmadığını bildiği halde bahçede, birilerini aramaya devam ediyordu...

IV

Babasının ölümü şaşkına çevirmişti Foma'yı, garip bir duygu yer etmişti içinde: Ruhu sesizlikle boğulmuş gibiydi. Hayatın bütün gürültülerini yavaş yavaş emip yutan hareketsiz ve ağır bir sessizlik... Çevresinde insanlar gene eskisi gibi telaş içinde gidip geliyor, ortaya çıkıp kayboluyorlardı. Ona bir şey söyledikleri vakit cevap veriyordu Foma; ama ne söylenenler, ne de kendi söyledikleri en küçük, en basit bir tasarım yaratmıyordu onda; hepsi, herşey.. varlığını kaplamış olan o öldürücü sessizliğin dipsiz uçurumuna dökülüp siliniyordu. Ağlamıyordu, hiçbir acı ve endişe duymuyordu üstelik. Hiçbir şey düşünmüyordu: Bakışları karanlık, yüzü solgun, kaşları çatık; bütün duygularını emmiş, yüreğini boşaltmış ve beynini sanki bir mengeneye sıkıştırmış olan bu sessizliğe vermişti kulaklarını.

Cenaze törenini Mayakin tertipledi. Her zaman-

ki etkinliği ve işbirliğiyle, çizmeleri zeminde tok sesler çıkararak odadan odaya koşuyor; ev sahibi edasıyla emirler yağdırıyordu hizmetçilere. Bu arada vaftiz oğlunu, omuzunu sıvazlayarak teselli etmeyi de unutmuyordu.

— Ne bu hal be delikanlı! Taş kesilip gittin âdeta! Niye? Baban ihtiyardı, vücutça da çökmüştü üstelik... Ölüm hepimizin yolunu gözlüyor oğlum, ölümden kurtuluş yok... Bunu bile bile, ölmeden önce ölü gibi davranmak yakışıksız kaçıyor anlıyor musun!... Üzülmekle geri getiremezsin onu, sevgin de burada hiçbir işe yaramaz; çünkü ne diyor kitap hatırla: «Ruh vücuttan sıyrılıp da dehşet meleklerinin katına çıktığında, tüm akraba ve dostlarını unutur.» diyor... Bu da demektir ki sevgili oğlum, sen şu anda ister ağla, ister gül, onun ruhu için hiçbir şey ifade etmemektesin!... Ve de hayatta kalanın hayatta kalanlarla uğraşması gerekir... Bence ağlasan çok daha iyi edersin, insanî bir şeydir ağlamak... yüreğinde biriken zehri döker boşaltır, hafifletir adamı...

Ama bu sözler de Foma'nın ne kafasında, ne yüreğinde dokunacak bir nokta bulamıyordu... Ancak cenazenin kaldırılacağı gün, bütün şevk ve zekâsıyla delikanlının gevşemiş enerjisini diriltmeye çalışan vaftiz babasının ısrarı sayesinde sıyrıldı şaşkınlığından.

Bulutlu, karanlık, rüzgârlı bir hava vardı o gün. Kalın bir toz bulutu içinde cenazenin ardından müthiş bir kalabalık akıyordu. Ayin giysilerinin altını parıldıyordu rahiplerin üzerinde, ağır ağır yol alırken çıkardıkları boğuk hışırtı, kilise mugannilerinin dudaklarından yükselen ilahilerin nağmesi içinde eriyordu. Her yandan itiyorlardı Foma'yı; ama o, babasının ağarmış başından gayrı hiçbir şey görmeksizin ilerliyordu ve ilahilerin kahır dolu havası acı yankılar uyandırıyordu göğsünde.

Ama yanıbaşında yürüyen bir Mayakin vardı; sırası mıdır demeden ve bıkmadan usanmadan fısıldıyordu kulağına:

— Bak binlerce insan var, binlerce! Bizzat vali bile uğurluyor babanı... sonra belediye reisi... ve he-

men hemen bütün belediye meclisi... ve hemen arkanda, istersen şöyle bir göz at, Sofya Pavlovna! Tüm şehir İnyata saygısını sunuyor.

Başlangıçta vaftiz babasının fısıltısına katiyen kulak vermiyordu Foma; ama Mayakin bayan Medinski'nin sözünü eder etmez, kendine rağmen döndü ve valiyi farketti gözleri. Belinde kalın bir şerit, göğsü madalyalarla kaplı, sert yüzü hüzünle dolu bir halde tabutun arkasında yürüyen bu adamı görünce incecik bir sevinç damlası süzüldü yüreğinde.

Burnunu kırıştırıp, cenaze alayına örnek olmak üzere yeni bir ilahiye girmişti Yakob Tarasoviç:

— Ruhunun bugün girdiği yol, mutluların yoludur...

Ve hemen kesip vaftiz oğlunun kulağına eğilmişti gene:

— Yetmiş beş bin ruble dile kolay! Bu kadar para karşılığında bunun iki misli bir cenaze alayı talep etsek haklı olurduk!... Düşkünler evinin temel atma törenini ölümünün kırkına rastlatacakmış Sonya, ne dersin?

Bir kere daha döndü Foma geriye ve bu sefer bakışı Bayan Medinski'nin bakışıyla çatıştı. Kadının şefkat dolu bakışı bir iç çektirdi ona; ve kızgın bir güneş ışını ruhuna süzülmüş de orada kalın bir buz yığınını sıcaklığıyla eritmeye koyulmuş gibi rahatladı. Aynı anda başını oraya buraya döndürüp durmakla münasebetsizlik ettiğinin farkına varıyordu.

Kilisede, ilahilerin o ürkünç karanlığına iyice doymuştu ruhu Foma'nın; ve: «Yaklaşın da merhumu son bir defa öpelim...» diyen o acıklı çağrı çınladığında göğsünden öyle derin bir inleyiş koptu ki bütün kalabalık bu ıstırap çığlığıyla titredi.

Hıçkırırken sarsılmıştı ayakları üzerinde. Vaftiz babası hemen bireliyle onu kolunun altından yakalayıp tutarken öbür eliyle tabuta vurarak ilahiye girmişti:

— «Bir vakitler aramızdan biri olmuş olanı son defa öpmeye gelin...» Öp babanı Foma, kucakla onu. «Tabuta konacak, üzeri bir taşla örtülecektir... zifiri karanlıklara yolcudur, ölülerle gömülecektir...»

Foma dudaklarını babasının alnına şöyle bir değdirmiş ve dehşet içinde geriye, tabutun uzağına atmıştı kendini.

— Yavaş! -dedi Mayakin-. Nerdeyse düşecektin...

Vaftiz babasının sakin bir edayla söylediği bu basit sözler Foma'yı herhangi bir koldan daha iyi destekledi.

— «Gözlerinizin önünde seten ve soluktan yoksun olarak yattığımı gören sizler, ağlayın bana, dost ve kardeşler...»

Böyle bağırıyordu şimdi İnyat, kilisenin ağzından. Ama oğlu ağlamıyordu artık: Babasının yüzündeki siyahlık ve şişlik dehşete sürüklemişti onu; ve bu dehşet, «günahkâr oğlu» üzerine gözyaşı döken kilisenin kahırlı nağmeleriyle sarhoş ruhunu tamamiyle ayıltmış, kendine getirmişti. Çevresinde onu şefkat ve anlayış dolu bir edayla teselli eden bir alay dost vardı; hepsini dinliyor ve hepsini de kendisini sevmeye başladığını görüyordu. Ama vaftiz babası kulağına fısıldamakta gecikmedi:

— Seni nasıl okşuyorlar görüyorsun değil mi?... Kaz gelecek yerden tavuk esirgenmezmiş!...

Bu sözler pek hoşuna gitmemişti Foma'nın; ama gene de, onu için için cevap vermeye zorlayarak, kendini toparlamasına yardımcı olmuştu.

Mezarlıkta, ahali «In Memoriam»ı okurken, Foma yüksek sesle acı acı hıçkırmaya koyuldu yeniden. Vaftiz babası derhal kolundan tutup kabrin biraz uzağına çekti onu ve inandırıcı bir sesle:

— Bu ne cesaretsizlik kardeşim!... -dedi-. Sanki ben mutsuz değil miyim, ben üzülmedim mi sanki? Sen sadece oğlusun, ama onun gerçek değerini bilen asıl ben değil miyim? Ve bütün buna rağmen bak ağlıyor muyum ben?... Otuz yılı aşkın bir zamandır gönül dostluğuyla birbirimize bağlı yaşadık... Neler neler düşünüp konuştuk birlikte.. elele, sırt sırta ne acılar çektik! Sen gençsin üzülmek sana mı düşermiş? Önünde koca bir hayat var ve her cinsten bir alay dostluk bekliyor seni... Ama ben... ben ihtiyarım bak; ve şu anda hayattaki tek dostumu gömmekteler burada... Bundan böyle zavallı bir dilen-

ciden ne farkım olacak benim!... Gönlümü şenlendirecek bir yoldaş daha nasıl bulurum kendime!

İhtiyarın sesi garip bir şekilde titremeye ve boğuklaşmaya başlamıştı. Suratı büzülüyor, dudakları gerginleşip acı bir gülüş içinde sarsılıyor gibi oluyor ve küçük gözlerinden incecik, aceleci damlalar süzülüyordu. Öylesine acınaklı, tanıdığı Mayakin'den öylesine farklı bir hali vardı ki Foma ağlamayı bırakıp durmuş ve vaftiz babasını güçlü insanlara özgü bir şefkatle bağrına basarak:

— Ağlamayınız sevgili babacığım!... -demişti telaşlı bir sesle-. Ne olur ağlamayınız...

— Bitti bitti!... -dedi Mayakin bir fısıltı halinde.

Ve uzun bir iççektikten sonra birdenbire gene o eski sağlam ve zeki ihtiyar oldu...

Arabada vaftiz oğlunun yanına yerleşirken esrarengiz bir sesle konuşmaya girişti:

— Ağlayap yas tutmanın hiç âlemi yok... Savaş meydanında bir ordu kumandanı durumundasın şimdi sen, askerlerini kahramanca yönetmek zorundasın. Ve senin askerlerin, rubleler: ve unutma ki kocamaaan bir ordu var elinin altında... Savaşı gözünü kırpmadan merhametsizce yürüt!

Foma şaşkına dönmüştü bu teşbihin hızı karşısında. İhtiyarın sözleri delikanlının kafasında, biraz önce mezarlıkta İnyat'ın tabutunu örten keseklerin sesi gibi yankılanıyordu.

— Zeki bir ihtiyar olduğunu ve sözüme kulak asmak gerektiğini söyledi mi baban sana?

— Evet söyledi...

— Dinle o sözünü babanın! Eğer benim aklımla senin gençliğin elele verirse, büyük zaferler kazanmamız işten değildir... Baban büyük bir adamdı; ama görüşleri kısaydı ve benim öğütlerimi dinleyecek yaratılışta değildi. Hayatta sağduyuyla değil, işe koyduğu şevkle başarı kazandı daha çok. Bakalım sen ne göstereceksin?... Kalk benim evime taşın, tek başına o evde kahredersin kendini...

— Halam var...

— Halan da sürünüyor artık... Onun da bu dünyada vakit kalmadı...

Tatlı ve yalvaran bir sesle:

— Ne olur böyle konuşmayın!... -demişti Foma.

— Neden konuşmayacakmışım ki!... Ölümden korkman için hiçbir sebep yok senin, eleğini elemiş sütünü sağmış değilsin henüz! Korkusuzca yaşa hayatını ve üzerine düşeni yerine getir. İnsan, yeryüzünde hayatı düzenlemek için doğmuştur. Bir sermayedir insan... Tıpkı bir ruble gibi, şu bildiğimiz kalp meteliklerden ve kapiklerden meydana gelir. İnsan balçıktan çıktı, der Kitap... Ama yaşadıkça şekillenirken, ete ve yağa, alınterine ve gözyaşına bürünür; bir çeşit ruh ve bir çeşit akıl doğar içinde. Ve o andan itibaren de hem yukarıya, hem aşağıya doğru boy atmaya koyulur... Bazen metelik etmez, bazen bir gümüş akçeye biçilir değeri, bazen yüzlerce rubleye; bazen de bir bakarsın hiçbir pahaya sığmıyor... Tedavüle girince, hayata bir kazanç getirmesi gerekir insanın. Hayat hepimizin ne ettiğini bilir, ayrı ayrı her birimizin değerinin farkındadır hayat; ve vaktinden önce ilerlememize engel olacak değildir... Aptal olmadıkça hiç kimse zarara çalışmaz yavrum... Dinliyor musun beni?

— Dinliyorum evet.

— Peki ne anlıyorsun?

— Herşeyi...

— Yalan söyleme... -dedi Mayakin düşünceli bir sesle.

Fısıldar gibi sordu Foma:

— İyi ama niçin ölür insanlar? Ölmek şart mıdır sanki?

Sevgiyle süzdü onu vaftiz babası, dudaklarını şaplattı ve:

— Zeki bir adam asla böyle şey sormaz... -dedi-. Çünkü zeki bir adam hemen görür ki önünde bir ırmak varsa, bu ırmak belli bir yere doğru akıyor ve yerinde sayacak olsa ortalık bataklık olur çıkar...

Suratını asmıştı Foma:

— Teşbihiniz oturmadı... -dedi-. Deniz denen bir şey var: Hiçbir yere akmıyor deniz ve bataklık da olmuyor...

— Bütün ırmakların suyunu toplar deniz; ve

amansız fırtınaların yeridir. İnsan hayatı denen deniz, sürekli bir gidiş gelişle beslenir yavrum; ve ölüm yeniler o denizin sularını, yoksa kokar o sular... İnsanlar istediği kadar ölsün bu dünayda, daima eskisinden daha çok insan vardır...

— Ne anlamı var bunun? Baban öldü işte...

— Sen de öleceksin...

— Öyleyse yeryüzünde daima daha çok insan olması, benim ne umurumdadır? -dedi Foma mahzun ama alaycı bir sesle.

Mayakin içini çekmişti:

— Oooof-of!... Hiç kimsenin umurunda değildir elbet... Pantolonların da aynı şekilde düşünür herhalde senin. «Yeryüzünde çeşit çeşit kumaşlar olması, bizi ilgilendirmez!» derler. Amà sen dinlemezsin pantolonlarını: Giyer, eskitir, atarsın.

Foma, serzeniş dolu gözlerle bakmıştı vaftiz babasına ve ihtiyarın gülümsediğini görünce iyiçe şaşırmış, saygılı bir sesle sormuştu:

— Ölümden korkmamanız mümkün mü hiç baba?

Kederli bir tevazuyla cevap verdi Mayakin:

— Ben herşeyden fazla aptallıktan korkarım yavrum. İşte düşüncemin özeti: Delinin biri sana bal verirse, üzerine balgam at geç; ama bir bilgenin uzatığı zehri gözünü kırpmadan iç!... Bir de şunu söyleyeceğim sana: Kirpinin dikenleri havaya dikilmiyorsa, ruhu zayıf demektir...

İhtiyarın alaycı edası yaralamıştı Foma'yı, ve öfkelendirmişti. Yana doğru çekilerek:

— İşin içinden sıyrılmak için böyle dolambaçlı yollara sapıyorsunuz hep... -dedi-. Başka türlüsü elinizden gelmiyor!

— Elimden gelmiyor mu!

Haykırmıştı Mayakin. Gözlerinde bir endişe parıldıyordu şimdi:

— Herkes alıştığı gibi konuşur oğlum... -dedi. Sana çok sert görünüyorum herhalde? «Öyle...» desene!

Susuyordu Foma.

— İyi dinle beni... Seven adam, öğreten adam-

dır... Bunun iyice kafana çak bir kere!... Ölüme gelince, hiç düşünmeyeceksin. Yaşayan bir adamın ölümü düşünmesi, çılgınlıktan başka bir şey değildir. Din kurucusu hepimizden iyi düşünmüştür ölümü; düşünmüş ve canlı bir köpeğin ölü bir aslandan kat kat daha değerli olduğu sonucuna varmıştır...

Eve geliyorlardı. Arabalarla doluydu bütün sokak; açık pencerelerden müthiş bir uğultu taşıyordu. Foma salona girer girmez, kolundan yakalayıp üzeri çerez ve yiyecek kaplı masaya sürüklediler. İçmesi ve atıştırması için teşvik ediyordu herkes. Salonda bir pazar yeri kadar gürültü vardı; iğne atsan yere düşmeyecekti nerdeyse, soluk alamıyordu insan. Bir, iki, üç bardak votkayı, tek kelime söylemeden, ardarda dikti Foma... Yutulan lokmaların sesinden, dudakların şapırtısından, şişelerden dökülen votkanın ılıklığından, kadeh çınlayışlarından örülü bir uğultuyla kuşatılmıştı şimdi... Ve neler konuşulmuyordu ki! Mersin balığı filetosundan kilise korosu solistinin oktavına geçiliyor, sonra gene Mersin filetosuna dönülüyordu rahatça; belediye başkanının da bir nutuk çekmek istediği, ama piskopostan sonra hafif kalmaktan ürkerek bundan vaz geçtiği söyleniyordu bu arada. Ağlamaklı bir ses :

— Merhum ne yapardı bilir misiniz?... -diyordu- Som balığından incecik bir dilim keser, bolbol karabiber ekerdi, sonra bu dilimin üzerine gene incecik bir dilim daha koyar ve bir kadeh votkayla birlikte indirirdi mideye...

— Onu kendimize örrrnek alalım!... -diye böğürdü davudi bir ses.

En ince yerinden kırılmış olan Foma, suratını asmış, burnunun dibinde işleyen yağlı dudaklara ve en leziz yemekleri çiğneyen sıra sıra dişlere bakıyordu; ve bağırmak geliyordu içinden; bağırmak evet, ve daha dün ciddiyetlerine saygı beslediği bütün bu güruhu kapı dışarı etmek!

O sırada yanında peyda olan Mayakin :

— Biraz daha güleryüzlü ol... -dedi yavaşça-. Veçenen düşsün biraz, iki laf etmekle ağzın aşınmaz!

Kudurur gibi bir sesle âdeta bağırdı Foma :

— Ne diye zıkkımlanıyor burada bunlar? Meyhanede mi sanıyorlar yoksa kendilerini!

— Kes!

Dehşet içinde fısıldamıştı bunu Mayakin; ve hemen yüzüne sevimli bir gülümseyiş iliştirip çevresine dönmüştü.

Ama iş işten geçmişti çoktan, hiçbir şeye yaramadı gülümseyişi, Foma'nın dediklerini işitmişlerdi: Gürültü derhal azalmış, konuşmaların perdesi düşmüş, konuklardan kimisini garip bir telaş almıştı; kendilerini hakarete uğramış sayan kimi konuklar da kaşlarını çatmış ve çatallarını bıçaklarını bırakıp masadan uzaklaşmışlardı. Çoğu kızgınlığını gizlemeden, ters ters bakıyordu Foma'ya.

Gözlerini kaçırmaksızın ve tek kelime söylemeden, kin ve garaz dolu bir bakışla karşıladı bütün bu bakışları.

— Sofraya buyurun, rica ederim!... -diye haykırdı Mayakin.

Yoğun bir külün içinde parlayıp sönen ufak bir kıvılcımı andırıyordu kalabalığın ortasında.

— Lütfen buyurun efendim, ballı börek getirtiyorum...

Foma omuzlarını silkip kapıya doğru yürürken:

— Ben istemem o ballı börekten... -dedi.

Düşmanca bir uğultu uğurladı Foma'yı. Bu gürlemenin ortasında vaftiz babasının, zoraki tatlı bir sesle:

— Vallahi kederden, billahi kederden... -dediğini işitti-. İnyat hem babalık, hem analık etmişti ona; bilmez değilsiniz!...

Bahçeye yöneldi Foma. Babasının ölmüş olduğu yere gelip oturdu. Bir yalnızlık ve sıkıntı duygusu yoğuruyordu göğsünü. Daha rahat nefes alabilmek amacıyla gömleğinin yakasını çözdü, masaya dayadı dirseklerini ve başını ellerinin arasına alıp hareketsiz, öylece kaldı. İnce bir sağnak düşmeye başlamıştı; elma ağacının yaprakları, damlaların vuruşu altında hüzünle çıtırdıyordu. Uzun süre hiç kımıldamadan, ağaçtan dökülen damlacıkların masanın üzerinde ezilip dağılışını seyretti Foma. Ardarda dikti-

ği votkalar başını kazana döndürmüştü; ve heriflere o hakareti savurmakla ne kadar iyi ettiğini düşünüyordu için için. Bulanık düşünceler doğup kayboluyordu zihninde; vaftiz babasının kadim ikonaların çehresini andıran yüzü ve gümüş rengi saçlarla çerçevelenmiş dazlak kafası geçiyordu gözlerinin önünden. Foma'da nefret ve korku uyandıran bu dişsiz ağızlı, sürüngen gülümseyişli yüz, yalnızlığını büsbütün belirgin kılıyordu. Sonra bayan Medinski'nin küçücük gözlerini, ufak tefek zarif siluetini hatırladı; onun hemen yanında, nasıl olduğunu kendi de anlayamadan, parlak kahverengi saçları örgülü, gözlerinin içi güler ve iriyarı ve alyanak Lukov Mayakin'in dikildiğini gördü Foma. Hava kahır ve umutsuzluk saçan ürperişlerle yüklüydü. Ağlıyordu sanki duman rengi gök; ve ağaçların yapraklarında soğuk gözyaşı damlaları parıldıyordu. Foma'nın ruhundaysa simsiyah bir karanlık ve sınırsız bir kuraklık hüküm sürüyordu şimdi. Öksüz hissediyordu kendini, tüm varlığını bu düşüce dolduruyordu... Ve bir soru dikiliyordu karşısında yavaş yavaş: Nasıl yaşayacaktı?

Yağmurdan sırılsıklam olmuştu elbiseleri; soğuktan ürperdiğini farkedip eve döndü..

Hayat, asıl düşüncelerini derinleştirmesine izin vermeksizin dört bir yandan çekiştirmeye koyulmuştu Foma'yı. Babasının ölümünün kırkıncı günü düşkünler evinin temel atma törenine katıldı. En güzel elbiselerini giymişti; ve tatlı bir duygu vardı içinde. Bir gün önce bayan Medinski inşaatı kontrol komitesine üye seçildiğini haber vermişti ona; ayrıca kendi başkanlığındaki derneğe fahri üye seçildiğini de söylemişti. Müthiş hoşuna gitmişti bunlar; ve bugün oynayacağı rol ona şimdiden heyecan veriyordu. Arabada giderken törenin akışını gözlerinde canlandırmaya çalışıyor; ne türlü bir tavır takınması ve kalabalığın karşısında ürkekliğe kapılmaması için ne yapması gerektiğini düşünüyordu.

— Heeey! Durdur şu arabayı!

Döndü: Mayakin, sırtında topuklarını yalayan bir redingot, kafasında bir kasket, elinde kocaman bir şemsiye, kaldırımdan inmiş koşar adım ona doğru seğirtiyordu.

Maymunları imdendirecek bir çeviklikle arabaya atıldıktan sonra:

— Hadi bakalım, yayan yürütme beni!... -dedi ihtiyar-. Aslında itiraf edeyim ki seni bekliyordum; tam bu sıralarda törene gitmesi lazım... diyordum kendi kendime...

— Siz de geliyor musunuz?

— Ne demek! Arkadaşımın paracıklarını nasıl gömdüklerini görmeyecek miyim yani?

Foma ters bir bakış atıp susmuştu.

— Ne bakıyorsun bana öyle dik dik? Seni de mi insanlığın kurtarıcısı mertebesine eriştirdiler yoksa?

Kendini zaptederek sordu Foma:

— Nerden çıkardınız onu?

— Bugün gazetede okudum. Binanın bilmem nesine seçilmişsin; üstelik Sofya hanımın derneğine de fahri üye yapmışlar...

— Bu şeref sana pahalıya patlayacak, görürsün!

— İflas etmem, meraklanmayın!

— Orası belli olmaz... -dedi ihtiyar zoraki bir gülümseyişle-. Şimdilik belli olan, bu hayır teşebbüsünün hiç de akıllıca bir iş olmadığı... Hatta daha ileri gidip bunun faydalı bir iş değil, zararlı bir oyun olduğunu söyleyebilirim.

— İnsanlara yardıma koşmak mı zararlı?... -diye sordu Foma kışkırtıcı bir sesle.

Mayakin iğneli bir gülümseyişle:

— Acemi çaylak... -dedi-. Araya vakit koymadan bizim eve uğra da bütün bu maskaralıkları sana açıklayayım... Bir alay şeyden haberin yok daha. Gelirsin herhalde?

— Elbette!

— Güzel... Bu arada, şimdiki törende gururunu takın da dur, herkesin görebileceği bir yer seç kendine. Şunun bunun arkasına saklanmaya ihtiyacın olmadığını söylemeye lüzum yok...

Canı sıkılmıştı Foma'nın:

— Niye saklanacakmışım ki!... -dedi.

— Ben de onu diyorum ya: Saklanmak için en ufak bir sebep yok! Para baban tarafından sayılmış olduğuna göre, şerefin de miras yoluyla sana düşmesi gerekir. Şeref de para gibidir... Bir işadamına şeref payesi verildi demek; ona bir alay kredi tanındı, bütün yollar önüne açıldı demektir... İyice ileri çık orada, herkes gürsün seni, görmedim diyen kalmasın: Attığın her metelik bir altın muamelesi görür bu şekilde... Ama pısırıklık edip de gizlenecek olursan, insanın zihni bulanır anlıyor musun!

Şantiyeye geldiklerinde bütün önemli zevat çoktan oradaydı. Kereste, tuğla ve toprak yığınlarının etrafını almıştı halk. Başpiskopos, vali, şehrin ve idarenin seçkin temsilcileri ve tabii töreni fırsat bilip özene bezene süslenmiş hanımlar, pırıl pırıl geniş bir topluluk meydana getiriyordu; tuğlalarla kireci telaş içinde hazırlamaya çabalayan duvarcılara dikmişti hepsi gözlerini. Mayakin o debdebeli topluluğa yöneldi hemen; yanında sürüklediği yeğeninin kulağına:

— Pısırıklık yok... -dedi-. Göbeklerinin üstü madalya doludur ama altında herkes gibi onların da işkembe var!

Ve ilerleyip başpiskopostan önce valiyi selamladı sevinç taşan bir sesle:

— Size sıhhat ve afiyet dileklerimi sunarım Ekselans! Takdisinizi beklerim Muhterem Peder!...

— Nihayet geldiniz Yakob Tarasoviç!... -diye haykırmıştı vali dostça.

Ve gülümseyerek Mayakin'in elini yakalayıp uzun uzun sıkmaya koyulmuştu. Mayakin o sırada başpiskoposun parmağındaki kutsal yüzüğü öpmek üzere eğilmekteydi. Vali soruyordu:

— Nasılsınız bakalım, ölümsüz ihtiyar?

— Âcizane teşekkürlerimi sunarım Ekselans!... Sonsuz saygılarım sizindir, Sofya Pavlovna!...

Ve bir fırıldak gibi topluluğun arasında dönmeye başlamıştı. Göz açıp kapayıncaya kadar mahkeme başkanını, savcıyı, belediye başkanını ve herkesten önce selamlamaya değer gördüğü başka kim var-

sa hepsini selamlamıştı. Şakalaşıyor, gülümsüyor, hal hatır soruyor, aynı anda üç beş kişiye birden rahatça yetiyordu. Ve herkesin dikkatini ufak tefek şahsı üzerinde toplamayı becermişti bir anda. Foma ise, vaftiz babasının arkasında, başı önüne eğik, karşısında sıralanan bu altın işlemeli elbiseler giyinmiş kişilere kaçamak bakışlar atmakla yetiniyordu; gıpta ediyordu ihtiyarın rahatlığına, ve pısırıklaşıyordu, pırısıklaştığını hissediyordu sonra ve daha da pısırıklaşıyordu. Ama Mayakin kolundan tutup kendine doğru çekti onu:

— Ekselans.. size merhum İnyat'ın biricik evladı ve benim de sevgili vaftiz oğlum Foma'yı takdim ederim.. dedi.

Vızıltıyı andıran bir sesle:

— Yaaa!.. -demişti vali-. Çok memnun oldum... Acınıza ben de katılıyorum delikanlı...

Bunları vızıldarken Foma'nın elini sıkmış, sözlerinin değeri bilinsin diye bir an susmuş, sonra haldenbilir bir sesle eklemişti:

— Babasını kaybetmek.. çok ağır bir felâkettir!

Ve bir iki saniye kadar, Foma'nın cevap vermesini beklemiş; cevap gelmeyince delikanlıya sırtını dönerek Mayakin'e hitap etmişti:

— Dün belediye meclisinde yaptığınız konuşmaya bayıldım doğrusu! Kusursuz, zekice bir konuşmaydı Yakob Tarasoviç.. Halkın hakiki ihtiyaçlarını katiyen anlamıyorlar..

— Sonra Ekselans, sermaye dedikleri şey alabildiğine cılızdır; yani şehrin de üç beş kuruş eklemesi gerekli...

— Sonuna kadar doğru! Sonuna kadar!...

— İnsanın nefsine hâkim olması kadar iyi bir şey yoktur.. diyorum! Tanrı o erdemi herkes ihsan eylesin... Ben kendim, ağzıma içkinin damlasını koymam mesella.. Ama bu kitaplıklar, insanlar.. yani halk daha okumasını bile beceremiyorsa, ne işe yarar ki?

Bu sefer bir böğürtü çıkarmıştı vali: Onaylıyordu.

— Paranız varsa, daha çok teknik bir teşebbüse ayırın.. diyorum! Varsın şimdilik ufak bir şey, mü-

tevazı bir girişim olsun ne çıkar? Kaldı ki, teknik bir kuruluş için, Petrograd'dan daima yardım istenebilir! Ve Petrograd, seve seve yapar bu yardımı! O zaman da belediye, elini cebine atmak zorunda kalmayacaktır Akıllı davranmak da budur...

— Tamamiyle doğru! Ama hemen sizi tartaklamaya davrandı hürriyetçilerimiz, ha?

— Onların işi gücü bağırmak zaten!...

Katedral başpiskoposunun uzun öksürüğü, ölülerin ruhuna dua okuma vaktinin geldiğini bildiriyordu.

Sofya Pavlovna, Foma'ya yaklaşmış, selam verdikten sonra üzüntülü bir sesle mırıldanmıştı:

— Cenazenin kalktığı gün yüzünüze bakıyordum hep, ve yüreğim nasıl paramparça oluyordu yarabbi!... Kimbilir ne kadar ıstırap çekiyordur yavrucak... diyordum kendi kendime!

Dinlemiyordu Foma, bal vermişler de yalıyordu sanki.

— Attığınız o çığlıklar! Perişan etti beni... Talihsiz bir çocuksunuz küçüğüm!.. Size küçüğüm diyebilirim herhalde, artık yaşlı bir kadın sayılırım ben...

— Siz mi... -diye haykırdı Foma boğuk bir sesle.

Delikanlının yüzüne saf saf bakarak sordu kadın:

— Değil miyim?

Başını önüne eğmiş susuyordu Foma.

— Hakikaten inanmıyor musunuz yaşlı bir kadın olduğuma benim?

Alev alev yanan kısık bir sesle:

— Size inanıyorum... -demişti delikanlı-. Ama bu doğru değil!

— Doğru olmayan ne? Bana inandığınız mı doğru değil yani?

— Hayır! Onu demedim.. ama dedim ki ben.. Özür dilerim, konuşmasını beceremiyorum! Okumuşluğum yok..

Utançtan kıpkırmızı kesilmişti. Bayan Medinski koruyucu bir edayla:

— Bundan sıkılmanıza lüzum yok... -diye atıldı-. Daha çok gençsiniz; ve öğrenim, herkese açıktır.. Kal-

dı ki bazı insanlar vardır, okumaktan sadece fayda görmemekle kalmaz, çürür giderler... Arı yürekli kişilerdir bunlar... karşısındakine inanan, samimi, çocuklar gibi pırıl pırıl insanlar. Siz de onlardansınız işte!... Doğru değil mi onlardan olduğunuz? Söyleyin?

Ne cevap verebildi Foma böyle bir soruya? Derin bir inançla:

— Âcizane teşekkürlerimi sunarım... -dedi.

Ve bu sözlerin, bayan Medinski'nin gözlerinde bir neşe kıvılcımı uyandırdığını görür görmez, ahmak ve gülünç hissetti kendini, kendi kendine öfkelendi hemen ve boğuk bir sesle:

— Ben böyleyimdir... -dedi-. İçimden geçeni söyleyemezsem rahat edemem. Yalancılıktan iş görmek elimden gelmez.. bir şey matrağıma gittiği zaman, açıkça gülerim.. Aptalın tekiyim yani!

Serzeniş dolu bir sesle:

— Peki ama niçin söylüyorsunuz bütün bunları?... -demişti kadın.

Ve elbisesinin kıvrımını düzeltmek isterken, tesadüf bu ya, Foma'nın şapka tutan elini okşamıştı. Bu, delikanlıyı kendi eline bakmaya zorladı; ve şaşkın, büyülenmiş, gülümsemeye..

— Ziyafette bulunacaksınız tabii?

— Tabii...

— Yarın bizim evde yapılacak toplantıda?

— Orada da...

— Belki başka bir sefer de yolunuz oraya düşerse, uğrar beni ziyaret edersiniz? Tekellüfsüzce, yani içinizden koptuğu gibi?

— Teşekkür ederim.. çok! Gelirim!

— Bu vaadden dolayı, asıl ben size teşekkür etmeliyim...

Sustular. Piskoposun sofuca bir huzur taşıyan sesi dalgalanıyordu havada. Ellerini ilk harcın konacağı noktanın üzerine uzatmış, şiddetli bir sesle okuyordu:

— «Ve ne rüzgâr, ne de su, ne de başka herhangi bir şey en ufak bir zarar vermesin buraya. Bu binanın kusursuz şekilde tamamlanmasına müsaade

etmeye tenezzül buyur Tanrım; ve içinde yaşayacak olanları her türlü iftiradan esirge...»

— Bizim dualarımızda ne derin, ne köklü bir güzellik var öyle değil mi?... -diye fısıldamıştı bayan Medinski.

Kadının ne söylediğini kaçırmış olan Foma, tatli bir sesle:

— Evet.. -dedi ve der demez bir kere daha kızardı.

Foma'nın hemen biraz ötesinde, belediye başkanının yanında duran Mayakin'in daha çok bir hışırtıyı andıran fısıltı işitiliyordu şimdi:

— Biz tüccarların çıkarlarına daima karşı olacaklardır... Tüccarlar zarara uğramış, umurlarında bile değildi onların! Yeter ki gazete kendilerine aferin desin! Ama meselenin özüne bir türlü inemezler. Gösteriş için yaşarlar, hayatı düzene sokmak için değil... İsveç gazetelerinden ibarettir bütün ölçüleri! Dün bütün gün o doktor, havadan nem kaptıkça bana bulaştı. Yok efendim İsveç'te herşeyin iyisi varmış! Peki ama nedir aslında bu İsveç? Belki de sadece bir hayalden, hatta örnek diye ortaya sürülmek üzere tasarlanmış bir uydurmadan ibaret, ve belki de söylenen şeylerin hiçbiri yok orada! Eldivenlerle kibritler bir yana, ne biliyoruz biz İsveç hakkında?... Ve asıl önemlisi, İsveç için yaşıyor değiliz biz; İsveç bizi imtihana çekemez... Tam tersine, biz kendi hayatımızı kendi kalıplarımıza göre dökmek zorundayız. Öyle değilmi?

Başdiyakos, kafasını geriye atmış, gürüldüyordu:

— Ziyafete gidiyor musunuz?

Bayan Medinski'nin sıcacık kadife gibi eli, Foma'nın eline dokundu gene.

Yemek Foma için, tam bir işkence oldu. Hayatında ilk defa olarak bu derece cafcaflı insanlara karışmış bulunuyor; onların her alanda kendisinden çok daha iyi konuştuklarını, davrandıklarını görüyor; ve tam karşısında oturan bayan Medinski'den sadece bir masa tarafından değil, koskoca bir dağ tarafından ayrılmış olduğu duygusuna kapılıyordu. Masa komşusu, yeni fahrî üyesi seçildiği derneğin

sekreteriydi; genç mahkeme memurlarından biriydi bu. Uhtişçev diye acayip bir ismi vardı. Ve bu ismin ahmakçalığını büsbütün ortaya çıkarmak istercesine çınçın öten bir tenor sesiyle konuşuyordu hep. Bütün o neşesi, konuşkanlığı, tombulluğu, ufak tefekliği ve yüzünün yuvarlaklığıyla, yepyeni bir çıngırağı düşündürüyordu insana.

— Derneğimizin en değerli şeyi, başkanımızdır; görevlerimizin en ciddisi, başkanımıza kur yapmak; en zoru, başkanımızın hoşuna gidecek bir kompliman bulmak; en akıllıcası da, hiçbir şey söylemeden ve hiçbir umuda kapılmadan, başkanımıza âşık olmaktır.

Foma bir yandan sekreterin gevezeliklerini dinliyor; bir yandan da, büyük bir ciddiyetle emniyet müdürüyle konuşan başkanlarını inceliyordu. Yemek yemekle meşgulmüş gibi yaparak, müdüre belirsiz seslerle cevap veriyordu bayan Medinski; ve Foma bu işkencenin bir an önce son bulmasını diliyordu içinden. Herkesin gözünde ağlanası, aptal, gülünç hissediyordu kendini; herkesin kendisini gözlediğinden ve böyle yargıladığından emindi.

Bu arada, belediye başkanının yanına oturmuş olan Mayakin, çatalını havalarda sallayarak ve yüzünün bütün kırışıklıklarını hareket ettirerek durmadan konuşuyordu. Kıpkırmızı suratlı, kalın kısa boyunlu, saçları ağarmaya yüz tutmuş orta yaşlı bir adam olan başkan, öküzce bir dikkatle Mayakin'e bakıyor ve onayladığını göstermek için zaman zaman parmağıyla masanın kenarına vuruyordu. Konuşmalar ve gülüşler içinde eriyordu vaftiz babasının taşkın belâgati; söylediklerinin tek kelimesini bile seçemiyordu Foma; ve sekreterin incecik tenor sesi, bıkmadan usanmadan kulaklarında çınçın ötüyordu:

— Bakın bakın! Başdiyakos ayağa kalkıyor, susmasını bekliyor hazır bulunanların... İnyat Matyeviç'e ebedî minnettarlık borçlu olduğumuzu ilan edecek...

Foma alçak sele sordu:

— Ben gitsem ayıp olur mu acaba?

— Niçin olsun? Herkes anlayış gösterir.

Diyakosun gökgürültüsü gibi gelen saldırısı, salonun uğultusunu birden ezdi; tüccar sınıfının ekâbirleri; davudî bir sesin perde perde yükseldiği sonuna kadar açık kocaman ağıza diktiler gözlerini hayranlık içinde; ve Foma, bu törensel anı fırsat bilip salonu terketti.

Birkaç dakika sonra arabasına kurulmuş, derin bir soluk almıştı açık havada; bu bayların arasında yeri yoktu hayır... Haddinden fazla özentili buluyordu onları; tantanaları kadar suratlarından, gülücüklerinden, sözlerinden de hoşlanmıyordu; ama hareketlerindeki rahatlık ve isabet, konuşma sanatları, güzel giysileri, bir haset ve saygı karışımı uyandırıyordu onda. Bu baylar gibi rahat rahat ve bol bol konuşmasını beceremediğini kabul etmek zorunda kaldığı için sıkılıyor ve üzülüyordu Foma; bu Luba Mayakin'in sırf bu yüzden onunla defalarca alay ettiğini hatırlıyordu.

Foma, Mayakin'in kızını zaten pek sevmiyordu; ama İnyat'ın vaftiz babasının onları evlendirmek muradında olduğunu açıklamasından sonra genç Gordeyev, yolda rastlasa bile kızdan kaçar olmuştu. Oysa babasının ölümünden sonra hemen her gün Mayakin'lere gitmişti; ve Luba bir defasında şöyle demişti ona:

— Sana bakıyorum, bakıyorum da ne düşünüyorum bilir misin? Katiyen bir tüccara benzemediğini!

Güvensiz gözlerle bakınıştı Foma kıza:

— Sen de bir tüccar kızına hiç benzemiyorsun... -demişti.

Anlamamıştı bu sözü neyin üzerine getirmek istediğini: Alay mı ediyordu Foma'yla yoksa öyle gelişigüzel mi söyleyivermişti?

— Tanrıya çok şükür!... -diye cevap vermişti Luba.

Ve alabildiğine iyi, cömert, dost bir gülümseyişle gülümsemişti sonra.

— Niye öyle sırıtıyorsun? Bir şey mi hoşuna gitti?

— Gitmez olur mu!... -demişti-. Babalarımıza benzemeyişimiz gitti hoşuma.

Şaşkın, bakakalmıştı yüzüne Luba'nın; ve susmuştu.

Ve sesini alçaltıp eklemişti Luba:

— Açık konuş benimle: Babamı hakikaten seviyor musun? Hoşuna gidiyor mu senin?

Foma ağır ağır:

— Pek.. pek gitmiyor... -demişti.

— Benimse hiç gitmiyor!

— Niçin?

— Herşeyiyle... Birtakım şeyleri daha öğrenince kendiliğinden anlarsın... Senin baban benimkinden iyiydi.

Müthiş bir gurur duymuştu Foma:

— Hem de nasıl!... -demişti.

Bu konuşmadan sonra ikisi arasında karşılıklı bir yakınlık belirmiş, bu yakınlık günden güne gelişerek bir dostluk halini almıştı. Ne var ki oldukça garip bir dostluktu bu.

Luba aşağı yukarı babasının vaftiz oğluyla aynı yaştaydı, ama ona karşı bir abla gibi davranıyordu. Acıyan bir tavırla konuşuyor, sık sık şaka yollu alay ediyordu. Foma'nın bilmediği terimler geçerdi sözlerinde daima; özel bir inatla ve besbelli sevinç duyarak kullanırdı bunları Luba. Büyük kardeşi Taras'tan söz etmeyi severdi özellikle; yüzünü bile görmemişti Taras'ın, ama öyle şeyler anlatırdı ki Foma'nın gözlerinde Taras, Anfisa halanın masallarındaki o yiğit ve asil ruhlu haydutlara benzerdi. Babasından yakındığı zamanlar:

— Sen de onun gibi bir para delisi olacaksın işte!... -derdi Foma'ya.

Kızdaki bu ters yanlar sinirine dokunuyordu tabii delikanlının, izzetinefsini yaralıyordu... Buna karşılık bazı zamanlar da Luba, ona karşı tamamiyle açık yürekli, sade ve özellikle dostça bir şefkatle dolu oluyordu; ve delikanlı, içini açabiliyordu ona. Böyle zamanlarda birbirlerine bütün düşünce ve duygularını rahatça söylüyorlardı.

Uzun uzun ve samimi konuşuyordu her ikisi de.

Foma'ya öyle geliyordu ki, Luba'nın anlattığı herşey kıza yabancı, ona da faydasızdır; kendi beceriksiz konuşmalarının da Luba için ilginç olmaktan uzak kaldığını ve kızın kendisini katiyen anlamadığını farkediyordu aynı zamanda. Bu türlü konuşmalar ne kadar uzun sürerse sürsün, birbirlerinden hiç de memnun olmadıkları duygusunu getiriyordu onlara. Birden bir yanlış anlama duvarı yükseliyordu sanki aralarında, ve ayırıyordu onları. Bu duvara dokunmaya, bu duvarın varlığını hissettiklerini birbirlerine söylemeye karar veremiyorlardı bir türlü; her birinde onları yaklaştırıp birleştirecek bir yan bulunduğunun hayal meyal bilincine vararak, konuşmalarını yeniliyorlardı.

Vaftiz babasının evine geldiğinde Luba'yı yalnız buldu Foma. Onu karşılamak için kapıya çıkmıştı kız. Rahatsız ya da keyifsiz olduğu belliydi halinden: Hummalı bir şekilde parıldayan gözlerinin altında siyah halkalar vardı; yün bir atkıya sarınmıştı ama gene de üşüyordu.

— Ne iyi ettin de geldin!... -dedi gülümseyerek-. Yoksa burada tek başıma sıkılıp duracaktım, canım da hiçbir yere gitmek istemiyordu.. Çay içersin değil mi?

— İçerim evet. Neyin var senin? Hasta gibisin?

— Doğru yemek odasına geç... -dedi soruya cevap vermeden-. Semaveri getirmelerini söyleyip geliyorum.

Evin küçük odalarından biriydi bu. Ufak bir bahçeye bakan iki penceresi vardı. Odanın ortasında deri kaplı esik usul iskemlelerle çevrili oval bir masa; pencere arasında cam kapılı uzun bir dolap, dolabın üstünde bir duvar saati; bir köşede de gümüş takımlarına ayrılmış cam dolap duruyordu.

— Ziyafetten mi geliyorsun? -diye sordu Luba içeri girerken.

Foma cevap yerine başını salladı.

— Muhteşemdi herhalde?

— Sefalet!... -dedi Foma alaycı bir sesle-. Ateş üzerinde oturdum sanki. Herkes ayrı ayrı tavus kuşuna benziyordu, bense baykuş gibiydim...

Bardakları hazırlayan Luba susmuştu. Foma, kızın keyifsiz yüzüne bir bakış attıktan sonra yeniden sordu:

— Niye bu kadar sıkkın bir halin var?

— Ah Foma! Öyle bir kitap okudum ki en son! Bir anlayabilseydin sen de o kitabı!

Alaycı bir sesle:

— Şüphesiz iyi bir kitap olsa gerek... -dedi Foma-. Senin böyle altını üstüne getirdiğine göre!...

— Hiç uyumadım.. bütün gece okudum.. Nasıl oluyor biliyor musun : Okudukça bambaşka bir diyarın kapıları açılıyor sanki önünde!... Kişiler değişiyor... dilleri de.. Herşey.. bütün hayat bambaşka oluyor!

— Ben sevmem öyle şeyi... -diye kesip attı Foma suratını asarak-. Uydurma, aldatmaca hepsi. Tiyatro da öyle.. Tüccarları tefe koyuyorlar örneğin... Ama samimi olarak söyle, tüccarlar hakikatte o derece aptal mı?.. Babanı düşün..

— Tiyatro da bir okuldur... -dedi Luba bilgiç bir edayla-. Tüccarlar bir zamanlar öyleymiş.. Peki kitaplarda ne gibi bir aldatmaca olabilir?

— Masallarda olduğu gibi tıpkı... Gerçek değil...

— Yanılıyorsun... Okumuyorsun tabii, nasıl bilip yargılayacaksın? Aslında hakikat kitaplarda gizli. İnsana yaşamayı öğretir kitaplar.

— Tamam tamam!... -dedi Foma tiksintili bir jestle-. Bırak bunları şimdi... Kitaplardan bana ne! Bak babana o da kitap okumaz, ama.. ama hinoğluhindir! Bugün seyrettim de kıskandım inan ki!.. Herkese karşı öyle rahat, öyle zekice davranıyor ki.. Ve herkesin ağzına göre bir şerbeti var! İstediği herşeyi rahatça elde edebilir baban, hemen farkediliyor bu, hemen..

— Neyi elde ediyor ki! -diye haykırmıştı Luba-. Sadece para, para, para... Ama bu dünyada herkes için mutluluk isteyen ve bunun için de kendilerini tüketircesine çalışan, acı çeken, kendilerini feda eden insanlar var! Onları babamla kıyaslayabilir miyiz hiç?

— Kıyaslama!... Sadece şunu söyleyebiliriz: On-

ların hoşuna bir şey gidiyor, vaftiz babamın hoşuna bir başka şey...

— Hiçbir şey yok onların hoşuna giden.

— Ne demek istiyorsun?

— Herşeyi değiştirmek istiyor onlar...

— Dur bakalım orda... Onlar da şüphesiz belli bir şeyi istedikleri için acı veriyorlar değil mi kendilerine? Yani istedikleri belli bir şey var onların da?

Luba heyecanla bağırdı:

— Herkes için mutluluk!...

— İşte ben de bunu anlamıyorum ya... -dedi Foma başını sallayarak-. Benim mutluluğumdan onlara ne? Hem sonra, üstelik ben kendim ne istediğimi doğru dürüst bilmezken, başkaları bana ne biçim bir mutluluk yaratabilirler ki?... Geç bunları bir kalem.. Senin asıl görmen gereken şey.. Yemekteki baylardı...

Luba üzüntülü bir sesle:

— Ah Foma!... -diye haykırdı-. Hiçbir şey anlamıyorsun sen! Hiçbir şeyden heyecan duyduğun yok! Nasıl tembelsin...

— Coştun gene! Tembel falan değilim ben; henüz bir tavır takınmışlığım yok, o kadar!

Kesin ve kendinden emin bir edayla hükmünü verdi Luba:

— Kofsun kof! Hiçbir şey düşünmüyorsun...

— İçimde misin ki biliyorsun?... -diye sordu Foma sakin bir sesle-. Ben de düşünüyorum elbet...

— Sen ne düşünebilirsin ki... -dedi Luba omuzlarını silkerek.

—Demek öyle! Bu dünyada yalnız mıyım, değil miyim? Varan bir... Yaşamam şart mı, değil mi? Varan iki... Şu anda yaşadığım şekilde yaşamaya devam etmem, tamamiyle imkânsız: Bunu anlamıyor muyum sanıyorsun? İnsanların benimle dalga geçmesini istemiyorum... Konuşmasını bile beceremiyorum doğru dürüst!... Düşünmesini bile...

Utanç taşan bir gülümseyişle söylemişti bunları Luba, odayı arşınlayarak, inandırıcı bir sesle öğütledi:

—Okuman, öğrenmek gerek...

Ama Foma ona dikkat etmeden, kendi kendine konuşur gibi devam ediyordu:

— Birşeyler var aslında bende kımıldayan, ama bunun ne olduğunu anlayamıyorum bir türlü. Örneğin vaftiz babamın dediklerinin daima gerçek olduğunu.. ve sağduyuyu temsil ettiğini pekâlâ görüyorum. Ama bu ilgilendirmiyor beni; asıl öteki insanlar ilgilendiriyor. Hem de nasıl bilsen

— O kişizadeler ha?

— Evet...

Tiksintiyle gülümseyerek konuştu Lubov:

— Yerin onların yanı zaten!... Bırak canım sen de! Onlar da insan mı yani? Bir ruhları var mı onların?

— Nerden biliyorsun? İlişkin yok ki onlarla...

— Ya kitapları nereye koyuyorsun

Bu sırada hizmetçi semaveri getirmiş ve konuşma kesilmişti. Tek kelime söylemeden çayı hazırlıyordu Luba. Foma onu seyrediyor ve bayan Medinski'yi düşünüyordu... Asıl Sofya Pavlovna ile konuşmak gerekiyordu bu meseleleri!

Genç kız dalgın bir sesle:

— Ev-vet.. -dedi-. Yaşamanın güçlüğüne her gün biraz daha inandırıyorum kendimi... Ne yapmam gerekiyor bu durumda? Evlenmem mi? Kiminle? Bütün hayatını insanları soymak, sonra da gidip içki içmek ve kumar oynamakla geçirecek bir tüccar oğluyla mı? Katiyen istemiyorum bunu! Bir kişiliğim olsun istiyorum... Var da; hayatın korkunç bir şekilde düzenlendiğini anladığıma göre var... Peki öğrenim görmem mi gerek? Babamın izin vereceği yok... Kaçıp gitmek?... Cesaretim yetmiyor... Ne yapmalıyım söylesene, ne yapabilirim?

Yumruklarını sıkmış ve başını masaya yaslamıştı birden

— Herşey, bütün herşey bana ne kadar adilce geliyor bilsen!... -diye devam etti-. Çevremde bir tek canlı insan yok... Annemin ölümünden sonra hepsini dağıttı babam. Kimisi öğrenim görmeye gitti. Lida gitti örneğin; ve bana durmadan «Oku!» diye yazıyor. Okuyorum işte!

Sesinde müthiş bir umutsuzlukla haykırmıştı bu son cümleyi, bir an sustuktan sonra hüzünle devam etti:

— Kitaplarda da yüreğinin ihtiyaç duyduğu şeyleri bulamıyor insan.. üstelik tam anlayamıyorum.. ve sonunda sıkıyor beni.. daima tek başıma, tek başıma okumak sıkıyor! Bir insan varlığıyla konuşmak istiyorum, bulamıyorum, çünkü yok! Bıktım artık... İnsan bir kere yaşar, ve benim yaşama vaktim geldi geçiyor bile... ama bir tek insan çok çevremde, yok! Ne anlamı kalıyor bu hayatın? Bir hapiste yaşar gibi yaşadıktan sonra, ne anlamı kalıyor!

Parmaklarıyla oynayarak dinliyordu Foma, ve hissediyordu Luba'nın sözlerindeki bütün kederi, ama onu anlayamıyordu Ve kız, yorgun ve hüzne yenik olarak sustuğunda, serzenişe kaçan sözlerden gayri hiçbir şey bulamadı diyecek:

— Gördün mü, kitapların senin için de hiçbir şey ifade etmediğini kendin söylüyorsun, sonra da oku diyorsun bana!

Luba, öfkeyle tutuşmuş bir bakış fırlattı ona:

— Ah!... -dedi-. Şu bütün çektiklerimi senin de çekmeni isterdim ben!... Düşüncelerin uyumuna engel olsun, herşey adi görünsün sana, ve sen de kendi kendine adi görün isterdim! Hepinizden tiksiniyorum, anlıyor musun! Nefret ediyorum hepinizden!

Kıpkırmızı kesilmiş, öylesine bir öfkeyle bakıyor ve öylesine bir kızgınlıkla konuşuyordu ki, Foma incinmedi. Bugüne kadar hiç onunla bu türlü konuşmamıştı Luba.

— Neyin var kuzum senin?

— Senden de tiksiniyorum! Nesin sen? Ölü... Bomboş bir insan... Ne yapacaksın hayatta, ne işe yarayacaksın? Ne vereceksin insanlara?

Kısık bir sesle ve sıraladığı kötü şeylerden sanki sevinç duyarak konuşmaktaydı. Foma, sözlerinin onu büsbütün çığrından çıkaracağını bile bile...

— Günahımı bile vermem onlara... -dedi-. Kendi başlarının çaresine kendileri baksınlar!...

Luba'nın serzenişlerindeki şiddet, kızın öfkeli sözlerini, kendine rağmen dikkatle dinlemeye zorla-

mıştı Foma'yı; bu serzenişlerin bir anlamı olduğunu hissediyordu. Hatta ona yaklaşmak için bir hareket-te bile bulundu; ama korkunç bir öfkeye kapılmış olan Luba, sırtını çevirdi ona ve konuşmadı.

Dışarısı aydınlıktı hâlâ; batan günden yansıyan ışınlar, pencerenin önündeki ıhlamur ağacının dallarına vuruyordu. Ama oda çoktan karanlığa gömülmüştü. Koca rakkas her saniyeyi saatin camının arkasından soluk bir ışıkla parıldatıyor; sonra da boğuk ve yorgun bir gürültüyle kâh sağa gizleniyordu, kâh sola. Luba doğrulup masanın üzerinde asılı lambayı ateşledi. Soluk ve haşindi yüzü.

Foma ölçülü bir tonla:

— Bana niçin saldırdığını anlayamıyorum?.. -dedi.

Gene aynı öfkeyle cevap verdi Luba:

— Seninle konuşmak istemiyorum!

— Orası senin bileceğin iş... Ama gene de.. gene de öğrenmek isterim suçumu?

— Anla artık! Boğuluyorum! Dardayım... Hayat bu mudur gerçekten? Böyle mi yaşar insan? Ve neyim ben şimdi? Babamın sırtından asalak gibi yaşıyorum... Evi çekip çevirsin diye tutuyorlar beni... sonra da evlendirecekler! Ve yeniden bir evi çekip çevirme kaygısı başlayacak...

— Peki ama bütün bunda benim suçum ne?

— Sen de ötekilerden farklı değilsin.

— Kabul ama sana karşı nerede suçluyum?

— Düzelmemi dilemek zorundasın...

— Dilemiyor muyum sanki... -diye haykırdı Foma.

Genç kız ona birşeyler söylemek istedi, ama zil çalmıştı. Luba hemen doğrulup fısıldadı:

— Babam...

— Talihimiz yok bu akşam.. -dedi Foma-. Biraz gecikse şikâyetçi olmazdık herhalde! Çünkü dinlemek isterdim söyleyeceklerini... Beni müthiş ilgilendiriyor...

Yakob Tarasoviç kapının eşiğinde belirmişti bile:

— Sevgili yavrularım benim!... -diye haykırdı-. Çay mı içiyordunuz? Aman ne iyi! Bana da biraz ver Luba!

Keyif taşan bir gülümseyişle ellerini oğuşturarak Foma'nın yanına oturmuş ve delikanlının sırtına dostça vurup sormuştu:

— Ne fıkırdıyordunuz bakalım?

— Hiç!... diye atıldı Luba-. Gelişi güzel konuşuyorduk işte...

Bıyık altından gülümseyerek bakmıştı kızına Mayakin:

— Sana mı sordum?... Köşende kal ve kadın görevlerini sessizce yerine getir...

— Ziyafeti anlatıyordum ona... -dedi Foma.

— Tamam! Demek ki ziyafeti.. Bir de ben anlatacağım şimdi o ziyafeti! Bütün gün boyunca seni gözledim durdum... Sağduyuya karşı davranıyorsun hep!

Foma elinde olmayarak çatmıştı kaşlarını:

— Yani nasıl!... -dedi.

— Yani baştan sona ve sadece en basit sağduyudan yoksun olarak, nokta!... Örnek mi istiyorsun? Vali sana konuşuyor, sen ağzını bile açmamaktasın...

— Ne diyebilirdim adama? İnsanın babasını kaybetmesi büyük bir felakettir, buyurdu... Onu ben de biliyorum!... Ne cevap vermek gerekirdi peki?

— «Mademki bu felaket bana Tanrı tarafından gönderilmiştir, Ekselans, şikâyetçi olmaktan korku duyarım...» İşte böyle cevap vermen gerekirdi, ya da buna benzer başka bir şeyler... Valiler, sevgili yavrum, karşılarında elpençe divan durulmasını sever.

Foma alaycı bir tonla:

— Bir koyun gibi durmak şart mıdır yani? -diye girişti.

— Koyun gibi durmak şart değildir hayır, gerekli de değildir; ama ayı gibi durmak da gerekli değildir, anlıyor musun! Şu oyunu oynamak gerekir ona hep; siz bizim babamızsınız, biz de senin uslu çocuklarınız... Derhal yumuşardı.

— Güzel ama yumuşatmak için gerekli?

— Her şey için...

— Bir vali insana daima faydalı olabilir oğlum...

Luba kısık ama isyan kokan bir sesle atıldı:

— Neler öğretiyorsunuz baba öyle ona!

— Ne öğretiyormuşum bakalım?

— Dalkavukluk etmeyi!

— Yanılıyorsun budala bilgin! Dalkavukluk değil, politika öğretiyorum ona ben, hayat politikası... Sen şuradan biraz daha uzaklaş hanım kızım!... Öfkemin erişemeyeceği bir yerlere git.. mutfağa örneğin! Git de bize yemek hazırla! Hızlan hadi, sallanma!

Luba öfkeyle kalktı, elindeki bezi koltuğun arkalığına atıp çıktı. Mayakin gözlerini kısarak arkasından baktı bir süre, parmaklarıyla masayı tıkırdattı ve başladı:

— Sana işin aslını öğreteceğim Foma. Bütün felsefi bilimlerin en hakikî, en emin olanını öğreteceğim sana... ve eğer bu öğreteceğimi anlayacak olursan, hata işlemeden yaşarsın.

Foma, ihtiyarın kırışık dolu alnına baktı; bu kırışıklar, eski Kiril harfleriyle yazılmış satırlar gibi geldi ona.

— Her şeyden önce oğlum, mademki bu aşağılık dünyada yaşıyorsun, etrafında olup bitenleri düşünmek zorundasın. Niçin mi? Kendi bilgisizlik ve aptallığından ne kendin acı çek, ne başkasına zarar ver diye. Şimdiii, insani olan her şey iki ayrı yüz taşır; biri, baktığımız zaman gördüğümüz yüzdür ki sahtedir; öteki gerçek olan yüzdür, gizlidir. Ve bir işin anlamını kavrayabilmek için, işte o gizli yüzü bulmak gerekir... Örnek olarak düşkünler evini, ihtiyarlar yurdunu ve bunlara benzer bütün kurumları alalım ele. Düşün bakalım, neye yarar bütün bu kurumlar?

— Düşünmeye lüzum yok ki, bes belli... -dedi Foma sıkkın bir sesle-. Dünya âlem biliyor: Yoksullar, yaşlılar için kurulmuştur bunlar.

— Ah benim zavallı evlâdım! Öyle insanlar vardır ki bütün herkes tarafından bilinir namussuz ve rezil oldukları; ama gene de isimleri «koca rezil» değil, bay bilmemnedir.

— Neyin üstüne getirmek istiyorsunuz bu sözü?

— Konudan çıkmıyorum üzülme... Bak nasıl dönüyor işler: Diyorsun ki bütün bu evler, bu yurtlar;

yoksullar, yaşlılar, sakatlar içindir; ve bu bakımdan da Hazreti İsa'nın buyruklarının yerine getirilmesi demektir... Güzel. Ama yoksul ne demektir? Yoksul, kader tarafından bize Hazreti İsa'yı hatırlatmakla görevlendirilmiş olan adamdır. Hazreti İsa'nın kardeşidir yoksul; Tanrının çanıdır. Vicdanımızı dürtmek, insan teninin doygunluğunu sarsmak için çalan çan... Pencerenin altında durur ve bağırır: «Tanrı aşkına bir sadaka!...» Bu türküyle Hazreti İsa'nın kişiliğini ve onun, hemcinsimize yardım etmemizi buyuran kutsal emrini bildirir bize... Gelgelelim insanlar hayatlarını o şekilde bir düzene koymuşlardır ki, İsa'nın buyruklarına göre davranmak artık imkânsız olmuştur; Hazreti İsa bugün fuzulî bir hale gelmiştir bizim için. Biz onu sadece bir kere değil, belki yüz bin kere çarmıha gerdik; ama gene de kovup atamıyoruz bu dünyadan; çünkü kardeşi dilenci bütün sokalarda ismini haykırarak onu hatırlatıyor bize... Ve işte şimdi bunun da çaresini bulduk evladım: «Dilencilerle düşkünleri onlar için yapılmış yurtlara kapayalım da sokak sokak dolaşıp vicdanımızı rahatsız etmesinler!» dedik kendi kendimize.

— Güzel buldunuz!... -diye mırıldandı Foma.

Şaşkınlıktan dört açılmış gözleriyle vaftiz babasına bakıyordu. Mayakin, bakışları bir zafer sevinciyle parıldayarak:

— Yaa, yaa!... -diye haykırdı.

Foma endişeyle sordu:

— Peki nasıl oldu da babam bunu düşünemedi?

— Acele etme, bekle! Dinle, daha bitmedi; ne kadar eşelersen o kadar pis çıkar bu işin altı! Zavallıları bu türden yurtlara kapatmayı icat ettiğimiz yetmezmiş gibi, sırtımıza yük olmasınlar diye çalışmaya zorladık orada o ihtiyarları, o sakatları... Şimdi sadaka vermekten kurtulduk artık; ve sokaklar da pislikten temizlendiğine göre, hem vicdan azabı çekmiyor, hem de rahatça bu dünyada bütün insanlar karnı tok, sırtı pektir... diyebiliyoruz tamam mı!... Sözün kısası bütün o evlerle yurtlar, hakikati örtbas edip gizlemek ve Hazreti İsa'yı hayatımızdan sürüp

çıkarmak için kurulmaktadır! Anlatabildim mi meseleyi bütün açıklığıyla?

İhtiyarın ustaca açıklaması karşısında aklı hepten bulanan Foma, heyecanla:

— Hem de nasıl!... -diye haykırdı.

— Ama iş burada bitmiyor... Şimdi yarayı sonuna kadar deşip bütün irini gözlerinin önünde akıtacağım, dinle!...

Birden cezbeye kapılmış ve elleriyle havayı döverek söylemişti bunları. Yüzünün bütün kırışıkları oynuyor, uzun yırtıcı kuş burnu ürperiyor; sesi kimi zaman öfke, kimi zaman merhametle titriyordu:

— Şimdi meseleye bir de başka bir açıdan bakalım: Bütün bu yurtlar, bakımevleri, düşkün yuvaları kurulsun diye en büyük fedakârlığı yapanlar kimlerdir? Zengin kişiler, tüccarlarımız... Güzel! Peki ya bu işleri yönetip örgütleyenler kimdir? Asiller, yüksek memurlar ve bizden olmayan daha birtakım başka baylar... Kanunlar gazeteler ve bilimler onlardan gelir; onlardan gelir herşey. Bir vakitler bütün dünya onların malıydı, şimdi malları çekilip alındı ellerinden, ve hemen yönetim mekanizmasına dağıldılar... En kudretli kişiler kimlerdir bugün? Devletin en birinci kuvveti tüccardır, çünkü milyonlar tüccarla birliktedir! Yalan mı?

Vaftiz babasının henüz söylemediği, ama gözlerinde parıldayan şeyi bir an önce işitmek için kıvranan Foma:

— Çok doğru!... demişti.

Her kelimeyi ayrı bir inanç gücüyle söyleyerek devam etti ihtiyar:

— Şimdi asıl kavraman gereken şeyi söylüyorum: Hayatı düzenlemiş olan, biz tüccarlar değiliz; ve bu düzende bugüne kadar söz sahibi de değildik biz, parmağımızla bile dokunamazdık bu düzene. Ötekiler kurup düzenlediler hayatı evet; sakatları, dilencileri, âcizleri, bütün bu güveleri onlar yetiştirdiler; ve Tanrının adaletine uygun düşünecek olursak, bu pisliği temizlemek elbette onlara düşer! Ama pisliği temizleyen bizizdir; bizizdir yoksullara para veren, onlara barınak kuran... şimdi düşün lütfen: Giyip es-

kitmediğimiz, başkasına ait pis bir elbiseyi niçin yamayacakmışız biz? İçinde oturmadığımız ve bizim olmayan bir evi niye onaracakmışız? Köşeye çekilip bu pisliğin nasıl geliştiğini ve kendisini yaratanları nasıl boğduğunu seyretmek çok daha akıllıca bir iş olmazmı? Ve asıl sorumlular, araçları olmadığından pisliği temizlemeye yetemeyecek ve bize dönüp: «Baylar lütfen yardım der misiniz?» diyeceklerdir. O zoman da bizim cevabımız bellidir; «İş görmek için bize de yer açın önce. Hayatın düzenlenmesinde bize de yer verin, bizi de alın hayatın kurucuları arasına!» Ve işte ancak o andan itibaren bizler de şevkle hayatı pisliklerden ve her türlü rezillikten temizlemek için ileri atılırız. Böylece İmparator Hazretleri de, asıl sadık hizmetkârlarının kimler olduğunu ve bu sadık bedenlerinin hayatın düzenlenmesine katılmaktan alakondukları zaman boyunca akıllarını ne kadar geliştirdiklerini kendi gözleriyle, o berrak gözleriyle görmüş olacaktır. Anladın mı?

— Tabiî anladım!... -diye haykırdı Foma.

Vaftiz babası memurlardan söz ettiği an, ziyafetteki konukların yüzlerini hatırlamıştı; özellikle o açıkgöz sekreter canlanmıştı gözlerinin önünde; ve o tombul ufak tefek adamın yılda belki bin ruble bile kazanmadığını geçirmişti aklından. Oysa kendisi en az bir milyon ruble kazanmaktaydı! Ama o sekreter rahatlık ve neşe içinde günlerini gün ederken, Foma nasıl yaşanacağını bile bilmiyordu. Bu karşılaştırma ve vaftiz babasının söyledikleri, bir düşünce kasırgası yaratmıştı kafasında; ama bu düşüncelerden sadece bir tekini yakalayıp dile getirebildi.

— Hakikaten, insan yalnız para için mi çalışır? İktidarı ele geçiremeyince paranın ne önemi olur ki?

— Elbette!... -dedi Mayakin gözlerini kısarak.

Foma, gururu kırılmış bir edayla:

— Nasıl olur da babam... babam bu hatayı işleyebilir... -diye haykırdı-. Bütün bunları onunla konuşmuyor muydunuz?

— Yirmi yıl boyunca konuştum bunları...

— Ne diyordu peki?

— Sözlerim ona hiçbir zaman ulaşmadı ki!... Bir kulağından girip öbür kulağından çıkıyordu gibi bir şey... Merhumun kafası biraz bulanıktı. Açık yürekliydi ama dar görüşlüydü, dar... Ve öyle ciddi bir gaf yaptı ki!... İşin acınacak yanı, bir alay para da gitti...

— Ben paraya acımıyorum...

— O paranın onda birini kazan da öyle konuş...

Kapının ardından doğru Luba'nın sesi yükselmişti bu sırada:

— Girebilir miyim?

— Girebilirsin... -diye cevap verdi babası.

— Yemeğe hazır mısınız?

— Hadi yiyelim... -dedi Mayakin.

Luba büfeye gidip sofra takımlarını hazırlamaya koyulmuştu. Yakob Tarasoviç bir zaman dudaklarını kemirerek kızına baktı, sonra birdenbire Foma'nın dizine dostça vurarak:

— İşte böyle oğul!... -dedi-. Kafana çak bunu!...

Bir gülümseyişle cevap verdi vaftiz babasına Foma, sonra kendi kendine:

— Zeki adam... -dedi-. Babamdan daha zeki.

Ve bu düşünceyi gene için için ama sanki başka bir sesle, şöyle cevaplandırdı:

— Daha zeki ama daha berbat aynı zamanda...

V

Foma'nın Mayakin'le ilişkilerindeki ikiz anlamlılık gittikçe daha koyulaşmaktaydı: Vaftiz babasının nutuklarını müthiş bir dikkatle, doymak bilmez bir merakla dinliyordu delikanlı; bir düşmanlık duygusunun biraz daha geliştiğini hissediyordu. Bazen Mayakin dehşeti, korkuyu andıran bir duyguyu uyandırıyordu onda; bazen de doğrudan doğruya ikrah duyuyordu. Bu tiksinti, çoğu zaman, ihtiyarın iyice kendinden hoşnut olup keyifle gülmeye koyulduğu anlarda beliriyordu. Kırışıkları titremeye başlıyor, her saniye değişiyordu yüzünün ifadesi; ince kuru

dudakları zıplar gibi oluyor, geriliyor, kırık diş köklerini ortaya vuruyordu. Alev almış gibi parlıyordu kızıl sakalı; ve gülüşü, pas tutmuş bir menteşe gıcırtısını andırıyordu. Duygularını gizlemeyi becerememeyen Foma, sıksık ve katı bir şekilde söylüyordu bunları; ama ihtiyar, vaftiz oğlunun küstahlığını farketmez gibiydi; delikanlıyı bir an bile gözden kaybetmeksizin, bütün adımlarını bir bir yönetiyordu. Kendi mağazasına hemen hiç uğramıyor, olanca vaktini genç Gordoyev'in gemicilik işlerine veriyordu ve bir alay boş zaman kalıyordu Foma'ya. Mayakin'in şehirdeki şöhreti ve Volga kıyılarındaki ilişkilerinin yaygınlığı sayesinde mükemmel yürüyordu işler; ama ihtiyarın bu çırpınırcasına şevki, Foma'nın inancını daha da pekiştiriyordu: Vaftiz babası, onu Luba'yla başgöz etmeye iyice kararlıydı! Ve bu inanç, delikanlının ihtiyara duyduğu tiksintiyi büsbütün arttırıyordu.

Luba hem hoşuna gidiyor, hem de tehlikeli görünüyordu Foma'ya. Evlenmiyordu bir türlü, babası da bu konuda tek kelime söylemiyordu; hiçbir delikanlıyı çağırdığı yoktu evine, ve Luba'yı da hiçbir yere bırakmıyordu. Oysa Luba'nın bütün genç kız arkadaşları çoktan evlenmişlerdi... Foma, kızın konuşmalarından hem şaşkınlık duyuyor, hem de tıpkı babasını dinler gibi büyük bir açıklıkla dinliyordu dediklerini; ama derin bir sevgi ve hüzünle Taras'tan söz etmeye koyulduğu vakit, bu isim altında bir başka erkeği, hatta belki de belirsiz bir sebepten Üniversiteyi bırakıp Moskova'dan ayrıldığını söylediği Yejov'u kastettiği duygusuna kapılıyordu. Luba'nın hayranlık verici bir sadelik ve iyi yürekliliği vardı; Foma'nın hoşuna giden de buydu zaten. Acıyordu kıza zaman zaman: Yaşamıyormuş da uyanık halde düş görüyormuş gibisine geliyordu Foma'nın.

Babasının cenaze yemeğinde çıkardığı rezalet bütün ticaret çevrelerine yayılmış ve kötü bir şöhret yapmıştı ona. Borsada herkesin kendisine düşmanca baktığını ve garip bir tonla konuştuğunu farkediyordu. Hatta bir keresinde, sırtından doğru boğuk ve tiksinti dolu bir sesin:

— Zavallı ukalâ! Acemi çaylak!... dediğini işitmişti.

Sözü kimin söylediğini anlamak için dönmemişti bile Foma. Önce onda bir ürkeklik yaratan zenginler, şimdi bütün çekiciliklerini yitirmişlerdi gözünde. Kaç tane yağlı spariş koparıp almışlardı elinden; bunu daima yapacaklarını adı gibi biliyordu; hepsi paraya doymak bilmeyen, ve bu uğurda birbirlerini atlatmaya, kazıklamaya hazır bekleyen kişilerdi. Bu gözlemlerini vaftiz babasına açtığında:

— Başka türlü nasıl olur!... -diye haykırdı ihtiyar-. Bir savaştan hiç farkı yoktur ki ticaretin, atılgan olan kazanır. Bir tek çuval için savaşırsın ticaret alanında, ve bütün varlığını o çuvala koyarsın...

— Hoşuma gitmiyor... -dedi Foma.

— Benim de her vakit hoşuma gitmiyor, bir alay sahteliği var işin! Ama ticarette açık oynamak tamamiyle imkânsızdır, politika yapacaksın mutlaka! Ticaret hayatında evladım, birisine yaklaştığın zaman sol elinde bal, sağ elinde bir bıçak tutacaksın.

— Foma dalgın bir sesle:

— Pek hoş bir şey değil bu.. -dedi.

— Hoş.. ilerde hoş olur merak etme, doruğa ulaştığın vakit hoşlaşır bu iş! Hayat alabildiğine basit bir şekilde düzenlenmiştir aslanım: Ya herkesi ısırır geçersin, ya çamura batar kalırsın...

Gülümsüyordu Mayakin, ve ağzındaki kırık diş kökleri şu acı düşünceyi uyandırdı Foma'da:

«Senin bir alay adamı ısırdığın belli oluyor...»

Yüksek sesle sordu hemen:

— Daha iyisi yapılamaz mı katiyen? İzlenecek tek yol bundan mı ibaret?

— Nereden bulacaksın daha iyisini? Herkes kendisi için herşeyin en iyisini ister daima... Ama «en iyi» dediğimiz şey nedir? Ötekilerden daha ileri gitmek, onlardan üstün olmak değil mi?... Nitekim herkes hayatta en iyi yeri kapmak için çırpınır... Şu ya da bu şekilde... ama herkes, ötekiler uzaktan bakınca kule gibi kendisini görsünler ister. İnsan bunun için yaratılmıştır evladım: Yükselmek için... Job'un kitabında bile der ki: «İnsan ıstıraptan doğar, kı-

vılcımlar gibi gökyüzüne doğru uzanmak için.» Sokakta oyun oynayan çocuklara bak, hepsi de birbirini aşmak için çabalamıyor mu? Ve her oyunun kendine özgü bir en yüksek noktası vardır; o oyunu ilginç kılan da budur zaten... Anladın mı?

— Gayet iyi anladım!... dedi Foma.

— Hissetmek lâzım bunu... Zekâyla hiçbir yere ulaşamaz insan; istemek gerekir: Dağların birer köstebek yuvası, denizlerin birer su birikintisi haline gelmesini istemek! Ben senin yaşındayken nasıldım bilsen! Sen daha hâlâ sersem salak kendine bir gaye aramaktasın...

İhtiyarın nutuklarında hep aynı konuyu işlemesi, hedef aldığı amaca ulaşmasını sağlamıştı sonunda: Foma tutumunu onun telkinlerine uydurmuş ve kendine bir gaye bulmuştu. «Ötekilerden daha iyi olmak şarttır...» diye düşünüyordu; ve ihtiyarın onda uyandırdığı izzetinefis, yüreğinde çabucak kök saldı, ama tamamiyle doldurmadı bu yüreği; çünkü öte yandan, Foma ile bayan Medinski'nin ilişkileri de gelişmiş ve almak zorunda olduğu karaktere bürünmüştü. Dainıa kadını görmek arzusuyla yanıyordu delikanlı; kadının yanındayken de ürkekleşiyor, beceriksizleşiyor, aptallaşıyor, sonra da bunun farkına varıp acı çekiyordu. Sık sık bayan Medinski'ye gidiyordu; ama onu evde tek başına yakalamak kolay değildi: Kokular sürünmüş züppelerle dolup taşıyordu daima ev, ve sinekler bir şeker parçasının etrafında döner gibi dönüyorlardı kadının etrafında. Sofya Pavlovna ile Fransızca konuşuyor, şarkılar söylüyor, gülüşüyorlardı; susmaktan başka çaresi olmayan Foma, öfke ve hasetle seyrediyordu onları. Debdebeyle döşenmiş salonun bir köşesinde, sessiz, bacakları iskemlesinin altında gizli saatlerce oturup kalıyor; üzgün gözlerle bakıyordu çevresine.

Kalın halıların üzerinde kayar gibi hızla yürüyerek geçerdi önünden Foma'nın, okşayıcı gözleriyle gülümseyerek. Ve çevresini dolduran hayranları birer yılan gibiydi. Bunca masanın, iskemlenin, divanın, ocak siperinin arasında ustaca kıvrılarak buluyorlardı yollarını... Salon, oraya buraya kayıtsızca

saçılmış bir alay güzel ve narin eşya doluydu; ve bu kayıtsızlık, Foma için olduğu kadar eşya için de bir tehlikeydi: Delikanlı salona girdiği vakit, o halılar onun ayak seslerini boğmaya yetmiyor ve çoğu zaman o narin eşyalar ceketine takılıp sallanıyor, düşüyordu. Kuyruklu piyanonun hemen yanında, bir cankurtaran yeleği fırlatmak için açılmış bir tunç gemici heykeli vardı; demir telden halatlar sarkıyordu yelekten, ve bu teller daima saçlarından yakardı Foma'yı. Bu ise her defasında Sofya Pavlovna ile hayranlarının kahkahayı basmasına yol açar ve Foma bazen bir fırında, bazen de buzlar arasında bulmuş gibi olurdu kendini.

Kadınla başbaşa kaldıkları zaman da rahat değildi. Şefkat dolu bir gülümseyişle karşılardı onu bayan Medinski; salonun sakin köşelerinden birine çekilir, yanyana otururlardı. Konuşma genellikle şöyle başlardı: Bir kedi gibi yumaklanır, zaman zaman garip bir açlığın parıldadığı bakışlarını delikanlının gözlerine diker ve kelimeleri şarkı söyler gibi inceltip uzaltarak:

—.Bayılıyorum sizinle konuşmaya... -derdi-. Bütün ötekiler usandırıyor beni: Sıkıcı, sıradan, aşınmış insanlar hepsi... Oysa siz, taptaze ve samimisiniz. Ve siz de sevmiyorsunuz onları eminim.

Kesin bir sele cevap verirdi Foma:

— Görmeye bile katlanamıyorum!

Yumuşak tatlı bir sesle sorardı kadın:

— Peki ya beni?

Foma gözlerini çevirir ve içini çekerek:

— Bunu kimbilir kaç kere sordunuz!... -derdi.

— Yoksa cevap vermek sıkıyor mu sizi?

— Sıkmasına sıkmıyor ama... neye yarar ki?

— Bilmeye ihtiyacım var...

Öfkeli bir ses çıkardı Foma'dan:

— Benimle oynuyorsunuz...

Kadın gözlerini kocaman açar ve derin bir şaşkınlık ifadesiyle sorardı:

— Nasıl? Oynuyor muyum? Ne demek oynamak?

Ve yüzü öylesine bir melek yüzüydü ki ona inanmamak elinde değildi:

— Seviyorum sizi, seviyorum! İnsan sizi nasıl sevmez ki!... -diye alevlenirdi birden.

Sonra sesi üzüntüyle alçalır, eklerdi:

— Ama sizin ihtiyacınız yok bana...

— Onu siz söylüyorsunuz!... -diye içini çekerdi bayan Medinski.

Ve kendinden memnun, biraz uzaklaşırdı delikanlıdan:

— Sizin bunu söyleyişinizi işitmek bana daima müthiş bir zevk veriyor... -diye devam ederdi sonra-. Öylesine diri, öylesine candan bir söyleyişiniz var ki bunu... Elimi öpmek ister misiniz?

Foma tek kelime söylemeksizin, o küçücük narin eli ellerinin arasına alır ve kadına doğru, kırmaktan ürker gibi ihtiyatla eğilerek uzun uzun öperdi. Latif bir gülümseyişle elini çekerdi bayan Medinski, ama delikanlının ateşine kapılmadığı da belliydi. Gözlerinde Foma'yı perişen eden o patırtıyla dalgın, az bulunur cinsinden bir nesneyi seyredercesine merakla incelerdi onu:

— Nasıl bir sıhhat, ne müthiş bir kuvvet, ne garip bir ruh tazeliği var sizde bilseniz.. -derdi-. Siz tüccarlar henüz tamamiyle tükenmemiş bir aşiretsiniz zaten! Kendi orijinal gelenekleri olan, sınırsız bir ruh ve vücut enerjisine sahip dört başı mamur bir kabile, evet... Siz örneğin, hiç şüphe yok ki değerli bir taşsınız siz! Bir de ustasının eline düşerseniz...

Bayan Medinski «sizler, sizlerde, tüccarların düşüncesine göre» dediği vakitler, bu sözlerle onu bir çeşit kendinden uzağa itiyormuş gibi gelirdi Foma'ya. Üzüntü verici, gurur kırıcı bir şeydi bu. Kadının daima isabetle giyinmiş ve etrafına daima bir çiçek misali hoş bir koku ve genç kızlara özgü bir incelik atmosferi saçan ufak tefek siluetine dalarak susardı Foma. Bazen de onu bileklerinden yakalayıp durmadan öpmek için vahşice bir arzu tutuşurdu içinde. Ama karşısındaki incecik vücudun güzelliği ve hemen kırılabilecekmiş gibi gelen narinliği ürkütürdü onu; öte yandan kadını okşayıcı ama sakin sesi ve berrak ama dikkatli bakışıyla yatışırdı: Doğrudan doğruya içini gördüğü ve tüm düşüncelerini okudu-

ğu duygusuna kapılırdı kadının... Ama duygusal kabarmalar enderdi; bayan Medinski'nin güzelliği, konuşması, giyinişi, genellikle herşeyiyle büyülenen delikanlının tavrı, aslında tam bir tapınma tavrıydı. Bu tapınmanın yanı sıra da, kendisini ondan ayıran mesafeyi onun kendisine olan üstünlüğünü sivri ve amansız bir şekilde duyuyordu.

İlişkiler hızla şu karaktere büründü: İki üç karşılaşmada bayan Medinski delikanlıya hızla hâkim olmuş ve yavaş yavaş işkence etmeye koyulmuştu. Bu sağlık taşan yakışıklı gence kumanda etmek; ondaki hayvani yanı, sadece bakışı ve sesiyle, önce uyandırıp sonra ehlileştirmek hoşuna gidiyordu şüphesiz. Bir oyun haline getirmişti bunu; ve delikanlı üzerindeki hâkimiyetinden emin, severek oynuyordu. Her seferinde. Sofya Pavlovna'nın evinden, hastalık derecesinde tahrik edilmiş bir halde ve kadına karşı hınç, kendi kendine karşı da öfkeyle dolu olarak çıkıyordu Foma.

Bir keresinde ürkerek:

— Sofya Pavlovna -demişti-, çocuğunuz oldu mu hiç?

— Hayır...

— Bundan emindim!... -diye haykırmıştı sevinçle.

Tamamiyle küçük kızlara özgü masum bir bakışla sormuştu kadın.

— Nerden emindiniz? Ve benim çocuğum olup olmadığını öğrenmeye ne ihtiyacınız var?

Kıpkırmızı kesilmişti Foma; ve başını eğerek, her biri yarım ton tartan kelimeleri sanki topraktan sökermişçesine cevap vermişti:

— Yani.. çocuğu olan bir kadın.. demek istiyorum ki öyle bir kadının gözleri.. katiyen sizinkiler gibi değildir...

— Nasıldır peki?

— Hayâsızdır!... demişti Foma ani bir sesle

Bayan Medinski o gümüş kahkahalarından birini atmış, onun güldüğünü görünce Foma da koyulmuştu gülmeye.

— Özür dilerim!... -demişti sonunda-. Kötü bir

şey söyledim belki de... söylenmemesi gereken bir şey...

— Ne münasebet, hayır!... Kötü bir şey söyleyemezsiniz ki siz, küçük sevgili çocuğum! Öylesine arı bir yüreğiniz var.. Demek benim bakışlarım hayâsız değil?

Foma sevgi taşan bir bakışla:

— Sizin bakışlarınız, bir melek bakışları... -demişti.

Bayan Medinski de bakmıştı ona; ama o güne değin hiç bakmadığı bir şekilde bakmıştı: Sevilen için bir korkunun okunduğu hüzünlü bir annenin bakışlarıyla. Sonra da oturduğu yerden kalkıp Foma'ya artık bakmadan:

— Hadi gidin sevgilim... -demişti-. Yorgunum ve dinlenmek istiyorum biraz.

Uslu uslu gitmişti Foma.

O konuşmayı izleyen günlerde Foma'ya karşı daha sert ve daha vakur bir tavır takınmıştı bayan Medinski: Delikanlıyı korumak, gözetmek isteyen bir hali vardı. Ama çok geçmeden ilişkileri, fareyle gönül eğleyen kedi oyununa dönmüştü gene.

Bu ilişki, vaftiz babanın gözünden kaçmayacaktı tabii; nitekim ihtiyar, sürüngen dudaklarında bıyık altından bir gülümseyişle:

— Foma oğlum... -dedi bir gün-. Arada bir ellerinle kafanı yoklamayı ihmal etme sakın: Kaybetmiş olabilirsin!

— Ne dolayısıyla söylüyorsunuz bunu?

— Sofya ablamız dolayısiyle... Sık sık gidiyormuşun evine.

Kabalığa kaçan bir sesle:

— Size ne yani bundan!... -diye parladı Foma-. Sonra neden Sofya ablamız diye çağırıyorsunuz kadını?

— Bana hiçbir şey değil aslında; seni yavaş yavaş kemirip tüketirse, ölecek olan ben değilim.. Sonya ablamız meselesine gelince, bunun nedenini dünya âlem biliyor... Gene herkesin bildiği bir başka nokta da, hanımefendinin kendi pisliğini başkalarına temizletmekten pek hoşlandığıdır.

— Zeki bir kadındır... dedi Foma itiraz kabul etmez bir sesle. Kültürlüdür üstelik...

Kaşlarını çatmış, ellerini cebine atıp yumruklarını sıkmıştı.

— Zeki olmasına zekidir, doğru! Kültüre gelince, insanın etrafı boş gezenin boş kalfalarıyla doluysa, kültürü olmak kolaydır...

— Boş gezenin boş kalfası falan değil onlar, tam tersine onlar da zeki kimseler!...

Öfkesinden kendi kendisiyle çelişkiye düşüyordu. Çaresiz devamı etti:

— Onlardan da bir alay şey öğreniyorum... Yani öyle boynuma yular takmışlıkları yok!... Neler mi öğrendim? Herşeyden konuşuluyor o evde... Herkesin söyleyecek bir çift sözü var, ve rahatça söylüyor. İnsana benzememe engel olmayın!

— Maşallah, güzel konuşmasını da öğrenmişsin bakıyorum!... İnsan böyle dama vuran dolu misali öfkeye mi kapılır! Peki kabul yavrum, adama benze... Ama bunun için meyhaneye gitmek daha sağlam yoldur: Oradaki insanlar, Sofya'dakilerden biraz daha adamdır çünkü. Sonra, iyi insanın nasıl seçilmesi gerektiğini öğren, hazır öğrenmeye girişmişken evladım... Örneğin Sofya... neyi temsil eder o kadın? Tabiatın güzelleşmesi için bir böcektir, o kadar!

Varlığının bütünüyle isyana kapılan Foma dişlerini sıkmış ve ellerini ceplerine iyice daldırıp uzaklaşmıştı. Ama Mayakin, bayan Medinski'nin yeniden sözünü etmekte gecikmedi.

Bir koyda gemi bakımaktan dönmekteydiler. Üstü örtülü kocaman bir kızağa yerleşmiş, dostça ve heyecanla iş konuşuyorlardı. Aylardan marttı. Kar hemen tamamiyle erimiş gibiydi. Sular kızağın altından fışkırıyor; güneş, neşeli sıcak ışınlarıyla tanıyordu gökyüzünü.

Mayakin, iş konuşmasını birdenbire keserek sordu:

— Şimdi döner dönmez ilk işin güzel hatunu ziyaret mi olacak?

Suratını asarak cevap verdi Foma:

— Gidip kendisini göreceğim evet.

Mayakin, basit ve dost bir edayla yeni bir soru atmıştı:

— Söylesene kuzum, sık sık hediye aldığın oluyor mu ona?

Şaşırmıştı Foma:

— Hediye mi? Ne hediyesi? Ve niçin alacakmışım?

— Gerçekten almıyor musun yani? Hele şuna!... Demek sadece aşk için yaşıyor seninle ha?

Öfke ve utançtan kıpkırmızı kesilen Foma, hızla ihtiyara dönmüş ve serzeniş dolu bir sesle:

— Hay allah!... -demişti-. İstediğiniz kadar ihtiyar olun, gene de insana utanç veren sözler etmekten alakoyamıyorsunuz kendinizi! Sofya Pavlova'nın böyle bir şeye razı olacağını mı sanıyorsunuz siz!...

Dudaklarını şaplatıp umutsuz bir sesle haykırdı Mayakin:

— Kalın kafalı ahmak!

Sonra birden öfkelenip tükürerek devam etti:

— Zavallı! Herkesin doyuncaya dek nasibini aldığı bir yalak taşını bizim budala tutmuş tanrıça diye tapacak nerdeyse!... Allah kahretsin! Bana bak, derhal o kadının evine gidip: «Ben gencim... dersin. Buraya kadar bu iş, artık yeter. Biraz da hakiki âşık oyunu oynayalım.» Anlıyor musun?

Tehdit edici bir ifade vardı Foma'nın yüzünde:

— Baba!... dedi. O kadar uzun gitmeyin, tahammülüm yok. Eğer bu siz olmasaydınız da...

Ellerini çırparak ıslık gibi bir sesle haykırdı Mayakin:

— Ben olmasaymışım! Benden başka kim seni uyandırabilirdi budala!... Tuh!... Demek bütün kış boyunca boynuna yuları takıp otlattı seni kepaze!

Gururu kırılmış insanların haline bürünmüştü ihtiyar; öfke ve hüzün taşıyordu sesinden, dokunsan ağlayacaktı. Foma onu hiç böyle görmemişti, ister istemez sustu.

— Kanına girmeye niyetlendi demek alçak! Bâbil fahişesi!...

Gözlerini kırpıyordu durmadan, dudakları titriyordu. Ve Foma'ya, en kaba, en acı alaycı sözleri kul-

lanarak, hırsla ve öfkeyle bayan Medinski'yi anlatmaya koyuldu.

İhtiyarın doğru söylediğini hissetmişti Foma. Güçlükle soluyordu. Boğuk ve keder dolu bir sesle, dışarıya bakarak, âdeta yalvardı:

— Yeter baba, ne olur yeter...

İhtiyar da heyecanlanmıştı, telaşla bağırınıştı:

— Bu durumda seni bir an önce evlendirmek gerekir!

— Allahaşkına konuşmayın!

Vaftiz oğluna şöyle bir bakmış ve susmuştu Mayakin. Yüzü solmuş, hatları uzamıştı Foma'nın; aralık dudaklarının kıvrımında ve hüzünlü bakışlarında acı bir şaşkınlık okunmaktaydı... Yolun iki yanında şimdi, lime lime bir kış giysisine bürünmüş olan tarlalar uzanıyordu. Kargaların kalkıp konduğu siyah su birikintileri kaplamıştı karların eriniş olduğu yerleri. Sular ve kirli kar parçaları fışkırıyordu atların ayaklarından...

— İnsan gençken nasıl da aptaldır yarabbi!... -diye mırıldandı Mayakin boğuk sesiyle-. Gözlerinin önünde bir kütük durur, o bunu bir hayvan ağzı diye görür. Hey yarabbi!...

Foma ters bir edayla:

— Açık konuşun... -dedi.

— Bundan açığı can sağlığı! Mesele apaçık: Bakireler kaymak yerine geçer, kadınlarsa süt yerine; kadınlar, elini uzatsan ellisi durumundadır, bakireler uzakta... Sözün kısası, eğer vazgeçemiyorsan, Sonya ablanın kapısına dayanırsın evladım; ve asıl sen onunla açık konuşursun... Niye öfkeleniyorsun sanki? Niye öyle surat asmaya kalkışıyorsun?...

— Anlamıyorsunuz... -dedi Foma tatlı bir sesle.

— Neyi anlamıyormuşum? Herşeyi anlıyorum pekâlâ.

— Ama insanoğlunun kalbi de vardır!

Ağlar gibi söylemişti bunu Foma. İhtiyar gözlerini kıstı ve cevap verdi:

— Aklı yoktur desene şuna...

VI

Acı ve intikamcı bir öfkeyle dolu olarak dönmüştü Foma şehre. İçinde bayan Medinski'ye hakaret etmek, hatta kadını küfürlere boğmak arzusu kaynıyordu. Dişlerini ve ceplerine daldırdığı ellerini durup durup sıkarak, evinin ıssız odalarını saatlerce arşınlamıştı. Öfkeyle kaşlarını çatıyor, derin derin soluyordu. Hınçla kabaran yüreği, göğsüne sığmıyordu sanki. Öfkesini yere perçinlemek istercesine, zaman zaman zemini dövüyordu topuğuyla.

— Melek kılığına bürününüş orospu!... -diye kükrüyordu.

Arada bir de ürkek sesini işitiyordu umudun:

— Belki de bütün bunlar, iftiradan başka bir şey değildir...

Ama vaftiz babasının sözlerindeki kesinliği ve hırslı güveni aklına getirdikçe dişlerini büsbütün sıkıyor, biraz daha öfkeyle şişiriyordu göğsünü.

Mayakin, bayan Medinski'yi çamura bulamakla, kadını vaftiz oğlunun gözünde daha kolay erişebilir hale sokmuştu; ve delikanlı bunu anlamakta gecikmemişti. Foma'nın mevsimlik ticari teşebbüslere ayırdığı birkaç gün içinde, isyan duyguları da yatışmış; ve kadına karşı beslediği öfkenin yerini, bir insan varlığını kaybetmiş olmanın hüznü almıştı. Ve hele kadının şimdi daha kolay erişebilir olduğu düşüncesi, bayan Medinski'nin delikanlı üzerindeki çekiciliğini büsbütün pekiştirmişti. Ve hiç farkına varmadan verilmişti kararı. Sofya, Pavlovya'ya gitmek ve ona açıkça, basitçe, kendisinden ne istediğini söylemek gerekiyordu, o kadar!

Bayan Medinski'nin hizmetçisi Foma'nın ziyaretlerine alışık olduğu için, delikanlı «Hanımefendinin evde olup olmadığını» sorunca, her zamanki cevabını vermişti:

— Salona buyurun lütfen...

Biraz önceki güveni sarsılır gibi oldu Foma'nın... ama o sırada kendini gördü bir aynada: Pekâlâ ya-

kışıklıydı; iri koyu gözleri, karayağız ciddi çehresi, siyah yumuşak sakalı... Omuz silkip güvenli adımlarla ilerledi.

Bir mandolin sesi karşıladı önce Foma'yı. Alabildiğine garip bir sesti bu: Hastalıklı küçük gülüşlerden iç paralayıcı bir şikâyete geçen ve bir başka yüreğin sevgisini umutsuzca dilenen bir nağme... Foma musikiyi katiyen sevmiyordu; hüzün verirdi musiki hep ona. Meyhanede bile, «makina» o kahırlı havalardan birini çalmaya koyuldu mu, Foma içinde acı bir çırpınış hisseder ve aleti susturmalarını isterdi; ya da, bu sözsüz ama gözyaşı ve şikâyetlerle şişkin söylevi dinleyemeyeceğini anlayarak uzaklaştırdı oradan... Ve işte şimdi de, kendine rağmen durup kalmıştı salonun kapısında.

Kapıda, kimbilir hangi bitkinin gerçek dışı çizgilerini canlandıracak şekilde tertiplenmiş rengârenk boncuklarla süslü uzun şeritlerden meydana gelme bir perde vardı; şeritler yavaş yavaş titreyip sallandıkça, solgun çiçek gölgeleri uçuşuyordu sanki havada. Bu saydam duvar, salonun içini gizleyemiyordu. En sevdiği köşedeki alçak divanın üzerine oturmuş, mandolin çalmaktaydı bayan Medinski. Koyu bir elbise giyinmiş olan ufak tefek kadının üzerine, duvara raptedilmiş kocaman bir Japon şemsiyesinin alaca renkleri dökülüyordu. Kırmızı abajurlu tunçtan bir ayaklı fener, akşam ışıkları saçıyordu salona. İnce tellerden yükselen narin sesler, kadifeden bir karanlığa bürünmüş olan salonda hüzünle inliyordu. Kadın, mandolini dizlerinin üzerine bırakmıştı şimdi; hafifçe telleri okşamaya devam ediyordu sadece. Önünde birşeylere dikmişti gözlerini.

Dikkatle baktı Foma; ve kendi kendisiyle başbaşa kalınca, insan içinde büründüğü güzelliği kaybettiğini gördü kadının: Çehresi daha donuk ve yaşlıydı, gözleri o sevgi ve tatlılık ifadesinden sıyrılmıştı; sıkıntı dile geliyordu bakışlarında. Ve doğrulmak istermiş de gücü yetmezmişçesine, bıkkın bir duruşu vardı.

Delikanlı öksürdü...

— Kim o?

Korkulu bir ürperişle sormuştu bunu; ve mandolinin telleri, bu korkuyu titreyerek tekrarlamıştı.

Boncuklu perdeyi araladı Foma:

— Benim...

— Oo! Ne kadar da sessizsiniz kuzum!... Memnun oldum sizi gördüğüme... Oturun!... Niye böyle uzun süre uğramadınız?

Elini uzattı, öbür eliyle de yanı başındaki koltuğu işaret ediyordu; gözleri sevinçle parıldıyordu.

— Gemileri gözden geçirmek üzere limana gittim... -dedi Foma haddinden fazla rahat bir tonla.

Ve koltuğu divana yaklaştırdı.

— Çok kar var mı hâlâ kırlarda?

— İstediğiniz kadar hem de... Ama artık ciddi ciddi eriyor. Bütün yolları sular kaplamış...

Kadına bakıyor ve gülümsüyordu. Bayan Medinski delikanlının tavrındaki ve gülümseyişindeki yepyeni başkalığı farketmiş olmalı ki, eteğinin kıvrımlarını düzeltmiş ve gerilemişti. Gözleri karşılaştı bir an, ve kadın başını eğdi.

Serçe parmağındaki yüzüğü durmadan çevirip seyretikten sonra dalgın bir sesle:

— Demek eriyor!... -dedi.

Kısa çizmelerine hayranlıkla baktı Foma:

— Eriyor tabii... Her yanda küçük derecikler sırıldıyor...

— Güzel havadis... bahar geliyor...

— Artık gecikmez, gelir.

Kelimelerin musikisini dinlermişçesine yavaş bir sesle tekrarladı bayan Medinski:

— Gene bahar geliyor...

Foma hep gülümseyerek ve ellerini oğuşturarak:

— İnsanlar baharda âşık olur... -dedi.

Kadın soğuk bir sesle sordu:

— Siz de ona mı hazırlanıyorsunuz?

— Benim için söz konusu değil: Çoktan beri âşığım ben!... Ve bütün hayat boyunca adamışım kendimi...

Çabucak bir göz attı delikanlıya bayan Medinski ve mandolinin tellerini okşayarak düşünceli bir edayla konuştu:

— Henüz yolun başında olmanız ne kadar güzel bir şey... Yüreğiniz enerji dolu... ve aydınlık.

Foma tatlı bir sesle, ama haykırır gibi:

— Sofya Pavlovna!... -dedi.

Kadın, yumuşak, okşayıcı bir el hareketiyle durdurdu onu:

— Acele etmeyin azizim! Bugün size.. iyi birşeyler söyleyebilirim... Çok yaşamış bir insan için öyle anlar vardır ki, yüreğine bir göz atınca, orada uzun zamandır unutulmuş kalmış bir şeyi.. birdenbire.. yeni baştan keşfeder, bilir misiniz?... Yüreğin derinliklerinde yıllar boyunca gömülü kalmıştır o şey... ama ilk gençliğin tadına doyulmaz kokusunu yitirmemiştir... ve belleğin kolları o gizli şeye ulaşır ulaşmaz, şafakların taptaze canlandırıcı soluğu sarıverir tüm varlığınızı...

Parmaklarında ürperip inliyor gibiydi teller. Ve kadının bu nağmeye karışan tatlı sesi, yüreğini sevgiyle okşuyormuşçasına bir izlenim doğuyordu Foma'nın içinde. Ama kararına kesinlikle bağlıydı delikanlı: kelimelere, anlamlarını kavramaya yanaşmaksızın kulak veriyor ve düşünüyordu:

— İstediğin kadar konuşabilirsin! Artık söylediklerinin hiçbirine inanmayacağım.

Ve bu durum nasıl kederlendiriyordu onu! Kadını, bir zamanlar yaptığı gibi dikkat ve güvenle dinleyemediği için derin bir acılık duyuyordu.

— Nasıl yaşamak gerektiği konusunda düşündüğünüz olur mu hiç?... -diye sordu bayan Medinski.

— Bazen düşünür insan, sonra yeniden unutur gider. Zaman yoktur ki!

— Alaycı bir gülümseyişle devam etti:

— Hem sonra niçin düşünecekmişiniz? Çevremiz de insanların nasıl yaşadığını görüyoruz işte... onlar gibi yaparız olur biter!

— Sakın yapmayın onu! Kendinize acıyın.. Öylesine.. harika bir insansınız ki.. Raslanmadık cinsinden bir şey var sizde... Ne? Bilmiyorum? Ama hemen hissediliyor olduğu... Ve bana öyle geliyor ki, yaşamak sizin için son derece güç olacak... Çevrenizdekilerin çoğunlukla seçtikleri yolu izlemeyeceksi-

niz siz... bundan eminim... hayır baştan sona ruble avma adanmış bir hayatı kabul etmeniz söz konusu olamaz... buna kesinlikle inanmıyorum ben! Arzu ettiğiniz bambaşka bir şey var çünkü, biliyorum... öyle değil mi?

Hızlı hızlı konuşuyordu. Bir endişe parıldıyordu bakışlarında. Foma kadını seyrediyor ve için için soruyordu:

— Nereye bağlamak istiyor bu sözü?

Delikanlıya yaklaştı kadın, gözlerini yüzüne dikti ve inandırıcı bir sesle:

— Ne yaparsanız yapın, hayatınızı başka türlü düzenleyin... -dedi-. Güçlüsünüz, gençsiniz... iyisiniz sonra!

Heyecanlandığını ve yüreğinin hainice çarpmaya başladığını hisseden Foma:

— Ben iyiysem, hayatın da benim için iyi olması gerekir!... -diye haykırdı.

Huzünlü bir sesle cevap verdi kadın:

— Ne yazık ki hayat bu dünyada iyilerden çok kötüleri gözetir dostum.

Ve parmaklarının altında yeniden ürperdi teller. Ve Foma, söylemesi gereken şeyleri hemen şu anda söyleyemediği takdirde bir daha hiç... ama hiç söyleyemeyeceğini hissetti...

— Tanrım beni takdis eyle!... -dedi içinden.

Ve yüreği ağır bir yükün altında ezilir gibi konuşmaya başladı:

— Sofya Pavlovna! Artık yeter!... Şimdi ben konuşacağım... Zaten size, «yeter!» demek için gelmiştim. Açık yürekli davranmamız, herşeyi olanca çıplaklığıyla söylememiz gerekli... Başlangıçta siz beni kendinize çektiniz... şimdi de aramıza barikat yığıyorsunuz... Ne dediğinizi anlamıyorum... tutun ki kalın kafalıyım ben... ...ama kaçmak, sıyrılmak istediğinizi pekâlâ hissediyorum... görüyorum... Beni buraya sürükleyen şeyin ne olduğunu anlıyor musunuz?

Gözleri parlıyor, sesi her kelimede biraz daha ateşlenip güç kazanıyordu... Bütün vücuduyla sıçradı kadın, telaşlı bir sesle:

— Ne olur dvam etmeyin! -dedi.

— Ne demek! Konuşacağım elbette...

— Diyeceğinizi biliyorum...

— Hepsini bilmiyorsunuz? -diye haykırdı Foma ayağa kalkarak-. Buna karşılık ben, sizinle ilgili ne varsa biliyorum. Hepsini!

— Demek hepsini? Böylesi benim için daha iyi! En ufak bir şaşkınlığa kapılmadan mırıldanmıştı bunu.

Sonra da ayağa kalktı, gitmek ister gibiydi, ama bir iki saniyelik bir duruştan sonra yeniden bıraktı kendini yerine. Ciddileşmişti yüzü, dudakları gerilmişti, ama önüne bakıyordu hep, ve Foma göremiyordu gözlerinin ifadesini. Ona «sizinle ilgili ne varsa biliyorum» dediği vekit, ürkeceğini, utanç duyacağını, sarsılacağını ve kendisini bir oyuncak haline getirdiği için yalvararak özür dileyeceğini sanmıştı Foma. Ve o zaman kadını çekip sımsıkı göğsüne bastırarak bağışlayacaktı... Ama durum, o değildi işte; kadının sükünetinden afallayan kendisiydi; Sofya Pavlovna'ya bakıyor, bakıyor söyleyecek birşeyler arıyor ve bulamıyordu.

— Daha iyi evet! -diye tekrar etti kadın soğuk ve güvenli bir sesle-. Demek hepsini öğrendiniz siz de sonunda? Ve tabii, gelenek ve göreneklere uygun olarak, beni mahkûm ettiniz... Anlıyorum gözlerinizde suçlu olduğumu... Ama, hayır, kendimi haklı çıkarmaya çalışacak değilim...

Susmuştu. Birden, sinirli bir hareketle ellerini başına götürdü ve saçlarını düzeltmeye koyuldu...

Derin bir göğüs geçirdi Foma. Bayan Medinski'nin sözleri belli bir umudu öldürmüştü içinde. Öldüğü halde varlığını yüreğinde hâlâ hissettiği bir umudu... Başını acı acı sallayarak, kınayan bir sesle konuştu:

— Daha demin size bakıyor ve: «Nasıl da güzel, nasıl da iyi yarabbi!...» diyordum. «Bir güvercin kadar güzel ve iyi!... Oysa şimdi siz, kendi kendinizi suçluyorsunuz... Acı!

Kırılıp sönmüştü sesi. Ve kadın tatlı tatlı gülmeye koyulmuştu:

— Ne kadar muhteşem ve gülüçsünüz bilseniz...

Kadına bakıyordu delikanlı, bu okşayıcı sözler ve bu hüzün taşan gülümseyiş karşısında tamamiyle silahsız hissediyordu kendini. Yüreğinde öteden beri birikmiş olan soğukluk ve katılık, kadının bakışlarının şu sıcak parıltısı altında uçup gitmişti. Ve şimdi ona bu kadın, ufacık, savunmasız bir çocuk gibi geliyordu. Yalvarışı andıran ince bir sesle ve hep gülümseyerek bir şeyler söylüyordu ona; ama Foma dinlemiyordu.

— Geldiğim vakit merhametsizdim... -diye kesti sözünü-. Konuşacağım, diyordum kendi kendime. Bakın hiçbir şey söylemedim, ve artık konuşma arzum da yok... Cesaretim kalmadı. Garip bir hava var ki sizde... beni... Hayır! Bir hiç için rastlamışım size ben! Nesiniz siz benim için? Defolup gitmekten başka çare yok işte...

Kolunu ona doğru uzatıp telaşla haykırdı kadın:

— Durun bir an, gitmeyin! Niçin böyle öfkeyle hareket etmeli? Kızmayın bana! Neyim ben sizin için? Bir başka dost gerekli size, tıpkı sizin gibi sade ve sağlam ruhlu bir dost... Yiğit ve neşeli... Ben ihtiyarın biriyim şüphesiz... Hüzünlüyüm ve hüzün vericiyim... Boş ve sıkıcı bir hayat sürüyorum ben... hem öylesine bomboş ki! Bir insan görünürde neşeli bir hayat sürüp de bir türlü neşelenmeyince mutsuz olur, bilir misiniz! Gülmez o insan, hayat ona gülüp geçer... Ötekilere gelince... Dinleyin! Size bir anne öğüdü vereceğim: yalvarır gibi, dua eder gibi veriyorum size bu öğüdü... Kendi yüreğinizden gayri hiç kimseyi dinlemeyin hayatta! Ve kendi içinizden yükselen sesin ilham ettiği gibi yaşayın! İnsanlar hiçbir şey bilmez, birazcık doğru olan hiçbir şey söyleyemezler... dinlemeyin onları!

Daha basit, daha anlaşılır bir dil konuşmaya çabalarken şaşırıyor, ve birbiri ardından, aceleyle, bağlantısız bir şekilde dökülüyordu sözleri. Dudaklarında hep o acı gülümseyiş çırpınıyordu.

— Amansızdır hayat... istekleri önünde bütün insanların eğilmesini ister: sadece çok güçlü olanlar direnebilirler ona... Hatta onlar da acaba direnebi-

lirler mi? Yaşamanın nasıl bir eziyet olduğunu bilseydiniz ah!... İnsan, kendi kendinden ürkecek raddelere gelir, sonunda ikiye bölünüp çiftleşir: Hem yargıç, hem suçlu olur aynı zamanda; kendi kendini yargılar; ve kendi kendini gene kendi gözünde haklı göstermeye çabalar... Ve... ve en tiksindiği, en nefret ettiği adamla gece gündüz birlikte yaşamaya razıdır; kendi kendisiyle başbaşa kalmasın yeter ki!...

Başını kaldırdı Foma, safça bir şaşkınlık içinde:

— Hiçbir şey anlamıyorum... -dedi-. Ne demek bütün bunlar? Lubov da aynı şeyi söylüyor...

— Lubov kim? Ne diyor?

— Kızkardeşim... Hep aynı şeyleri söylüyor o da, hayattan şikâyet ediyor. Yaşamak imkânsız diyor.

— Şimdiden bunu sezmeye başlamış olması büyük mutluluk!

— Mutluluk mu? İnsanı durmadan ağlatıp inleten acayip bir mutluluk bu!...

— Ah siz!... Dinleyin beni: İnsanların şikâyetleri daima bilgelik doludur... Istıraptan gelir çünkü bilgelik...

Foma, bu kadın sesinin inandırıcı ahengine kapılmış dinliyor ve şaşkın bakışlarını gezdiriyordu salonda: Taa eskiden beri burada hiçbir şey yabancı değildi ona; ama bugün herşey yepyeni bir havaya bürünmüş gibiydi. Oysa karşısında, salonu tıklım tıklım dolduran aynı biblo yığını duruyordu; aynı tablolar kaplıyordu duvarları boydanboya; bir alay parlak eşya dolu aynı etajerler okşuyordu gözü. Lambanın kırmızı ışığı endişe verici bir kahır havası yayıyordu. Karanlık sinmişti her yere; bir tablo çerçevesinin yaldızlı parıltısı, porselenlerin beyaz lekeleri bu karanlıktan fışkırır gibiydi. Kapılardan kalın kumaşlar sarkıyordu hareketsiz. Ve bütün bunlar Foma'yı sıkıyor, boğucu bir baskı altına alıyordu. Yolunu yitirdiğini hissediyordu delikanlı. Acıyordu kadına, aynı zamanda da öfkeleniyordu.

— İşitiyor musunuz dediğimi? Anneniz olmak isterdim sizin ben, kızkardeşiniz olmak isterdim... Sizden başka hiç kimse bu derece sıcak bir duygu aşılamadı bana... Ama, siz... siz... bana öyle bir... düş-

manca bakıyorsunuz ki şimdi!... İnanıyor musunuz bana biraz olsun? Söyleyin inanıyor musunuz?

Bir süre baktı Foma, ve içini çekerek:

— Bilmiyorum!... -dedi-. Eskiden inanırdım...

Heyecanla sordu kadın:

— Peki ya şimdi?

— Şimdi... şimdi defolup gitsem çok daha iyi olacak! Hiçbir şey anlamıyorum... Kendi kendimi de anlamıyorum üstelik... Size, önceden tasarladığım birtakım şeyleri söylemek üzere geldim buraya... ama herşey birbirine karıştı... Çığırından çıkardınız beni, sonra da: «Ben senin annenim...» diyorsunuz; «Yaylan buradan!» demek değildir de nedir bu?

Boğuk bir sesle haykırdı kadın:

— Anlayın. Acıyorum size!

Foma'nın öfkesi gittikçe artıyordu ve konuştukça alaycı oluyordu cümleleri... Konuşurken, kendisini sımsıkı sarmış bağları koparıp kurtulmak istercesine omuzlarını oynatıyordu durmadan.

— Acıyor musunuz?... Ona ihtiyacım yok benim... Ah, bilmiyorum konuşmasını! Ama gene de söyleyeceğim size: Bana karşı çok kötü davrandınız! Ne çıkarınız olabilirdi beni... bir insan varlığını yanılgıya sürüklemekte? Gözünüzde sadece bir oyuncaktan ibarettim demek?

— Sizi sadece yanı başımda görmek istiyordum... -dedi kadın suçlu bir sesle.

Ama o, bu sözleri işitmedi.

— Ve durum belli bir noktaya gelince ürktünüz benden, kendinizi korumak istediniz... Pişmanlık başladı sizde... Hayat kötüdür!... diyorsunuz. Durmadan hayattan şikâyet etmek de nesi? Nedir hayat? İnsanın kendisidir, insansız hiçbir hayat olamaz... Ama siz herşeyde bir canavarlık görmek istiyorsunuz. Rahatlatmak için, kendinizi haklı çıkartmak için... Bile isteye uyuyorsunuz yani, birtakımı hayallere dalıyor, sonra da inliyorsunuz: Ah şu hayat, ah bu hayat ne kadar kötü!... diye. Oysa bizzat siz değil misiniz o hayatı kuran? Ve şikâyetlerinizin arkasına saklanıp karşınızdakileri atıyorsunuz şaşkınlığın ortasına... Diyelim ki kendiniz yanılıp yanlış yola saptınız, ama

beni de yanıltmak niye? Kötü davrandınız bana karşı evet; hatta belki de, kötülükle davrandınız: Mademki ben mutsuzum, dediniz; sen de mutsuz ol, ne çıkar! Böyle olmadı mı ha?... Tanrı bir melek güzelliği vermiş size, ama yüreğiniz nerde... yüreğiniz?

Ayakta, kadının karşısında, bütün vücuduyla titreyerek, kınayan bir bakışla tepeden tırnağa süzüyordu kadını. Şimdi kelimeler kendiliğinden doğuyordu içine, sesini yükseltmeden ama güvenle konuşuyor, ve konuşmaktan zevk alıyordu. Sofya Pavlovna da başını kaldırmış, gözleri sonuna değin açık, yüzüne bakmaktaydı delikanlının. Titreyen dudaklarının köşesinde belirli ufak kıvrımlar vardı.

— Güzelsiniz, iyisiniz... diyorsunuz bana; ve iyiliğe uygun şekilde yaşayın... diyorsunuz. Ama sizin hakkınızda böyle konuşuyorlar işte...

Kırılmış gibiydi sesi birden; omuz silkerek ve boğuk bir sesle son sözünü söyledi:

— Allahaısmarladık!

— Güle güle... -dedi kadın sönen bir sesle.

Elini uzatmamıştı, sırtını dönüp yürümüştü birden. Kapıya gelince, kadına acıdığını hissetti; ve dönmeden, omuzunun üzerinden doğru baktı geriye. Orada, köşede, ayaktaydı Sofya Pavlovna; kolu, vücudu boyunca hareketsiz sarkmış, başı eğik kalmıştı.

Bu şekilde çekip gitmenin imânsız olduğunu anladı Foma; bir an tereddüt etti ve tatlı, ama pişmanlıktan uzak bir sesle:

— Haysiyet kırıcı sözler etmiş olabilirim... -dedi-. Bağışlayın beni! Ve bilin ki... herşeye rağmen... sizi seviyorum.

Derin derin çekti içini. Ama kadın acayip kesik bir gülüşle gülmeye koyulmuştu:

— Kırıcı olmadınız, hayır... Üzülmeyin hiç, ve Tanrı sizi korusun!

— Öyleyse allahaısmarladık!... -dedi Foma daha da alçak bir sesle.

Ve kadın aynı şekilde cevap verdi:

— Güle güle...

Boncuklu şeritleri eliyle araladı. Hışırdayarak sallanmış ve yüzüne değmişti şeritler. Bu soğuk te-

masla irkildi delikanlı ve içi, bulanık, eziyet verici bir duyguyla dolu olarak çıktı salondan. Yüreği, ince ama çelikten bir zırhla sıkıştırılmış gibi çarpıyordu.

Çoktan kararmıştı ortalık, gökyüzünde ay parlıyordu, su birikintilerini gümüş pullarla donatmıştı don. Foma kaldırımda yürüyor, bastonuyla bu pulları kırıp parçalıyordu: hüzünlü bir ses yükseliyordu kırılan buzlardan. Evlerin gölgeleri siyah dikdörtgenler halinde vuruyordu şoseye, ağaç gölgeleri ise haya yapısı arabeskler halinde uzanmışlardı. Bu gölgelerin kimisi de, toprağı boşu boşuna tırnaklayan ince zayıf elleri andırmaktaydı...

Daracık salonun köşesinde, kızıl karanlığın ortasında tek başına kalan kadını gözlerinde canlandırarak:

— Şimdi ne yapıyordur acaba? -diye düşünmekteydi Foma.

Sonra kararını verdi:

— Seni unutmam çok daha iyi olacak!... -dedi kendi kendine.

Ama imkânsızdı unutmak: Karşısında, ayaktaydı kadın; onda bazen iç paralayıcı bir merhamet, bazen kudurgan bir öfke uyandırdığı düşünceler öylesine ağırdı ki, kadını göğsünde taşıyor gibiydi... Gecenin sesizliğini, kaldırım taşlarında inleyen tekerlek sesleriyle ve ezilen buz gıcırtılarıyla doldurarak bir araba geçti sokaktan. Arabacıya müşteri, arabanın ahengiyle sarsılıp sıçramaktaydı: Nedendir bilinmez, her ikisi de öne doğru eğilmişlerdi; ve tek kafalı kocaman bir siyah kitle halindeydiler. Gölge ve ışık lekeleriyle delik deşikti sokak; ama ilerde karanlık öylesine koyuydu ki, bir duvar, yerden yükselip gökyüzüne kadar çıkarak şoseyi keser gibi geliyordu insana. Birden, bu adamların nereye gittiklerini bilmediklerini düşündü Foma... Kendisi de bilmiyordu nereye gittiğini... Gözlerinin önüne evini getirdi: Altı kocaman oda. Manastıra gitmişti Anfisa hala, belki dönmeyecekti hiç, orada ölecekti... Evde kapıcı İvan'la hem mutfak işini gören, hem de ortalığı silip süpüren yaşlı bir kızcağız vardı, Sekletya.

Bir de basık suratlı yorgun bir köpek; o da ihtiyardı...

— Evlenelim bakalım öyleyse!... -dedi Foma içini çekip.

Ama evlilik düşüncesi onu sıkıyor, hatta kendi gözünde gülünç yapıyordu: Öylesine kolaydı ki onun için evlenmek! Hemen ertesi günü vaftiz babasına bir nişanlı aramasını söylese, bir ay geçmez, evde kendisiyle birlikte yaşayacak bir karısı olurdu. Gece gündüz yanında, evet... «Hadi gezmeye gidelim» demesine bakardı kadın, ve gelirdi onunla; «hadi yatalım» demesine bakardı yatağa doğrulmak için... kucaklayıp öpmek mi istedi, Foma istemese de yapardı bu işi kadın; ve «istemem git» demeye kalksa üzülürdü herhalde... Ne konuşabilirdi peki karısıyla? Tanıdığı genç kızları geçirdi gözlerinin önünden: Kimisi gerçekten güzeldi; ve Foma biliyordu ki, kimi seçerse seçsin, kendisiyle güle oynaya evlenirdi. Ama karım olsun diye istediği bir teki bile yoktu içlerinde... Genç bir kız insanın karısı olursa, kimbilir nasıl sıkılır ve nasıl utanç duyar adam!... Peki ya törenden sonra, ne der birbirlerine yatak odasında yeni evliler? Kendisinin ne söyleyeceğini hayal etmeye girişti Foma; duruma uygun hiçbir söz bulamayıp gülmeye koyuldu. Ve Luba'yı hatırladı birden. Evlendiği gece, ilk sözü söyleyen o olur herhalde. Kendine ait olmayan ve hiçbir anlama gelmeyen birşeyler söyler... Zaten söylediklerinin hiçbiri kendinden değil ki; o yaşta, o yapıda ve o çevreden bir genç kız öyle mi konuşur!...

Lubov'un şikâyetlerine takıldı kafası burada. Biraz uzun ve samimi konuştuğu bütün herkesin, kendisine daima hayattan söz açtığını düşünerek şaşırdı birden, ve adımlarını yavaşlattı. Babası da öyleydi, halası da; vaftiz babası ve Luba, ve Sofya Pavlovna da öyleydi. Hepsi de ona ya hayatı öğretmeye kalkmış, ya da hayattan yakınmışlardı. Gemideki o güleryüzlü ihtiyarın kader üzerine söylediklerini hatırladı Foma; sonra da, her cins insanın ağzından şöyle bir işitip geçtiği ve hepsi hayata yöneltilmiş acı serzenişleri, amansız suçlamaları hatırladı birer birer.

— Ne demek oluyor bütün bunlar peki? -diye düşündü-. İnsanların kendisi değilse nedir hayat? Ama insanlar, hayat kendilerinden ibaret değilmiş gibi konuşuyor hep; öyleyse insanların ayrı ve insanları yaşamaktan alakoyan bir şey de var.

Ve sinsi bir korku sardı birden içini. Titremeye koyuldu, hızlı bir bakış attı etrafa. Issız ve sessizdi sokak: Evlerin karanlık pencereleri, gecenin karanlığına dikmişti gözlerini; duvarlar ve tahta perdeler boyunca arkasında kendi gölgesi uzanmaktaydı.

— Arabacı!... -diye haykırdı olanca gücüyle.

Sessiz ve siyah gölgesi bir an sıçramış ve korku içinde kaymaya koyulmuştu peşinden.

VII

Foma'nın bayan Medinski'yle konuşmasının üzerinden bir hafta geçmişti. Gündüz gece gözlerinin önünden silinmeyen kadının inatçı hayali, acı bir şüphe uyandırıyordu delikanlının yüreğinde. Evine gitmek istiyordu kadının, yeniden onun yanında olmak arzusuyla hastaydı; ama bir yandan da bu arzuya teslim olmak istemiyor, olanca enerjisini işlerine veriyor ve kadına karşı içinde beslediği öfkeyi kışkırtıyordu. Gittiği takdirde onu bıraktığı gibi bulamayacağını hissediyordu. O konuşmadan sonra kadında birşeyler kökten değişmiş olsa gerekti; eskiden olduğu gibi sevgiyle karşılaşması imkânsızdı artık Foma'yı, onda birtakım düşünceler ve umutlar yaratan o berrak gülümseyişle gülümsemesi imkânsızdı. Kadında hiç bilmediği bir yanla karşılaşmak korkusuyla kendini zaptediyor ve acılar içinde kıvranarak yaşıyordu.

İş ve kadın özlemi, hayat üzerinde düşüncelere dalmasına engel değildi. Yargılama yoluyla çözmeye yönelmiyordu bu muammayı, yargıya vurmasını bilmiyordu zaten. Karşılaştığı insanlarm hayat hakkında söylediklerine dikkatle kulak kabartmaya koyuldu. Ona en ufak bir açıklık getirmiyordu söylenen

şeyler; söyleyenler de kafasındaki bulanıklığı büsbütün arttırıyor ve delikanlının onlara güvensizlikle bakmasına yol açıyordu. Hepsi de işini bilir, kurnaz ve zekiydi; ilk bakışta görüyordu bunu, ve iş konusunda daima çekinmek gerekiyordu onlardan; ciddi durumlarda hiçbirinin asıl düşüncesini açığa vurmayacağını gayet iyi biliyordu. Hepsinin ayrı ayrı dikkatle gözlüyor ve hayat hakkındaki iççekişlerle süslü şikâyetlerinin içinde derin bir güvensizlik yarattığını hissediyordu. Ürkek bir bakışla ve sesiz sessiz seyrediyordu hepsini evet; ve alnında incecik bir kırışık belirmeye başlamıştı yavaş yavaş...

Bir sabah Borsada vaftiz babası:

— Ananyas gelmiş... -dedi-. Seni çağırıyor... Bu akşam kendisine uğrarsın, yalnız çeneni sıkı tut... O, işlerinin durumunu öğrenmek için seni konuşturmaya bakacaktır... Kurnazdır... Tam bir ihtiyar tilki... Bir yandan sırtını sıvazlar adamın, bir yandan gözlerini gökyüzüne dikip duaya girişir... derken bir de bakarsın cüzdanın onun cebinde... Ayağını denk al yani!

— Borcumuz var mı ona?

— Gayet tabii var! bir şalupanın parasını henüz ödemedik; ayrıca da şu son zamanlarda elli ster kadar odun aldık. Hepsini bir defada ödemeni isterse, yan çiz... Ruble dediğin şey, zamk gibidir: Avucunda ne kadar fazla tutarsan, o kadar fazla kapik gelir yapışır eline.

— İyi ama ille de isterim diye tutturursa nasıl vermezlik edeceğiz?

— O yalvarıp ağladıkça sen bağırır çağırırsın. Ama sakın he deme, diren.

Ananyas Saviç Sçurov büyük bir kereste tüccarıydı; muazzam bir bıçkı fabrikası vardı; şalupa inşa ediyor ve kereste nakliyatı yapıyordu. Öteden beri iş yapıyordu İnyat'ın firmasıyla; ve Foma bu kocaman sakallı, uzun kollu, çam ağacı gibi dimdik iri yarı ihtiyarı defalarca görmüştü. Güzel yapısı, rahat çehresi ve berrak bakışıyla, hep saygı uyandırmıştı Foma'da. Oysa delikanlı bu adamın namussuzca zengin olduğunu ve bir orman sancağının arasan bulun-

maz köylerinden birinde tam bir sefahat hayatı sürdüğünü işitmemiş değildi. Sçurov'un gençliğinde, henüz yoksul bir köylü iken, bahçesinde, yunak yerine kullandığı kulübede bir kürek mahkûmu barındırdığını ve bu mahkûmun da ona kalp para bastığını anlatmıştı babası. Ananyas işte o devirde zenginleşmeye başlamıştı. Ve günün birinde yunak yeri yanmış, kafatası ikiye bölünmüş, kömür halinde bir ceset bulunmuştu küllerin arasında. Köyde, Sçurov'un kendi işçisini kendi eliyle öldürüp ateşe verdiğini söylemişlerdi. Şehrin hemen bütün türedi zenginleri hakkında bu tür söylentiler yaygındı: Kimi insanların ağzına bakarsan, zenginlerin hemen hepsi yağma, cinayet ve özellikle kalpazanlık yoluyla milyon toplamışlardı. Çocukluğundan beri hep böyle hikâyeler dinlemiş olan Foma, bunların doğru mu yanış mı olduğunu düşünmemişti hiç.

Sçurov'un o güne kadar iki kadını cennetlik ettiğini de biliyordu Foma: Söylendiğine göre birincisi, daha düğün gecesi. Anayus'ın azgınlığına dayanamayıp ölmüştü. Sonra da üstat, öz oğlunun karısını almıştı elinden; oğlan kederinden kendini içkiye vermiş ve ayyaşlıktan çıldırayazmıştı, allahtan tam zamanında toparlanmıştı da kendini gidip Ergani dağlarında bir manastıra kapanmayı akıl edebilmişti. Ve Sçurov, kapatması... yeni gelini ölünce, dilsiz bir dilenci kız almıştı evine; o günden beri o kızla yaşıyordu, hatta kızcağız Ananyas'tan gebe kalmış ama çocuk ölü doğmuştu... Sçurov'la buluşacağı hana yollanırken, ihtiyar hakkında babasından ve bütün öteki lerden işittiği ne varsa bir bir hatırlıyordu Foma ve adamı garip bir şekilde ilgi çekici bulmaya başlıyordu.

Delikanlı kapıyı açıp da, komşu evin damına bakan tek pencereli küçük odanın eşiğinde saygıyla durakladığı vakit, henüz uyanmış olan ihtiyarın, üzerinde oturduğu yatağa iki eliyle dayanmış, yere bakmakta olduğunu gördü. Öylesine iki büklüm bir duruşu vardı ki, uzun beyaz sakalı dizlerini örtmüştü. Ama o haliyle bile iriyarıydı...

— Kim o?

Başını kaldırmaksızın ve ıslık gibi öfkeli bir sesel sormuştu bunu Ananyas.

— Benim Ananyas Saviç. Günaydın...

İhtiyar yavaş yavaş kaldırdı başını, gözlerini kısarak Foma'ya baktı:

— İnyat'ın oğlu değil misin sen?

— Ta kendisi...

— İyi!... Geç otur bakalım şu pencerenin yanına da ne biçim bir adam olduğunu görelim! Bir yudum da çay içeriz elbette?

— Seve seve...

Ciğerlerini olanca gücüyle:

— Garson!... -diye haykırdı ihtiyar.

Sonra da eliyle sakalını sıvazlayarak sessizce Foma'yı süzmeye koyuldu. Delikanlı da göz ucuyla onu incelemekteydi.

İhtiyarın geniş alnı kırışık doluydu. Bembeyaz ve kıvırcık saç lüleleri örtüyordu şakaklarıyla sivri kulaklarını. Sakin mavi gözleri, yüzünün üst kısmına bir bilgelik ve soyluluk ifadesi ekliyordu. Buna karşılık kalın ve sarkık dudakları, beyaz bıyıklarının altında gizlenmek ister gibiydi; durmadan dudaklarını oynatıyordu adam, ve her defasında sararmış sivri dişleri meydana çıkıyordu. Sırtında, ipek bir kemerle belden sıkma pamuklu bir pembe gömlek; ayağında, çizmelerin üzerine dökülen bol bir siyah potur vardı... Foma dudaklarına bakıyor ve adamın dendiği gibi olması gerektiğini düşünüyordu.

— Babana daha çok benzerdin sen küçükken!...

Birden, damdan düşercesine söylemişti bunu Şurov; söyler söylemez de içini çekmişti. Kısa bir sussuştan sonra sordu:

— Hatırlıyor musun babanı? Ruhu için dua ediyor musun ha?

Foma'nın kısa cevabını dinleyip:

— Dua şart... -diye devam etti-. Çok dua etmek lâzım onun ruhuna! Çünkü İnyat büyük bir günahkârdı... ve nedamet getiremeden öldü... göz açıp kapayıncaya kadar gidiverdi koca günahkâr, öyle değil mi?

Babası adına kendini hakarete uğramış sayan Foma suratını asmıştı:

— Ötekilerden daha fazla günahkâr değildi herhalde... -dedi.

Sert bir sesle sordu ihtiyar:

— Kimlerden meselâ?

— Bu dünyada günahkâr kıtlığı mı var!

Kelimeleri birer çekiç darbesi gibi söyleyerek konuştu Sçurov:

— Bu dünyada merhum İnyat'tan daha günahkâr bir tek adam, cehennemde yeri şimdiden ayrılmış bir tek zındık vardır; o da vaftiz baban Yaşka'dır.

— Emin misiniz? -diye sordu Foma gülümseyerek.

— Ben mi? İyice eminim...

Büyük bir inançla söylemişti bunu. Başını salladı iki yana, bakışları karanlıklaştı:

— Ben de Tanrı katına çıkacağım elbette... ve eli boş çıkacak değilim... Kutsal çehresiyle karşılaştığım vakit, sırtımda ağır bir yük olacak... Benim de şeytanı sevindirdiğim oldu çünkü... Ama ben Tanrının mağfiretine iman ederim: oysa Yaşka ne Tanrıya inanır, ne şeytana, ne de karganın çığlığına... Yaşka Tanrıya inanmaz evet... biliyorum! İnanmadığı için de daha hayattayken cezalandırılacaktır!

— Bundan da emin misiniz?

— Ondan da eminim... Sen sanma ki... Biliyorum, beni dinlemek seni eğlendiriyor. Çattık kâhine, diyorsun içinden... Ama unutma ki çok günah işleyenler daima zeki olur... Bir çeşit okul yerine geçer çünkü günah... Ve işte bunu içindir ki Mayakin olağanüstü zeki bir adamdır...

İhtiyarın boğuk ve kendinden emin sesini dinlerken:

— Ölümün eşiğine gelmiş dayanmış üstad... -diye düşünüyordu Foma.

Soluk ve buruşuk yüzlü ufak tefek bir adam olan garson, semaveri bırakmış ve hemen dışarı çakmıştı. Sçurov, pencerenin altındaki rafa birtakım paketler yerleştiriyordu; ve Foma'ya bakmadan konuştu:

— Küstah bir çocuksun sen... Bulanık bulanık bakıyorsun adama... Eskiden berrak bakışlı insan-

lar vardı bir alay, ruhlar daha berraktı eskiden... Herşey daha basitti, insanlar da basitti, günahlar da... Ama şimdi herşey, bütün herşey karmaşıklaştı... Öyle oldu ya!...

Çayı hazırlayıp delikanlının karşısına oturdu ve devam etti:

— Senin yaşındayken baban... Volga'da tayfa reisiydi, bizim köy dolaylarında dolanırlardı hep... İnyat senin yaşındayken cam gibi şeffaftı; bir bakışta anlardın ne biçim adam olduğunu İnyat'ın... Ama sen, bakıyorum bakıyorum, nemenem bir şey olduğunu anlayamıyorum senin! Nesin sen? Kendin de bilmiyorsun ne olduğunu yavrum... Seni perişan edecek olan da bu zaten... Ve bugün bütün insanlar perişan olacak... kendi kendilerini tanımıyorlar çünkü... Fırtınanın devirdiği karmakarışık bir ağaç yığınından ibarettir hayat, yolunu bulmak kolay değildir... Ve bugün herkes dolandırıcılığa özeniyor... Ve sevincinden kanatlarını çırpıyor şeytan, haklıdır!... Evli misin sen?

— Henüz değilim.

— Henüz değilsin... ama bekâretin bozulalı çok zaman oldu şüphesiz... Geçelim... İyi çalışıyor musun bari işinde?

— Çalışmak şart değil mi?... Şimdilik vaftiz babamla birlikteyim...

— Ne iş yapıyorsunuz şu sırada?

Başını iki yana sallayarak sormuştu bunu; ve cevap beklemeden, gözleri bir ışıldayıp bir sönerek devam etti:

— Yorulduğunuz falan yok artık! Eskiden tüccar dediğin iş görmek için at sırtında gezerdi... kar fırtınaları içinde, gecenin karanlığında, durmamacasına! Haydutlar gözlerdi tüccarın yolunu eskiden. Şehitler gibi ölürdü tüccar, kanıyla yıkanıp arınırdı tüm günahları... Şimdi trenlerle gidilip geliniyor artık telgraflar yollanıyor... bu da yetmezmiş gibi, mağazanda oturup fersahlarca öteki adamla konuşmanın çaresini de buldular... ve bütün bu işler şeytanı sevindiriyor elbette!... Şeytan aklıyla oluyor bütün bu işler! İnsan yerinde oturup kalıyor kazık gibi... ki-

mıldamıyor yerinden, ve yapacak şey olmadığından canı sıkılıp günah işliyor, yalan mı! Onun yerine makina yapıyor herşeyi... Emek vermek diye bir şey yok artık; ve emek ortadan kalkınca, insanı ara ki bulasın, insan da ortadan kalktı demektir. Makinaları doldurmuş etrafına, aman ne iyi oldu... diyor. Hiç düşünmüyor ki makina dediği şey, şeytanın kurduğu tuzaktır ona! İnsan sıkı çalışınca günah işlemeye vakit bulamaz; ama makina, hürriyet demektir. Ve hürriyet mahvedecek insanı, bak şuraya yazıyorum: Tıpkı toprağın derinliğinde rahatça dolaşıp da güneşi görünce mahvolan kurtlar gibi... İnsanı hürriyet mahvedecek.

Bu kelimeleri teker teker söylerken, eliyle dört kere masaya vurmuştu. Zalimce bir zafer ifadesiyle ışıldıyordu yüzü, göğsü hızla inip kalkıyor, gümüş renkli sakalı sarsılıyordu. Adamı dinlerken boğulacak gibi olduğunu hissediyordu Foma: Konuşmasında yıkılmaz bir iman gücü vardı; ve bu imanın şiddeti, delikanlıyı iyice afallatmıştı. İhtiyar hakkında bütün bildiği ve daha biraz öncesine kadar doğruluğuna inandığı herşeyi unutmuştu şimdi.

Garip bir şekilde gözlerini dikmişti delikanlıya Ananyas; sanki Foma'nın arkasında, sözlerinin azap ve dehşet verdiği bir başkası duruyordu da, onu görüyordu ihtiyar; ve saçtığı su azap ve dehşetle sevinç duyuyordu...

— Ve siz hepiniz, şimdikiler, siz ahir zaman çocukları, hürriyetten mahvolacaksınız... Şeytan, kıskıvrak avucuna almış sizleri... Makinalarıyla telgraflarını yığmış önünüze, emeği unutturmuş... Söyleyebilir misin bana, bugün çocuklar niye babalarından daha berbat çıkıyor? Hürriyet var diye, hürriyet! Bunun için ayyaşlığa yöneliyor, kadınlarla sefahata dalıyorlar...

Foma tatlı bir sesle:

— Eskiler de içer ve kadınlarla düşüp kalkarmış ama... -dedi.

— Fazla konuşma!... -diye haykırdı Ananyas gözleri ateş saçarak-. Eskiden insanlar daha kuvvetliydi... ve kuvvete göreydi günahlar; Eskiden meşe gi-

biydi insanlar, Tanrı onları kuvvetlerine göre yargılayacaktır: Vücutları tartılacak, melekler tarafından ölçülecektir kanları; ve Tanrının melekleri bir güzel göreceklerdir ki, günahlarının ağırlığı vücutlarının ve kanlarının ağırlığından fazla değildir... anlıyor musun! Tanrı; kuzuları yiyor diye kurdu kınamaz; ama namussuz bir fare, kuzu yemeye kalkarsa, derhal Tanrının gazabına uğrayacaktır!

Foma düşünceli bir sesle sordu:

— Peki ama Tanrının kendileri neye dayanarak mahkûm ettiğini nasıl bilecek insanlar? Herkesin görebileceği bir mahkeme gerekli bunun için...

— Neden?

— İnsanlar anlasın diye...

— Görmeye ihtiyaç yok! Tanrıdan gayri kim beni yargılayabilirmiş?

Foma ihtiyara bir göz atmış ve başını eğip susmuştu. Sçurov tarafından öldürülüp yakıldığı söylenen kürek mahkûmunu hatırlamıştı birden; ve bu olayın gerçekliğine yeniden inanmıştı. Öteki söylentiler de gerçekti şüphesiz! Şüphesiz bu adam bütün o karılarını ve kapatmalarını, zavallıları kalın kemikli bedeninin altına alıp eze eze severek mezara itmişti. Özsularını emmişti fakirlerin şu kalın dudaklarıyla; ve dudakları, uzun adaleli kollarının sarışında ölen kadınların kanı hâlâ kurumamışçasına bugün kıpkırmızıydı. İşte şimdi de, kapısına dayanmış ölümün içeri girmesini beklerken, günahlarının hesabını yapıyor, insanların mahvını haber veriyor ve: «Tanrıdan gayri kim beni yargılayabilirmiş!» diyordu.

Kaçak bakışlarla ihtiyarı incelerken:

— Korkuyor mu, yoksa korkmuyor mu?... -diye düşünüyordu Foma.

— Evet yavrum, iyi düşün iyi!... -dedi Sçurov başını sallayarak-. Çok iyi düşünmelisin yaşaman gerektiğini... Ohooh! Ne kadar uzun zamandır yaşamaktayım ben bilsen! Ağaçlar büyüyüp boy attı, devrilip kesildi, kereste haline getirilip evler dikildi, sonra evler de yıkıldı birer harabe haline gelip... bütün bunları gözlerimle gören ben, hâlâ yaşamaktayım

bak!... Bazen hayatımı şöyle bir canlandırırım da gözlerimin önünde, bir tek adamın bunca işi yapmış olması mümkün müdür hiç... derim kendi kendime. Bütün o hayatı yaşamış olan ben miyim ha? Mümkün mü bu?

Foma'ya sert bir bakış atmıştı ihtiyar, başını sallayıp susmuştu.

Sakindi ortalık. Pencerenin ötesinden, komşu evin damından doğru hafif bir ses geliyordu. Boğuk bir tekerlek gürültüsü yükseliyordu sokaktan. Masanın üzerinde semaver, hüzünlü bir türkü tutturmuştu. Sçurov, gözlerini çay kupasına dikmiş, sakalını okşamaktaydı şimdi. Hırıldadığı işitiliyordu göğsünün...

Çınçın öten sesiyle sordu yeniden:

— Babasız kalmak güç oluyor değil mi?

— Yavaş yavaş alışıyorum... -diye cevap verdi Foma.

— Zenginsin... Yakob'un da eli kulağında, o da nerdeyse ölecek; ve daha da zengin olacaksın; Sana bırakacak bütün malını. Bir kızı var... O kızı alacaksın, hazır bekliyor... Vaftiz babanın kızıymış da, süt kardeşin olurmuş da... mesele değil bunlar! Evlenmelisin... yoksa hayat, hayat nedir ki? Kadınlarla düşüp kalkıyorsun elbette?

— Hayır...

— Sen hayır diyekoy bakalım! Hahaha!... Tüccar denen şey kalmadı ki ortada, tüccar mahvoluyor... Oduncunun biri bana geçenlerde, ilkin bütün köpeklerin kurt olduğunu, sonradan soysuzlaşıp köpek haline girdiklerini söyledi. Doğru mu yanlış mı bilmem... Ama bizim halimiz de ona benziyor işte: Yakında hepimiz köpek olacağız, görürsün... Bütün bilimleri öğreneceğiz evet, en son moda şapkaları geçireceğiz kopası kafalarımıza, bize özgü olan çehreyi kaybetmek için elimizden geleni yapacağız... Ve bizi ötekilerden ayıran hiçbir şey kalmayacak ortada... Öyle bir düzen kurulmuş ki bugün, tüm çocukların liseli olması şart... Tüccarları, asilleri, burjuvaları, tümünü aynı çuvala doldurup satıyorlar... Hepsinin üzerinde gri birer elbise, ve hepsi aynı bilgileri öğreniyor durmadan... Ağaç büyütür gibi in-

san yetiştiriyorlar. Niye bu? Bilen varsa Arap olsun!... Bir kütük bile hiç olmazsa budak yerleriyle öbür kütüklerden ayrılır değil mi, bizde o da yok: Bütün insanları öylesine bir kırkıyorlar ki, çok geçmeden herkes aynı yüze sahip olacak!... Biz ihtiyarların günümüz sayılı, sandukalarımıza girip yerleşmemize şurda ne kaldı!... Öyle öyle elli yıl sonra hiç kimse benim bu dünyada yaşamış olduğuma inanmak istemeyecektir... Sava'nın oğlu Ananyas, nam-ı diğer Sçurov... o da kimmiş diyecekler, anlıyor musun!... Ama ben Ananyas, Tanrıdan gayri kimseden perva etmemişim de... iki feddanlık toprak sahibi bir zavallı mujikken çalışıp çabalayıp on bir bin feddan orman sahibi olmuşum... ve belki de iki milyon para kazanmışım... kimin umurunda!

Hayal kırıklığını dile getiren bir sesle konuştu Foma:

— Hepsinin derdi para, evet! Oysa parada ne sevinç bulabilir bir insan?

— Hmm... -diye homurdandı ihtiyar-. Paranın kudretini anlayamayacak olursan, kötü tüccar sayılırsın...

— Anlayan var mı kudretini paranın?

— Ben!... -dedi Sçurov-. Yalnız ben değil, zeki olan her adam anlar... Yaşka da anlar... Para? Para, çok şeydir evladım! Parayı şöyle bir önüne yığ, ve ne demek olduğunu düşün bir... O zaman anlarsın ki para demek, bütün insan enerjisi, bütün dünyanın zekâsı demektir... Binlerce insan hayatını koymuştur senin parana. Ve sen eğer istersen bütün o parayı sobaya tıkıp yanmasını seyredebilirsin. Ve ancak o zaman senyör oldum diyebilirsin kendi kenne...

— Öyle şey yapılmaz...

— Ahmakların parası yoktur da ondan yapılmaz... Paranı bir işe koyarsın değil mi... ve halk geçimini bu işten çıkarır, sen de onların patronu olursun... Tanrı insanı niçin yarattı? Kendisine dualar etsin diye... Yapayalnızdı Tanrı, ve sıkılıyordu yalnızlığından... Kudret sahibi olmayı diledi... İnsan, kitapta dendiği gibi; Tanrının tıpatıp benzeri olarak

yaratıldığından, kudretli olmayı diler... Paradan başka bize kudret veren ne var ki?... İşte böyle... Para getirdin mi bana?

— Getirmedim... -dedi Foma.

İhtiyarın sözleri karmakarışık etmişti kafasını, ve konuşmanın nihayet iş alanına gelmesinden memnundu.

Sçurov kaşlarını çatmış:

— Bu kötü haber!... -demişti-. Vade tamam, ödemen lazım.

— Yarın yarısını alacaksınız...

— Neden yarısını? Hepsini ver!

— Bugünlerde paraya çok ihtiyacımız var.

— Ve de paranız yok öyle mi?... Oysa bugünlerde benim de çok ihtiyacım var paraya...

— Bekleyin biraz!

— Hayır azizim, bekleyemem! Sen baban değilsin ki... Senin gibi acemi çaylaklara güvenilmez bu dünyada: Bir ay içinde bütün işi berbat edersin, ceremesini ben çekerim. Bütün paramı isterim yarın, yoksa senetleri protesto olmuş bil... Benim bu meselede hiç şakam yoktur!

Foma şaşkınlıkla bakıyordu Sçurov'a. Daha biraz önce bir peygamber edasıyla şeytan üzerine nutuk çeken adam, bu adam değildi sanki... Yüzü tamamiyle değişmiş; amansız keskin bir bakış gelmişti gözlerine. Burun deliklerinin yanındaki damarcıklar açlıkla ürperir gibiydi şimdi. Ve Foma, parayı vadesinde ödemediği takdirde, karşısındakinin, senetleri derhal protesto ederek firmayı lekeleyeceğini açıkça görüyordu.

Pis bir gülüşle sordu Sçurov:

— Desene ki işler kötü? Açık yürekli ol benimle, rahat konuş: Nerelere savurdun babanın paralarını?

Foma, ihtiyarı şöyle bir sınavdan geçirmek istedi. Yalancıktan üzüntülü bir havaya bürünüp önüne bakarak:

— İşler pek iyi sayılmaz evet... -dedi-. Hemen hiç sipariş yok bugünlerde, üstelik alacaklarımızı da tahsil edemiyoruz... Sözün kısası, dardayız.

— Hele hele!... Öyleyse size yardım etmek gerekli?

Foma önüne bakmaya devam ederek, yalvarır gibi bir sesle:

— Vadeyi geriye atsanız, gerçekten iyilik etmiş olursunuz bize... -dedi.

— Hımm... Sırf babanla olan dostluğumdan ötürü... ama sırf bunun için yardım ederim sana...

— Ne kadar vade tanıyacaksınız?

— Altı ay yeter mi?...

— Çok teşekkür ederim.

— Hiçbir şey değil... On bir bin altı yüz ruble borcun var bana... Verdiğim vadenin faizini de ekler, on beş bin rublelik senet hazırlarsın tamam mı... Ayrıca da garanti olarak, iki şalupanı alacağım.

Foma iskemlesinden kalkıp gülümseyerek:

— Yarın senetleri gönderin... -dedi-. Hepsini ödeyeceğim.

Sçurov da ağır ağır kalkmıştı yerinden; ve delikanlının acı alaycı bakışları karşısında kılını bile kımıldatmadan, rahatça göğsünü kaşıyarak:

— Öylesi de olur... -demişti.

— Teşekkürler... cömertliğinizden ötürü!

— Kabul etmiyorsun demek... oysa insaflı davranırdım sana karşı!

Tembel tembel, dişlerini göstererek söylemişti bunu ihtiyar.

— Avucunuzun içine almış olurdunuz!

— Isıtırdım seni...

— Yani yakardım, demek istiyorsunuz.

Sçurov birden sertleşen sesiyle:

— Gevezelik ettiğimiz yeter evladım!... -dedi-. Sen şimdi kendi kendine, güzel bir oyun oynadım dersin... Ama biraz hızlı gidiyorsun... Pata kaldın oyunda, pek övünmeye gelmez! Ancak beni mat ettiğin vakit sevinçten sıçrayabilirsin... Hadi bakalım, şimdi gülegüle... Parayı bir tamam hazırla yarın...

— Merak etmeyin! Allahaısmarladık...

— Gülegüle!

Odadan çıkar çıkmaz ihtiyarın uzun uzun esnediğini işitti Foma; sonra da kalın sesiyle:

— Kutsal Meryem Anamız!.. Bizleri mağfiretinden mahrum etme sakın... -diye yalvardığını.

Delikanlıda iki yanlı bir izlenim kalmıştı ihtiyardan: Hem tiksiniyor, hem hoşlanıyordu adamdan. Günah hakkındaki sözlerini hatırlıyor, ilahî mağfirete olan şiddetli imanını düşünüyor ve saygıya benzer bir his duyuyordu Sçurov için.

— Bu da hayattan söz ediyor işte... Günahlarını biliyor o da; ama ne ağlıyor, ne yakınıyor... Günah işledim, hesabını veririm... diyor, o kadar. Ama ya öbürü?

Bayan Medinski'yi kastediyordu; ve bir hüzün doldu içine.

— Öbürü... nedamet getiriyor... Ama gerçekten acı çektiği için mi nedamet getiriyor, yoksa hesabına uygun düştüğü için mi, Allah bilir!

Ananyas'a gıpta ettiğini sezince, ihtiyarın kendisini kazıklamak için bin bir dereden nasıl su getirdiğini hatırladı delikanlı ve Sçurov'a düşmanlık duydu bu sefer. Tam bir çelişki içindeydi. Gülümsedi.

Mayakin'in evinde masaya otururken:

— Sçurov'la görüştüm nihayet!... -dedi.

Kirli bir robdöşambr vardı Mayakin'in üzerinde. Elindeki faturaları bırakıp deri koltuğunda sabırsızlıkla deprenerek:

— Çay koy oğlana Luba!... -dedi heyecanlı bir sesle-. Anlat Foma... Saat dokuzda belediye meclisinde olacağım, çabuk anlat!

Sçurov'un kendisine teklif ettiği senet meselesini gülerek anlatmaya koyuldu Foma. Yakob Tarasoviç başını hiddetle sallayarak haykırıyordu:

— Rezalet!... Bütün oyunumu altüst ettin evladım! Bu derece açık şekilde iş yürütülür mü hiç? Tuh allah kahretsin! Şimdi pişman oldum seni gönderdiğime! Kendim gitmeliymişim... Ben onu allem eder kallem eder yola getirmesini bilirdim!

— Pek kolay değil sanırım! «Ben bir meşeyim» diyor.

— O meşeyse ben testereyim... Meşe güzel bir ağaçtır; ama mevsimini sadece domuzlar sever!... Ha meşe, ha boş şişe...

— İşin ucunda bir şey değişmiyor ki, ödeyecektik nasıl olsa bu parayı...

— Ödeme konusunda evladım, aklı olan acele etmesin! Ama sen bakıyorum, para vermek için nerdeyse yarışa gireceksin... Sersem tüccar seni!

Yakob Tarasoviç katiyen memnun değildi oğlundan, iyiden iyiye asılmıştı suratı. Sessizce bardağına çay koymakta olan kızına öfkeyle çıkıştı:

— Uzat şu şekeri buraya! Taa dünyanın bir ucuna koymuşsun.

Sapsarıydı Lubov'un yüzü, gözleri bulanıktı, elleri tembelce ve beceriksizce hareket ediyordu. Foma kıza şöyle bir bakıp:

— Nasıl da babasının hükmü altında... -diye düşündü.

Mayakin sordu:

— Nelerden söz etti sana?

— Günahlardan...

— Tabii, başka neden söz edebilir ki! Herkes en iyi bildiği şeyden konuşur... Sçurov'daysa günahlar deste destedir allah korusun!... Bir yandan kürek mahkûmları, öte yandan cehennem zebanileri çoktan dört gözle bekliyor namussuzu; sıkılıyorlar onsuz, sabırsızlanıyorlar hep. Ama çok beklemezler artık, yakındır kavuşmaları...

Foma dalgın bir edayla çayını karıştırırken:

— Günahların tartısından söz etti hep... -dedi.

Öfkeden altüst olmuş yüzüyle sordu Mayakin:

— Beni kötüledi mi?

— Hemen hemen...

— Peki sen... sen ne yaptın?

— Ben... dinledim.

— Hımm... Neler işittin peki?

— Güçlüler bağışlanır, ama zayıflar af beklemesin... -dedi.

— Hele şuna bakın, nasıl da kurnazmış, nasıl da zekiyiniş yarabbi! Onu artık sinekler bile biliyor...

Vaftiz babasının Sçurov konusunda takındığı aşağılayıcı tavır, nedenini bilmeksizin öfkelendiriyordu Foma'yı. İhtiyarın yüzüne dimdik bakarak alaycı bir sesle:

— Sizi pek sevmiyor... -dedi.

Gururla cevap verdi Mayakin:

— Beni hiç kimse sevmez evladım! Sevmeleri için de sebep yok, bakire falan değilim... Ama buna karşılık, sayarlar beni. Ve bilirsin ki insanlar, sadece korktukları kimseleri sayarlar...

Kendinden memnun, şöyle bir göz kırpmıştı vaftiz oğluna.

— Ama söylediği şeyler hepten de boş değil... -dedi Foma-. Ortada hakiki tüccar kalmadığından yakınıyor... Herkes bir tek aynı modele uygun yetişsin diye, herkese aynı şeyler öğretiliyor... diyor.

Mayakin aşağılayan bir sesle:

— Ve bunun da hiçbir değeri olmadığını sanıyor ahmak, değil mi!. -diye bağırdı.

Foma, vaftiz babasına şüpheci gözlerle bakarak sordu:

— İyilik bunun neresinde?

— Eğer dört bir taraftan derlenmiş insanların bir tek yerde boy atıp yetiştiğini ve bunların tümüne de aynı fikirlerin aşılandığını görüyorsak; bu işin öyle tesadüfen değil, bile isteye ve önceden tasarlanmak suretiyle yapıldığını kabul etmemiz şarttır... Çünkü insan dediğin nedir ki Devlet yapısının içinde? Basit bir tuğladır, o kadar! Ve bütün tuğlaların aynı boyda olması şarttır anlıyor musun? Her istediğini ancak aynı boy ve aynı ağırlıktaki malzemeyle yapabilirsin çünkü...

Suratını asarak sordu Foma:

— Bir tuğla yerine sayılmaktan kim mutluluk duyar ki?

— Mutluluk duymak falan söz konusu değildir burada, gerçekçi olup olmamak söz konusudur... Sen ne kadar sert çıkarsan, karşındaki bir o kadar yumuşar; ama teker teker herkesin de kafasını kıramazsın... Hele bir de daha ilk dokunuşta içeri göçen kafalar vardır ki, yapacak hiçbir şey kalmaz...

— Emekten de söz etti... Hep makinalar çalışıyor dedi, ve işte insanlar bunun için tembelliğe vuruyor...

Kocaman bir iğrenme jestiyle haykırdı Mayakin:

— Tamam! Bunu da söyledi mi, peygamber oldu demektir insan!... Maval dinlemeye amma da meraklıymışsın, şaşıyorum doğrusu!... Makina kötüymüş öyle mi! Makinanın ne demek olduğunu biraz düşünmesi gerek o bunağın! Makina dediğin demirden yapılır, ağlayıp sızlaması yoktur makinanın; işlettiğin anda, tek kelime söylemeksizin, mırın kırın etmeksizin, ruble yumurtlar sana... Bırakırsın durur, basarsın döner!... Oysa insan, durup oturmak bilmez, çırpınır, merhamete getirir seni, bazen de haddinden fazla merhamete getirir! Haykırır, inler, ağlar, yalvarır, sarhoş olur, hastalanır... ve daha bir alay bakımdan faydası yoktu bana! Oysa makina, metre gibi kesindir; kendisinden ne isteniyorsa, tastamam onu verir... Bugünlük bu kadar yeter dahi, vakit geldi, gidip giyineyim...

Terliklerini gürültüyle sürüyerek çıktı odadan. Foma bir süre ardından baktı, sonra kaşlarını çatarak kısık bir sesle :

— Gel de pusulayı şaşma bakalım... -dedi-. Birinin ak dediğine, öbürü kara diyor.

— Kitaplarda da öyle... -diye mırıldandı Lubov.

Foma tatlılıkla gülümseyerek gözlerini kıza çevirmişti. Sönük bir gülümseyişle cevap verdi Luba. Üzgün ve sabit bir bakışı vardı.

— Hep okuyor musun gene?

— Okuyorum...

Bıkkın bir sesle söylemişti bunu.

— Ve sıkılıyorsun tabii?

— Patlıyorum... Tek başımayım çünkü... Bir laf edecek kimsem bile yok...

— Tatsız bir durumdasın evet...

Sesini çıkarmadı Luba, başını eğip masa örtüsünün püsküllerıyle oynamaya koyuldu.

— Evlenmen lazım... -dedi Foma merhamet taşan bir sesle.

— Ne olur sus... -diye atıldı Lubov.

Alnında kırışıklar belirmişti birden.

— Niye «sus?» Günün birinde nasıl olsa evlenecek değil misin sanki?

— Öyle ya!... -dedi kız içini çekerek-. İşin o ya-

nını ben de düşünüyorum: Evlenmem lazım evet... Ama nasıl evleneceğim? Şu anda ne hissediyorum biliyor musun: İnsanlarla aramda hareketsiz bir bulut yerleşmiş gibi... kalın mı kalın bir bulut!

— Kitapların hatası bu...

— Başlama! Etrafımda olup bitenleri bile anlayamıyorum artık... Hiçbir şeyden zevk almıyorum; herşey bir tuhaf, yabancı geliyor bana... Hiçbir şey gerektiği gibi değil, hiçbir iş yürümüyor... Bunu gayet iyi anlıyorum; ama nasıl ve niçinine gelince, bir türlü söyleyemiyorum!

— Hiçbir iş yürümüyor, herşey kötü ve rezil... Hep kitaplar koyuyor bu düşünceleri kafana... Aslında ben de hissediyorum herşeyin kötü ve rezil olduğunu... Henüz genç olduğumuz için böyle düşünmemiz de mümkün, ne dersin?

Onu dinlememişti Lubov:

— Başlangıçta... -dedi-, herşeyi kitaplar sayesinde anlıyorum sanmıştım...

— At gitsin topunu birden! -diye öğütledi Foma önemsemeyen bir edayla.

— Ne olur yeter! Kolay mı yani atmak? Bir alay birbirinden farklı fikir var! Ah yarabbi! Bazen başı dönüyor insanın... Bir bakıyorsun, kitabın biri: Varolan herşey, akla uygundur... diyor.

— Herşey?

— Varolan herşey evet! Ama başka bir kitap da tam tersini söylüyor...

— Düşün biraz! Bütün bunlar budalalıktan başka bir şey değil ki...

— Ne konuşuyordunuz bakalım?

Mayakin belirmişti kapının aralığında. Uzun bir gemici gömleği giymişti. Kravatı ve göğsü madalya doluydu.

— Hiç... -dedi Lubov suratını asarak.

Foma açıkladı:

— Kitaplardan söz ediyorduk.

— Hangi kitaplardan?

— Luba'nın okuduğu kitaplardan... Varolan herşeyin akla uygun olduğunu okumuş...

— Hele hele!

— Ben de bütün bunlar saçmadır diyorum...

— Elbette!

Gözlerini kısmış, eliyle sakalını çekiştiriyordu Yakob Tarasoviç. Bir süre sonra sordu:

— Hangi kitaptı o?

Luba istemeye istemeye cevap verdi:

— Ufak bir kitap... sarı kaplı...

— Masanın üzerine koyarsın o kitabı... Pek de mesnetsiz bir düşünce değil bu: Varolan herşey akla uygundur! Aferin adama, iyi bulmuş doğrusu!... Üstelik de güzel söylemiş!... Ortada ahmaklar olmasa, tamamiyle doğru bir fikir denebilirdi yani... Ama hiç olmamaları gereken yerde bir alay ahmak olduğu için, varolan herşeyin akla uygun olduğunu söylemek biraz zor... Hoşça kal Foma! Burada mısın, yoksa geçerken evine bırakayım mı seni?

— Bir süre daha kalacağım burada...

Yeniden başbaşa kaldıklarında, Foma başını sallayarak:

— Sana karşı bir tuhaf... -dedi.

— Tuhaf mı?

— Herşeye yetiştirecek bir cevabı var; ve her konuda fikrini kabul ettirmek istiyor...

— Zeki evet... Ama hiç farkına varmadığı bir şey de var: O da, benim hayatımın bir cehennem hayatı olduğu...

Büyük bir hüzünle söylemişti kız bu sözleri.

— Doğrusu seni ben de anlayamıyorum... Durup dururken bir alay dert icat ediyorsun kendine.

Öfkeyle haykırdı Luba:

— Kendime durup dururken dert mi icat ediyorum dedin!...

— Öyle dedim evet. Bütün bunlar... bu fikirler... senin değil ki bunlar, başkalarının fikirleri hep!

— Başkalarınınsa, başkalarının...

Daha kesin bir şey söylemek istiyordu aslında, ama birden vazgeçip sustu. Foma onu hem seyrediyor, hem de bayan Medinski'yle karşılaştırarak:

— Herşey nasıl da farklı... -diye düşünüyordu kederle-. İnsanlar... kadınlar... herşey... Ve herkes

aynı şeyi tamamiyle farklı bir biçimde hissediyor.

Karanlık, sokağa yerleşmeye başlamıştı yavaş yavaş; odanın içiyse çoktan kapkaranlıktı. Rüzgârla sarsılan ıhlamur dalları, üşümüşler de içeri alınmalarını yalvarır gibi evin duvarlarını tırmalıyorlardı.

Foma alçak sesle:

Başını kaldırdı kız, delikanlıya baktı.

— Bayan Medinski'yle atıştım... biliyor musun...

Birden canlanmıştı Luba:

— Hangi konuda? -diye sordu.

— Durup dururken... Canımı sıkmıştı!...

Onaylayan bir sesle:

— Pekâlâ olmuş!... -dedi Lubov-. İyi olmuş kavga etmeniz, nerdeyse aklını başından alacaktı senin. Pisliğin biri çünkü, hafifmeşrep bir kadın... Bir alay şey biliyorum onun hakkında ben bile!

— Pislik falan değil o... -dedi-. Ve sen hiçbir şey bilmiyorsun aslında... Hepiniz yalan söylüyorsunuz...

— Peki öyle olsun Fom, bağışla beni!

Gene tatlı bir sesle ve dua eder gibi konuştu delikanlı:

— Mesele şu Luba... onun hakkında kötü şeyler söyleme bana... ben herşeyi biliyorum çünkü... Herşeyi! Üstelik kendi ağzından dinlemişliğim var...

— Kendi ağzından mı?... -diye haykırdı Luba şaşkınlık içinde-. Amma da tuhaf bir kadın! Ne dedi?

Foma, acı bir gülümseyişle ve kelimeleri güçlükle telaffuz ederek:

— Suçlu olduğunu söyledi... -dedi.

— O kadar mı hepsi?

Hayal kırıklığı vardı bu soruda; bunun farkına varan Foma umutla sordu:

— Ay şey mi bu?

— Çok seviyorsun değil mi onu?

Sustu Foma, pencereden dışarı baktı bir zaman, sonra duralayarak:

— Bilmiyorum -dedi-. Bana öyle geliyor ki... şimdi onu eskisinden daha çok seviyorum.

Luba omuz silkmişti:

— Şaşıyorum doğrusu... İnsan öyle bir kadını nasıl sevebilir, anlamıyorum bir türlü?

— Emin ol ki sevilebiliyor!... -diye haykırdı delikanlı.

— Anlamıyorum dedim ya... Bildiğim bir şey varsa, o da daha iyisine rastlamadığın için o kadına bağlandığındır...

Kabul etti Foma:

— Daha iyisine rastlamadım evet... -diye mırıldandı.

Sonra kararsız bir sesle ekledi:

— Ama belki de daha iyisi yok... İyice ihtiyacım var ona! Ve korkuyorum ondan, yani istemiyorum benim hakkımda kötü şeyler düşünmesini... Bazen içimi bir bıkkınlık sarıyor. Damarlarımdaki pisliği boşaltmak için vur patlasın çal oynasın cinsinden sefahata mı dalmam gerekli acaba, diyorum kendi kendime. Sonra birden onu hatırlayıp vazgeçiyorum. Ve her alanda aynı durum oluyor: «O ne der öğrenirse...» diyorum hep, ve korkuyorum işte...

— Anlıyorum... -dedi genç kız düşünceli ve tumturaklı bir sesle-. Seviyorsun onu, bu bir gerçek! Ben de birini sevmiş olsam, «o ne der acaba?» diye tasalanırdım hep...

Açılmıştı Foma, anlatmaya koyuldu:

— Herşey bambaşka onda, herşey yepyeni. Tamamiyle kendine özgü bir konuşma tarzı var, ve nasıl güzel bir kadın yarabbi! Küçücük... bir çocuk gibi tıpkı...

— Sebebi neydi kavganızın peki?

İskemlesini ona yaklaştırdı Foma ve öne doğru eğilip sesini birden alçaltarak anlatmaya başladı. Konuştukça bayan Medinski'ye söylediği sözler hatırına geliyor ve kadının kendisinde uyandırdığı duygular yeni baştan canlanıyordu içinde...

Serzeniş ve öfke dolu bir sesle:

— «Niçin, ama niçin bir oyuncak yerine koydun beni?» diye haykırdım ona... -diyordu.

Ve Luba, yanakları heyecandan kızararak, başıyla onaylayıp büsbütün kışkırtıyordu onu...

— Çok güzel söylemişsin! O ne cevap verdi peki bu söze?

— Susuyordu!... -diyordu Foma kederle sarsıla-

rak-. Yani... o da konuştu... birşeyler söyledi ama... neye yarar ki?

Bıkkınlık içinde susmuştu şimdi. Luba da susmuş, saç örgüleriyle oynamaktaydı. Semaver sönmüştü çoktan. Odada karanlık gittikçe koyulaşıyor, bulanık şekiller görünüyordu pencereden bakınca.

— Ateşi yak istersen... -dedi Foma.

Luba içini çekti:

— İkimiz de mutsusuz sözün kısası!

Foma hoşlanmamıştı bundan.

— Ben mutsuz falan değilim... -diye itiraz etti güven dolu bir sesle-. Henüz hayata alışmış değilim, o kadar...

Luba kederle cevap verdi:

— Yarın ne yapacağını bilmeyen insan mutsuz demektir. Ben bilmiyorum ne yapacağımı yarın. Sen de bilmiyorsun. Huzur namına bir şey kalmadı içimde... Yüreğim, adlandıramadığım bir şeylerin arzusuyla ürperiyor hep...

— Al benden de o kadar... -dedi Foma-. Of... of! Ama bütün bunlar kalkıp klübe gitmeme engel olmuyor...

— Gitme ne olur... diye yalvardı Luba.

— Şart... Bekleyen var... Hoşça kal hadi!

— Gülegüle!...

Foma'ya elini uzatmış ve hüzünle gözlerinin içine bakmıştı. Delikanlı, genç kızın elini uzun uzun sıkarak sordu:

— Yatacak mısın şimdi?

—Biraz okuyacağım...

— Ayyaşlar için votka neyse, kitaplar da senin için o... -dedi Foma acı bir gülümseyişle.

— Kitaptan iyisi yok ki... -diye cevap verdi Luba.

Sokağa çıkınca eve doğru dönüp baktı Foma. Pencerelerin birinde Luba'nın yüzünü gördü; tıpkı sözleri ve arzuları gibi bulanıktı yüzü de. Başıyla bir selam gönderdi genç kıza, ve düşündü:

— O da şaşırmış pusulayı, tıpkı öteki gibi.

Bunu düşünür düşünmez, bayan Medinski'nin anısını ürkütüp kaçırmak istercesine başını sallayıp hızlandı.

Soğuk ama insanı tazeleyen bir rüzgâr esiyor, süprüntüleri sürüklüyor, yerden kaldırdığı tozları geçenlerin yüzüne çarpıyordu. İnsanlar hızlı hızlı yol alıyordu karanlığın içinde. Foma kum serpintilerinin altında suratını asmış, gözlerini kısmış, için için konuşarak ilerliyordu:

— Eğer şimdi ilk olarak bir kadına rastlarsam, Sofya Pavlovna beni eskiden olduğu gibi sevgiyle karşılayacak demektir... yarın ziyaretine giderim. Ama bir erkeğe rastlayacak olursam, yarın gitmem, biraz daha beklerim...

Bir köpek çıktı yoluna ilkin; öylesine bir öfkeye kapıldı ki, bastonunu hayvanın sırtına indirmemek için kendini güç tuttu...

Klübün büfesinde neşeli Uhtişçev karşıladı Foma'yı. Kapının yanı başında ayakta durmuş, bıyıklı iriyarı bir adamla konuşmaktaydı. Ama Gordeyev'i görür görmez gülümseyerek ilerledi:

— Selam, mahcup milyoner!

Güleryüzüne bayılıyordu Foma adamın, her karşılaşmasında zevk alıyordu. Dostça elini sıkarken sordu:

— Mahcup olduğuma nerden karar verdiniz?

— Üstelik soruyor da! Keşiş hayatı süren bir adam: İçmeyen, kumar oynamayan, kadınlarla düşüp kalkmayan!... Size kötü bir haberim var Foma İnyatiç; Eşsiz patroniçemiz yaz mevsimini geçirmek üzere yarın yurt dışına gidiyor.

— Sofya Pavlovna mı?... -diye sordu Foma boğuk bir sesle.

— Başka kim olur! Kayboluyor işte hayatımın güneşi... belki de hayatımızın?

Hınzır bir gülümseyişle Foma'nın yüzüne bakmıştı Uhtişçev. Ve delikanlı, engellemesine imkân kalmayan bir hızla, başının göğsüne doğru düştüğünü hissetti...

— Bayan Medinski gidiyor mu dediniz? -diye kükredi tam o sırada kalın bir ses-. Harika doğrusu! Buna hakikaten sevindim işte...

Uhtişçev atıldı:

— Niçinini sormama müsaade eder misiniz?

Foma aptalca bir şaşkınlık içinde gülümseyerek, Uhtişçev'le konuşan bıyıklı adama bakıyordu. Ağır bir el hareketiyle bıyıklarını düzeltti adam, sonra da bir solukta:

— Çünkü şehirde bir kokot eksik olacak demektir... -dedi.

Şamar gibi inen bu sözler üzerine Uhtişçev kaşlarını çatmış ve kınayan bir edayla:

— Yoo Martin Nikitiç!... -demişti.

Foma, bıyıklı adama kabaca yaklaşarak sordu:

— Bir koket olduğunu nerden biliyorsunuz siz?

Adam delikanlıyı aşağılayıcı bir bakışla süzdükten sonra bacaklarının üzerinde yaylanarak sırtını çevirmiş ve tükürür gibi cevap vermişti:

— Koket demedim ki...

Aynı kınayan edayla atılmıştı Uhtişçev:

— Martin Nikitiç, bir kadın hakkında böyle konuşmanız... doğrusu... hiç de...

Arkadaşının sözünü kesti Foma:

— Müsaade edin!... -dedi-. Beyefendiye sormak isterdim, kullandığı kelime nedir?

Sakin ve güvenli bir sesle söylediği bu sözlerden sonra ellerini pantolonunun ceplerine daldırmış, ileri doğru atmıştı; ve hemen kışkırtıcı bir havaya bürünüvermişti... Bıyıklı adam tepeden tırnağa bir süzdü, ve alaycı bir şekilde gülümsemekle yetindi...

Alçak sesli bir haykırışla araya girmek istedi Uhtişçev:

Ama bıyıklı adam, kelimenin zevkini çıkarmak istercesine heceleyerek konuştu:

— Koket demedim evet, ko-kot dedim. Eğer anlamadıysanız, açıklayabilirim.

Derin derin soludu Foma, ve gözlerini adamın gözlerinden ayırmaksızın:

— Lütfen... -dedi-. Açıklayın lütfen...

Uhtişçev, ellerini birbirine vurarak uzakta bir köşeye sinmişti şimdi, ve bıyıklı adam, ablak yüzünü iyice yaklaştırıp sesini alçaltarak devam etmişti:

— Kokot demek, eğer ille bilmek istiyorsanız kendini satan bir kadın demektir...

Boğuk bir kükreyiş çıktı Foma'dan; ve karşısın-

daki gerilemeye fırsat bulamadan üzerine atılıp ağarmış saçlarından yakaladı adamı, kesik hareketlerle sarsmaya koyuldu. Bir yandan da sol eliyle adamın iri gövdesini havalandırmaya çabalıyor ve boğuk bir sesle haykırıyordu:

— Arkadan konuşma! Hakaret edeceksen insanların yüzüne karşı et! Gözlerinin içine bakarak et, anlıyor musun!...

Adamı yere devirmiş durmadan vurmaktaydı. Boşlukta gülünç hareketlerle çırpınan ellerini ve yerde gürültüyle kıvranan bacaklarını gördükçe sınırsız bir sevinç duyuyordu. Adamın, yelek cebinden fırlamış olan altın saati, yuvarlak karnının üzerinde bir oraya bir buraya sıçramaktaydı. Bu kendinden emin küstah adama hadini bildirmiş olmaktan âdeta sarhoş, intikam mutluluğuyla ürperip titreyerek, kurbanını yerlere sürüyor ve vahşi sevinç kükreyişleri çıkarıyordu öfkeli boğuk sesiyle. Göğsünü öteden beri bir sıkıntı mengenesinde boğan yükten kurtulmuş hissediyordu kendini o anda.

Arkadan doğru yetişip belinden ve omuzlarından yakalamışlardı onu, sımsıkı kollarını tutmuş kırarcasına büküyorlardı, birisi parmaklarını eziyordu ayağıyle; ama o, elinin altında kıvranarak inleyen biçimsiz kitleden gayri hiçbir şey görmüyordu... Sonunda koparıp aldılar avından Foma'yı; ve kanlı bir bulut içinden görür gibi, yerde, ayaklarının ucunda, yediği yumruklardan hurda haline gelmiş bir adam seçebildi. Yüzü gözü birbirine karışmıştı adamın, kalkmak ister gibi bacaklarını oynatıyordu. İki kişi koltuk altlarından tutmuştu. Kırık kanatları andıran kollarıyla havayı dövüyor ve hıçkırık tutmuş ağlamaklı sesiyle haykırıyordu Foma'ya:

— Dövüşmekten... utanç duyarım ben! Utanç! Şerefim var... madalyalıyım!... Vay serseri! Çocuklarım var benim!... Şöhretim var!... Alçak!.. Vahşi adam!... Hayır hayır! Düello... bir düello temizler bunu!

Alçak ama gayet iyi işitilen bir sesle Foma'nın kulağına:

— Yürüyün azizim... dedi Uhtişçev-. Allabaşkına yürüyün, gidelim buradan!

— Ne olur bırakın... -diye yalvarıyordu Foma-. Bırakın da şunun pis ağzına bir tekme indireyim!

Güçlükle dışarı sürüklediler. Kulakları çınlıyor, hızla çarpıyordu yüreği; ama müthiş hafif ve rahat hissediyordu kendini! Klübün merdivenlerinde derin bir soluk aldıktan sonra tatlı bir gülümseyişle sordu Uhtişçev'e:

— Haddini bildirdim ama değil mi?

Her zamanki o neşeli adam perişan bir haldeydi:

— Dinleyin!... -dedi-. Kusura bakmayın ama buna adıyla sanıyla vahşilik derler. Hay kör şeytan! Hayatımda ilk olarak görüyorum böyle bir şeyi...

— Ama söyleyin azizim... -diyordu Foma yumuşak bir sesle-. Söyleyin, haketmedi mi böyle bir dersi? Alçağın biri değil mi yani bu adam? Bir insanın arkasından böyle şeyler nasıl söylenebilirmiş!... Şimdi derhal Sofya Pavlovna'nın evine gideceğiz... ve bütün olup biteni açıkça anlatacağız kendisine!

— Durun allaaşkına! Durun hele bir... Sadece onun yüzünden pataklamadınız herhalde adamı?

Afallamıştı Foma:

— Nasıl!... -dedi-. Ya kimin yüzünden dövdüm öyleyse?

— Kimin mi? Ne bileyim ben... görülecek bir hesabınız vardı herhalde! Hey yarabbi ne rezalet! Ömrüm boyunca unutamayacağım bunu!...

— Peki o adam kimdi kuzum!... -diye sordu Foma ve birden gülmeye koyuldu-. Ama nasıl bağırıyordu budala!

Uhtişçev, gözlerini delikanlının gözlerine dikip sormuştu.

— Cevap verin hele bana: Kimi patakladığınızı gerçekten bilmiyor musunuz siz? Yani hakikaten ve sadece Sofya Pavlovna için miydi bu?...

Çaresiz yemin etti Foma:

— Tanrı adına inanın ki evet!... -dedi.

— Şeytanın işine bak, ne hikâye!...

Bir an durmuş, şaşkınlıkla omuz silkmiş, sonra çaresizce bir el hareketi yapmış ve kaldırımda yürümeye koyulmuştu yeniden. Göz ucuyla Foma'yı süzüyordu.

— Bunu pahalı ödeyeceksiniz Foma İnyatiç... -dedi.

— Beni mahkemeye mi verir dersiniz?

— Tanrı yardım etse de iş o kadarla kalsa... Çünkü dövdüğünüz adam, vali vekilinin damadıydı azizim!

— Etmeyin!... -diye haykırdı Foma.

Yüzü gerilmişti birden.

— Etmeyini falan yok, öyle! Aslını ararsanız pis herifin ve namussuzun tekidir... Bu açıdan bakarak, iyi bir köteği hakettiğini söyleyebiliriz... Ama savunmasını yüklendiğiniz hanımın da o biçim bir hanım olduğunu göz önüne alırsak...

Elini Uhtişçev'in omuzuna koydu Foma, kesin bir sesle:

— Bey!... -dedi-. Taa ilk tanıdığım günden beri hoşuma gidersin; ve şimdi de gelmiş bana yoldaşlık etmektesindir... Bunun ne demek olduğunu anlarım ben, eksiksiz bir şekilde de değerlendiririm... Bir tek ricam var senden: O kadın hakkında kötü bir söz söyleme! Sizin gözünüzde yeryüzünün en adi, en pis yaratığı da olsa, benim gözümde paha biçilmez bir değerdedir... kadınların sultanıdır benim gözümde! Ve bak, bütün samimiyetimle konuşuyorum: Benimle yoldaşlık ettiğin andan itibaren ona dokunmayacaksın! Ben iyidir diyorum, öyleyse iyidir...

Foma'nın sesinde büyük bir heyecanın titrediğini sezdi Uhtişçev, bir süre baktı delikanlıya ve düşünceli bir sesle:

— Kabul etmek lazım ki tuhaf bir adamsınız... -dedi.

— Basit bir adamım... vahşi bir adam. Dövdüm ve işte mutluyum... Ve de şimdi isterse dünya yıkılsın!

— Umarım bela açılmaz başınıza. Madem itiraflara geldik, siz de hoşuma gidiyorsunuz benim... Biraz... nasıl demeli... dostluğunuz biraz tehlikeli olmakla birlikte! Her şövalyelik nöbetiniz tuttuğunda bir dayak olayıyla burun buruna geleceğiz demektir çünkü!

— Katiyen! Yemin ederim ki benim de ilk defa

başıma geliyor böyle bir şey... Allahın günü adam dövmeye kalkışacak değilim, merak etmeyin...

Utancından kızarmıştı Foma. Uhtişçev gülmeye başladı:

— Ömürsünüz vallahi! Vahşi bir şekilde dövüştünüz... kusura bakmayın ama... çirkin bir şekilde. Ama şurasını da belirteyim ki, tesadüfen seçtiğiniz adam, bunu hakediyordu; Ahlaksızın, rezilin, parazitin biri düştü elinize... Yeğenlerini soyup soğana çevirdiği halde cezasız kalmış bir mikrop düştü...

Foma kendinden memnun bir edayla:

— Öyleyse Tanrıya şükürler olsun!... -dedi-. İmansızın cezasını ben vermiş oldum... Küçük bir ceza...

— Küçük mü? Küçük diye kabul edelim peki... Yalnız iyi dinleyin beni... size bir öğüt vermeme müsaade edin... bir kanun adamıyım çünkü ben... Gerçi bu Kniyazev namussuzun tekidir ama, hayatta hiç kimseyi pataklamamak gerekir... bir namussuzu bile... çünkü namussuz dediğiniz adam da toplumun bir malıdır ve kanunların yüce himayesi altında bulunmaktadır. Ceza kanunu tarafından çizilmiş sınırı aşmadıkça ona dokunmamak gerekir. Sınırı aştığı zaman da ona cezasını verecek olan, biz yargıçlarız... Size gelince azizim, Tanrı size şimdilik sabır versin diyeceğim...

Çocuksu bir sesle sordu Foma:

— Yakında düşer mi dersiniz elinize?

— Hiçbir şey diyemem o konuda!... Üstat katiyen aptal olmadığı için ömrünün sonuna kadar elimize düşmemesi de pekâlâ mümkündür... Ve Tanrı canını almadığı sürece, kanun katında bizim bir eşitimiz olarak kalacaktır... Hay allah, neler söylüyorum ben yahu!...

Güldürücü bir tarzda içini çekmişti. Foma şaka yollu sordu:

— Sır veriyorsunuz galiba?

— Sır vermek söz konusu değil de, hafiflik gösterisinde bulunuyorum... Kör şeytan! Bu dövüş hikâyesi iyice heyecanlandırdı beni. Unutma Tanrısı katiyen affetmiyor azizim adamı.

Foma, yolunun üzerinde görünmez bir engelle

karşılaşmış gibi durup kalmıştı birden. Boğuk bir sesle ağır ağır mırıldandı:

— Ama bütün bunlar Sofya Pavlovna'nın gidişi dolayısıyla meydana gelmişti...

— Gidiyor evet... Ne olmuş?

Foma'nın önüne dikilmiş, gülümseyen gözlerle bakıyordu. Başını eğmiş susuyordu Gordeyev, kaldırım taşlarına vuruyordu bastonuyla.

— Yürüyelim mi?

Yürümeye koyuldu Foma yeniden, ve kayıtsız bir sesle:

— Ne yapalım yani!... -dedi-. Giderse gider...

Uhtişçev ince bastonuyla oynayarak ıslık çalmaya başladı; bir yandan da delikanlıyı süzüyordu göz ucuyla.

Foma, gözleri önünde belirsiz bir noktaya dikili, kendi kendine sordu:

— Onsuz yaşayabilir miyim?

Kısa bir sususuştan sonra, tatlı ama inanmayan bir sesle gene kendisi cevap verdi bu soruya:

— Elbette yaşarım!...

— Dinleyin!... dedi Uhtişçev-. Size sağlam bir öğüt vereceğim... İnsan daima kendi kendisiyle uygunluk halinde bulunmalıdır... Siz, ile sıfatlandırmak gerekirse, epik... yani destanlara yaraşır cinsinden bir adamsınız, Lirizm gitmiyor size. Tarzınız değil...

— Bey... -dedi-. Bana biraz daha basit bir şekilde konuşmak için tedbirini al.

— Daha basit mi? Pekâlâ: O hanımı düşünmeye bir son verin diyorum, anlatabildim mi!... Sizin için zehirli bir gıdadan farksızdır o hanım...

Suratını ekşiterek:

— O da öyle söylüyor... -dedi Foma.

— Demek kendisi de söyledi? Hımm. Görüyorsunuz ya... Gidip bir yemek yesek?

— Gidelim... -demişti Foma.

Sonra birden yumruklarını sıkıp deli gibi kükredi:

— Gidelim gidebildiğimiz yere kadar! Bütün bu hikâyelerden sonra... çığrından çıktı nasıl olsa bu

iş... vay haline bana toslayanın artık!

— Peki ama niye?... Uslu uslu gitmek dururken...

Foma onu omuzlarından tutarak hüzünlü bir sesle:

— Hayır, dinleyin... -dedi-. Ne demek oluyor bu söyleyin bana: Ötekilerden çok onu daha berbatım yani ben? Herkes kendine göre bir yol tutturmuş yaşıyor, çalışıp çırpınıyor, gününe göre keyiflenip gününe göre dertleniyor... Bense hep sıkılıyorum... Herkes kendinden memnun işin ucunda, ve şikâyet ettikleri zaman yalan kıvırıyor namussuzlar! Numara yapıyorlar daha bir değişik görünmek için... Benimse gizli kapaklı hiçbir yanım yok işte, budalanın biriyim. Hiçbir şey anlamıyorum olup bitenlerden azizim... Düşünmesini de bilmiyorum üstelik... Ve nasıl bıkkınım bilsen!... Biri bir şekilde konuşuyor, biri tamamiyle bambaşka bir şekilde... Ve o... Allah kahretsin! Bir tanısaydın onu... Bütün umudum ondaydı benim... Ondan bekliyordum hep... ne mi bekliyordum? Bilmiyorum!... Ama bütün hepsinden iyidir gene o... ve günün birinde bana... tamamiyle apayrı... bazı sözler edeceğini sanıyordum... Nasıl da güzeldir gözleri... dayanılmaz bir güzellik!... İnsan bakmaya kıyamaz, anlıyor musun! Onu görmeye aşkla gidiyordum demek, hiçbir şey demek değildir... Bütün varlığım, bütün ruhumla gidiyordum... Ve o kadar müthiş bir güzelliğin yamacında nihayet adam olacağımı tasarlıyordum!

Uhtişçev bu bağlantısız kopuk cümlelerin yol arkadaşının dudaklarından nasıl söküle söküle geldiğini; delikanlının yüz kaslarının derdini ifade için harcadığı büyük çabanın etkisiyle nasıl çatlarcasına gerilip boşandığını seyrediyor; ve bütün bu kelime kargaşasının altında büyük bir ciddi bir ruh sefaletinin gizlendiğini seziyordu. Eşitsiz geniş adımlarla birdenbire kaldırımı arşınlamaya koyulan bu babayiğit vahşi delikanlının güçsüzlüğünde alabildiğine dokunaklı bir yan vardı. Küçük kısa bacaklarının üzerinde sıçrayarak arkasından yetişmeye çalışırken, onu ne yapıp edip yatıştırmak gerektiğini düşünüyordu Uhtişçev. Foma'nın o akşam söylediği

ve yaptığı herşey, gamsız sekreterde müthiş bir ilgi uyandırıyordu; üstelik de gurur duyuyordu genç zenginin kendisine gösterdiği güvenden dolayı. Ve bu güvenin karanlık kudreti altında ezildiğini hissetti birden, her türlü durum için önceden hazırlanmış sözleri olduğu halde ilk defa olarak şaşırdı ne diyeceğini, bir zaman arandı, sonra Foma'yı tatlılıkla kolundan yakalayarak konuşmaya başladı:

— Bakın azizim... Bu böyle devam edemez elbette... Henüz hayatın eşiğindesiniz ve filozofluk etmeye başlıyorsunuz. Bu böyle yürümez, hayır! Yaşanmak üzere sunulmuştur bize hayat. Öyleyse hem biz yaşayalım, hem de öteki insanları yaşamaya koyuverelim!... Geçerli tek felsefe budur işte! O kadına gelince... Dünyanın dönmesine engel oluyor mu? Koyverin gitsin... Eğer isterseniz, ben size öyle şeytan zekâlı bir yiğit haspa tanıtabilirim ki, bir anda o felsefenizden tek kıymık kalmaz içinizde! Olağanüstü bir kızdır, diyorum size! Ve nasıl sonuna kadar çıkarır hayatın zevkini bilseniz!... Ve o da sizin gibidir tıpkı, bir destandan artakalmıştır! Güzeldir alabildiğine... Eski Yunandaki soylu fahişeleri aratmayacak cinsten, halis bir parça sözün kısası! Tam size göre biçilmiş bir kaftan evet! Harika bir fikir bu, mutlaka tanıştıracağım onu sizinle! Çivi çiviyi söker azizim...

— Vicdan azazı çekerim... -dedi Foma üzüntülü bir sesle-. O yaşadıkça dönüp sokaktaki kızlara bile bakamam sanıyorum...

— Hadi canım siz de!... -diye haykırdı Uhtişçev-. Aslan gibi bir adamsınız, gençsiniz de üstelik...

Ve ne dediğini bilen insanların güveniyle, güzel bir âlem yapıp o pis duyguları başından defetmesi gerektiğine inandırmaya koyuldu Foma'yı.

— Size bir ilaç yerine geçecek bu iş, emin olun ki! Vicdan meselesine gelince, beni bağışlayın azizim!... Siz biraz eksik düşünüyorsunuz meseleyi: Sizi engelleyen vicdan değil, ürkeklik! Beceriksiz ve korkak bir şekilde toplumun dışında yaşamaktasınız. Bu durumun verdiği karmakarışık sıkıntıyı, vicdan diye adlandırıyorsunuz siz... Erkek için eğlenmek hem

tabiidir, hem bir zorunluk, hem de hak. Vicdanla bir ilgisi yok ki bu işin!

Yürüyüşünü arkadaşının yürüyüşüne uydurmuş, ilerliyordu Foma; önünde uzanan sokağa bakıyordu. İki sıra yapının arasında karanlık doldurulmuş bir hendeği andırıyordu sokak. Hiç sona ermeyecekmiş gibiydi; sokak değil de insanın soluk alıp vermesine engel olacak kadar kasvetli ve tükenmez bir şeyin yatağıydı. Uğursuz bir şeyin gidip uzaklara akmak üzere seçtiği bir yatak... Uhtişçev'in o yeknesak ama inandırıcı ve okşayan sesi Foma'nın kulaklarında çınlıyordu durmadan. Kelimelere dikkat etmediği halde bu konuşmada yapışkan ve inatçı bir özellik bulunduğunu ve kendine rağmen belleğine sızıp yerleştiğini hissediyordu Foma. Yanıbaşında bir insan olduğu halde, tamamiyle yalnız ve karanlığın ortasında yitik duyuyordu kendini. Dört bir yandan sarmıştı onu bu karanlık ve kendisiyle birlikte sürüklüyordu. Bir yerlere doğru çekildiğini hissediyor ve durmak istemiyordu. Tuhaf bir bıkkınlık vardı içinde düşünmesine engel olan; ve yoldaşının teşviklerine direnç göstermedi. Ne adına direnç gösterecekti ki?.

Kendi öz bilgeliğinin tadını çıkarmak istermişcesine bir inançla konuşuyordu Uhtişçev:

— İnsan dediğin dünyaya bir kere gelir... -diyordu-. İşte bunun içindir ki, yaşamak konusunda cimrilik iyi bir şey değildir... Katiyen!... Zaten boşuna konuşuyoruz aslında, izin verin de şöyle biraz sarsayım sizi! Bildiğim bir ev var, derhal oraya gidelim. İki kızkardeşcik yaşamaktadır o evde... ve de kelimenin tam anlamıyla yaşamaktadırlar! Karar verin hadi, tamam mı?

— Gidiyoruz ya işte... -demişti Foma sakin bir sele.

Ve esnemişti. Sonra bulutlarla kaplı gökyüzüne bakarak:

— Vakit geç olmadı mı?... -diye sormuştu.

Neşe içinde cevap verdi Uhtişçev:

— O evde hiçbir zaman vakit geç olmaz!

VIII

Klüpteki rezaletin üzerinden üç gün geçmişti. Şehrin yedi kilometre ötesinde, kereste tüccarı Zvantsev'in iskelesindeydi Foma. Ve yanında Zvantsev'in oğlu, Uhtişçev ve favorili, dazlak kafalı, kırmızı burunlu, ciddi bir taşra asılzadesiyle dört hanım vardı... Buruna iliştirilen cinsinden yaylı bir gözlük takmıştı genç Zvantsev, alabildiğine zayıf ve soluktu; ve ayakta durduğu zaman bacakları, başlıklı uzun paltosunun içinde kaybolup giden cılız vücuduyla bir cokey kasketinin altında iyice gülünçleşen ufacık kafasını bile taşımaktan âcizlik getirmiş gibi titriyorlardı. Favorili asilzade, Fransız özentisi bir deyişle Jean diye çağırıyordu oğlanı; ve bu ismi de deva bulmaz bir nezleyle tutulmuşçasına genizden telaffuz ediyordu. Jean'ın dostu olan hanım, kocaman göğüslü uzun boylu bir kadındı. Dümdüzdü kafatasının yan tarafları; daracık bir alnı, upuzun bir burnu vardı; bir kuş kafasını andırıyordu çehresi. Ve bu güzellikten yana nasipsiz, hareketsiz çehrede sadece gözler... küçücük, yusyuvarlak, buz gibi soğuk gözler vardı kurnaz ve alaycı bir gülümseyişle durmadan gülümseyen... Uhtişçev'in seçtiği hanımın ismi Vera'ydı. Boylu boslu, soluk yüzlü, kızıl saçlı bir hanım... Ve öylesine sıktı ki saçları, tüyleri kulaklarının, yanaklarının, geniş alnının üzerine dökülen kocaman bir kalpak geçirmişti sanki başına. Ve nazlı mı nazlı, kaygısız, malımur, iri gözleri vardı.

Favorili asilzade, kulağına her eğilip birşeyler fısıldayışında gevrek kahkahalar savuran taptaze ve tombul bir genç kızı dost seçmişti kendine.

Foma'nın yoldaşına gelince... ince, uzun ve narin, tepeden tırnağa siyahlar giyinmiş, yanık tenli, dalgalı saçlı bir esmerdi. Başını daima dimdik tutuyor ve çevresine, acıyan bakışlar atıyordu fırsat buldukça. Kendini, bütün ötekilerin çok üstünde saydığı, daha ilk bakışta belli oluyordu.

Irmağın dümdüz, ıssız yüzeyinde uzayıp giden bir dizi salın en ucundakine kurulmuşlardı. Salın üzerine kalaslar yerleştirmiş, kalasların üzerine de kabasaba bir masa oturtmuşlardı. Boşalmış şişeler, yarılanmış çerez sepetleri, süslü bonbon kâğıtları ve portakal kabuklarıyla doluydu her taraf. Salın bir köşesine toprak yığmış, üzerine de çalı ateşi yakmışlardı; kürk ceketli bir mujik hemen oraya çömelmiş, ateşte ellerini ısıtmakta; göz ucuyla da baylarla bayanları seyretmekteydi. Mersin balığı çorbasını henüz taam eylemiş olan bayanlarla bayların önünde, şu anda, şarap ve çeşitli meyveler vardı.

İki gün süren bir âlemin ve yeni bitmiş okkalı bir yemeğin sonunda takatlarının ucuna gelip dayanmış bulunan ehl-i sefa, şimdi sıkıntıya doğru yol almaktaydı sözün kısası. Irmağı seyrediyor ve söyleşiyorlardı, ama sık sık uzun sususlarla süslüydü konuşmaları. Ve ilkbahar günlerine özgü ve çocuksu atılganlıkla pırıl pırıldı hava. Işıklı ve soğuk bir gökyüzü, ırmağın bir hayli yükselmiş bulanık suları üzerinde, muhteşem kanatlarını açmış yükselmekteydi. İlerdeki sarp kıyı, duman mavisi bir bulutla bürünmüştü tembelce. Gene orada, doruklarda, kiliselerin iri yıldızlara benzer haçları ışıldıyordu. Alabildiğine hareketliydi ırmağın o kısmı: Durmadan gemiler gidip geliyor; ve uğultuları, derin iniltiler halinde ulaşıyordu sala. Irmağın ovalık kıyısında ise, dalgaların tatlı çırpınışı, kadifeden ürperişlerle dolduruyordu havayı. Kocaman şalupalar, akıntıya karşı birbiri ardına dizilmiş, ırmağı hırsla eşeleyen dev yaban domuzlarını andırmaktaydı. Gemi bacalarından koyu dalgalar halinde yükselen siyah bir duman, yavaş yavaş eriyip kayboluyordu gökte. Zaman zaman vapur düdükleri, kendini işittirebilmek çabasıyla büsbütün kudurganlaşan bir öfkeli hayvan kükreyişi salıyordu. Çayırlarda kesin bir sessizlik ve barış hüküm sürüyordu. Su baskınından hâlâ sırılsıklam tek tük ağaçlar, açık yeşil pullara bürünmüşlerdi bile. Gövdeleri suyun altındaydı, tepeleri görünüyordu sadece, en ufak bir esintiyle suların aynasında kayıp uzaklaşmaya hazır birer masal nesnesi gibiydiler.

Kızıl saçlı kadın, dalgın gözleri uzaklara dikili, boğuk ve hüzünlü bir sesle türküye girişti:

Volga boyunca bir kayık gider
Bir kayık süzülür Volga boyunca...

İnce uzun ve narin esmer, katı bakışlı gözlerini tiksintiyle kısarak, ve kızıl saçlı kadına bakmadan konuştu:

— Sıkıntıdan patlamak için buna ihtiyacımız yoktu katiyen...

Yoldaşının yüzünü seyreden Foma:

— Ko söylesin!... -dedi babacan bir sesle.

Solgundu Foma; gözlerinde kıvılcımlar yanıp sönüyor, belirsiz ve tembel bir gülümseyiş dolaşıyordu yüzünde.

Favorili asilzade:

— Hadi hep bir ağızdan!... -diye atıldı.

Uhtişçev haykırıyordu:

— Katiyen olmaz! Yalnız ikisi söylesin... Vera! Hani biliyorsun: «Şafakta yolcuyum...» türküsünü; onu söyleyin ne olur Polet'le birlikte!...

Gevrek kahkahalı genç hanım, ince uzun ve narin esmere dönüp saygıyla sordu:

— Söyleyebilir miyiz Şaşa?

— Ben söyleyeceğim!... -dedi Foma'nın yoldaşı cevap olarak.

Ve kuş kafalı kadına dönüp emretti:

— Hadi Vasa, başla!

Vasa gerdanını sıvazladı eliyle ve yuvarlak gözlerini ablasının yüzüne dikti. Şaşa ayağa kalkmış ve bir eliyle masaya yaslanarak, başını havaya kaldırıp, güçlü, erkek sesini andıran sesiyle türküye girmişti:

Ne tatlıdır yaşamak bu yeryüzünde
Derdin tasan olmazsa hele
Hele yüreğin aşkla inlemezse!...

Kızkardeşi gözlerini yummuş, başını iki yana sallayarak devam ediyordu kontralto sesiyle:

Ben ki genç ve güzelim ah!...

Kıvılcım saçan gözlerini kardeşine dikmiş, pestten alıyordu Şaşa:

Kırlardaki ot misali
Kuruyup gitti yüreğim...

Güzel ve yoğun bir ahenkle yüklü olan bu iki ses, güçlü titreşimlere içiçe geçip suların üzerinde dalgalanıyordu şimdi. Biri o dayanılmaz yürek yarasını anlatıp inliyor ve şikâyetlerinin zehriyle beslenip acılarının ateşini gözyaşlarında boğarak hıçkırıyordu. Öbürü ise erkeksi bir hınçla coşup tek tek değerlendirdiği her kelimeden bir intikam kokusu saçarak, kalın dalgalar halinde yükselip genişliyordu.

Elbet bunu ödersin...

diye inliyordu Vasa, gözleri kapalı. Şaşa ise sesinin o güvenli sağlam ahengiyle:

Yakarım seni kuruturum...

diye tehdit ediyordu... sonra da birden nağmenin ritmini değiştirip sesini yükselterek, kızkardeşi gibi aşkın azabını söylemeye koyuldu:

Yaz rüzgârından da kuru
Biçilmiş ottan da kuru
Of-ooof biçilmiş ve kupkuru...

Foma, dirseğiyle masaya yaslanmış, kadının yarı kapalı siyah gözlerini seyretmekteydi. Uzaklarda bir noktaya dikilmiş olan bu gözler öylesine vahşi bir sevinçle parlıyordu ki, kadının dudaklarından fışkıran ses bile, tıpkı gözleri gibi simsiyah ve ışıl ışıl geliyordu Foma'ya. Ve Şaşa'nın okşayışlarını hatırlıyor:

— Kim bu hale getirmiş bu kadını?... -diye düşünüyordu için için-. İnsan nerdeyse korkuya kapılacak yanında...

Sevgilisinin kucağına büzülüp kalmış olan Uhtişçev yüzünde derin bir mutluluk, gözleri zevkle parlayarak dinliyordu türküyü. Favorili asilzadeyle genç Zvantsev bir yandan şaraplarını yudumluyor, bir

yandan da birbirlerine eğilmiş fısıldayarak konuşuyorlardı. Kızıl saçlı hanım, Uhtişçev'in, ellerinin arasına aldığı eline dalmıştı; ve kahkahalar atan kız kederlenmişti birden, başını iyice önüne eğmiş, hiç kımıldamadan, büyülenmiş gibi dinlemekteydi. Ateşi unutmuştu mujik, masaya yaklaşıyordu. Elleri arkasında kenetli, ablak yüzü bir şaşkınlık ve çocukça sevinç gülümseyişiyle ışıldayarak, ayaklarının ucuna basa basa, korkunç bir ihtiyatla ilerliyordu.

Acı biraz yakışıklı hovardam!...

diye yalvarıyordu Vasa hüzünlü sesiyle. Ve ablası başı dimdik, türküyü bitiriyordu:

Aşk derdinden elaman!

Kabararak şöyle bir baktı çevresindekilere, ve Foma'nın yanına oturarak kolunu delikanlının boynuna sımsıkı doladı:

— Beğendin mi türkümü?

— Şahane!... -dedi Foma gülümseyerek.

Ötekiler alkışlarken Uhtişçev:

— Bravo! Bravo Aleksandra Saveliyevna!... -diye haykırıyordu.

Ama Şaşa dikkat bile etmedi onlara, Foma'ya daha da kuvvetle sarılarak:

— Bu türküyü ödüllendirmek için bana bir hediye al... -dedi.

— Aldım gitti.

— Ne alacaksın?

— Seçmek sana düşmez mi?

— Şehirde seçerim peki... Eğer bana istediğim şeyi alacak olursan, bak seni nasıl seveceğim!

— Hediyeden ötürü mü?... -diye sordu Foma saf bir gülümseyişle-. Oysa karşılıksız sevmen gerekir....

En ufak bir şaşkınlığa düşmeden baktı kadın delikanlıya, ve bir an düşündükten sonra tereddüt etmeden konuştu:

— Karşılıksız, biraz çabuk olmaz mı?... Yalan söylemeyeceğim, açık konuşacağım seninle; Para için severim ben, hediyelerden ötürü severim... İnsanla-

rı bu şekilde de sevmek mümkündür... evet evet, şaka etmiyorum... Karşılıksız sevmeye gelince, biraz sabredeceksin: İyice bir gözleyip deneyeceğim seni, ve belki de o zaman karşılıksız seveceğim... Ama bu arada beni affet: Pahalı yaşıyorum, çok paraya ihtiyacım var...

Gülümseyerek dinliyordu Foma, kadının vücudunun yakınlığı ürpertiyordu onu. Kulaklarında Zvantsev'in hastalıklı çatlak sesi gıcırdıyordu:

— Bu ünlü Rus türküsünün güzelliğini bir türlü anlayamıyorum azizim... Ne vardır, ne bulurlar yani bu türküde? Uluyan bir kurt, aç ve vahşi bir hayvan haykırışı... ya da hasta bir köpek ağlaması tıpkı... Ne bir neşe kırıntısı, ne bir zerafet... Buna karşılık bir Fransız'ın ya da bir İtalyan'ın türkü söyleyişini dinlemeliydiniz!.

Uhtişçev isyan dolu bir sesle:

— Müsaadenizle pek öyle değil İvan Nikolayeviç!... -diye atılmıştı hemen.

Favorili asilzade, şarabını yudumlayarak:

— O noktada haklı olduğunuzu kabul ederim evet... -dedi-. Rus türküleri yeknesak ve ağırdır.

İyice alçalmıştı güneş. Ovalık kıyının uzaklarında batarken, altın yaldızlı pembe lekelerle süslüyordu karanlık suları. Foma güneş ışınlarının ırmağın üzerinde titreşip parıldayışına bakıyor ve kulağına çarpan konuşma kırpıntılarını uzayda dön babam dönen simsiyah kelebek sürüleri halinde görüyordu. Saşa, delikanlının omuzuna yaslamıştı başını, alçak sesle kulağına durmadan birşeyler fısıldıyordu ve kıpkırmızı kesiliyordu Foma: İşittiği sözler, bu kadını durmadan kucaklamak ve bıkıp usanmadan öpücüklere boğmak arzusunu kamçılamaktaydı. Onun dışında, salda bulunanların hiçbiri ilgilendirmiyordu delikanlıyı. Üstelik Zvantsev'le taşra asilzadesini alabildiğine sevimsiz görüyordu...

Uhtişçev sert bir sesle bağırdı birden:

— Ne dikizleyip duruyorsun öyle yan gözle?

Bu öfkeli sorunun yöneldiği köylü, kasketini çıkarıp dizlerine vurduktan sonra gülümseyerek cevap verdi:

— Hanımı dinlemek için yanaştım...

— Çok mu güzel söylüyor?

— Çok güzel de laf mı!... -dedi köylü Saşa'ya büyülenmiş gibi bakarak-. Göğsünde öyle bir ses kudreti var ki!

Bu sözler hanımefendilerin gülüşmesine, beyefendilerin de çifte anlamlı laf dokundurmasına yol açmıştı.

Köylüye döndü Saşa:

— Sen de türkü söylüyor musun?

— Konuşmaya değmez!... -dedi köylü kendini küçümseyen bir el hareketiyle.

— Hangi türküleri biliyorsun bakalım?

— Her cinsini bilirim... Söylemeyi severim de az biraz...

Ve sıkılgan bir edayla gülümseyip önüne baktı.

— Hadi şimdi de ikimiz söyleyeceğiz... -dedi Saşa.

— Olur mu canım!... Hiç ben size uyabilir miyim?

— Başla hadi uzatma!

Zvantsev suratını asmıştı:

— Bu kadarı da olmaz artık!... -diye söylendi.

Saşa, öfkeyle parıldayan gözlerini ona dikerek:

— Canınız sıkılıyorsa kendinizi suya atın!... -dedi.

Kadının bakışı altında ezilen Zvantsev:

— Hayır... -dedi-. Soğuktur şimdi su...

— Ama şimdi de tam vaktidir! Çok su var çünkü, ve kokuşmuş vücudunuz tamamiyle zehirlemez hiç olmazsa ırmağı...

— Zekânın bu kadarına da pes doğrusu!... -diye haykırdı genç tüccar.

Sonra favorili komşusuna dönüp tiksintiyle ekledi:

— Rusya'da lüks fahişeler bile kabalaşıyor!...

Taşra asilzadesi tam bir sarhoş gülümseyişiyle cevap verdi ona. Uhtişçev de zilzurna sarhoştu; yanındaki kadına sönük gözlerle bakarak birşeyler geveliyordu durmadan. Kafası kuş kafasını andıran hanım, hemen burnunun ucunda tuttuğu bir kutudan şekerleme atıştırıyordu. Polet, salın kıyısında dikilmiş, portakal kabukları atıyordu ırmağa...

Zvantsev, favorili komşusuna:

— Bugüne kadar hiç bu derece tatsız bir kır partisine katılmamıştım... -diye şikâyetine devam ediyordu.

Foma alaycı bakışlarla gözlüyordu genç tüccarı; bu harabeden farksız adamın sıkıntı duymasından ve Saşa'nın hareketlerini yalayıp yutmak zorunda kalmasından müthiş bir zevk duyuyordu. Dönüp sevgiyle baktı dostuna: Hepsini tersleyerek konuşmasına ve gerçek bir asil hatun gibi mağrur bir tavır takınmasına bayılıyordu.

— Şimdi Saşa'nın yanında ayakta duran köylü:

— Hanımefendi.. -diyordu-. Bana cesaret gelsin diye bir yudum içki versen!

— Foma! Bir bardak votka ver şuna...

Ve köylü, bardağını dikip boşalttıktan sonra kendinden emin adamlar gibi genzini temizleyince, Saşa emretti:

— Gir bakalım...

İnce bir tenor sesiyle tüküye daldı mujik:

Hiç mi hiç hevesim yok içki içmeye...

Ve kadın, ürperen sesiyle kapıp sürdürdü nağmeyi:

Yüreğim şaraba doyalı çok zaman oldu...

Köylü, tatlı bir gülümseyişle başını salladıktan sonra gözlerini yumarak tiz seslerden bir demet saçtı havaya:

Geldi çattı ayrılığın saatı...

İnleyerek devam etti kadın:

Yuvayı bırakıp gitmek gerekli...

Birden sesini düşürdü köylü, ve türküdeki ıstırabı sonuna kadar yaşayarak, resitatif halinde okudu:

Gitmek gerekli eyvaaaah yaban illere!...

Bu iki ağlayan özlem dolu ses, akşamın sessizliği içinde yayıldığında hava birden ılıklaşmıştı sanki; gizli, karanlık bir kuvvetin yuvasından söküp de yabancı ülkelerde eziyetli ve haysiyetsiz bir çalışmaya doğru sürüklediği insanların kederine, sevgi ve merhametle gülümser gibiydi evren. Bir nağme değildi bu artık, bir türkü değildi, acıyla kabarmış bir yüreğin döktüğü kanlı gözyaşlarıydı; havaya sinen de

bu yaşlardı işte. Ve ekmek kavgasının çarmıhına gerilmiş ruhun kederi, zorunluğun amansız eli tarafından insan yüreğinde açılan yaraların acısı, bu basit ve silik sözlerle dile geliyor ve hüzün saçan titreyişler halinde, sessiz, boş, yankısız gökyüzünün derinliklerine kadar uzanıyordu.

Türkücüleri, dehşete benzer bir heyecanla seyrediyordu Foma; nağmeler, uğultulu dalgalar halinde göğsünü kaplıyor ve türküdeki bu çılgıncasına hüzün kudreti yüreğini durdurucasına ezip sıkıştırıyordu. Yaşların gözlerine doğru yükselip fışkırdığını, boğazının daralıp yüzünün ürperdiğini hissediyordu. Saşa'nın hareketsiz siyah gözlerini görüyordu bir bulut içinde; alabildiğine iri gözlerdi bunlar, ve gittikçe biraz daha büyüyorlardı. Türkü söyleyen iki insan değilmiş de çevrelerinde ne varsa türkü söylüyor, ağlıyor, hıçkırıyor ve işkenceler içinde titriyormuş gibi geliyordu ona. Yeryüzünde canlı namına ne varsa, aman bilmez bir umutsuzluk içinde kucaklaşıp içiçe geçiyordu sanki.

Türküyü bitirdiklerinde, derinden derine ürpererek ve perişan, yüzü gözyaşlarıyla ıslanmış bir halde uzun uzun baktı onlara; ve gülümsedi.

— Sarstı değil mi seni?... -diye sordu Saşa.

Yorgunluktan sapsarı kesilmiş, hızlı ve derin derin nefes alınaktaydı. Gözlerini köylüye çevirdi Foma: Ter içinde kalınış alnını kuruluyor, şaşkın şaşkın bakıyordu çevresine; ne olup bittiğini anlamamış gibiydi.

Kesin bir sessizlik olmuştu. En ufak bir hareket te bulunmaksızın, en basit bir kelime söylemeksizin yerinde çakılıp kalmıştı herkes.

— Hey koca Tanrı!... -diye göğüs geçirdi Foma doğrulurken.

Ve bir çığlık halinde devam etti:

— Vay Saşa!... Vay köylü arkadaş vay!... Kimsin sen böyle?

Yüzünde özür dileyen bir gülümseyişle:

— Stepan... -diye cevap verdi mujik.

— Ne müthiş bir türkü söyleyişti o!...

Kendinden geçmiş, durduğu yerde tepinmekteydi.

— Aman efendimiz!... -diye içini çekti köylü-. Keder insanı zorlamayagörsün, bir öküz bile bülbül kesilir... Aman hanımefendi... allah bilir nasıl söylüyor bunu... ama bir söylüyor ki!... dinledikten sonra uzanıp ölmekten başka çare yok!...

Uhtişçev, bulut gibi sarhoş sesiyle:

— Sen de... -diye kekeledi-, sen de çok güzel söyledin!

Zvatsev nerdeyse ağlamaklı bir yüzle birdenbire masanın arkasından sıçramış ve öfkeyle haykırmaya koyulmuştu:

— Allah kahretsin!... Eğlenmeye, keyif etmeye geldim ben buraya, ölü âyini dinlemeye değil!... Ne demek oluyor bu rezillik!... Yeter artık, gidiyorum ben!...

— Jean!.. -dedi favorili asilzade-. Bekle, ben gidiyorum.

— Vasa!.. -diye bağırdı. Giyin: Hemen, gidiyoruz!...

Kızıl saçlı kadın da sakin bir sesle Uhtişçev'e:

— Evet... -demişti-. Gitsek iyi olur. Hava soğudu çünkü, ve nerdeyse karanlık basacak...

— Stepan!... -diye bağırdı Vasa-. Topla eşyaları..

Herkesi bir telaş, bir konuşmadır almıştı. Foma hiçbir şey anlamadan bakıyor ve tirtir titriyordu. Ötekiler salın üzerinde oradan oraya sendeleyerek dolaşıyordu; hepsi soluk ve dayak yemiş gibi bitkindi; kesik, yarım cümlelerle konuşuyorlardı. Eşyasını toplamaya koyulmuş olan Saşa, önüne geleni itip kakıyordu umarsamadan.

— Stepan, atları çağır!...

Favorili asilzade, eline bir şişe almış, sakin ama sarhoş bir sesle teklif ediyordu:

— Ben son bir konyak daha içeceğim, kim benimle bir konyak daha içmek istiyor?

Zvantsev'in boynuna bir atkı sarıyordu Vasa. Kadının önünde ayaktaydı genç tüccar; suratını ekşitmiş, kaprisli bir edayla büzmüştü dudaklarını; ve her zamanki gibi bacakları titriyordu tabii... Bir tiksinti duydu Foma onları görünce, uzaklaşıp yandaki sala geçti. Bütün bu insanların, biraz önceki türkü-

yü hiç işitmemiş gibi davranmaları iyice afallatmıştı onu. Ve türkü, delikanlının içinde devam ediyor; birşeyler yapmaya, birşeyler söylemeye kamçılıyordu onu.

Güneş batmıştı artık, uzaklar mavi bir buluta bürünmekteydi. O yöne doğru şöyle bir bakıp sırtını döndü Foma. Bu adamlarla birlikte şehre gitmeyi hiç mi hiç çekmiyordu canı. Ve işte hepsi salın üzerinde oradan oraya sendeleyerek ve gelişigüzel sözler geveleyerek konuşuyordu gene. Kadınlar erkeklerden daha az sarhoştu. Sadece kızıl saçlı kalkamadı uzun süre yerinden; nihayet doğrulurken:

— Anlaşıldı!... -dedi-. Zilzurna sarhoşum ben de...

Foma et kütüğünün üzerine çöktü, köylünün ateş için odun kestiği baltayı alıp oynamaya başladı, havaya fırlatıp yakalıyordu baltayı.

Zvantsev'in kaprisli sesi çınladı gene kulaklarında:

— Şunun adiliğine bak şunun!...

Saşa dışmda hepsinden nefret ettiğini anladı Foma; sadece Saşa, onda belirsiz bir şaşkınlık ve her an akılalınaz müthiş birşeyler yapabileceği korkusunu uyandırıyordu.

— Ök-küz!... -diye haykırıyordu Zvantsev yaygaracı sesiyle.

Genç tüccarın köylüyü zalimce iteklediğini gördü Foma; mujik, şapkası elinde, boynunu bükmüş ve kenara çekilmişti... Zvantsev elini kaldırmış adamın üzerine yürüyor ve:

— Ahmak!... -diye bağırıyordu.

Foma bir sıçrayışta doğrulup tehdit taşan bir sesle:

— Hey!... -diye haykırdı-. Dokunma ona!...

Zvantsev, Foma'ya dönmüştü şaşkınlık içinde:

— Nasıl?... -diyebildi.

Omuzlarını kaldırıp genç tüccara doğru bir adım attı Foma: Sonra birden vazgeçti: Bir fikir gelmişti kafasma. Zalim bir gülümseyişle Stepan'a sordu:

— Üç yerden mi bağlı sal?

— Üç evet!

— Palamarları çöz...

— Peki onlar?...

— Kes sesini!... Çöz dedim...

— Ama...

— Çabuk, baltayla!... Ve hiçbir şeyin farkına varmayacaklar anlıyor musun!...

Mujik, baltayı alıp sakin adımlarla salın yanındaki sala bağlı olduğu yere yaklaşmıştı; birkaç darbe indirip Foma'ya döndü:

— Sorumluluk bana kalmaz değil mi efendim?

— Kalmaz üzülme...

— Akıntıya kapıldılar bile!... -diye mırıldandı köylü dehşet içinde, ve hemen istavroz çıkardı.

Bıyık altından gülen Foma, sinsi bir duyguya kapılmıştı; yanar gibi ürperiyordu içi; yüreğinde garip ama boş bir korku vardı.

Öteki salda yavaş adımlarla gidip geliyorlardı gene; birbirlerine tosluyor, kadınların giyinmesine yardım ediyor, gülüyor, şakalaşıyorlardı; ve salları bu arada hiç durmadan yavaş yavaş açılmaktaydı.

— Eğer bir tren vapuruna rastlayacak ya da bir kaya parçasına toslayacak olursa, bin parçaya bölünür ossaat... -diye mırıldandı köylü.

— Kes dedik! Git şurdan bir kayığa atla, onları yakalar kurtarırsın...

— Şimdi tamam!... -diye sevindi mujik-. Ne de olsa onlar da insan canım...

Memnun ve bıyık altından gülümseyerek saldan sala atlayıp kıyıya doğru seğirtiyordu şimdi. Foma suyun kenarında ayakta duruyordu. Birşeyler bağırmak için delice bir arzu vardı içinde; ama zaptetti kendini; salın, bu sarhoşlar bağlı bekleyen öteki sallara atlayamayacak kadar açılmasını bekledi. Suyun üzerinde hafifçe sallanarak her saniye biraz daha uzaklaşan salı seyrettikçe garip bir huzur duyuyordu delikanlı. Biraz önce içini bürüyen karanlık ve eziyetli ne varsa, bu sal ve bu insanlarla birlikte akıntıya kapılmış gidiyordu sanki .Ciğerlerine doldurduğu taze havayla beraber, sarhoşluğunu gideren dirlik verici birşeyler soluyor gibiydi... Açılan salın hemen kıyısında Saşa duruyordu; sırtı Foma'ya dönüktü kadının. Ve delikanlı, onun hayranlık verici ya-

pısına bakarken, bayan Medinski'yi hatırladı ister istemez. Sofya Pavlovna çok daha ufak tefekti... Bu anı, birden iğnelemişti onu; çın çın öten alaycı bir sesle sala doğru haykırdı:

— Heeeyy ahbaplar! Size uğurlar olsun!...

Hepsi de bir tek ve aynı anda Foma'ya doğru dönüp salın ortasında toplanmışlardı. Ama aralarında üç metreden daha geniş bir su şeridi soğuk bir ışıltıyla parlamaktaydı şimdi. Birkaç saniye süren korkunç bir sessizlik oldu...

Sonra birden, hayvanca inleyen vahşi bir dehşet duygusuyla yüklü hakiki bir çığlık kasırgası uçtu Foma'ya doğru. Bütün ötekilerden daha yüksek ve daha tatsız olarak. Zvantsev'in ince çığırtkan sesi bastırıyordu genel uğuldamayı:

— İmdaaaaat!...

Favorili asilzade olması gereken bir başkası, kalın sesiyle kükremekteydi:

— Boğuyorlar... adam boğuyorlar!...

Bütün bu çığlıkları birer yılan sokması halinde derisinde hisseden Foma, gaddar bir öfkeyle haykırdı:

— Siz adam mısınız sanki!...

Delice bir dehşete kapılmış, çırpınıyorlardı salın üzerinde; ve bu, salın açılmasını bir kat daha hızlandırıyordu. Kütükleri yalayan suyun şıpırtısı işitiliyordu altlarında. Çığlıklar havayı yırtıyor; kadınlı erkekli ehl-i sefa oradan oraya zıplayıp seğirtiyordu. İçlerinde yalnız Saşa'nın uzun ince ve narin silueti salın kıyısında hareketsiz ve sessiz, dikili kalmıştı.

— Yengeçlere benden selam söyleyin!... -diye bağırıyordu Foma.

Sal uzaklaştıkça biraz daha hafifleyip neşelendiğini hissetmekteydi.

Uhtişçev, güvensiz ama tamamiyle ayık bir sesle:

— Foma İnyatiç!... -diye haykırdı-. Tehlikeli bir şaka bu yaptığınız... ayağınızı denk alın, sizi mahkemeye vereceğim!...

— Boğulduktan sonra mı?... -diye cevap verdi Foma neşe içinde-. Derdine yan, derdine!...

Zvantsev, ağlamaklı sesiyle:

— Kaatil!... -diye bağırdı.

Ama tam o sırada sudan, bir dehşet ve şaşkınlık hıçkırığına tutulmuşçasına ortalığı inleten bir gürültü yükseldi. İrkilip hareketsiz kaldı Foma bir an. Sonra kadınlar ulumaya, erkekler korku çığlıkları atmaya başladı. Herkes olduğu yerde çakılı kalmıştı. Irmağa bakıp da köpükler içinde siyah bir şeyin kendisine doğru yüzdüğünü görünce, taş gibi kesildi Foma.

İçgüdüyle karın üstü yere attı kendini, göğsünü salın kenarına dayayıp kollarını ileri uzattı. İnanılmaz biçimde uzun birkaç saniye geçti... Sonra soğuk ıslak parmaklar yapıştı kollarına, ve gözlerinin önünde siyah gözler parladı.

Delikanlının içini bürümüş olan şaşkınca korku birden kaybolup taşkın bir sevince bıraktı yerini. Çekip çıkardı kadını sudan, ve sımsıkı bastı göğsüne; ne diyeceğini bir türlü kestiremeksizin, gözlerinin içine şaşkınlıkla baktı. Aynı okşayan gülümseyiş dalgalanıyordu ikisinin de yüzünde.

— Öyle soğuk ki!... -dedi Saşa titreyerek.

Kadının ürperen sesini duyunca neşeli bir kahkaha atmıştı Foma, sonra onu kucaklayıp kollarının arasına aldı ve saldan sala koşarcasına kıyıya doğru atıldı. Sırılsıklamdı Saşa ve üşüyordu; ama yakıcı bir soluğu vardı, kavuruyordu âdeta yüzünü Foma'nın ve bütün varlığını bir sevinç fırtınasıyla doldurup sarsıyordu.

Delice bir arzuyla delikanlıya sarılarak:

— Beni boğmak mı istiyordun sen?... -dedi.

— Nasıl iyi ettin bilsen bu işi yapmakla!... -diye kekeliyordu Foma rıhtıma doğru koşarken.

— Ya sen nasıl oldu da akıl ettin o çılgınca işi!... Bu uslu ve sakin görünüşünle ha!...

— Ötekiler hâlâ yaygarada, işitiyor musun!...

— Cehenemin dibine kadar yolları var!... -dedi kadın-. Keşke boğulsalar da Sibirya'ya gitsek ikimiz...

Titremeye koyulmuştu yeniden. Vücudunun ürpertisi Foma'yı büsbütün hızlandırdı.

Irmaktan doğru gelen imdat çığlıkları ve haykırışlar izliyordu onları. Ve orada, dingin suların üze-

rinde, ana akıntının dalgaları arasında kıyıdan uzaklaşan bir adacık vardı. Üzerinde silik insan siluetlerinin çırpmdığı bir adacık...

Gece herşeyi bastırıyordu.

IX

Bir pazar günü öğle vaktine doğru, Yakob Mayakin, bahçesinde oturmuş çay içmekteydi. Kiraz ağaçlarının meydana getirdiği sayvanın altındaki peykeye kurulmuş, gömleğinin yakasını çözüp, boynuna bir peçete takmıştı. Terden parıldayan yüzünü silerken büyük el hareketleri yapıyordu. O hızlı nutuklarından birine girişmişti gene:

— Midesinin boyunduruğu altına giren insan, ahmak ve dönektir!... Midesinin.. yani belaşağısının...

Öfkeden pırıl pırıl yanıyordu ihtiyarın gözleri; dudakları tiksintiyle geriliyor, çehresindeki kırışıklıklar titriyordu.

— Öz oğlum olmuş olsa, terbiye etmesini bilirdim ben Foma'yı!...

Bir akasya dalıyla oynayan Lubov, babasının sözlerini hiç sesini çıkarmaksızın dinliyor, ve altüst olmuş yüz hatlarını gözlüyordu dikkatle. Zamanla, kendisi de farkına varmadan, ihtiyara karşı takındığı o soğuk ve güvensiz tavrı değiştirmişti Luba. Mayakin, daima iş hayatının heyecanı içinde, daima atılgan ve kurnaz, kendine çizdiği yolu tek başına izlemeye devam ediyordu. Genç kız bütün yalnızlığını görüyordu babasının, ve biliyordu bunun ağırlığını; işte bu bilgi, aralarındaki ilişkiye sıcak bir yumuşaklık getirip katmıştı. Zaman zaman tartışmaya giriyordu babasıyla; Mayakin, kızının itirazlarına, eskiden olduğu gibi önemsemeyen bir alaycılıkla cevap veriyordu ama her yeni tartışmada biraz daha dikkat ve tatlılıkla yapıyordu bunu.

Yumruğunu masaya vurarak:

— Eğer merhum İnyat, oğlunun bu iğrenç hayatını gazetede okumuş olsaydı, Foma'yı öldürürdü... -diyordu Mayakin şimdi-. O ne şiddetli ve ağır sözler öyle!... Utanç verici, utanç!...

— Boşuna değil tabii...

— Haksızlar demiyorum!... İyice bir giydirmişler, öylesi gerekirdi zaten... Ama kim yazmış acaba o yazıyı?

— Bundan size ne ki?... -diye sormuştu genç kız.

— Sadece merak... Bizim oğlanın tutumunu gayet doğru tasvir etmiş hergele... Mesele anlaşılıyor: Âleme birlikte gittiler herhalde, ve bütün olup biteni gözleriyle gördü yazan..

Kendini tutamadı Lubov ve kesin bir sesle:

— Foma'yla arkadaşlık etmez o!... -deyiverdi.

Sonra da babasının soran bakışları altında kıpkırmızı kesildi.

— Dur bakayım hele!... -diye başladı Mayakin iğneli bir sesle-. Sen epeyce insan tanıyorsun anladığım kadarıyla, Luba!... Söyle, kimmiş yazan?

Luba konuşmak istemiyor, ama babası ısrar ediyordu; ve ihtiyarın sesi gittikçe daha soğuk ve öfkeli bir ton almıştı. Genç kız endişeyle sordu:

— Kendisine bir fenalık etmezsiniz ya?

— Ben mi? Nasıl etmezmişim!... Dişlerimi geçirip kafasını koparacağım hem de!... Benim elimden ne gelir ki küçük budala! Bu kalemşorlar ne saf, ne güçsüz... Tam tersine kudretleri var, şeytanın torunu bunlar! Ve ben vali değilim... Kaldı ki valinin bile elinden gelmiyor bugün kollarını kırıp dillerini koparmak... Fare gibi adamlar bunlar, fare... anlıyor musun! Yavaş yavaş kemiriyorlar bizi. Söyle, kimmiş?

— Hani ben okula giderken sık sık eve gelen liseli bir öğrenci vardı, adı Yejov? Kısa boylu esmer bir çocuk.. Hatırladınız mı?

— Elbette hatırladım maskarayı! Kaç kere gördüm burada, bilmez olur muyum hiç!... Demek o, yazıyı döktüren? Vay küçük sıçan vay!... Daha o zamandan belliydi işe yaramaz pis bir adam olacağı... Biraz uğraşmalıymışım onunla vaktinde, adam edebilirdim belki...

Küçük bir kahkaha attı Lubov, sonra da muzip bir edayla sordu:

— Gazetelere yazı yazanlar, adamdan sayılmıyor mu?

Uzun süre cevap vermedi Mayakin; parmaklarıyla masayı tıkırdatıyor ve semaverin parlak bakırında yansıyan hayalini seyrediyordu dalgın dalgın. Sonra başını kaldırıp gözlerini kıstı ve öfkeyle konuştu:

— Adam değil bunlar hayır, bunlar kançıbanı!... Kanı bozuldu Rusların, ve o pis kan ortaya çıkartıyor bütün bu kötü yazarları... Dört bir taraftan kançıbanı fışkırıyor memleket, ve gittikçe biraz daha pisletiyorlar ortalığı.. Kan bozukluğu nerden mi geliyor? Hareketlerin yavaşlığından... Sineklerin kaynağı? Bataklıklar.. Herşey çürüyüp kokuşur durgun sularda. Düzenden yoksun bir hayatta da aynı şey olur.

Tatlı bir sesle itiraz etti Lubov:

— Bu dediğiniz doğru değil baba!...

— Nasıl doğru değilmiş?

— Hiç mi hiç çıkar gözetmeyen adamlardır yazarlar.. asil ruhlardır!... Hiçbir şeye ihtiyacı yoktur onların. Sadece adalet ister, hakikati gözetirler!... Sinek değillerdir.

Coşmuştu Lubov. Herkesten fazla sevdiği yaratıkları övgülere garkederken yanakları alevleniyordu. Tek başına onu ikna etmeye gücü yetmiyormuş da kendiliğinden inanmasını yalvarırmışçasına, dolu dolu olan gözlerini babasının gözlerine dikmişti.

İçini çekerek kızının sözünü kesti Mayakin:

— Dur bakalım!... -dedi-. Okumaktan düşünmeye vakit bulamıyorsun sen, anlaşılan! Cevap ver bana: Kimdir bunlar? Kimse bilmez kim olduklarını!... O Yejov örneğin, nedir o, kimdir? Tanrının umurunda bile değildir Yejov!... Sadece hakikate ihtiyaçları vardır diyorsun öyle mi? Ne kadar da alçakgönüllü kişilermiş bunlar be!.. Peki ya o hakikat, herkes için en değerli bir şeyse? Peki ya herkes, kimbilir, sessizce ardına düşmüşse hakikatin?... İnan bana kızım, şu dünyada çıkar gözetmeyen bir insan yoktur... ve hiç kimse kalkıp da başkasının menfaati uğruna savaşa girmez.. giren varsa, delidir adı; ve hiç kimseye şuncağız bir yararı dokunmaz o adamın, hiç kim-

se o adamdan bir nebze sağduyu çekip çıkaramaz!... İnsanın kendi özünü.. ve özü gibi sevip arzu ettiği şeyi savunmak üzere ayağa fırlamayı bilmesi gerekir.. o zaman kazanır ancak partiyi!... Hakikat!... Kırk yıldır bir tek aynı gazeteyi okumaktayım ben ve gayet iyi görüyorum herşeyi... İşte bak, şurada hemen önünde suratım duruyor.. Şurada, benim önümde, semaverin üzerinde yansıyan surat da benim suratım.. ama dünya kadar fark var ikisi arasında!... Gazeteler de tıpkı bunun gibi, herşeye bir semaverde yansımış surat takıştırırlar; gazetelerin aynasında, olayların gerçek yüzü görünmez.. Ama sen gider gene onlara güvenirsin!... Bense bilirim ki semaverdeki yüzümün şekli değişmiştir.

Genç kız hüzünlü bir sesle:

— Baba!... -dedi-. Oysa iktaplarda ve gazetelerde sadece kamu çıkarları, bütün insanların menfaatları savunuluyor.

— Peki hangi gazete söz ediyor sıkıntı dolu hayattından senin? Çoktan evlenmiş olman gerektiğini, hangisinde yazılı? Görüyorsun ki senin çıkarlarını savunmuyorlar!... Buna karşılık benimkileri de savunmuyorlar.. Zaten kim biliyor benim ne istediğimi? Benden gayri benim çıkarlarımı kim anlayabilir ki?

Umutsuz bir sesle itiraza girişti Lubov:

— Hayır baba, hayır, doğru değil bütün bu söylediklerin iz!... -dedi- size nasıl cevap vereceğimi bilemiyorum ama işlerin sizin dediğiniz gibi olmadığını kesinlikle hissediyorum..

— Kesinlikle benim söylediğim gibi işler!... -diye devam etti ihtiyar-. Karıştıkça karıştı Rusya, istikrarlı hiçbir şey kalmadı ortalıkta, herşey sallanıyor. Herşey tersine döndü, denge nedir unutuldu, ahenk falan arama hayatta.. Herkes inliyor, dinlesen; ama herkes ayrı bir tonda inliyor. Tek tek insanların ihtiyaçları? Kimse bilmiyor! Herşeyi bir bulut sarmış.. bu bulutun içinde soluk alıp veriyor herkes.. Ve insanların kanını bozan, iltihaplara yol açan da bu zaten. Sınırsız bir düşünce hürriyeti verdiler insanlara, ama en ufak bir eylemde bulunmalarına müsaade

etmediler. Ve işte bunun için yaşamıyor insanlar, çürüyüp kokuşuyorlar sadece...

Dirseklerini masaya dayayarak babasına doğru uzanmıştı Lubov:

— Peki ne yapmak lazım?. -diye sordu.

Şiddetle bağırdı ihtiyar:

— Ne varsa! Herşey yapılsın evet!... Gücünün yettiğince dayansın herkes, elinden geleni yapsın!... Ama bunun için insanlara hürriyet vermek gerekir, hürriyet... Öyle ya.. mademki her sokak piçinin, dünyaya hayatı baştanbaşa düzene koymak için gelmiş gibi, herşeyi yapabileceğini sandığı bir devre gelip dayandık.. versinder o piçe hüriyeti; hadi bakalım maskara desinler, hadi bakalım köpoğluköpek!... Yaşamak istiyordun değil mi, yaşa bakalım!... Ve kur hayatı gönlünce!... He-heeeyy!... Öyle güzel bir komedi çıkar ki ortaya: Dizginlerinin alındığını gören insan, her türlü ölçüyü kaybedip tepesi taklak gelecek, havalara sıçrayıp dört bir yöne birden saldıracaktır aynı zamanda. Bir mucize yaratıcısı olarak görecektir kendini, ve işte o vakit ruhunu teslim etmeye başlayacaktır...

Bir an durdu Mayakin; haince bir gülümsedikten sonra sesini alçaltıp devam etti:

— Ama kendisinde o yaratıcı zekânın zerresi bulunmadığından, bir iki gün orada burada çalım atacak, şuna buna gösteriş yapıp şişinecek; sonra da balonu sönecektir garibin! İlikleri çürümüştür çünkü, ilikleri!... Ve işte o zaman o sevgili insancık hakiki... saygıdeğer insanlara bırakacaktır yerini. Ve hayatın gerçek efendisi olma gücünü içlerinde taşıyan o hakiki insanlar, hayatı, hem öyle kalem darbeleriyle değil parmaklarının ucuyla ve kafalarıyla yöneteceklerdir. Nasıl? diye soracaklardır ötekilere; yoruldunuz mu baylar? Sıcaktan kaşınmaya mı koyuldunuz?

Ve sesini yükselterek, bir kumandan edasıyla sonuçlandırdı nutku:

— Öyleyse kenara çekilin ve bağırıp çağırmayı kesin bakalım!... Yoksa bir ağacın tırtıllarını ayıklar gibi, bir silkişte siler atarız sizi bu yeryüzünden!...

Yeter artık, haddinizi bilin ve çekilin!... İşte böyle olacak işler Lubovka!...

Bir kahkaha savurdu burada, iyice keyiflenmişti. Yüzünün bütün kırışıkları oynuyordu. Cümlelerin büyüsüne kaptırmıştı kendini; içi içine sığmıyordu bir türlü, durmadan kıpırdanıyordu oturduğu yerde; gözlerini hızla yumuyor ve damağında bir tatlıyı eritir gibi dilini şaplatıyordu...

— Ve işte o zaman, o korkunç kargaşalığı bastırmış olanlar, hayatı kendi usullerine göre.. zekice bir düzene koyacaklardır... Akıntıya kapılıp gitmeyecektir artık hiçbir şey; gerektiği gibi, sağlam bir şekilde yürüyecektir!... Ne yazık ki o mutlu günlere erişemeyeceğiz kızım!...

Lubov'un üzerine birbiri ardından, kalın bir ağın halkaları gibi inmişti bu sözler; ve sımsıkı kavramıştı genç kızı: Aptallaşmış gibiydi, susuyordu. Gergin bir ifadeyle babasına bakıyor; kendisi için bir destek arıyordu ihtiyarın konuşmasında; kitaplarda okuduğu ve kendisine su katılınamış hakikat gibi gözüken şeylerle bir benzerlik buluyordu bu sözler arasında. Ama babasının zalimce gülüşü ta yüreğinden yaralıyordu onu; hele ihtiyarın yüzündeki, küçük uğursuz yılanlar gibi kıvrılıp sürünen kırışıklar korku salıyordu içine. Ve hissediyordu ki babası, daha düne kadar düşlerinde alabildiğine basit ve ışıklı görmüş olduğu şeylerden onu koparıp ayıran bir yola doğru döndürmektedir kendisini babası...

Birden zihninde filizlenen bir arzuya boyun eğip sordu:

— Baba!... Sizce Taras nasıl bir adamdır?

Mayakin sıçramıştı. Öfkeyle oynattı kaşlarını, ufak keskin gözlerini kızının gözlerine dikti ve soğuk bir sesle:

— Ne deme bu soru?. -dedi.

Şaşırmıştı Lubov. Tatlı bir sesle mırıldandı:

— Onun hakkında hakikaten konuşamayacak mıyız?

— Ben istemiyorum konuşmak...Sana da öğütlemem!...

Parmağını tehdit edercesine sallamıştı kızına doğ-

ru; sonra da suratını asıp başını eğmişti. Ama oğlundan söz etmemek istediğini söylerken, kendi kendini iyi tartmamıştı herhalde ihtiyar; çünkü kısa bir süre sonra, boğuk ve öfkeli bir sesle:

— Taras... -diye başladı-. Taras da bir iltihap! Hayatın soluğu üzerinize doğru esiyor acemi çaylaklar; ve soluğun taşıdığı güzel kokuları seçemiyorsunuz; ilk gelen pis kokuyu çekiyorsunuz ciğerlerinize; ve işte bunun için kafalarınızda hep bir tortu kalıyor.. Taras.. otuz yaşını aşmış bulunuyor şu anda Taras.. ve benim için bitmiştir... Domuz suratlı kepaze!...

Babasının sözlerini müthiş bir dikkatle dinleyen Lubov, gene tatlılıkla sordu:

— Ne yapmıştı peki?

— Hiç kimse bilmiyor ne yaptığını!... Bugün kendisi de anlayamaz. Kafasında bir parça akıl biriktirdiyse tabii.. Ama ne de olsa akıllanmıştır. Bir aptalın oğlu değildi çünkü.. ve çemberinden geçti feleğin!... Perişan ediyorlar bütün bu nihilistleri!... Bana kalsa, bir güzel akıllarına dank ettirirdim... Çöle buyurun!... Çöle evet, ileri marş!... derdim onlara.. Hadi bakalım, zavallı kurnazlar, gelin de çölde yaşayın biraz da keyifinizce!... Muhafız olarak iriyarı mujikler koyardım başlarına... Eee sevimli baylar.. derdim.. büyüttük sizi, yedirip içirdik, eğitim öğretiminden geçirdik; görelim bakalım ne öğrendiniz? Ödeyin borcunuzu!... Tek kapik harcamazdım onlar için, tam tersine bütün sütlerini sağar alırdım: Geri ver!... Hiçbir adamı boşlamak olmaz; ve tutup hapse atmak katiyen iş değildir, çok azdır!... Kanuna karşı geldin, ve asilsin öyle mi? Yürü bakalım çalışmaya, didin ve üret! Bir tek tohum koca bir başak versin de, yetişmiş bir adam faydasız kalsın ha? Böyle şey olmaz!... Parmaklarıyla saymasını beceren bir marangoz, her kıymığı bir işe yaratmanın çaresini buluyor; tıpkı bunun gibi insan da, kanının son damlasına kadar, yararlı bir iş uğruna harcanmalıdır. Her dışkının kullanıldığı bir yer vardır hayatta, ama insan bir dışkı değildir.. Kafasız kuvvet olunca işler böyle kötüye sarar allah kahretsin, ama kuvvetsiz kafa

olunca da aynıdır. Al örneğin Foma'yı.. Kim geliyor oradan doğru? Bak bakayım biraz..

Başını çevirdi Lubov; ve «Yermak»ın kaptanı Yefim'in bahçenin ortasındaki ağaçlıklı yoldan kendilerine doğru ilerlediğini gördü. Kızın baktığını görünce, saygıyla kasketini çıkarmış ve selam vermişti; yüzünde umutsuz ve suçlu bir ifade vardı, aptallaşmış gibiydi... Yakob Tarasoviç de bunun farkına varmış ve endişe içinde bağırmıştı:

— Bir tatsızlık mı oldu yoksa?

Yefim, derin bir selam sarkıtıp masanın önünde durarak:

— Yani ki... sizi görmeye geldim.. -dedi.

— Beni görmeye geldiğini görüyorum pekâlâ... Ne oldu, ne var? Gemi nerede?

Kaptan, kolunu havaya doğru kaldırıp sallayarak:

— Gemi.. gemi orada!... -dedi.

Öfkeyle haykırdı ihtiyar:

— Nerede orada? Konuşsana be adam!... Ne oldu?

Derin bir soluk aldı Yefim, sonra ağır ağır konuştu:

— 9 numaralı aşlupa param parça bir halde. Tayfalardan birinin kasıkları ezildi. Ötekine gelince... boğulup kaldı desek yeridir...

— Vay vay vay!... -diye haykırdı Mayakin, kaptanı tepeden tırnağa gaddarca süzerek-. Durum buysa evladım Yefim, seni hemen tutup diri diri derini yüzdüm demektir!...

Teleşla atıldı kaptan:

— İnanın benim hiçbir suçum yok!...

İhtiyarın bütün gövdesi tepeden tırnağa titremekteydi:

— Senin suçun yok mu? Kim öyleyse?

— Patronun kendisi...

— Foma!... Peki sen, sen ne yapıyordun o sırada?

— Ben ambarda yatıyordum...

— Neee!... Ya-tı-yor-dun...

— Elim kolum sımsıkı bağlı olarak...

Haykırmamış sanki ötmüştü Mayakin cızırdayan bir sesle:

— Bir daha söyle hele!...

— İzin verin de sırasıyla anlatayım... -dedi Yefim-. Diyeceğim şu ki... zilzurna içmişti ve haykırıyordu bana: «Sittir burdan!...» diye. Ben de: «Gidemem!... -dedim-. Kaptanım ben...» dedim... «Bağlayın şunu!...» diye bağırdı o zaman. Ve kıskıvrak bağlayıp ambara tıktılar beni... Sonra da patron, içkinin azdırmasıyla, şaka yapmak hevesine kapıldı... «Karadağlı»nın çektiği beş tane boş şalupa geliyordu karşıdan. İnyatiç tutup yolunu kesti kafilenin. Ötekiler düdük çalınadılar değil, neme lazım, hem de birkaç kere düdük çaldılar...

— Peki sonra?

— Sonrası bu; işittiremediler bize... İlk ikisi üzerimize geldi tabii; ve bindirdikleri an paranıparça olduk; onlar da öyle. Ama bizim durumumuz çok daha berbattı...

Ayağa kalkmıştı Mayakin, titrek pis bir gülüşle güldü. Yefim içini çekip kollarını açarak:

— Gülmekte haklısınız... -dedi-. Acayip bir karakteri var!... İçmediği zamanlar susuyor hep, dalgın dalgın dolanıp duruyor etrafta; gelgelelim ağzını kadehe sürer sürmez, zıvanadan çıkıyor sağolsun!.. Artık ne kendini zaptedebiliyor, ne de işi kollayacak durumda oluyor... Kusura bakmayın ama, şeytana yeniliyor diyeceğim. Ve ben özür dilerim sizden Yakob Tarasoviç, çok özür dilerim ama dayanamayacağım artık, bana yol vermenizi rica edeceğim!... Ben patronsuz yaşamaya alışkın değilim, tedbirimi şaşırıyorum patronsuz duyunca kendimi...

Mayakin sert bir sesle:

— Uzatma!... -dedi-. Foma nerede?

— Orada tabii, başka nerede olacak... Hikâyeden hemen sonra geldi kendine, ve hemen haber salıp işçi çağırttı... Şalupayı karaya çekeceklerdi, başlamışlardır bile...

— Orada tek başına mı?... -diye sordu Mayakin başını eğerek.

Yefim, Lubov'a yan gözle bakıp sesini alçaltarak cevap verdi:

— Tek başına sayılmaz... Bir hanım vardı yanında... siyah saçlı bir hanım... hani... başında kavak yelleri esen cinsinden o da... Durmadan türkü söylüyor... çok güzel söylüyor üstelik... âdeta büyülüyor insanı sesiyle...

Öfke içinde haykırdı Mayakin:

— Kadını sormadım ben sana!...

Yüzündeki kırışıklar acıyla gerilmişti. Babasının hüngür hüngür ağlamak üzere olduğu duygusuna kapıldı Lubov:

— Sakin olun babacığım... -diye yalvardı-. Belki de kayıp, önemli bir şey değildir...

Hırıltıyla bağırtı arası bir ses çıkardı Mayakin:

— Önemli değil mi dedin!... Sen ne anlarsın ki bu işten aptal? Paramparça olan sadece bir şalupa mıdır sanıyorsun yoksa sen? Koskoca bir adam paramparça oluyor!... Önemli olan da bu işte, anlıyor musun!... Ve benim o adama ihtiyacım var!... İhtiyacım var ona acemi çaylaklar!...

İçin için yanan bir öfkeyle dudaklarını ısırıp başını eğmişti ihtiyar, bir zaman sustu, sonra da hızlı adımlarla eve doğru yöneldi...

O anda Foma, dört yüz kilometre ötede, Volga kıyılarında bir izbede bulunuyordu. Henüz uyanmıştı; taze kesilmiş bir ot yığınının üzerine uzanmış, bulutlarla kaplı gökyüzünü seyrediyordu pencereden. Sıkıntılıydı. Bir gün öncenin sarhoşluğuyla kazan gibiydi başı.

Göğsünde de, tıpkı gökyüzündekine benzer sessiz kara bulutların kımıldadığını hissediyordu Foma. Yavaş yavaş akarken nemli bir soğuk serpiyorlardı yüreğine. Gökteki bulutların kımıltısında tuhaf bir güçsüzlük, korkuya benzer bir ürkeklik vardı... Ve aynı güçsüz korkunun kendi içinde de kımıldadığını duyar gibiydi Foma... Ve hiç farkına varmadan, şu son aylar boyunca yaşadığı hayat hatırına geliyordu. Bir balçık şelalesinin içine düşmüştü sanki; ve

şelalenin, bu bulutları andıran dalgaları derhal kapmıştı onu, bilmediği bir yere sürüklemek üzere kapmıştı. Etrafını çeviren karanlık ve uğultu içinde kendisiyle birlikte sürüklenen başka yaratıklar da bulunduğunu seçer gibi oluyordu hayal meyal; her gün değişen apayrı yaratıklardı bunlar, ama hepsi de güdük ve iğrenti verici yaratıklardı. Sarhoş, gürültücü, açgözlüydüler; çevresinde dört bir yanda debeleniyor, kendi aralarında dövüşüyor, haykırıyor, hatta çoğu zaman ağlıyorlardı. Dövüyordu onları. Yumruklarken bir surat hatırlıyordu; ve bir ceket... birinin sırtından koparırcasına çekip çıkardığı... ve suya atmıştı adamı. Islak, soğuk, kurbağa derisi gibi yapışkan dudaklar hatırlıyordu sonra... ellerini öpen dudaklar... ve gözyaşları içinde kendisini öldürmemesini yalvaran bir adam hatırlıyordu. Kimi çehreler bir anda yanıp sönüyordu belleğinde, ses ve göz kırıntılarından yankılar bırakarak... Sarı ipek bluzlu bir kadın, göğsü memelerine kadar açık, hıçkıran sesiyle türkü söylüyordu:

Sürünerek yaşayıp gideceğiz böyle...
Orda ot bile bitmediğini hatırlayarak!...

Ve bütün bu insanlar, tıpkı onun gibi aynı karanlık dalga tarafından yakalanıp, pislik misali yere vurulmuştu. Ve hepsi korkuyordu, hepsi... Bu amansız kudretli dalganın onları nereye sürüklediğini görebilmek için, ileriye bakmaktan korkuyorlardı şüphesiz. Ve duydukları dehşeti şarapla unutmak için çırpınıp debeleniyor, yaygarayı basıyor, ardarda ahmakça işler yapıyor, gürültü koparıyor, ama hiçbir zaman sevinçli olamıyorlardı. Kukladan farksızdılar... Foma da yapmıştı bütün bunları. Ve bugün ona öyle geliyordu ki, bütün bunları, hayatının karanlık bir dönemini bir an önce aşabilmek için yapmıştı.

Zevk âlemlerinin hayhuyu içinde, bu.. kendi kendilerini unutmak arzusuyla nerdeyse çılgına dönmüş, ve zincirini koparmış tutkuların boyunduruğunda iyice sapıtmış insanların arasında bir tek Saşa vardı sükûnetini ve dengesini koruyabilen. Sarhoşlamı-

yordu Saşa, daima emreden kesin bir sesle konuşuyordu. Sanki o amansız şelale onu hükmü altına almamış da, tam tersine, şelalenin fırtınalı akışını o yönetirmişçesine, bütün davranışları güven doluydu. Foma'nın çevresindeki bütün insanlardan daha zekiydi; ama gürültülü zevk âlemlerine de herkesten daha düşkündü. Hepsine hükmediyor, durmadan yeni birşeyler bulup atıyor ortaya, ve herkesle.. arabacıyla, hizmetçiyle, tayfayla da, sefa yoldaşlarıyla ve Foma'yla konuşur gibi.. aynı eda ve aynı kelimelerle konuşuyordu. Pelajya'dan daha genç ve daha güzeldi Saşa; ama okşayışlar sessiz ve soğuktu... Saşa'nın yüreğinde korkunç bir şey gizlendiğini, hiçbir zaman hiçbir kimseyi sevemeyeceğini, hiç kimseye tamamiyle açılamayacağını düşünmüştü Foma. Ve kadındaki bu karanlık gizli yan, delikanlıda korkuyla karışık bir merak uyandırıyor; kadının gözleri gibi sakin, soğuk ve siyah varlığına karşı gergin bir ilgi yaratıyordu Foma'da.

Bir keresinde ona şöyle sormuştu:

— Kaç para harcadık acaba seninle şimdiye kadar?

Saşa ona öyle bir bakmış ve bir başka soruyla cevap vermişti:

— Harcamayıp da turşusunu mu kuracaktık o paranın?

Kadının dünyayı bu kadar köklü bir sadelikle görmesi karşısında şaşıran delikanlı mırıldanmıştı:

— O da doğru ya!...

Bir başka sefer de sormuştu gene:

— Kimsin sen peki?

— İsmimi mi unuttun yoksa?

— Dalga geçme!...

— Bildiğin yetmiyor mu?

— Aileni öğrenmek isteği suç sayılmaz herhalde...

— Haa şu mesele!... Yaroslav eyaletindenim ben, Ugliç'te doğdum, bir burjuva kızıyım... Harp çalardım bir vakitler... Şimdi biliyorsun artık kim olduğumu, nereden gelip nereye gittiğimi biliyorsun iş-

ve; senin için daha tatlı, daha çekici bir hale gelmişimdir umarım!...

— Pek değil... -diye karşılık vermişti Foma gülerek.

— Gerisini de öğrenmek istiyorsun anlaşıldı!... Ama bir kelime daha söylemeyeceğim... Neye yarar? İnsanlar da, hayvanlar da herkes dünyaya aynı şekilde geliyor; ve bütün bu konuşmaların hiçbir anlamı yok... Bugünü nasıl geçireceğimizi düşünsek daha akıllı davranmış oluruz!

Ve bir gemi tutup ırmakta gezdiler o gün. Bir de orkestra almışlardı gemiye; şampanya içmiş, çılgınca sarhoş olmuşlardı. Acayip, akılalmaz biçimde hüzünlü bir türkü söylüyordu Saşa; ve Foma, türküyle perperişan, bir çocuk gibi ağlamaktaydı. Sonra bir Rus dansı yapmaya koyuldu Saşa'yla, çabucak bıkıp usandı, kaldırıp ırmağa attı kendini, boğulmaktan güçlükle kurtuldu.

Şimdi ise bütün bunları ve bunlara benzer daha nice olayı hatırlıyor ve kendi kendinden utanç, Saşa'dan da hoşnutsuzluk duyuyordu. Âhenkli vücut çiziglerini seyrediyordu kadının, soluk alıp verişini dinliyor ve bu kadını sevmediğini, bu kadının ona gerekli olmadığını hissediyordu. İçkiyle bulutlu kafasında yavaş yavaş bozbulanık, koyu düşünceler doğuyordu. Bütün şu son dönemde yaşadığı şeyler içinde ağır ve yapışkan bir yumak halinde toplanmıştı sanki; ve şimdi bu yumak göğsünde yavaş yavaş dönüp çözülerek, incecik gri iplikleriyle onu sımsıkı sarmaya koyulmuştu.

— Ne oluyor bana böyle? -diyordu hep için için-. Kimim ben?

Bu soru birdenbire çarptı onu, bir an durup düşünmeyi denedi: Niçin öteki insanlar gibi sakin bir şekilde yaşayamıyordu? Bu düşünce büsbütün arttırdı utancını; otların üzerinde dönüp öfke içinde dürttü dirseğiyle Saşa'yı.

— Yavaş!... -dedi kadın uykusunun arasında.

Foma homurdandı:

— Uzatma yahu!... Prenses misin nesin...

— Anlamadım?

— Hiç...

Sırtını döndü ona Saşa; ve şehvetli bir esneyişten sonra tembel tembel anlatmaya başladı:

— Yeniden harp çalmaya koyulduğumu gördüm düşümde. Bir handan da tek başıma türkü söylüyordum; ve karşımda dev gibi iğrenç bir köpek vardı. Dişlerini gösteriyordu hep, türküyü bitirmemi bekliyordu... İçimde bir korku... Türkü biter bitmez beni parçalayacağını biliyordum çünkü... ve bunun için de durmadan söylüyor, söylüyordum... ve sesim kesildi birden, tek bir hece olsun çıkmadı... ne korkunç!... Köpek dişlerini gıcırdatmaya başladı ve uyandım... Ne demektir bu?

— Zevzeklik yeter artık!... -dedi Foma sıkıntılı bir sesle-. Bırak da benim hakkımda ne bildiğini söyle bakalım?

— Uyanmış olduğunu biliyorum... -dedi kadın.

Sırtı dönüktü gene. Foma düşünceli bir sesle mırıldandı:

— Uyandığım, doğru...

Sonra da ellerini başının altına yastık edip ekledi:

— Bunun için soruyorum zaten, sence ne cins bir adamım diye...

Esneyerek cevap verdi Saşa:

— Aleksandra!... -dedi-. Dalga geçmeyi bırak ne olur!... Benim hakkımda ne düşündüğünü söyle dosdoğru?

— Hiçbir şey düşünmüyorum!... -dedi kadın kuru bir sesle.

Foma derin bir iç geçirip sustu. Saşa ise bir an sustuktan sonra, her zamanki ilgisiz sesiyle konuşmuştu:

— «Ne düşündüğünü söyle»yiniş!... Herkes hakkında neden ben düşünecekmişim yani? Kendimi düşünmeye bile vaktim yok benim... Hevesim de yok üstelik...

Soğuk bir gülüşle:

— Hiçbir şeye hevesli olmamak isterdim... -dedi Foma.

Başını kaldırdı kadın, delikanlının yüzüne bir an baktıktan sonra yeniden yatarken:

— Kılı kırk yarıyorsun... -dedi-. Dikkat et, hiçbir tatlı sonuca ulaşamazsın bu yoldan!... Senin hakkında ne söyleyebilirim ki ben... Ötekilerden daha iyi olduğunu söyleyebilirim, o kadar. Ama bundan ne çıkar ki?

Foma düşünceli bir sesle sordu:

— Niçin daha iyi peki?

— Niçini falan yok!... Güzel bir türkü söylendiği vakit ağladığın için... Birisi bir pislik yaptığında dövdüğün için... Kadınlara karşı sade ve dürüst davranıyorsun üstelik, dalga geçmeye, kırıcı olmaya yönelmiyorsun... ve gerektiğinde, pekâlâ cüretli kesiliyorsun...

Bütün bunlar yetmiyordu Foma'ya. Tatlı bir sesle:

— Asıl lâzını olanı söylemiyorsun... -dedi.

— Sana lâzım olanı biliyorum da ondan... Geminin tamiri bittiğinde ne yapacağız?

— Ne yapsak daha iyi?

— Nijni'ye mi gideceğiz, Kazan'a mı?

— Ne yapmaya?

— Âlem yapmaya...

— Âlem yapmak istemiyorum artık.

Uzun süre birbirlerine hiç bakamadan ve konuşmadan kaldılar. Sonra Saşa sıkıntılı bir sesle:

— Zor bir adamsın... -dedi.

Aynı inançla tekrar etti Foma:

— Artık içmeyeceğim!...

Saşa sakindi hep:

— Demesi kolay!...

— Görürsün!... Hep bu hayatı sürdürmenin iyi bir şey olduğunu söyleyebilir misin?

— Görürüz...

— Hayır, cevap ver bana; İyi mi, kötü mü?

— Daha iyisi var mı?

Foma ters ters baktı kadına, ve öfkeyle:

— Bıktırıcı bir konuşma tarzın var!... -dedi.

Alaycı bir gülüşle cevap verdi kadın:

— Dört ayak üstüne düşemedik desene!

— Ne millet!... -dedi Foma acı acı gülümseyerek-. İlk bakışta yaşadığım söylenir, oradan oraya gider

gelirsin çünkü... Hamam böcekleri de sürünüyor, ama onlar nereye ve niçin gittiklerini biliyor hiç olmazsa... Peki sen... sen nereye gidiyorsun? Aradığın ne hayatta?

— Yavaş gel bakalım!... -diye kesti Foma'yı Saşa öfkelenmeden-. Kendi hamurunu yoğur sen önce!... Benden muradını alıyorsun ya, yeter... Ruhuma girmeye kalkışma.

Foma tiksintiyle:

— Ruhuna!... -diye tekrarladı-. Hangi ruh?

Kulübenin içinde dolanarak dört bir yana saçılmış giysilerini toplamaya başlamıştı. Foma yattığı yerden onu seyrediyor, ve ruhu hakkında söylediklerine sinirlenmemesine sinirleniyordu... Her zamanki gibi duygusuzdu Saşa'nın yüzü; oysa Foma, öfkeli ya da alından bir ifade görmek istiyordu bu yüzde; insanî birşeyler arzu ediyordu. Bu arzuyla tekrarladı:

— Ruhmuş!... Ruh sahibi bir varlık, senin yaşadığın gibi yaşar mı hiç? Tutuşan bir ateş vardır bir ruhta... utanca bir yer vardır...

Sıranın üzerine oturmuş çoraplarını giymekte olan kadın, bu sözler üzerine başını kaldırıp amansız bakışlarını dikmişti delikanlının yüzüne.

— Ne bakıyorsun yani?

Kadın, gözlerini Foma'nın gözlerinden ayırmaksızın sordu:

— Niye söylüyorsun bunu?

Tehdit dolu bir eda vardı soruda. Afallayan delikanlı, küstahlığı tamamiyle kaybolmuş bir sesle:

— Niye söylemeyecekmişim -dedi.

— Demek sen de!... -diye içini çekti Saşa ve yeniden giyinmeye koyuldu.

— Devam etsene, ne olmuş bana?

— Hiç... Sen de bir acayipsin!... Bilir misin insanlarda hep ne farketmişimdir?

— Ne?

— Kendi sorumluluğunu yüklenemeyen, kendi kendine sahip çıkamayan bir adam.. kendinden korkusu olan bir adam demektir, ve ciğeri beş para etmez!...

— Benim için mi söylüyorsun bunu?... -diye sordu.

Kadın, omuzlarına bol bir pembe sabahlık attı; izbenin ortasına yürüyüp, ayaklarının ucunda uzanmış yatan adama ağır ve boğuk bir sesle:

— Benim ruhumdan söz açmaya pek niyetlenme!... -dedi-. Seni ilgilendirmeyen işlere burnunu sokma pek! İstersen ben de konuşabilirim anlıyor musun, hem de nasıl!... Ve suratınıza çekiç gibi inecek sözlerim vardır!... İşittiğiniz vakit deliye dönersiniz... Ama kelimeler tedavi etmez sizi, ateşten geçirmek lazım, ateşten!...

Saçlarını çözmüştü sinirli ani bir hareketle; ve saçları omuzlarına döküldüğünde başını gururla kaldırıp tiksintili bir sesle, tükürür gibi konuştu:

— Orospuysam ne çıkar!... İnsanlar vardır, çamurların içinde debelenir durur; ama ipekler içinde yüzenlerden çok daha arı, çok daha temizdir. Siz köpek sürüsünden bin beter erkek sürüsü hakkında düşündüklerimi bir bilsen... bir bilsen nasıl bir kin duyuyorum size!... Kinimden ötürü, susuyorum anlıyor musun... İçi bomboş kalırım, türlü yaşama nedenimi yitiririm korkusuyla susuyorum!...

Şimdi yeniden hoşlanıyordu Foma kadından; Saşa'nın sözlerinde, kendi ruh haliyle yakın bir ilinti, bir akrabalık vardı. Gülümsedi kadına, memnunluk taşan bir sesle:

— Ben de ruhumda birşeyler doğduğunu hissediyorum... -dedi-. Zamanı gelince, ben de söyleyeceğim söyleyeceklerimi...

Önemsemeyen bir sesle sordu Saşa:

— Kime karşı?

Foma bir sıçrayışta yattığı yerden kalkarak:

— Bütün dünyaya karşı!... -diye haykırdı-. Sahteciliğe karşı! Ve hesap soracağım...

Saşa kayıtsız ve emreden sesiyle sözünü kesti Foma'nın:

— Semaverin hazır olup olmadığını sor önce!...

Ateş saçan bir bakış fırlattı Foma ona, ve haykırdı:

— Sittir!... Git kendin sor.

— Ne havlıyorsun öyle? Ne var yani?... -dedi kadın.

Ve çıktı izbeden.

Irmağın üzerinde keskin boralar halinde yaylanıp ilerliyordu rüzgâr. Ve yer yer sislerle örtülü ırmak, öfkeli köpükler saçarak, hışırtıyla rüzgâra karşı çıkıyordu. Kıyıdaki söğütler, rüzgârın vuruşları altında titreyerek toprağa doğru eğiliyorlardı. İnsan göğüslerinden kopan ıslıklardan, haykırışlardan ve derin doluklardan kurulu bir uğultu yükselmekteydi.

— Ha gayret!... Hah.. ha.. Ha gayret!...

İki boş şalupa demir atmıştı sarp kıyı boyunca. Gökyüzüne uzanmış, serenleri endişeyle sarsılarak, belirsiz arabeskler çiziyordu boşlukta. Şalupaların güvertesinde, kaba kerestelerden kurulu iskeleler vardı. Dört bir yandan makaralar sarkıyor, zincirler ve kablolar sallanıyordu havada; zincirlerin halkaları hafifçe çınlıyordu... Mavili kırmızılı gömlekler giyinmiş büyük bir köylü topluluğu iri bir kalası güverteye taşıyor ve soluk soluğa inliyordu:

— Ha gayret! Hah.. hah.. Ha gayret!

İskelelerin üzeri de mavili kırmızılı adam doluydu. Rüzgâr gömleklere doluyor, poturları şişiriyor ve garip şekiller veriyordu adamlara; kimi zaman kambur, kimi zaman yuvarlak, kimi zaman da su kabarcıkları gibi şişkin görünüyorlardı. İskelelerin ve güvertelerin üzerinde kesip biçmekte, çivi çakmaktaydılar; dirseklere kadar sıvalı kollar işliyordu her yanda. Ve rüzgâr, ırmağın yüzeyine bir toplu çabanın uğultusunu yayıyordu: Bir testere neşeyle kemiriyordu odunları: baltaların vuruşu altında boğuk iniltiler yükseliyordu kerestelerden; rendeler cırlak çığlıklar atıyor, kalaslar çatırdıyordu. Zincirlerin gıcırtısı ve makaraların şikâyeti, gemilerin gürültüsü içinde eriyor; rüzgâr gürüldeyerek bulutları kovalıyordu gökyüzünde.

— Ha gayret çocuklar, ha gayret!...

— Son bir defa girişelim! -diyordu birisi yüksek sesle.

Ve Foma, olanca güzelliğiyle, üzerinde kısa kalın bir ceket, ayağında uzun çizmeler, titreyen eliyle sakalını çekiştirerek, bir serene dayanmış, köylülerin çalışmasını hayranlık içinde seyrediyordu. Çevresindeki uğultu, ona da haykırmak, mujiklerin arasına karışıp odun yarmak, yük taşımak, kumanda etme, herkesin dikkatini kendi üzerine çemek ve herkese kuvvetini, ustalığını, canlılığını göstermek arzusu veriyordu. Ama direniyor ve olduğu yerde sessiz, hareketsiz kalıyordu : Utanıyordu. Bütün bu adamların patronuydu ve çalışmaya koyulacak olursa, bunu, onlara örnek olmak, onları kışkırtmak için değil de sadece ve sadece kendi zevki için yaptığına hiç kimse inanmayacaktı.

Kumral yakışıklı bir delikanlı, gömleğinin yakasını açmış, bazen omuzunda bir kalas, bazen elinde bir baltayla durmadan koşup geçiyordu önünden. Çevresine gülüşler, şakalar, neşeli küfürler saçarak oradan oraya sıçrıyor; odun yığılı güvertenin bir ucundan öbür ucuna çevik adımlarla koşarak bıkıp usanmadan çalışıyor, herkese yardım ediyordu. İnatla onu gözlüyordu Foma, ve içinde bir kıskançlığın gittikçe büyüdüğünü hissediyordu.

— Nasıl da belli mutlu olduğu... -diye düşünüyordu.

Ve bu düşünce, delikanlıyı durdurup küçük düşürmek arzusunu kamçılıyordu içinde. Çevrede herşey hızlı bir çalışma hummasiyle tutuşmaktaydı; İskeleler perkitiliyor, makaralar yerlerine yerleştiriliyordu : Batık şalupayı, ırmağın dibinden kaldırıp çıkarmak için hazırdı herşey; ve herkes neşeliydi, canlıydı... O ise, ne yapacağını bilmeksizin bir kıyıda oturuyordu; hiçbir yararı yoktu bu kocaman çabaya. Bu insanlar arasında yeri olmadığını hissediyor ve öfkeleniyordu; çalışanlara baktıkça bu duygu daha da sivrilmekteydi içinde. Yapılan şeyin kendisi için yapıldığını ve buna rağmen hiçbir işe yaramadığını düşünmek büsbütün karartıyordu Foma'yı...

— Benim yerim neresi peki? -diyordu kendi kendine-. Benim işim nerede?

Beyaz sivri sakallı, kırışık yüzlü, kısık küçük göz-

lü ufak tefek bir adam olan müteahhit, Foma'ya yaklaştı ve sesini yükseltmeden, ama kelimeleri dikkati çekecek kadar düzgün bir şekilde telaffuz ederek:

— Her şey hazır Foma İnyatiç... -dedi-. Şimdi her şey tamamdır. Duamızı edip başlayabiliriz...

Küçük kısık gözlerin keskin bakışından kurtulmak için sırtını dönen Foma, kuru bir sesle buyurdu:

— Başla..

Pardesüsünün düğmelerini acele etmeden ilikleyip göğsünü ileri atarak:

— Şükürler sana Tanrım!... -dedi müteahhit.

Sonra başını yavaş yavaş döndürüp, şalupaların bordasında kurulu iskelelere bakarak bağırdı:

— Herkes yerine çocuklar!

Köylüler, plastra boyunca sıralanan çıkrıkların yanında, belirli ve yekpare gruplar halinde bazıları iskemlelere tırmanıp kablolara tutunmuş, bekemekteydi.

Müteahhidin sakin ve güçlü sesi:

— Dikkat çocuklar!... -diye çınladı-. Her şey tamam mı? Bir kadın doğururken kundak bezi dikilmez artık... Şimdi Tanrıya dua etme vaktidir, haydi!

Kasketini yere atıp yüzünü göğe doğru kaldırdı ve zevk içinde istavroz çıkarmaya koyuldu. Kocaman kol hareketleriyle onu izlemeye başlamıştı köylüler. Kimisi yüksek sesle dua ediyordu; boğuk bir mırıltı karışıyordu dalgaların gürültüsüne.

— Bize yardımcı ol Tanrım!... Tanrı Hazretlerinin Kutsal Anası, bizi çaresiz bırakma!...

Ve bu yalvarışlar taşınmaz bir yük gibi yığılıyordu Foma'nın içine. Herkes şapkasını çıkardığı halde o, unutmuştu kasketini eline almayı. Dua bitince müteahhit:

— Sizden de bir dua etmenizi istiyorum... -dedi ciddi bir sesle:

Foma adama öfkeli bir bakış fırlatarak cevap verdi:

— Kendi işine bak, senden ders alacak değilim herhalde!

İş ilerledikçe, bütün bu kuvvetine güvenen ve

onun için ırmağın dibinden iki bin tonluk bir gemiyi çekip çıkarmaya hazırlanan sakin insanların arasında hiçbir şeye yaramadığını görmek, daha da ağır geliyordu Foma'ya. Bir başarısızlığa uğramalarını arzu ediyordu için için; ve böylece, önünde küçük düşmelerini... Pis bir düşünceyle rahatlar gibi oldu:

— Zincirler kopabilir pekâlâ.

— Dikkat;... -diye bağırdı müteahhit.

Ve ellerini başının üzerinde çırparak, keskin bir sesle verdi emrini:

— Başla!...

Emirle birlikte bütün işçiler bir tek ses halinde ve çabanın şevki içinde haykırdı:

— Ha gayret! Hah.. hah.. Ha gayret!

Makaralar gıcırdamaya; zincirler, çektikleri ağırlıkla gerilmiş, uğuldamaya koyuldu. İşçiler, bucurgatların maden çubuklarına göğüsleriyle bastırmış, ayaklarıyla güverteyi dövmekteydi âhenkle. Şalupaların arasındaki boşlukta dalgalar, ganimetlerini bırakmak istemezcesine, gürültüyle çalkalanıp şıpırdıyordu. Foma'nın dört bir yanında kablolar ve zincirler gerilip sarsılıyor ve ayaklarının ucunda dev tırtıllar gibi sürünerek halka halka yükselip cırlak gıcırtılarla düşüyordu. Ama işçilerin boğuk uğultusu, bütün öteki gürültüleri bastırmaktaydı.

— Ha gayret! Hah.. hah.. Ha gayret!

Âhenkle, türkü söyler gibi söylüyorlardı bunu; ve seslerinin yoğun dalgası içine müteahhidin keskin sesi, ekmeğe gömülen bir bıçak gibi saplanmaktaydı:

— Ha gayret! Hah.. hah.. Ha gayret!

Garip bir duygu kaplamıştı Foma'nın içini, işçilerin ırmak gibi geniş ve kudretli kükreyişi, zincirlerin gıcırtısı, dalgaların uğultulu çalkantısı içinde erimek istiyordu. Delice bir arzuydu bu; alnı ter içinde kalmıştı tutkunun şiddetinden. Ve birdenbire serenin yanından kopar gibi ayrılıp, heyecandan sapsarı kesilmiş bir yüzle, çıkrığın yanına doğru koştu.

— Bir.. iki; Bir.. iki!... -diye haykırıyordu vahşi bir sesle.

Çılgınca bir şevkle atılmış ve bucurgatın demir

çubuğuna çarpmıştı göğsünü; ama acıyı duymadı bile, çubuğa sımsıkı yapışmış kütüğün çevresinde dönmeye başladı. Manivelayı çevirirken harcadığı insanüstü çabayı fazlasıyla dengeleyen kavurucu bir alev akar gibiydi içinde. Yüreğinde dile gelmez bir sevinç zencirini koparmış, coşkun çığlıklar halinde dışarı taşıyordu. Tek başınaymış gibi hissediyordu kendini: Kütük, sadece onun kuvvetiyle dönüyordu sanki; ve sanki şu ağır yük, onun gittikçe artan gücüyle yavaş yavaş havalanıyordu. İki büklüm olmuş, başını önüne eğmiş, kendisini durmadan geriye doğru savuran ama direncinin önünde dayanamayıp her an bir daha boyun eğer yerçekiminin üzerine vahşice saldırıyordu. Her attığı adım biraz daha kamçılıyordu onu; ve harcadığı kuvvet, yıkıcı bir gurur akınıyla derhal ödülleniyordu. Başı dönüyor, gözlerine kan oturuyordu. Hiçbir şey görmüyor, hiçbir şey hissetmiyordu; içinde sadece, yoluna dikilmiş bir devi yalnız kendi gücüyle devirip yeneceğinin ve yendikten sonra rahat, hür, mağrur bir sevinçle nefes alacağının güveni vardı. Ömründe ilk olarak böyle bir coşkunluğa kapılıyordu Foma; ve ruhunun olanca açlığıyla bu coşkunluğun tadını çıkarıyordu. Sarhoşa dönmüştü coşkunluktan; ve işçilerin sesini bastıran kocaman çığlıklar halinde saçıyordu sevincini:

— Ha gayret! Hah.. hah.. Ha gayret!

Müteahhidin sesi çınladı birden:

— Sıkı durun çocuklar! Dikkat!

Foma ne olduğunu kavrayamadan, göğsüne inen bir darbeyle kendini geriye savrulmuş buldu... Sonra da, yüzünün kırışıkları birer neşe çemberi haline gelmiş müteahhidi gördü karşısında:

— Vaziyet çok iyi Foma İnyatiç! Tanrıya şükürler olsun!... Yoruldunuz değil mi?

Soğuk bir rüzgâr kamçılıyordu yüzünü. Bir doygunluk bir övünme uğultusu dalgalanıyordu çevresinde. Köylüler, terli yüzlerinde rahat bir gülümseyiş, neşe içinde şakalaşarak yaklaşıyor ve delikanlının etrafını sarıyorlardı şimdi. Dalgın dalgın gülümsüyordu Foma; içindeki ateş sönmemişti henüz; ne olup gittiğini, niçin çevresinde herkesin bu kadar se-

vinçli ve memnun davrandığını kavrayamıyordu.

— Bahçesinden söküp aldığımız şu koca şalgam ne kadar tartıyor, bilir misiniz? Tam iki bin yedi yüz seksen ton!...

Foma, bir kablo yığınının üzerinde ayakta, işçilerin başları üzerinden baktı ve iki şalupanın arasında siyah, yapışkan, zincirlerle her tarafı sımsıkı bağlanmış bir üçüncü şalupa gördü. Eğri büğrüydü şalupa; korkunç bir hastalığın etkisiyle şişmiş gibiydi; suyun üzerinde, sırt verip yaslandığı yoldaşlarının arasında, güçsüz ve beceriksiz, asılı duruyordu. Orta yerinde, kırılmış bir seren dikiliyor; güvertesinden, kana benzer, koyu kırmızı su dereleri akıyordu. Islak odun parçalarıyla doluydu ortalık.

Bu lâgar şekilde kitlenin karşısında ne diyeceğini kestiremeyen Foma:

— Çıktı mı nihayet?... -diye mırıldandı.

Sadece bu çamura bulanmış kolu kanadı kırık canavarı sudan çekmek için yüreğinin kabarıp coştuğunu ve sevince garkolduğunu gören delikanlı yeniden hakarete uğramış gibi hissetti kendini. Müteahhide dönüp dalgın bir sesle:

— Peki şimdi ne olacak?... -dedi.

— Durum iyidir! En kısa zamanda çözüp, üzerine yirmi kadar marangoz ve dülger saldırtacağız. Bir iki güne kalmaz, şekli şemalini yeni baştan kazanır!...

Teselli etmek isteyen bir hali vardı adamın. Bu sırada, yakışıklı kumral işçi, yüzünde alabildiğine mutlu bir gülümseyişle Foma'ya yaklaşıp sordu:

— Şerefine bir yudum içki olacak herhalde?

Müteahhit sert bir sesle:

— Patlama!... -dedi-. Herkes yorgun, görüyorsun ki...

Bu söz üzerine cesaret bulan köylüler hep bir ağızdan konuşmaya başlamışlardı:

— Yorulunmaz olur mu hiç!

— Kolay iş değil ki bu!

— Alışık olmayınca yoruluyor insan tabii...

— Bıldırcın yemek bile yorar, alışık değilsen...

Foma katı bir sesle:

— Ben yorulmadım... -dedi.

Ve çevresini gittikçe sımsıkı saran köylülerden saygı dolu sesler yükseldi yeniden:

— İş dediğin, zevk için yapılırsa, hoş bir şey olur elbette...

— Eğlence gibi gelir canım...

— İnsan yavuklusunun nazını çekmez mi!...

Sadece kumral delikanlı diretiyordu sözünde:

— Sayın Bay!... -diyordu içini çekip gülümseyerek... -Yüz gram votka bile olsa razıyız...

Foma karşısındaki sakallı çehrelere bakıyor ve delikanlıya ters birşeyler söylemek arzusunu duyuyordu. Ama kafası iyice bulanıktı, en ufak bir fikir gelmiyordu aklına; sonunda sözlerini tartmadan, öfkeyle bağırdı:

— Sarhoş olmayı düşünürsünüz sadece! Yaptığınız iş umurunuzda bile değildir! Biraz işin niçinini kavramaya çalışsanız çok daha iyi olurdu! Ama siz... Kavramak lazım, kavramak...

Çevresindeki yüzlerde derin bir şaşkınlık okunuyordu şimdi. Kırmızılı mavili, sakallı siluetler içlerini çekmeye, başlarını kaşımaya, ayakları üzerinde yaylanmaya başlamışlardı. Aralarından bir kısmı, Foma'ya umutsuzca bakıp uzaklaşmıştı.

Müteahhit de içini çekmiş ve:

— Yarabbi!... -demişti-. Bir kötülük yok ki bunda. Yani.. biraz düşünürsek, demek istiyorum! Aklımızı kullanacak olursak yani...

Kumral delikanlı başını umutsuzca salayarak mırıldandı bu sefer:

— Kavramak bize vergi değil ki...

Sözü daha fazla uzatmaktan sıkıntı duymaya başladığı belliydi: Foma'nın kendilerine içki ikram etmek niyetinde olmadığını sanıyor ve sinirleniyordu. Foma ise delikanlının direnmeyi bırakmasından memnun, ama kendisini alaycı gözlerle süzdüğünü farketmeksizin, tumturaklı bir sesle:

— Böyledir zaten!... -dedi-. Kavrayan kimse ölümsüz bir iş görmenin zorunluğunu taa içinde hisseder!...

Köylülere teker teker bakarak açıkladı müteahhit:

— Ölümsüz... yani Tanrı adına!

Ve sofuca göğüs geçirip ekledi:

— Çok doğru bir söz! Hem ne kadar doğru ah!...

Foma, etrafını çeviren bütün bu adamların kendisine karşı değişik bir tavır takınması için, özlü derin anlamlı birşeyler söylemek arzusuyla kıvranıyordu şimdi. Kumral delikanlı dışında hepsinin sönük gözlerle sinsi sinsi kendisine bakıp susmasından memnun değildi hiç. Nihayet kaşlarını kaldırarak:

— İnsanoğlu öyle bir iş yapmalıdır ki -dedi-, bundan bin yıl sonra doğacak insanlar, Bogorodsk köylüleri işte böyle bir iş yaptılar, desin!

Kumral delikanlı Foma'ya şaşkınlık dolu bir bakış atıp sordu:

— Şu Volga'yı kaldırıp içebilsek, dediğiniz olurdu belki!

Ve başını sallayarak ekledi delikanlı:

— Ona da gücümüz yetmez, çatlar kalırız hepimiz!

Bu sözler allak bullak etti Foma'yı, etrafına bakındı: Köylüler bezgin bezgin gülümsüyordu. Etine saplanan birer iğneden farksızdı bu gülümseyişler.

Ve o ana kadar ağzını açmamış olan, vakur çehreli, uzun beyaz sakallı bir köylü, birden ağzını açıp Foma'ya doğru ilerledi ve ağır ağır:

— Volga'yı son damlasına kadar içip bitirsek, üstüne caba olarak şu koca dağı yesek bile gene de unutulur Sayın Bay... -dedi-. Hayat dediğin uzun, ve her şey unutulur... Böyle... yükselmek için yapılan şeylerden yapmak.. bize düşmez ki...

Bunları söylemiş, söyledikten sonra da tükürünüştü yere. Tükürdükten sonra, konuşan o değilmişçesine dönüp kalabalığa karışıvermişti. Ve bu sözler tamamiyle çökertmişti Foma'yı: Köylülerin kendisini aptal ve gülünç bulduklarını hissetti. Patron prestijini kurtarmak, köylülerin gevşeyen dikkatini yeniden çekmek için, önemli bir edayla yanaklarını şişirerek, hep o tumturaklı sesiyle:

— Tam... otuz litre votka ikram ediyorum!... -dedi.

En kuvvetli etkiyi, yoğunluklarıyla, daima kısa sözler yaratır: Foma'nın önünde saygıyla eğilip uzaklaştı köylüler; çehrelerinde memnun ve minnettar birer gülümseyiş, patronun bu umulmadık cömertliğine hep bir ağızdan bir böğürmeyle teşekkür etmişlerdi.

Heyecanının daha fazla sürmeyeceğini hisseden Foma:

— Kıyıya atlamama yardım edin hadi!... -diye haykırdı.

Bir kurt kemiriyordu içini.

— Bıkkınlık doluyum!... -dedi izbeye girerken-. Herşeyden... ama herşeyden usandım!

Saşa, üzerinde debdebeli kırmızı bir giysi, masaya şarap ve çerez koyuyordu.

— Aleksandra! Şöyle birşeyler yapsan benimle, ne olursa olsun ama birşeyler yapsan şöyle, ha?

Bir zaman dikkatle Foma'nın yüzüne baktı Saşa; sonra gelip peykeye, onun yanına oturdu ve omuzunu delikanlının omuzuna yaslayarak konuştu:

— Herşeyden usandıysan, birşeyler istiyorsun demektir... Söyle bakalım, ne lazım sana?

Başını kederle sallayarak:

— Bilmiyorum!... -dedi Foma.

— Düşün!...

— Düşünmesini de bilmiyorum ki...

Kadın delikanlıdan uzaklaştı ve tatlı bir sesle, ama küçük gören bir edayla:

— Öyleyse ben sana söyleyeyim bebek... -dedi-. Şu kafan yok mu, işte o fazla geliyor sana...

Foma, ne sesindeki aşağılayıcı edayı, ne de kendinden uzaklaşıp çekilmesini farketmişti kadının; öne doğru uzanmış, yere bakınaktaydı. Oturduğu yerde sallanarak konuştu:

— Hani bazen düşünüyorsun ya... bütün ruhuna zift gibi fikirler yapışıyor... Sonra birden her şey kaybolup kaçıyor senden... uzak biryerlere devrilircesine. Ve bir mahzen karanlığı kaplıyor ruhunu. Dehşet verici bir şey... İnsan olmaktan çıkıp dipsiz bir yarık haline girmiş gibisin...

Saşa ona göz ucuyla bakıp, dalgın ve kısık bir sesle türkü tutturdu:

Rüzgârla denizden doğru sis gelir...

— Âlem falan yapmak istemiyorum artık... Hep aynı şey çünkü, sonu yok ki: İnsanlar da aynı, eğlenceler de... şarap da... Ve kötü kalpli kesiliyorum... dövmek istiyorum herkesi... hiç kimse hoşuma gitmiyor... neden yaşadıklarını bile anlayamıyorum. Gözlerini karşıdaki duvara dikmiş, türkü söylüyordu Saşa:

Sensiz yaşamak sevdiğim ne biçim bir iştir...

Ve Foma, oturduğu yerde sallanmaya devam ederek konuşuyordu durmadan:

— Ama bakıyorsun hepsi yaşamakta, hem de yaygaracı bir hayat sürüyorlar... ve bir tek ben varım hiçbir şey anlamayan bu işten... Duygusuzluk belki de annemden kalıttır bana... Vaftiz babamın ağzına bakarsan, buz gibi soğuk bir kadınmış... Ve cismi burada, ama ruhu bambaşka biryerlerde gibi yaşarmış hep... Bazen insanları kolundan tutup: «Kardeşler, bana yardım edin! Yaşamaya gücüm yok!» diyerek haykırmak geliyor içimden, ve çılgın gibi etrafıma bakınıyorum: Konuşabileceğim bir tek kimse göremiyorum çevremde... Hepsi namussuz!

Kaba bir küfür savurup sustu. Türküyü yarıda bıraktı Saşa, ve biraz daha açıldı Foma'dan. Rüzgâr iyice kudurmuştu dışarda, camlara toz savuruyordu, yongaların üzerinde hamam böcekleri gezinmekteydi. Uzaktan uzağa bir dananın ağlar gibi böğürdüğü işitiliyordu.

Saşa, delikanlıya alaylı bir bakış atarak:

— Dinle bak... -dedi-. Tek başına böğürüp duran bir mutsuz daha var orada! Yanına kadar uzansan belki anlaşırdınız...

Elini Foma'nın başına koyup sarsarak güldü ve ekledi:

— Ne sızlanıp duruyorsun allah aşkına? Âlem yapmaktan bıktıysan git çalış efendim!...

Foma başını sallayarak:

— Yarabbi!... -dedi-. Derdini anlatmak meğer ne güçmüş...

Sonra birden öfkelenip bağırdı:

— Hangi çalışmak? Çalışmak ne demek? Kocaman bir kelime, o kadar... ama biraz yaklaşıp da köküne inince anlıyorsun boş olduğunu! Ne elde edersin çalışmaktan? Para! Param var benim! Şöyle tutup başından aşağı döksem, seni görmeye yetecek kadar param var... Bütün o «iş.. iş..» dedikleri, aldatmacadan gayrı hiçbir şey değil! Hepsini görüyorum işadamlarının: İş çevirmek için... Kendi kendilerini görmemek için... Kendi kendilerinden gizleniyor iblisler!.. İş çevirme zorunluluğunu kaldırdığın anda çıldırır, körler gibi her önlerine çıkan duvara toslamaya başlarlar! İnsanı mutlu kılabilecek bir iş var mıdır sanıyorsun sen bu dünyada? Geç efendim, hepsi palavra! Ve dahası var: Irmak dediğin, seni taşımak için akar; ağaç dediğin, kesip kullanman için; köpek bile evi bekler... Bu dünyada her şeye bir varlık sebebi bulabilirsiniz! Peki ya insanlara? Bulamazsın! Tıpkı hamamböcekleri gibi, tamamiyle faydasız yaratıklardır insanlar... Herşey onlar içindir evet, ama onlar ne içindir? Nerde insanların varlık sebebi?

Coşmuştu Foma; nihayet insanları susturacak bir şey bulmuş gibi memnundu. Kahkahalarla gülüyordu şimdi.

Saşa, delikanlının yüzüne şefkat ve endişeyle bakarak sordu:

— Başın ağrımıyor mu kuzum senin?

Foma deli gibi haykırdı:

— Başım değil, ruhum ağrıyor! Ve huzur bulamadığı için ağrıyor, anlıyor musun? Cevap ver bakalım şimdi o ruha: Nasıl yaşanacak? Hangi amaçla? Vaftiz babama da kızarım ama zekidir hiç olmazsa: Hayatı kurmak için yaşamak gerekiyor, der! Buna karşılık bütün dünya: Hayat bizi parçalıyor, diye yırtınmakta!

Saşa ciddi bir sesle:

— Beni dinle!... -dedi-. Bence senin evlenmen gerek, ve hepsi bu kadar.

— Niye?

— Sana bir tasma lâzım...

— Sen varsın ya!... Ne yani, hepiniz aynı bokun soyu değil misiniz! Al birini vur ötekine... Senden önce başka birini tanımıştım... O da senin gibi... hani o türdendi; Ama hayır, haksızlık etmemek lazım: O, zevk için yapıyordu bu işi... Hoşlanmıştı benden ve... Ve güzeldi... Ama aynı şeydi gene, hiç farkı yoktu senden, sen ondan bir parça daha güzelsin o kadar... Ama asıl bir başka hanım vardı aklımı başımdan alan... gerçek... asil bir kadın. Gönül eğlendirdiğini söylerlerdi hep... Muradıma eremedim onunla bir türlü... Allah kahretsin... Zekiydi, kültürlüydü... hep böyle debdebe içinde... tantanalı yaşardı... Belki onun yanında hâlisinden birşeyler tadabilirim, diye aklımdan geçerdi bazen... Ama olmadı... Olmuş olsa, belki her şey bambaşka bir şekle bürünürdü... Nasıl büyülenmiştim bilemezsin... Ama şimdi unutuyorum onu, şaraba boğuyorum... ve bu yaptığım, iğrenç bir şey aslında... Ne biçim bir adamım ben peki? Alçağın, döneğin, rezilin birideğil de neyim!...

Susmuştu Foma, düşünmeye dalmıştı. Saşa peykeden kalkıp bir süre dudaklarını kemirerek arşınladı odayı; sonra delikanlının karşısında durdu, ve ellerini başının arkasına atıp:

— Ne yapacağımı bilmek ister misin?... -dedi-. Seni terkedeceğini...

Başını kaldırmaksızın sordu delikanlı:

— Terkedip de nereye gideceksin?

— Bilmiyorum... ama hiç önemi yok! Biraz fazla konuşuyorsun şen... Sıkıyorsun insanı...

Foma başını kaldırıp bir zaman kadının yüzüne baktıktan sonra, acı bir kahkaha atmıştı:

— Demek öyle! Ciddi mi bu?

— Ben de o cins insanlardanım aslında... Bir gün gelecek ben de düşünmeye koyulacağım... Ve işte o gün ayvayı yemiş olacağım zaten!... Ama henüz çok erken... Önce biraz yaşayayım hele... sonra.. sonra pilavdan dönenin kaşığı kırılsın!

Konuşmaktan da usanmış olan Foma, kayıtsız bir sesle sordu:

— Demek ben şimdi ayvayı yemiş bulunuyorum?

Sakin ve güvenli bir sesle cevap verdi kadın:

— Hiç şüphen olmasın! Senin gibi insanlar, sonunda daima perişan olur...

Birbirlerinin gözlerinin içine bakarak sustular bir an. Foma sordu:

— Ne yapacağız peki?

— Yemek yiyeceğiz.

— Onu demiyorum hayır! Genellikle ne yapacağız, diyorum...

— Bilmiyorum...

— Demek artık gidiyorsun?

— Gidiyorum evet... Son bir veda âlemi yaparız seninle; Kazan'a gider, keçileri bir güzel kaçırırız. Sonra da ölüm duanı okurum... Nasıl?

— İşte o olur!... -dedi Foma-. Ayrılığa o türlü bir dua gerekli zaten... Hey gidi köpek hayat hey!... Dinle Saşa: Sizler için, yani hafifmeşrep kadınlar için.. bir türlü paraya doymak bilmediğiniz, hatta hırsızlık bile ettiğiniz söylenir...

— Söylensin varsın... -dedi Saşa sakin bir sesle.

Foma merakla sordu:

— Demek kızmıyorsun böyle söylendiğine? Şimdi sen bu durumda hiç de öyle para canlısı, çıkar gözeten bir kadın değilsin: Çünkü ben zenginim; ve senin için, benim yanımda kalmak avantajlıdır... Oysa sen gidiyorsun işte. Demek ki para canlısı değilsin...

— Neyim ben peki?

Bir an düşündü Saşa, sonra umursamadığını belirten bir el hareketiyle:

— Belki de para canlısı değilimdir evet... -dedi-. Ama bu neyi ispat eder? Merdivenin en alt basamağında yer almadığım da doğru, bir kaldırım orospusundan herhalde farklıyım... Ama kızmak niçin? Kime kızmak? İstediklerini söylesinler hadi... Durmadan konuşur insanlar, konuşsunlar bakalım... Ben onların ciğerlerinin içini bilirim! Beni yargıç yapsalar, sadece ölüleri beraat ettirirdim anlıyor musun!...

Pis bir kahkaha atarak ekledi:

— Ahmakça konuştuğumuz elverir... Geç bakalım masaya!...

Ertesi sabah Foma'yla Saşa, Ustiye rıhtımına yanaşmakta olan geminin kaptan köprüsünde yanyana durmaktaydılar. Kadının beyaz tüylü ve kenarları alabildiğine kalkık kocaman siyah şapkası herkesin dikkatini çekiyordu. Kaçamak ya da dik, bir alay meraklı bakış çevrilmişti üzerlerine; ve sıkılıyordu delikanlı. En çarpıcı renklere bürünmüş bir kalabalıkla kaplı rıhtıma yanaşırken durmadan düdük çalıyordu gemi. Foma, bütün bu çeşit çehrelerin ortasında, ötekilerin arkasında gizlenen ama gözlerini bir an bile ondan ayırmayan tanıdık birini görür gibi olmuştu.

Sıkıntılı bir sesle:

— Kamaraya gidelim!... -dedi kadına.

Saşa gülerek cevap verdi:

— Bana insanlardan gizlenmeyi sen öğretecek değilsin herhalde!... Yoksa bir dostunu mu gördün aşağıda?

— Beni gözetleyen biri var...

Kalabalığa dikkatle baktıktan sonra, yüzünü ekşitip sesini alçaltarak mırıldandı:

— Vaftiz babam bu...

Yakob Mayakin, iskelenin ucunda, iki iriyarı kadının arasında kendine güçlükle yer açmış, beklemekteydi. Kasketini sallıyordu haince bir nezaketle. İkonalarınkini andıran çehresini göğe kaldırmıştı; sakalı titriyor, dazlak kafası pırıl pırıl yanıp sönüyor ve küçük gözlerinin amansız bakışı bir burgu gibi uzanıyordu Foma'ya.

— İnsan değil, akbaba!... -diye homurdandı delikanlı.

Ve o da kasketini çıkarıp başıyla vaftiz babasına selamı verdi.

Bu umulmadık selam, büyük bir memnunluk yaratmış olmalıydı Mayakin'de: Bütün vücuduyla kıvranarak doğruldu ilıtiyar, olduğu yerde adeta tepindi; ve zehirli bir gülümseyiş ışıldadı yüzünde.

Ve Saşa, hakaret yüklü bir sesle:

— Yanılmıyorsam, babası yaramaz oğlunun kulaklarını çekmeye hazırlanıyor... -dedi.

Mayakin'in gülümseyişinin üzerine düşen bu söz-

ler, can evinden yaralamıştı Foma'yı. Dişlerini sıkarak:

— Görürüz yakında... -dedi ve sinsi bir sükûnete büründü birdenbire.

Rıhtıma yanaşmıştı vapur, yolcular iskeleyi dolduruyordu şimdi. Kalabalığın arasında bir an kaybolan Mayakin, yüzünde bir zafer gülümseyişiyle yeniden çıktı ortaya. Foma kaşlarını kaldırmış, gözlerini ihtiyarın gözlerine dikmiş, ağır ağır ilerliyordu. Her taraftan itilip kakılmakta, sıkıştırılmaktaydı; ve bütün bunlar bir kat daha kamçılıyordu öfkesini. Nihayet vaftiz babasıyla burun buruna geldi. Foma'yı yapmacıklı bir selamla karşıladı ihtiyar, aşırı derecede kibar bir sesle sordu:

— Hangi yöne doğru yolculuğunuza devam etmek niyetindesiniz Foma İnyatiç?

Delikanlı, Mayakin'in selamına karşılık vermeksizin:

— Bir iş gezisiydi... -dedi amansız bir sesle:

Yakob Tarasoviç gülümsüyordu gene:

— Harika, sevgili dostum!... Peki ama bu tüylü küçükhanım neyiniz oluyor?

— Metresim!

Yüksek sesle ve gözlerini vaftiz babasının keskin bakışlarından kaçırmaksızın söylemişti bunu.

Saşa arkasındaydı; boyu delikanlının ancak çenesine gelen ihtiyarı süzüyordu tepeden tırnağa. Foma'nın savurduğu kelime üzerine etraftakiler, bir rezalet umuduyla dönmüş, onlara bakmaya koyulmuşlardı. Kepazelik çıkabileceğini derhal sezdi Mayakin, vaftiz oğlunun yırtıcılığını tam vaktinde anladı, yüzünün kırışıklarını oynatıp dudaklarını kemirdi bir an, sonra sakin bir sesle:

— Seninle ufak bir sohbete ihtiyacım var... -dedi-. Meyhaneye kadar uzansak?

— Mümkün... ama kısa sürmek şartıyla...

— Vaktin yok demek? İkinci bir şalupa daha batırmak için sabırsızlanıyorsun herhalde!...

Kışkırtıcı ama güvenli bir sesle cevap verdi Foma:

— Kendileri itiraz etmediğine göre, niçin batırmayacakmışım ki?

— Elbette!... Parasını kazanan sen olmadığına göre, niçin esirgeyeceksin?... Bir an önce yürüyelim hadi...

Sonra sesini alçaltarak ekledi:

— Şu küçükhanımı, o kısa süre için ortadan yok etmek mümkün değil mi acaba?

— Saşa şehre in ve Sibirya Oteli'nde bir oda kirala, ben hemen geliyorum.

Sonra Mayakin'e döndü Foma, cüretli bir sesle:

— Emrinizdeyim! -dedi.

Meyhaneye kadar hiç konuşmaksızın yürüdüler. Foma, vaftiz babasının geride kalmamak için yer yer sıçrayarak yürüdüğünü gördükçe adımlarını büsbütün açıyor; ve ihtiyarın ona bir türlü yetişememesi, içinde kabaran isyan duygusunu daha da pekiştiriyordu...

Meyhaneye girip tenha bir köşeye doğru ilerlerken:

— Garson!... -diye seslenmişti Mayakin yumuşak bir sesle-. Ufak bir şişe kvas getirin bana...

Foma:

— Bana da konyak getirin!... -dedi.

Alaycı bir söğüt edasıyla:

— Bak bunu beğendim işte... -diye atıldı ihtiyar-. İnsan, elindeki kartlar kötüyse, koz oynamalı!

Delikanlı masaya otururken:

— Henüz oyunumu bilmiyorsunuz... -dedi.

— Bilmiyor muyum! Senin gibi oynayan adam dolu ortalık!...

Foma kendini zaptedemeyip masaya bir yumruk indirdi:

— Benim oyunum şundan ibaret: Ya kafamı kırıyorum, ya duvarı deliyorum!...

Mayakin küçük bir gülümseyişle sordu:

— Bugün henüz ayılmadın galiba?

Delikanlı, iskemlesinde dikleşip öfke saçan bir bakışla:

— Baba!... -diye başladı-. Siz her şeyden önce

zeki bir insansınız... ve zekânıza daima saygı göstermişimdir...

Mayakin ellerini masaya dayayıp hafifçe kalkmış ve eğilip selam vererek:

— Teşekkür ederim sevgili oğlum!... -demişti.

— Şunu belirtmek isterim ki artık yirmi yaşımda değilim ben... Hele küçük bir çocuk hiç mi hiç değilim!

— Elbette değilsin!... -dedi Mayakin-. Yaşın meydanda! Bir sinek senin kadar yaşamış olsa, herhalde boyu bir tavuğun boyunu aşardı...

— Şakalarınızı kendinize saklayın!

O kadar sakin bir sesle ihtar etmişti ki bunu, Mayakin durakladı. Endişeli bir titreyiş sarstı kırışıklarını. Foma sordu:

— Buraya niçin geldiniz?

— Bir alay hasar yapmışsın... durumu görmek için geldim elbette! Unutma ki babanın, ve hayatta benden başka kimsen yok...

— Kendinizi boşuna üzüyorsunuz baba... Aslında durum şu: Ya bana tam ve kesin hürriyet verin; ya da bütün işlerimi ellerinize alın! Son rublesine kadar hepsini!...

Bu sözler birdenbire ağzından dökülmüştü Foma'nın, o ana kadar böyle bir şeyi düşünmemişti bile. Ama şimdi söyler söylemez anlamıştı ki, eğer vaftiz babası servetine el koyacak olursa, tamamiyle hür bir adam haline gelecek, istediği yere gidip hoşlandığı herşeyi rahatça yapabilecekti... O ana kadar hep onu gemleyen bir şey vardı önünde; ama neydi bilmiyordu; ve bu gemden kurtulmanın yolunu bulamıyordu bir türlü. Şimdi ise bu yol, alabildiğine kolay, alabildiğine basit bir şekilde ve kendiliğinden çıkıyordu meydana. Umutla titredi içi, tutarsız sözler sıralamaya koyuldu:

— En iyisi de bu zaten! İnanın bu!... Hepsini alın ve koyuverin yakamı... Benim gibi bir beladan da kurtulmuş olursunuz, kimden kötü! Ben böyle yaşayamam bilin! Ellerime, ayaklarıma tonlarca yük asmışlar gibiyim ben... Hür yaşamak istiyorum, günah mı... herşeyi kendim tanımak, kendim öğrenmek

istiyorum... Kendi hayatımı kendim bulup kuracağım... Şimdi bir mahpustan farkım yok benim!... Alın öyleyse hepsini... şeytan götürsün! Nasıl bir tüccar olurum ben, görüyorsunuz işte?. Hiçbir şeyi sevmiyorum... Böylece ben de çevremdekilerden kopar, iyi kötü bir iş tutarım... çalışırım evet!... Oysa şimdi çalışmak yerine içki içiyorum... bir orospuyla da dostluk kurdum üstelik...

Mayakin'in yüz hatları, donup kalmışçasına kaskatı kesilmişti; sarsılmaz bir dikkatle dinliyordu Foma'yı. Aralarında meyhanenin boğuk uğultusu dalgalanıyordu; insanlar geçiyordu önlerinden. Mayakin'e saygılı selamlar sarkıtıyorlardı; ama ihtiyar bunların hiçbirini görmüyor, vaftiz oğlunun perişan yüzünü seyrediyordu sadece. Ve Foma'nın yüzünde sevinçli mi, kederli mi belirsiz bir gülümseyiş vardı...

— Dur bakalım biraz!... -diye sözünü kesti onun-. Başını almış gidiyorsun gene. Zırvalamaktasın... Önce bir anlayalım: Seni böyle sapıttıran konyak mı, yoksa aptallığın mı?

— Baba!... -diye haykırdı Foma-. Oysa bir vakitler... bir vakitler insanlar bütün mallarından vazgeçebiliyorlardı pekâlâ!

Mayakin kesin bir sesle:

— Benim zamanımda olmadı öyle saçma şey... -dedi-. Üstelik de o insanlar vaftiz oğlum falan değildi. Yoksa dünyanın kaç bucak olduğunu gösterirdim onlara!...

— Ama içlerinden birçoğu, malı mülkü bırakıp çekildikten sonra ermiş mertebesine yükseldi...

— Ben yanlarında olsam, hiçbir yere çekilemezlerdi! Hem zaten seninle ciddi tartışmanın bir faydası yok... Geç hadi efendim...

Hummalı bir heyecanla sarsılarak sordu Foma:

— Peki ama niçin istemiyorsunuz, niçin?

— Beni dinle! Ocakçıysan çıkar damlarda dolaşırsın, itfaiyeciysen gözleme kulende kalırsın! Hayatta herkes kendi yerinde bulunmak zorundadır, anlıyor musun... bir dana hiçbir zaman bir ayı gibi böğürmez; Kendine özgü bir sesle böğürür! Senin ken-

di öz hayatın var, onu yaşayacaksın! Ve mırın kırın etmeden! İşin olmayan yerlere tıkılıp kalmadan! Kendi özel şartın içinde kuracaksın hayatını!

İhtiyarın karanlık dudaklarından Foma'nın gayet iyi bildiği, güven dolu, uştaca kurulmuş, parlak cümleler dökülüyordu gene. Ama delikanlı, kendisine kolaycacık gerçekleşir gözüken o hürriyet fikrine kaptırmıştı kendini; ve dinlemiyordu. Onu bu sönük ve sıkıcı hayata, vaftiz babasına, gemilerine, zevk ve sefa âlemlerine, bu boğucu düzene bağlayan bütün bağları kırıp parçalamak arzusu, beyninde ve yüreğinde gittikçe biraz daha kök salıp pekişmekteydi..

İhtiyarın sözleri, uzaklardan işitilen bir kapkacak şıngırtısı, bir sarhoş nârası gibi belli belirsiz ulaştı ona.

— Bütün bu zırvalar gençliğinden dolayı kafana yerleşmiş!... -diyordu Mayakin parmaklarıyla masayı tıkırdatarak-. Cesaretin, aptallığından geliyor... Gidip bir manastıra kapanmaya mı niyet ettin yoksa?

Hiçbir şey söylemeden dinliyordu Foma. Çevresinde vızıldayan uğultu, gittikçe biraz daha geriliyordu sanki. Kazan gibi kaynayan muazzam bir insan yığınının ortasında görüyordu şimdi kendini; ve bütün bu insanlar, nedeni anlaşılmaz biçimde çırpınıyor, birbirlerinin üzerine sıçrayıp tırmanıyor, hırsla dört açıyor gözlerini, haykırıyor, düşüyor, birbirlerini eziyordu. Ve istedikleri şeyi anlamadığı, dedikleri şeye inanmadığı için rahat duyamıyordu kendini onların içinde. Ama bu çevreden kopup hürriyete doğru uzansa, hayatın kıyısına geçip inceleyebilse onları... işte o vakit herşeyi anlayacak ve aralarındaki yerini görecekti.

Delikanlının kendi düşüncelerinin uçurumuna saplandığını farketmiş olan Mayakin, gittikçe yumuşayan bir sesle:

— Gayet iyi anlıyorum seni... -diyordu-. Mutluluğunu arıyor, bir an önce mutluluğuna kavuşmak istiyorsun... Ama mutluluk dediğin öyle çabucak ele geçmez evladım... Ormanda mantar arar gibi, el yordamıyla, iki büklüm sürünerek aramak gerekir mut-

luluğu... ve bulduktan sonra da, zehirli olup olmadığına dikkat etmek gerekir.

Birdenbire başını kaldırdı Foma, ve sordu:

— Azat ediyor musun beni?

Mayakin, delikanlının alev alev tutuşan bakışlarından kurtulmak için başını çevirdi.

— Bırakın da rahat bir soluk alayım... -diyordu Foma-. Bırakın da herşeyden kopup uzaklaşayım! Dışardan seyretmek istiyorum ben önce olayları... sonra da... Yoksa sabahtan akşama körkütük dolaşırım.

Mayakin öfkeyle haykırdı:

— Saçmalama! Aptal numarası yapma bana böyle...

Sakin bir sesle cevap verdi Foma:

— Peki! İstemiyorsunuz demek? Şu halde bilin ki, hiçbir şey kalmayacaktır ortada! Herşeyi har vurup harman savuracağım! Ve artık birbirimize söyleyecek hiçbir şeyimiz kalmadı: Allahaırmarladık diyorum size, o kadar. Bugünden tezi yok işe girişeceğim! Çınçın öttüreceğim ortalığı!

Alabildiğine sakindi, güvenli bir sesle konuşuyordu; kararının kesin olduğunu hissettirirse, vaftiz babasının kendisine engel olmayacağı duygusu vardı içinde. Ama Mayakin, iskemlesinde yavaş yavaş doğruldu; ve tıpkı onun gibi sakin ve güvenli bir sesle:

— Sana karşı tamamiyle başka bir şekilde de davranabilirim -dedi.

Umursamadığını belirten bir el hareketiyle:

— İstediğinizi yapabilirsiniz!... -diye cevap verdi Foma.

— Öyleyse dinle ne yapacağımı: İlk işim şehre dönüp senin çıldırdığını ispatlamak ve derha tımarhaneye atılınan için gerekli tedbirleri almak olacaktır...

— Peki ama nasıl mümkün olur bu?

Saf bir edayla sormuştu Foma bunu, ama sesinde derin bir dehşet titremekteydi.

— Bizim için sevgili dostum, mümkün olmayan hiçbir şey yoktur!

Delikanlı başını eğdi; ve vaftiz babasının yüzü-

ne göz ucuyla baktıktan sonra ürpererek düşündü:

— Şakası ve insafı yok bunun... Tımarhaneye pekâlâ attırır beni...

— Eğer sen gerçekten budalalık etmeye kalkarsan, benim de ona göre davranacağımdan en ufak bir şüphen olmasın... Babana söz verdim, adam edeceğimi söyledim seni: Ve edeceğim de! Adam olmazsan, adam olmayanların yerine gidersin... Ayrıca bütün bunları sarhoşluk hali içinde söylediğini unutmuyorum; ama baba mirasını maskaralık yapmak uğruna çarçur etmeye kalkışacak olursan, haddini bildiririm... Benimle dalga geçmek, pek öyle kolay değildir!

Kırışıklar yerlerini yeniden almaya başlıyordu ihtiyarın yüzünde; karanlık deri torbalarının dibinden doğru ufak gözleri, soğuk ve alaycı bir ışıltıyla parıldıyordu. Ve kırışıklar, alnında garip arabeskler çizerek dazlak kafasına tırmanıyordu yavaş yavaş. Yüzünde gaddarca bir ifade vardı.

Foma tatlılıktan alabildiğine uzak bir sesle sordu:

— Yani bana hiçbir çıkış yolu kalmıyor öyle mi? Kesinlikle kapıyorsunuz yani yolumu?

— Çıkış yolu var: Yürüyeceksin! Ve ben yöneteceğim seni... Yerin neresiyse, orada olacaksın...

Bu güven, bu sarsılmaz kibir, Foma'yı çığrından çıkardı sonunda. İhtiyara vurmamak için ellerini ceplerine daldırıp ayağa kalktı delikanlı ve dişlerinin arasından ıslık çalar gibi savurdu cümleleri:

— Nedir bu kibriniz sizin? Nen var ki böbürleniyorsunuz ha? Kendi öz oğlun nerede, önce ona bak! Kendi öz kızının halini düşün önce! Bütün hayatı düzenleyeceksin öyle mi! Madem ki o kadar kurnazsın, madem ki bir tamam biliyorsun her şeyi, cevap ver bana: Niçin yaşıyorsun sen? Yoksa hiç ölmeyeceğini mi tasarlıyorsun ha? Ne yaptın hayat boyunca? Ardında nasıl bir anı bırakacaksın, söyle!..

Mayakin'in kırışıkları şöyle bir toptan kalkıp indi; arılı ağlamaklı bir ifadeye büründü yüzü. Ağzını açtı ama hiçbir şey söyleyemedi. Şaşkınlık ve dehşet içinde bakakaldı bir süre vaftiz oğluna.

— Sus acemi çaylak!... -diyebildi nihayet kısık bir sesle-. Sus diyorum sana!

Foma kasketini başına geçirmiş ve sınırsız bir kinle bakmıştı ihtiyara:

— Ben âlem yapmaya gidiyorum!... -dedi-. Varımı yoğumu orospulara yedireceğim!

— Hadi bakalım!

Gaddarca gülümseyerek konuştu Foma:

— Hoşça kal kahraman!...

Ve iyice kısık bir sesle, boğulur gibi cevap verdi Mayakin:

— Gülegüle ve pek yakında yeniden görüşmek üzere!

Meyhanede tek başına kalmıştı Yakob Mayakin. Titreyen parmağını masaya saçılmış kvasa daldırıp daldırıp tepsinin üzerine arabeskler çiziyordu. Ve küçük kafası, eti çekilmiş parmağının tepsiye çizdiği şeyi bir türlü kavrayamıyormuşçasına, gittikçe biraz daha aşağıya, gittikçe biraz daha masaya doğru düşüyor, düşüyordu.

İri ter taneleri parıldıyordu dazlağının üzerinde; ve yanaklarındaki kırışıklar yer yer, her zamanki gibi sıkıntılı bir titreyişle ürpermekteydi.

Garsonu bir baş işaretiyle çağırıp, özellikle anlayış dolu bir sesle sordu:

— Borcum ne kadar?

X

Mayakin'le arası açılmadan önce Foma, sıkıldığı için, ve kendini hiçbir zaman tamamiyle kapıp koyvermeden âlem yapardı. Şimdi ise umutsuzluğun katmerlendiği bir öfkeyle... insanlara karşı tavrında zaman zaman onu bile şaşkınlığa boğan bir öcalma duygusu ve küstahça bir kibirle yapıyordu bunu. Etrafını çevirenlerin henüz ayıksalar, mutsuz ve budala olduklarını; sarhoşsalar, tepeden tırnağa iğrenç ve daha da budala kesildiklerini görüyordu. İçlerinden hiçbirine ilgi duymuyordu; isimlerini bile sormuyor, nerede ve ne vakit tanıştıklarını derhal unutu-

yor ve daima onları küçük görecek birşeyler söyleyip yapmak arzusuyla tutuşuyordu. Sürekli uğrak yeri olan şık ve pahalı lokantalarda bir alay hovarda, şarkıcı, oyuncu, hokkabaz ve her âlemde biraz daha iflasın eşiğine yaklaşan toprak ağası sarmıştı etrafını. Bu kimseler ona karşı önce koruyucu bir tavır takınmış; zevklerinin inceliği, içki ve yemek bilgilerini övmeye koyulmuşlardı. Daha sonra, delikanlının teveccühünü kazanmak için dalkavukluk ettiler; ve nihayet, Foma'nın zaten poliçeler çekerek tırtıkladığı paranın bir kısmını tırtıkladılar... Ucuz meyhanelerde ise berberler, marangozlar, bazı küçük memurlar, tanınmamış sanatçılar fırdönüyordu çevresinde akbabalar misali. Bunların arasında daha rahat, daha hür hissediyordu kendini: Ötekilerden biraz daha az ahlaksızdılar; ve Foma, daha kolay, daha çabuk anlıyordu onları; hatta zaman zaman güçlü, sağlam duygularla ortaya çıktıkları bile oluyordu; en azından, daima insani bir yanları vardı. Ama tıpkı ötekiler gibi bunlar da para açlığıyla gözleri kararmış kimselerdi ve Foma'yı hayâsızca kazıklamaktaydılar. Foma pekâlâ farkına varıyordu durumun, en kaba şekilde yüzlerine vurmaktan da geri kalmıyordu.

Kadınlar da vardı tabii hesapta. «Bedeni metanet» sahibi olan Foma, pahalı mı ucuz mu, güzel mi çirkin mi olduklarına bakmıyor, kiralıyordu onları; ve aşağı yukarı her hafta bir kadın değiştiriyordu. Kadınlara karşı, genellikle, erkeklere davrandığından daha saygılı davranmaktaydı. Gerçi onlarla da dalga geçiyor, hatta zaman zaman en ağıza alınmaz küfürler savurduğu da oluyordu ama, zilzurna sarhoşken bile, kadınların yanında kendini şöyle bir tutması vardı. Tüm kadınlar, en utanmaz ve en hayâsızları bile, bir ufak çocuk kadar savunmasızdı onun gözünde. Erkeklerin daima ifadesini vermeye hazır olduğu halde, gemi azıya aldığı vakit kadınlara en korkunç hakaretleri yağdırmasına rağmen, hiçbir kadına el kaldırdığı görülmemişti. Kadınlara göre alabildiğine daha güçlü duyuyordu kendini; kadın ona, alabildiğine daha mutsuz bir yaratık gibi görünüyor-

du. Taşkınlıklarından övünç duyacak kadar arlanmayı unutmuş olanlar vardı içlerinde, garip bir utanma duygusuna kapılıyordu böylelerinin karşısında, ürkekleşiyor, pısırıklaşıyor, beceriksizleşiyordu. Bu tür kadınlardan biri bir gün, bir akşam yemeğinde yanında otururken şakaya getirip elindeki kavun kabuğunu Foma'nın yanağına vurmuştu. Foma yarı sarhoştu. Sapsarı kesilip kalktı iskemlesinden; ve, elleri ceplerinde, öfkeden tirtir titreyen bir sesle haykırdı:

— Defol buradan kokuşmuş yaratık! Burada bir başkası kafanı kırardı senin; ama biliyorsun ki ben kadınlara karşı yumuşak başlıyım, ve el kaldırmam size... Atın şunu, cehenneme kadar yolu var!...

Kazan'a gelişlerinden birkaç gün sonra Saşa, sefalet yoldaşlarından bir şarap fabrikatörünün oğluyla yaşamak üzere terketmişti Foma'yı. Ve yeni efendisiyle yeni bir maceraya doğru yola çıkmadan önce, delikanlıya şöyle demişti:

— Hoşça kal azizim! Bakarsın günün birinde gene karşılaşırız, aynı yolun yolcusuyuz çünkü! Sana bir dost öğüdüm var: Yüreğinin sesini fazla dinleme, yanıltır seni!... Artdüşüncesiz davran ve keyfine bak: Benden sonra tufan, demişler... Hadi hoşça kal!

Ve şiddetle sarılıp dudaklarından öpmüştü Foma'yı, ve gözleri dolmuştu öperken.

Foma aslında, kadının gitmesine sevinmekteydi: Saşa'nın o buz gibi tavırları ürküntü veriyordu ona. Ama ayrılış anında bir dal kırılır gibi oldu içinde, sırtını dönüp boğuk bir sesle:

— Ola ki anlaşamazsınız... -dedi-. Unutma ki ben daima buradayım, bana dönebilirsin!

— Sağol!... diye cevap vermişti kadın.

Ve ondan umulmadık cinsinden, hırıltıyı andıran bir kahkaha atıp gitmişti.

Bu yaygaranın dışında, uzakta biryerlere gidebilmek umudunu gene de kaybetmeksizin, işte böyle yaşıyordu Foma. Geceleri kendi kendisiyle başbaşa kaldığında, gözlerini sımsıkı yumuyor ve alabildiğine muazzam bir kalabalık hayal ediyordu. Bir toz bulutuyla kaplı bir hendeğe benzer bir çukurda yı-

ğılı duran bu kalabalık, anlaşılmaz bir uğultu çıkararak olduğu yerde dönüyor ve değirmen teknesindeki taneleri andırıyordu. Ve kalabalığın altında gizli, görünmez bir değirmen taşı bütün bu insanları ezip öğütüyordu sanki. İnsanlar, kimi zaman da bir an önce öğütülüp yitmek için aşağıya, kimi zaman da kurtulmak için yukarıya doğru dalgalar halinde atılıyor, ama sonunda daima o insafsız taşın altında kalıyorlardı.

Kalabalığın içinde tanıdık çehreler görüyordu Foma: İşte babası, güçlü kollarıyla önündeki insanları itip devirerek ve kahkahalar atarak ona doğru ilerliyor, ama bir anda yuvarlanıp ayaklar altında kalıyor ve kayboluyordu ortadan... Sonra bir yılan gibi kıvrılıp bükülen, o kupkuru ama esnek vücuduyla insanların kimi zaman omuzlarına sıçrayıp, kimi zaman bacakları arasından geçmek isteyen vaftiz babasını görüyordu... Lubov koşuyordu arkadan çırpınarak; bazen yetişir gibi oluyordu babasına, bazen geride kalıyordu... Dolambaçlı yollara kaçmaksızın, hızlı hızlı ilerliyordu Pelajya... Ve Sofya Pavovna, tıpkı o son gün evinin salonunda durduğu gibi, ayakta, elleri yana sarkmış, çaresizlik içinde duruyordu... Dehşet ışıldıyordu iri gözlerinde... Saşa ise kayıtsız ve pervasız çevresini amansız bakışlarla süzerek, kalabalığın ortasına doğru yürüyordu.. Haykırışlar, gülüşler, sarhoş gevezelikleri, entellektüel tartışmalar geliyordu Foma'nın kulağına; hendekte yığılmış kaynayan bu insan vücutlarından kurulu yığının üzerine türküler ve ağlayışlar dökülüyordu... Sürünüyor, durmaksızın eziyor birbirlerini, birbirlerinin omuzuna sıçrıyor, körler gibi oradan oraya seğirtip her önlerine gelene tosluyor, vuruyor, vuruluyor ve devrilir devrilmez oradan kayboluyorlardı... Altın ve gümüş paralar, başlarının üzerinde yarasalar gibi uçuşarak çınlıyor; insanlar ellerini kollarını paralara doğru hırsla salıyor; içki şişelerinin mantaları patlıyor; ve bütün bunların üzerinde, özlem dolu bir kadın sesi, hep aynı türküyü sürdürüyordu:

Sürünerek yaşayıp gideceğiz böyle...
Orada ot bile bitmediğini hatırlayarak!

Bu şarkı iyice yer etmişti kafasında Foma'nın; ve her seferinde biraz daha belirli, biraz daha büyük, biraz daha canlı bir şekilde gözlerinin önüne geliyor; ve korku, dehşet, heyecen, merhamet, sevgi ve öfkenin, bir dere bir ırmağa karışıp erir gibi içiçe geçip kaynaştığı karanlık bir duygu uyandırıyordu onda. Yüreğinde herşey kaynamaya koyuluyor; ve kudretinden boğulacak gibi olduğu müthiş bir arzu canlanıyordu. Yaş doluyordu gözleri. Bağırmak hayvanlar gibi ulumak, durdurmak bu anlamsız yaygaralarını kesip atmak... ve hayatın uğultusuna, içinden taşan pırıl pırıl, sağlam kelimeler katmak.. ve bütün bu insanları alıp birbirlerinin üzerine yürümelerini engeleyerek, hepsini bir tek yöne doğru çevirip sürüklemek istiyordu... Yanaklarına yapışıp birbirlerinden ayırmak onları, kimisini tekmeleyip devirmek, kimisini okşamak, topunu birden azarlayıp cezalandırmak ve topunu birden aydınlığa kavuşturacak bir ışığı onlara armağan etmek arzusuyla yanıp tutuşmaktaydı...

Ama ne gerekli kelimeleri, ne de o ışığı buluyordu kendinde; sadece o tasarlayıp da gerçekleştiremediği arzu vardı... İnsan yığınının çırpındığı hendeğin dışında görüyordu kendini; yere sımsıkı basmış, susarken görüyordu.

— Ne biçim yaşamak bu böyle? Utanmıyor musunuz!... -diye haykırabilirdi onlara istese.

Ama içlerinden biri başını kaldırıp da:

— Nasıl yaşayalım peki?... -diyecek olsa, verecek cevabı yoktu.

Böyle bir sorunun kendisini de oraya, aşağıya, değirmen taşına doğru devrilmek zorunda bırakacağını pekâlâ kavrıyordu Foma; ve böyle bir durumda, devrilişine eşlik edecek kahkahaları şimdiden işitir gibi oluyordu.

Alkolün etkisi altında çıldırır gibi olduğu ve bütün o korkunç saçmalıkların da bu yarı çılgınlıktan doğduğu izlenimine kapılıyordu bazen. Bir irade çabasıyla boğuyordu bu duyguyu; ama tek başına kalır kalmaz, yeniden aynı yük altında eziliyor ve saçmalamaya başlıyordu. Hürriyete olan açlığı gittikçe

artmakta ve pekişmekteydi; ama kendini, servetinin boyunduruğundan çekip kurtarmaya gücü yetmiyordu.

İş alanında genel vekili olan Mayakin öyle bir şekilde davranıyordu ki, Foma, omuzlarındaki ağır yükün her an farkına varmak durumunda kalıyordu. Herkes ona başvuruyordu: Günlük ödemeler için, mal nakliyatı için, türlü pazarlıklar için, o güne değin hiç uğraşmamış olduğu ve adamlarının daima kendiliklerinden yerine getirdiği ufacık hiçler için sürekli şekilde onu rahatsız ediyorlardı. Meyhanelere gidiyor; «şunu ve şunu ve şunu nasıl yapmak gerekir?» diye soru yağmuruna tutuyorlardı Foma'yı. Anlamadan ve gelişigüzel cevap veriyordu; her seferinde kendisine bıyıkaltından gülerek baktıklarını ve söylediklerinin tam tersini yaptıklarını farkediyordu. Ve tabii işin doğrusunu yapmaktaydılar. Vaftiz babasının bunda büyük payı olduğunu seziyordu delikanlı; ve anlıyordu ki becerikli ihtiyar, amacına ulaşabilmek için, gemleri sımsıkı elinde tutmaktadır. Aynı zamanda da kendi işinin efendisi olmadığını; kendi adına dönen kocaman çarkın basit, önemsiz bir unsurdan ibaret olduğunu görüyordu. Bu durum büsbütün hırçınlaştırıyordu onu, bir parça daha soğutuyordu vaftiz babasından; ve her ne pahasına olursa olsun, iş hayatının çemberinden kurtulmak arzusunu bir kat daha şiddetlendiriyor, kamçılıyordu. Meyhanelerde ve batakhanelerde delice savuruyordu parayı; ama bu uzun sürmedi: Yakob Tarasoviç, vaftiz oğlunun bankadaki bütün hesabını bloke ettirmişti. Foma, poliçe yoluyla bile kendisine eskiden olduğu gibi seve isteye ödünç verilemediğini sezmekte gecikmedi. İzzetinefsi kırıldı tabii; ama asıl, vaftiz babasının, iş çevrelerinde Foma'nın kafadan sakat olduğu ve böyle giderse kendisini vesayet altına aldırmak zorunda kalacağı söylentisini yaydığını öğrendiği zaman dehşete kapıldı. Mayakin'in böyle bir şeye güç yetirip yetiremeyeceğinden emin değildi, ama meseleyi bir bilene danışmayı da göze alamıyordu bir türlü. Ticaret âleminde ihtiyarın, her istediğini yapacak kadar kudret sahibi olduğunu gayet iyi bi-

liyordu. Başlangıçta Mayakin'in pençesini daima üzerinde hissetmek, bir çeşit boğuntu veriyordu ona; ama zamanla umursamaz oldu bunu, ve kaygısız bir ayyaş hayatı sürmeye koyuldu. Tek avuntusu insanlardı. İnsanların budala ve her bakımdan kendisinden daha kötü olduğu inancı gün geçtikçe biraz daha yer ediyordu içinde: Hayatın efendileri değil, uşaklarıydı insanlar; hayat istediği gibi alıp yoğuruyordu onları, eğitip büküyor, kırıp parçalıyordu.

İşte böyle, her adımda boğazına kadar balçığa gömülmek tehlikesiyle yüzyüze bulunduğu bir bataklıkta ilerler gibi oluyordu. Ve sürüngenlere özgü bir kıvraklıkla kuru ve emin bir noktaya tırmanıp pusuya yatmış olan Mayakin, vaftiz oğlunun bu perişan hayatını uzaktan uzağa gözlemekteydi.

Foma'yla kavgasından sonra Mayakin, alabildiğine dalgın ve asık suratlı dönmüştü eve. Gözleri kuru bir ışıltıyla parlıyor ve vücudunu iyice gergin bir ip gibi dimdik tutuyordu. Yüzü bir kat daha kırışıp buruşmuş, büsbütün ufalmış ve karanlıklaşmıştı şimdi. Lubov, babasını görür görmez, ciddi şekilde hasta sanmıştı. İhtiyar, kızının sorularına kısa ve soğuk cevaplar veriyor ve sinirli adımlarla durmadan odayı arşınlıyordu.

— Yeter!... -diye bağırdı sonunda-. Sen kendi işine bak...

Babasının o yırtıcı yeşil gözlerinden taşan hüzünlü kahır dolu bakışı gördüğünde, sınırsız bir acıma duydu Lubov; ve ihtiyar, yemek masasına oturduğu vakit birden yaklaştı babasına kız, ellerini omuzlarına koydu, endişeli bir kederle yüzüne bakarak:

— Acı çekiyorsunuz baba!... -dedi-. Konuşun... anlatın ne olur!

Pek öyle sokulgan bir kız değildi Lubov; ve canayakınlığı tuttuğu zaman, ihtiyarın buzları, göstermezdi ama, daima çözülürdü. Oysa o gün, sert bir silginişle omuzlarını kurtarıp:

— Git yerine otur... -dedi kızına-. Havva anamızın kaşıntısı tuttu herhalde seni...

Gitmedi Lubov; babasının gözlerinin içine inatla bakmaya devam ederek, kırgın bir sesle sordu:

— Niçin benimle hep.. küçücük bir çocukmuşum.. ya da alabildiğine aptalmışım gibi konuşuyorsunuz baba?

— Çünkü büyük olmasına büyüksün ama, pek akıllı sayılmazsın... Şimdilik bu kadar yeter hadi! Git otur ve yemeğini ye...

Uzaklaşıp tek kelime söylemeden babasının karşısına oturdu Lubov, dudaklarını kemirmeye koyuldu. Alışılmadık şekilde yavaş yavaş yiyordu Mayakin, lahana tabağında bir o yana bir bu yana döndürdüğü kaşığını seyrediyordu inatla; ve birden, ıslığı andıran bir iççekişle:

— Sanki.. -dedi, tıkanmış kafası babasının fikirlerini kavrayabilirmiş de!...

Lubov, masaya küt diye bırakıverdi kaşığını; ve nerdeyse ağlayacak bir sesle sordu:

— Beni küçük düşürmek size ne kazandırıyor baba? Pekâlâ görüyorsunuz işte: Yalnız.. yapayalnızım hep! İsterseniz kolayca anlarsınız hayatımın nasıl dayanılmaz bir hayat olduğunu, ve hiç değilse binde bir tatlı bir kelime söyleyebilirsiniz bana... Oysa siz de yapayalnızsınız ,ve sizin için de kolay değil yaşamak...

İhtiyar, alaycı bir sesle:

— Tamam! -diye kesti-. Bir dokun bir ah işit!... Bakalım bu sefer nasıl getireceksin sonunu? Dinliyorum evet...

— Zekânıza fazla güveniyorsunuz baba...

— Peki sonra?

—Ama iyi etmiyorsunuz! Niçin itiyorsunuz beni? Sizden gayrı hiç kimsem yok ki benim...

Göz pınarlarında yaşlar belirmişti. Babası farketti bunu, yüzünde bir ürperiş gezindi bir an, sonra haykırır gibi:

— Eğer böyle ufak bir kız olarak kalmamış olsaydın!... -dedi-. Şu bizim Marta kadar zekâ sahibi olsaydın eğer, ah Lubov! Ne Foma'yı umursardım, ne de bir başkasını... Hadi... yeter, kes artık şu zırıtıyı!

Gözlerini kurulayıp sordu Lubov:

— Ne yaptı gene Foma?

— İsyana kalktı bu sefer, ne olacak!... Hey ya-

rabbi!... «Bütün servetimi alın ve beni serbest bırakın...» diyor. Azap duyuyormuş küçük bey bu türlü yaşamaktan; ve selâmeti meyhanede buluyormuş sözün kısası... Son icadı bu işte!

— Nerden çıkarıyor peki bunu?... -diye sordu Lubov ürkek bir sesle:

Mayakin gittikçe kızışarak:

— Nerden mi çıkarıyor?... -diye gürledi-. İçkiyi fazla kaçırmaktan... ya da... Tanrı esirgesin!... dindar anasından... Eğer bu oğlanda başkaldıran nevale, anasından aldığı sofuluk kalıntısıysa, işimiz var demektir! Rastlanmadık şekilde küstahça kafa tuttu bana... Korkunç bir kabalık gösterisinde bulundu... «Bütün parayı içkiye harcayacağım... diyor. Hele bir davran da dünya kaç bucakmış gör bakalım! Boyunun ölçüsünü veririm ben adama!...

Yumruğunu havaya kaldırarak tehdit dolu bir sesle devam etti ihtiyar:

— Küstaha bak hele, haddini bilmeze bak!... Kim kazandı o parayı? Sen mi kazandın haa?... Baban kazandı... Tam kırk yıl boyunca emek vererek... Ve şimdi sen, kırk yıllık emeğin ürününü bir anda alıp gömeceksin öyle mi? Gömdürtmezler efendim!... Aklını başına topla!... Bugün hepimiz, bazen bir tek vücut halinde, bazen büyük bir ihtiyatla birbirimizin ardından, bizim olan... bize adanmış olan yere gelmek zorundayız... Görevimiz bu bizim... Biz tüccarlar, ticaret erbabı olarak, yüzyıllar boyunca omuzlarımızda taşıdık Rusya'yı; ve bugün de hâlâ taşımaktayız... Büyük Petro peygamber gibi bir çardı... O biliyordu bizim değerimizi! O anlamıştı! Ve bizi sonuna kadar destekliyordu! Bizlere ticaret ilmini öğretmek için, özel olarak kitaplar bastırıyordu çar Petro!... Yukarda Urbinski'nin bir kitabı var; O'nun emriyle basılmış... hem de taa 1720 yılında, anlıyor musun!... Bunu kafalarımıza çakmamız lazım! O bize açtı yolu... Ve şimdi tek başımıza ayakta durabiliyoruz bak!... Ve meydanı bize bırakın diyoruz! Hayatın temellerini biz attık, tuğla yerine bizzat kendimizi koyduk toprağa, ve şimdi katlara çıkmak için hürriyet istiyoruz... iş görme hürriyeti! İşte biz tüccarların ulaş-

mak zorunda olduğumuz hedef!... İşte ödevimiz!... Foma bir türlü anlamıyor bunu!... Ama anlayacak ve devam edecek... Mecbur devam etmeye!... Babasından kalma dağ gibi serveti var... Ben geberdiğim vakit, benim servetim de o servete eklenecek... Çalışıp zafere erişmek varken, oturmuş zırvalıyor... Yağma yok! Ben hizaya getirmesini bilirim adamı!... Herkes yerinde güzel!...

Heyecan ve öfkeden boğulur gibiydi ihtiyar; alev saçan gözlerle bakıyordu kızına. Sanki karşısında Lubov değil, Foma vardı.

— Babaların tarafından çizildi yolun; o yolu izlemek zorundasın sen! Tam elli yıl boyunca çalıştım... ne için? Çocuklarım için! Nerde peki çocuklarım, nerdeler?

Derin bir üzüntüyle başını eğip susmuştu. Kendi içinde bir başka adam varmış da onunla konuşuyormuş gibi boğuk bir sesle devam etti:

— Biri başını alıp gitmiş... öbürü ayyaş!... Ortada bir tek kız kalmış... Öldüğüm zaman kime miras bırakacağım peki ben çalışmamı?... Bir damadım olsaydı bari... Onu da düşüneceğim: Foma kurtlarını döküp adam olursa ne âlâ... Ona verecektim seni, ve seninle birlikte herşeyi... evet! Ama Foma edepsizlikte ayak direrse, yerine koyacak bir başkasını da göremiyorum... Ne oldu bütün bu insanlara, ne oldu yarabbi!... Eskiden taş gibiydi insanlar, bugün aralarında hiçbir dayanışma yok... Ne demek oluyor bu? Nerden geliyor bu rezillik?...

Korkulu gözlerle kızına bakıyordu Mayakin Lubov, susuyordu. Birden sordu ihtiyar:

— Ne gerekli senin için, söyler misin bana? Sence nasıl yaşamak lazım? Ne istersin hayatta? Sen ki okudun, öğrenim gördün... söyle bakalım ne ihtiyaçların var?

Bu umulmadık soru yağmuru altında afallamıştı Lubov. Babası tarafından bu konuda sorguya çekildiği için hem sevinç duyuyor; hem de ihtiyarın gözünde küçük düşmek korkusuyla cevap verip vermemekte kararsız kalıyordu. Masanın üzerinden bir hamlede sıçrayıp atlayacakmışçasına büzülüp geril-

mişti iskemlesinde. Nihayet güvensiz ve titreyen bir sesle:

— Bütün dünyanın mutlu olabilmesi için... -diye başladı-, yani herkesin memnun olabilmesi için.. ve tüm insanların eşit olabilmesi için.. herkese hürriyet gereklidir... hava gibi tıpkı, su gibi... Ve her alanda, her yerde eşitlik lazım!

Tiksintisini gizlemeye lüzum görmeden karşılık verdi babası:

— Tam düşündüğüm gibi... -dedi-. Bütün şu süslerin altında kocaman bir aptal yatıyor!

Önce başını eğdi Lubov, sonra hemen kaldırıp üzgün bir sesle adeta haykırdı:

— Ama siz kendi ağzınızla söylediniz hürriyet diye...

Bıçak gibi bir sesle atıldı ihtiyar:

— Kes hadi kes! Gözlerinin önünde dikilip duran gerçeği bile göremiyorsun daha... Her birimiz bir ötekimizden daha üstün olalım diye çırpınıp can atarken, herkes nasıl mutlu ve eşit olabilirmiş? Dilencinin bile bir gururu var; ve ötekilerin karşısında övünecek bir yan buluyor... Dön de küçük çocuklara bak... Her biri arkadaşları arasında birinci olmak ister... Ve hiçbir vakit insanoğlu, hemcinsi karşısında bir adım geri durmaya yanaşmayacaktır... Sadece budalalar tersini söyler!... Herkesin kendine ait bir ruhu var... bir özü vardır çünkü; ve ancak özünü sevmeyenler bir tek kalıba girmeye rıza gösterir... Uzatma bu lafı, kes! Okuyorum diye diye bir alay pislik doldurmuşsun kafana...

İhtiyarın yüz hatlarında tiksinti ve alay dolu bir acılık dile gelmekteydi. İskemlesini gürültüyle çekip bir sıçrayışta kalktı masadan, ve elleri arkasında, odada hızla gidip gelmeye koyuldu; durmadan başını sallıyor ve ıslıklı bir fısıltı halinde öfkeli birşeyler mırıldanıyordu kendi kendine. Geçirdiği heyecan ve uğradığı hakaretten sapsarı kesilmişti Lubov, babasının karşısında gülünç ve güçsüz hissediyordu kendini. Yüreği çatlayacakmış gibi çarparak, ihtiyarın mırıltısına kulak kabarttı:

— Yapayalnız evet.. yapayalnız kaldım işte... Job

gibi tıpkı... Hey Tanrım! Ne halt edeceğim şimdi ben? Kafamdaki bunca zekâ, bunca incelik... hiçbir işe yaramayacak mı yani sonunda?

Acı veren bir merhamet kaplamıştı genç kızı; babasına yardım etmek, faydalı olmak arzusuyla çırpındı. İhtiyarın halini ağlamaklı gözlerle seyretti bir süre; sonra birden, alabildiğine yumuşak, tatlı bir sesle:

— Baba... babacığım!... -dedi-. Üzülmeyin ne olur... Taras hayatta değil mi henüz? Belki o...

Mayakin, olduğu yere çivelenmiş gibi durmuş ve başını kaldırmıştı yavaş yavaş:

— Ağaç, daha fidanken dayanamayıp büküldü... -dedi-. Yaşlanınca büsbütün çabuk kırılır... Ama gene de... Hadi canım!... Taras da bana bugün bir şey ifade etmez... Kaldı ki, Foma'dan daha aklı başında olup olmadığı meselesi var... Gordeyev karakter sahibidir, anlıyor musun... babasının cesaretini, cüretini taşıyor yüreğinde... Omuzlarına koyduğun yükü isterse kaldırabilir Foma... Taras'a gelince... Hatırladığın iyi oldu evet... vaktinde hatırladın...

Ve henüz bir dakika önce kederinden yüksek sesle yakınacak kadar cesaretini yitirmiş olan, odada kapana kısılmış fare gibi çırpınan ihtiyar; şimdi yüzünde yepyeni bir düşüncenin tasası, güvenli, sakin adımlarla masaya ilerliyor ve kesin kısa hareketlerle sandalyesini çekip oturarak:

— Taras'ı yoklamak lazım evet!... -diyordu. Usolye'de bir fabrikada çalışıyormuş, tüccarlardan işittiğime göre... yanılmıyorsam bir soda fabrikasında... Kesinlikle öğrenirim bunu ben...

Sevinçten kıpkırmızı ve sesi titreyerek yalvardı Lubov:

— İzin verirseniz, ben kendisine bir mektup yazayım baba!

— Sen mi?

Kızını bir anda süzerek sormuştu bunu Mayakin. Sonra sustu, düşündü, ve:

— Pekâlâ mümkün!... -dedi-. Hatta, daha iyi! Yaz evet, yaz bir mektup... Sor evlenmiş mi... Nasıl yaşıyorsun, neler tasarlıyorsun diye sor... Sonra, sırası

gelince neler yazacağını ben gene söylerim sana...

— Ne olur elinizi çabuk tutun babacığım!... -dedi genç kız..

— Asıl sana bir koca bulmakta elimi çabuk tutmam gerekiyor Luba... Birini gözlemekteyim... Kızıl saçlı bir ufaklık... hiç de avanak bir hali yok... Açılmışken söyleyeyim: Yabancı imalâtı bir oğlan...

Lubov, endişe kokan bir merakla sordu:

— Smolin mi acaba?

Saniye sektirmeksizin kızının ağzını aramaya koyuldu Yakov Tarasoviç:

— Tut ki o... -dedi. Bir itirazın mı var?

Genç kız dalgın bir sesle cevap verdi:

— Yoo... Tanımıyorum ki...

— Yakında tanırsın... Vakit geldi de geçiyor Lubov! Foma'dan pek fazla umut yok artık... gerçi onu da hesaptan silmiş değilim ama...

— Ben Foma'yı hiçbir zaman hesaba katmadım.

— Yanlış!... Sen biraz daha kurnaz olsan, Foma belki de bugün doğru yoldaydı!... İkinizi yanyana gördüğüm her seferinde: «Bu levendi getirirse kızım yola getirir, yumuşamış pamuğa döndürür evel-allah!..» diyordum için için... Hesabımda ilk defa yanılttın beni...

Özel bir ciddiyetle söylenen bu sözleri dinlerken, düşünmeye koyuldu Lubov. Her sağlam yapılı genç kız gibi, şu son zamanlarda, evlenme fikri gittikçe daha sık takılmaya başlamıştı kafasına: Yalnızlıktan kurtulmak için başkaca bir çıkar yol göremiyordu. Babasını terkedip herhangi bir öğrenim görmek, ya da ilk önüne çıkan işe girip çalışmak amacıyla nereye olursa olsun gitmek arzusunu çoktan geride bırakmış, aşmıştı. Buna benzer, tıpkı bunun gibi sathi daha bir alay arzu bırakmıştı geride. Okuduğu kitaplardan, bulanık bir birikinti kalmıştı onda. Ölü bir birikinti değildi evet, canlı bir birikintiydi; ama protoplazmanın canlılığına benzer bir canlılıktı bu: Yavaş yavaş şekillenen bir doyumsuzluk duygusu yaratmıştı genç kızda; kişisel bağımsızlığa doğru bir atılım, baba boyunduruğundan kurtuluşa doğru bir özlem uyandırmıştı. Gel gör ki, ne bu arzuları ger-

çekleştirecek gücü vardı, ne de bu arzuların nasıl gerçekleşeceği hakkında bir düşüncesi... Bu arada tabiat, derin telkinlerini ona da yerleştiriyor ve genç kız, çocuğunu emziren genç bir anne gördüğü vakit, acı bir yoksunluk hissiyle ürperiyordu. Bazen aynanın önünde durup, taze ve tombul yüzüne hiç yakışmayan altı morarmış gözlerini seyrediyor ve kendi kendine acıyordu: Onu köşesinde unutarak hemen yanıbaşından geçip gidiyordu hayat... Ve şimdi babasını dinlerken, Smolin'i hayal etmeye çalışıyordu. Lise öğrencisiyken görmüştü oğlanı; o çağda, suratı baştan aşağıya çille örtülü, hayvan burunlu, ciddi mi ciddi sıkıcı bir şeydi Smolin; sakil bir dans edişi vardı ve konuştuğu vakit ilgi çekmeyen susağanlardandı... Ama bir alay yıl geçmişti aradan: Delikanlı yurt dışına gitmiş, orada öğrenim görmüştü; şimdi nasıldı peki, hiç değişmemiş miydi acaba? Smolin'den ağabeyine kaydı zihni, ve yüreği çarparak düşünmeye koyuldu: Ne cevap verecekti mektubuna? Ve nasıl bir adamdı? Hayal etmeye çalıştı ağabeyini, ve etti; bu hayal, babasını da Smolini de silip aldı gözünden; ve aras'la karşılaşıncaya kadar evlenmesi için hiçbir sebep olmadığını düşündü bir anda. O anda babası seslendi:

— Hey Lubovka! Ne daldın öyle bakalım, ne düşünüyorsun?

Gülümseyerek cevap verdi Luba:

— Herşey nasıl da çabucak geçiyor...

— Neymiş o çabuk geçen şey?

— Herşey... Daha bir hafta önce size Taras'tan söz açmak imkânsız gibi bir şeydi, oysa şimdi görüyorsunuz işte...

— Zorunluluk diyorlar bunun adına kızım! Zorunluluk da bir güçtür; dirençli bir çelik çubuğa benzer! Taras? Göreceğiz bakalım!... Bir adamın değeri, hayatın gücüne karşı gösterdiği dirençle ölçülür; hayat bir adamı yenememişse, o adam hayatı kendi keyfine sekillendirecek demektir... ve ben o adama şapkamı çıkarırım! He-heeeeyt! İhtiyarım ben değil mi! Ama hayat şimdi nasıl doyulmaz oldu bilsen! Ve her yıl bir parça daha güzelleşip biraz daha tatlanı-

yor hayat! Hep böyle yaşamak ve hep böyle davranmak isterdim işte ben!...

Ağzının tadını bilen insanlar gibi şaplattı dudaklarını ihtiyar, ellerini oğuşturdu, oburca bir ışıltıyla parıldadı gözleri:

— Oysa sizler, damarlarında kan yerine şalgam suyu dolaşan zavallı yaratıklarsınız! Henüz ergenlik çağına bile girmeden çöküyor ve pörsümüş patlıcanlar gibi yaşıyorsunuz siz... Hayatın gittikçe daha güzelleştiğini bilmiyorsunuz bile, aklınıza sığmıyor nedense böyle bir şey... Altmış yedi yıldır yaşamaktayım şu yeryüzünde ve bir ayağım çukurda beklemekteyim, ve mükemmel farkediyorum her şeyi: Eskiden gençliğimde, daha az çiçek vardı; ve ortadaki o bir avuç çiçek, şimdiki çiçeklerden daha az güzeldi emin ol... Herşey, gittikçe biraz daha güzelleşiyor! Ne muazzam yapılar kurduk baksana! Ticaret için, buharlı dev gemiler yarattık! Akla gelebilecek her alana, yığın halinde zekâ yatırımı yaptık! Bütün bu işlere bakıyorum da, «insan üstüne yoktur...» diyorum! Herşey iyi, herşey güzel, herşey hoş... Sadece siz mirasçılarımız varsınız canlı duygulardan yoksun yaşayan! Avam sınıfından gelme küçücük bir şarlatan bile sizden çok daha cerbezeli çıkıyor... Al bir örnek olarak senin şu Yejov'u... Nedir Yejov, ne ifade eder ki? Ama bu, bütün hayatı böbürlene böbürlene yargılamasına engel olmuyor katiyen; cüret sahibi! Ama sizler... pöh!... dilenciler gibi yaşamaktasınız!... Şöyle biraz kıpırdamanız için, diri diri derinizi yüzmek ve salamurayla tuzlamak gerek sizi!

Ufak tefek, cılız, yüzü kırışık dolu, ağzı yer yer diş kökleriyle siyah, hayatın ateşinde islenmiş gibi dazlak ve kavruk bir adam olan Yakob Tarasoviç, genç, iri yapılı, tombul kızına, heyecandan bütün vücudu titreyerek hakaret yağdırmaya devam ediyordu. Utangaç bir gülümseyişle şaşkın şaşkın bakıyordu Lubov babasına; ve yüreğinde bu canlı, tuttuğunu koparan ihtiyara duyduğu saygı gittikçe büyümekteydi.

Bu arada Foma, bir âlemden öbür âleme uzanan aşırılık dolu yaşantısına devam ediyordu. Bir gün,

şehrin debdebeli lokantalarından birinde, Saşa'nın geçimini yüklenmiş olan genç şarap fabrikatörünün dost ve neşeli kolları arasında buldu kendini.

— Bu ne umulmaz karşılaşma! Ben de üç günden beri burada yalnızlıktan patlayacaktım nerdeyse... Koca şehrinizde ahbaplık edilecek doğru dürüst bir tek adam bile yok; öyle ki, dün şaşkınlığından gazetecilerle oturup içmek zorunda kaldım... Ama çok tatlı, çok neşeli insanlar azizim!... Başlangıçta pek yüz vermediler bana, tepeden baktılar; çok geçmeden hepsi yumuşayıp zilzurna sarhoş oldu... Size de tanıştırırım, göreceksiniz... Hele içlerinde bir dedikodu yazarı var.. Hani şu geçen gün size saldıran adam... İsmini unutum allah kahretsin!... Kırıp geçirdi beni gülmekten maskara!

Cırlak renkli bir elbise giyinmiş bu uzun boylu, rahat tavırlı gencin gürültücü ve aşırı dostluk gösterilerinden şaşkına dönen Foma, nihayet sorabildi:

— Peki ya Aleksandra?

Derhal suratı asıldı delikanlının:

— Sizin o Aleksandra'nız felâket bir yaratık azizim! Kalp parayla beş para etmez doğrusu!... Karanlık ruhlu, sıkıcı bir kadın, şeytan götürsün! Kurbağa gibi de soğuk üstelik! yakında yol vereceğim kendisine, artık sabrım tükendi...

Foma dalgın bir sesle:

— Doğru... -diye mırıldandı-. Soğuk olmasına soğuktur evet...

— Herkes kendi işini elinden geldiğince mükemmel yapmak zorundadır azizim... -diye devam etti genç fabrikatör-. Metres oturan bir kadın da, görevini eksiksiz şekilde yerine getirmelidir... bilmem yanılıyor muyum... Bir kadeh votka yuvarlayalım mı, ne dersiniz?

İçtiler tabii; ve tabiî sarhoş oldular. Gece şamatacı bir kalabalık toplandı meyhaneye; ve Foma, sarhoş ama üzgün ve sakin, peltekleyerek konuşmaya başladı:

— Ben insanları şöyle görüyorum: Bir kısmı, yerde sürünen kurt; bir kısmı da serçe... Serçeler, tüccarlardır... Bunlar kurtları yem diye kullanır; dünyadaki işleri budur bunların... ve bu bakımdan zorun-

ludurlar... Ama ben ve siz hepiniz, bizim hikmet-i vücudumuz ne? Sebepsiz, boş yere yaşamaktayız biz; hiçbir işe yaradığımız yok... Oysa Ötekiler bizim gibi değil; bütün dünya biliyor onların neden yaşadığını... İşte anlamamız gereken nokta budur dostlarım! Bana şimdi şu insanlığın ne ihtiyacı var? Kimsenin ihtiyacı yok bana, hiç kimsenin... Öldürün beni öyleyse... öldürün beni, ne duruyorsunuz-... Geberınek istiyorum işte, açıkça söylüyorum...

İri yaş taneleri dökülüyordu gözlerinden. Çelimsiz esmer bir adam gelip oturdu yanına; birşeyler hatırlatmak istiyordu ona, durmadan konuşuyordu. Arada bir kalkıp boynuna sarılıyor, sonra bıçağıyla masaya vurarak haykırıyordu:

— Kesin şu sesinizi! Sesinizi kesin diyorum yahu! Şimdi konuşma sırası yabanidedir!... Düzensizliğin fillerine, mamutlarına da söz hakkı tanıyacaksınız!... Yabani Rus bilinci kutsal şeyler söylemekte, dinleyin! Hadi konuş Gordoyev, küfret doya doya! Ama herşeye, aklına gelen herşeye küfret!...

Bunları söylerken Foma'nın omuzlarına tırmanıyordu adam yeniden; yusyuvarlak esmer çehresini oradan oraya sallayarak delikanlının yüzüne bakmaya çabalıyordu.

Karşısında durmadan yaklaşıp uzaklaşan yüzün çizgilerini bir türlü seçemeyen Foma öfkeleniyor, olanca gücüyle itiyordu adamı; ve haykırıyordu:

— İn şu omuzlarımdan! in de suratını göreyim!...

Gürültülü sarhoş kahkahaları arasında iniyordu adam, biraz rahatlayıp soluk alır gibi oluyordu delikanlı, ama demeye kalmadan şarap fabrikatörünün oğlu bağırmaya koyuluyordu çatlak sesiyle:

— Benim yanıma gir, benim yanıma! Sana ayda tam yüz ruble veririm! Yatıp, kalkman, yemen içmen de cabası! Namus sözü! Sittiret gazeteciliği, maksat para değil mi! Ben daha çok veririm!...

Genç fabrikatörün, bunları kime söylediğini birtürlü kestiremiyordu Foma.

Ve bütün herşey geniş bir dalgalanma içinde titremekteydi. Çevresindeki insanlar bazen yaklaşır gi-

bi oluyordu Foma'ya, sonra hızla uzaklaşıyordu. Tavan alçaldıkça alçalıyor, zemin yükselmeye koyuluyordu. Ezilecekmiş duygusuna kapılıyordu Foma.

Ama bu hal uzun sürmedi; gürüldeyerek çağlayan alabildiğine geniş bir ırmağın ortasında bilmediği biryerlere doğru sürüklendiğini hissetti, ve bacakları üzerinde sallanarak dehşetle haykırmaya başladı:

— Nereye gidiyor bu gemi? Kaptan nerede? Kaptanı bulun bana kaptanı!...

Sarhoş yoldaşlarının anlamsız kocaman kahkahası cevap verdi Foma'ya. Bu kahkaha tufanının arasında, o çelimsiz esmer adamın tatsız ve cırtlak sesi çınlıyordu:

— Doğru söylüyor yabani! Kaptan nerede? Kaptanı bulun da durdursun bu gemiyi!...

Foma, iki pencereli küçücük bir odada uyandı bu kâbustan; ve gözüne çarpan ilk nesne de kupkuru bir ağaç oldu. Hemen pencerenin yakınındaydı ağaç; çatlamış kabuklu kalın gövdesi, ışığın odaya sızmasını engelliyordu. Eğri büğrü, simsiyah, yapraksız dallar boşlukta hantalca uzanıyor, ağır ağır sallanarak ağlayan bir iniltiyle hışırdıyordu.

Ve yağmur yağıyordu. Su serpintileriyle kaplıydı camlar. Suyun damda çağıldadığı, boğuk bir uğultuyla yere düştüğü işitilmekteydi. Hıçkırık seslerini andıran bu gürültüye daha ince bir ses karışıyordu. Kâğıt üzerinde kayan bir tüy kalemin aceleci hışırtısıydı bu, zaman zaman kesilerek sürüp gidiyordu.

Başını yastığın üzerinde güçlükle çevirdi Foma, ve ufak tefek bir esmer adam gördü.

Masaya oturmuştu adam, önündeki kâğıda hızla birşeyler çiziştiriyordu. Zaman zaman yuvarlak kafasını memnunlukla sallıyor, omuzlarını yükseltiyordu İskemlesinde durmadan kımıldamakta, adeta debelenmekteydi. Sadece bir donla bir gece gömleği vardı üzerinde. Küçücük cılız vücudu bazen tepeden tırnağa ürperir gibiydi. Oturmak onu yakıyor da gö-

rünmeyen bir şey ayağa kalkmasına engel oluyordu sanki.

Zayıf narin eliyle alnını kuruluyordu arada bir; Bazen de aynı el, havada anlaşılmaz işaretler çiziyordu. Çıplak ayaklarıyla durmadan zemin yokluyordu. Boynunda bir damar vardı kabarıp inen, kulakları bile oynuyordu adamın.

Yüzü Foma'ya doğru döndüğü zaman, birşeyler fısıldayan incecik dudakları görüyordu delikanlı; sivri bir burun, seyrek küçük bir bıyık görüyordu. Çelimsiz adamın her gülümseyişinde yukarı doğru sıçrayan ufacık bir bıyık...

Genç ama kırışık dolu bir çehresi vardı; ufacık pırıl pırıl canlı gözleri, yabancı kalıyordu bu çehrede.

Foma'nın bakışları adamı bırakıp odayı taramaya koyuldu ağır ağır. Duvarlardaki kocaman çivilere gazete demetleri asılı duruyordu; duvarlara kabartmalarla kaplıymış gibi bir görünüş veriyordu bu. Bir zamanlar beyaz bir halıyla kaplanmıştı duvar; ama bu halı zamanla kabarıp dökülmüş ve yer yer pis parçalar halinde sarkmıştı.

Yerde yığın yığın elbiseler, çizmeler, kitaplar, yırtılmış kâğıtlar uzanıyordu. Kaynar suya batırılıp çıkarılmış duygusunu uyandırıyordu insanda bu oda...

Çelimsiz esmer adam, elindeki kalemi fırlatır gibi bırakıp masaya doğru eğilmiş ve masanın kenarını hızla tıkırdatmaya koyulmuştu birden. Çok geçmeden de ince, güçsüz bir sesle türkü tutturdu:

Yapış davuluna ve çal gözünü kırpmadan!
Korkmadan git öp bakkal kadını!
En derin bilginin anlamı budur işte!
Ve budur öğrettiği her türlü felsefenin!

Yavaş yavaş içini çekti Foma, ve sordu:
— Evde maden suyu var mı acaba?
Çelimsiz adam incecik sesiyle haykırdı:
— Nihayet!...

Ve bir sıçrayışta Foma'nın yatmakta olduğu divanın başucuna dikildi:

— Günaydın arkadaşım! Maden suyu mu dedin? Bir yudum da konyak ister misin yanında?

Foma adamın kendisine uzattığı zayıf ve soğuk eli sıkarak mırıldandı:

— Hiç de fena olmaz, evet...

Bakışlarını yüzüne dikmişti adamın.

— Yegorovna!...

Kapıya sesleniyordu adam. Sonra gene delikanlıya dönüp o ince sesiyle sordu:

— Beni tanımadın mı yoksa Foma İnyatiç?

— Simanız.. hiç de yabancı değil... biryerlerde karşılaştık gibime geliyor...

— O karşılaşma, tam dört yıl sürmüştü azizim!...

Bir an durup Foma'yı sözdü gülümseyerek, sonra ağır ağır ekledi:

— Ama uzun zaman geçti aradan... Ben Yejov.

Birden neye uğradığını şaşırdı Foma:

— Yapma!... -diye haykırdı.

Yattığı yerde şöyle bir doğrularak devam etti:

— Demek bu sensin?...

— Ta kendisiyim arkadaşım! Bazen ben de inanamıyorum Yejov olduğuma, öz benliğimden şüpheye düşüyorum; ama yere vurulan kauçuk bir top nasıl zıplarsa, bu şüpheyi de öylece çürüten bir gerçek var ortada!...

Gülünç bir ifadeyle yüzünü buruşturmuş ve elleriyle göğsünü yoklamaya koyulmuştu:

— Evet... -dedi-. Yanılmıyorsam benim...

— Amma da ihtiyarlamışsın... -diye karşıladı Foma hımbıl bir sesle-. Kaç yaşındasın sen?

— Otuz...

— Rahat bir elli yaş veririm... Kupkuru, sapsarı bir şey olup çıkmışsın yahu...

Bir an durdu, yeniden süzdü Yejov'u, ve sordu:

— Darlık bir türlü yakanı bırakmadı değil mi?

O etrafa neşe saçan atılgan okul arkadaşını böyle yıpranmış ve bu pis bakımsız kulübede yaşar görmek, ağırına gitmişti Foma'nın. Başını kederle sallayarak bakıyordu Yejov'a.

Yejov'da bir su şişesini açmaya vermişti kendini, susuyordu. Yüzü tik doluydu, öfkeyle parıldıyor-

du gözleri; şişeyi dizlerinin arasına sıkıştırmış, olanca gücüyle mantarı çıkarmaya çabalamaktaydı. Ve bu güçsüzlük Foma'ya ayrı bir üzüntü veriyordu.

Dalgın bir sesle:

— Hayat perişan etmiş seni... -dedi-. Hiç aman vermemiş belli... Üstelik okudun da, öğrenim de gördün sen...

Gene cevap vermedi Yejov. Yüzü yorgunluktan biraz daha sararmış, elleri titreyerek su bardağını uzatırken:

— İç bakalım!... -dedi sadece.

Sonra alnını kurulayıp divana, Foma'nın yanına ilişti ve konuşmaya başladı:

— Öğrenimi rahat bırak! Kutsal bir içkidir bilim ama iyi dinlendirilmediği için tavsamış votka gibi, tüketime elverişli halde değil henüz. Bilim, insanın mutluluğunu kurmaya hazır değil azizim, evet... Bunun için de kendisine eğilenlere sadece baş ağrısı veriyor... Başın küp gibi ağır değil mi?... Benim de öyle... Şaka bir yana, bu delice içki içmek de neyin nesi oluyor kuzum, nerden çıkardın bu huyu?

Bıyık altından gülerek sordu Foma:

— İçmeyip de ne halt edeceğim peki?

Yejov bir süre gözlerini kısarak Foma'yı süzdü, sonra alaycı bir sesle:

— Bu soruyu soruş tarzına ve dün bütün gece boyunca yumurtladığın herzelere bakılırsa... -dedi-, sen de bu neşeli hayattan pek neşe alıra benzemezsin azizim!

Foma divandan kalktı ve içini çekerek:

— Boşver!... -dedi-. Nedir hayat dediğin? Anlamsız... saçma... ahmakça bir iş!... Tek başıma yaşıyorum... ve hiçbir şey anlamıyorum yaşamaktan... Bazen herşeyi sittiredip nereye olursa olsun gitmek, kaybolmak istiyorum... Sıkılıyorum, sözün kısası...

— Tuhaf şey!... -diye haykırdı Yejov.

Ellerini oğuşturarak Foma'yı süzdükten sonra devam etti:

— Eğer bu söylediğin doğruysa, hakikaten çok tuhaf: Çünkü bu, o kutsal doyumsuzluğun... hayattan memnuniyetsizliğin, ticaret âleminin yatak oda-

larına kadar sızıp yağlı lahana çorbalarına, çay ve içki göllerine boğazına kadar batmış ölü ruhlara bile yerleştiğini ispat ediyor... Eksiksiz ve metotlu bir şekilde anlatacaksın azizim bana halini; ve ben de bir roman yazacağım sayende, tamam mı?

— Dediklerine göre, benim hakkımda yazmak için bugüne kadar beklememişsin?

Merakla sormuştu bunu. Sorarken de, bu derece acınacak bir halde olan eski arkadaşının ne yazabileceğini anlamak istercesine bir kere daha süzmüştü Yejov'u.

— Gerçekten de öyle... -dedi Yejov-. Beklemedim evet.

Bir an durup, bu sefer o merakla sordu:

— Okudun mu bari yazdıklarımı?

— Fırsat düşmedi...

— Sana aktaranlar ne söylediler peki?

— Bana insafsızca veriştirdiğini...

— Hımm... Kendin okumak istemez misin?

Gordeyev'in gözlerinin içine bakıyordu. Umutlandırmak amacıyla:

— Okurum elbette!... -dedi Foma.

Yejov'un karşısında tuhaf bir şekilde rahatsız hissediyordu kendini; arkadaşının yazılarına karşı takındığı tavrın da yakışıksız olduğunu farkediyor ve daha da sıkılıyordu.

İyiniyetli bir gülümseyişle ekledi:

— Eğer gerçekten beni anlattıysan, okurum tabii; okumaz olur muyum...

Herşeye rağmen bu karşılaşma onda bir huzur ve iyilik duygusu uyandırmıştı. Çocukluk anıları canlanıyordu yavaş yavaş içinde; belleğinde bu anılar, ufak alçakgönüllü kıvılcımlar halinde parıldıyor, geçmişin diplerinden doğru aydınlatmaya çabalıyordu delikanlıyı ürkek ışıklarıyla...

Semaverin fokurdamakta olduğu masaya yöneldi Yejov, hiçbir şey söylemeden katran gibi koyu bir çay doldurdu bardaklara, ve Foma'ya dönerek:

— Hadi bakalım... -dedi-. Önce çayını iç, sonra da anlat!

— Anlatacak hiçbir şeyim yok... Hayatım bom-

boş! Sen kendini anlatsan çok daha iyi edersin... anlatmayı benden daha güzel becerirsin hiç değilse...

Yejov düşündü. Olduğu yerde durmadan kıpırdıyor ve başını sallıyordu bir yandan. Düşünürken sadece yüz hatları hareketsizleşiyordu; ve bütün o ufak kırışıklar, gözlerinin çevresinde toplanıp halkalanıyordu. Bu da gözlerini, çukurlarına büsbütün batık göstermekteydi...

— Ben azizim.. ben hayatta birşeyler gördüm diyebilirim allah kahretsin.. Lüzumundan fazla şey biliyorum beki de; ve gerekli olmadan fazlasını bilmek, tıpkı gerekli olanı bilmemek gibi, zararlı oluyor...

Durdu, içini çekti:

— Neler yaşadığını anlat, diyorsun! Anlatmaya çalışayım ama zor. Daha hiç kimseye söz etmedim kendimden, çünkü bugüne dek hiç kimsenin ilgisini çekmedim... Bu dünyada hiç kimsenin ilgisini uyandırmadan yaşamak, ne kadar sıkıcı... ne kadar ahmakça bir iştir bilsen!

Foma, arkadaşı adına üzüntü duyarak:

— Yüzünden ve anlattıklarından belli ki, hayat sana gülmemiş... -dedi.

Yejov çayını bir dikişte içip bardağı bıraktı; iskemlenin kenarına koydu ayaklarını, bacaklarını kollarıyla çevirip çenesini dizlerine dayadı. Yavaş yavaş anlatmaya girişti:

— Eski hocam Saçkov... ki bir toprak kölesi olarak doğmuştur ve bugün tabip olmuştur... bazen beni tahtaya kaldırıp da dersimi bildiğimde: «Eşi bulunmaz, yetenekli bir çocuksun Nikola!... derdi. «Biz, hayatın arka avlusundan gelmiş olan fakirler, en ön sıraya geçebilmek için, öğrenmek.. durmadan öğrenmek zorundayız! Rusya'nın zeki ve dürüst insanlara ihtiyacı var.. Öyle olmaya çalış sen de, kendi kaderini kendin kurmaya giriş, topluma yararlı ol. Memleketin bütün umudu bugün asillerde değil artık, biz ayaktakımında. Gerçeğin ışığını yurdumuza biz getireceğiz...» Ve ben ne kadar hayvanmışım ki, ona inanıyordum. Yirmi yıl geçti aradan; biz ayaktakımında. Gerçeğin ışığını yurdumuza biz getirebildik memlekete, ne de ufak bir ışık...

Gittikçe öfkelenen bir sesle devam ediyordu:

— Rusya, tıpkı eskiden olduğu gibi, aynı hastalığın pençesinde kıvramnaktadır: Namussuz bolluğu denen hastalıktır bu! Ve biz fakirler de o namussuzlara katılmakla zevk duymaktayız... Öğretmenim bugün tam bir uşaktır; belediye başkanından emir alan, kişiliksiz, uysal bir uşak. Bense, toplumun hizmetinde bir kukladan başka bir şey değilim. Ünüm bütün şehri kapladı evet... Sokakta yürüdüğüm zaman, arabacıların birbirlerine: «Bak bak, Yejov geliyor!... Sıkı heriftir, tuttuğunu koparır...» dediklerini duyarım hep. Bu noktaya ulaşmak da az şey değildir azizim, bu da bir hüner ister!

Alaycı acı bir gülümseyiş dalgalandı yüzünde; sessizce, yalnız dudaklarıyla gülmeye koyuldu.

Foma, arkadaşının sözlerini kavrayamamıştı. Sadece birşeyler söylemiş olmak için, gelişigüzel konuştu:

— Desene ki, sen de amacına ulaşamadın...

— Öyle... Daha güçlü olacağımı sanıyordum ben. Aslında olabilirdim de!

İskemlesinden fırlayıp kalkmış ve incecik sesiyle haykırarak odanın bir ucundan öbür ucuna koşar adım gidip gelmeye başlamıştı. Yejov:

— Ama insanın kendini hayat karşısında esirgeyip sakınabilmesi için muazzam bir güç gerekli. Ve bu güç vardı bende: Kıvrak ve yatkındım... attığını vuran cinsinden... Ama bütün bu yetenekleri, bana hiçbir yararı olmayan şeyleri öğrenmek uğruna harcadım. Ben ve benimle birlikte daha bir alay insan, hayat için birşeyler toplayabilmek amacıyla kendi kendimizi soyup soğana çevirdik!... Düşün bir kere: Kendi kendimi değerli bir adam yapacağım diye, kişilik namına bir kırıntı bile bırakmadım kendimde... Öğrenim görmek için tam altı yıl boyunca bu ahmakların edebiyatını okudum; ve bu altı yıl boyunca açlıktan gebermemek için de, ana ve baba tarafından bütün akrabalarının beni hayâsızca horlamasına, aşağılamasına, küçük düşürmesine katlandım...

Bir an sustu, gözlerini kısıp daldı şöyle. Sonra derin derin göğüs geçirerek devam etti:

— Ekmeğimi kazanmak için çalışıyordum; ama çizme parasını kazanmak için çalışacak vakit kalmıyordu önümde; ve birtakım hayır kurumlarına, son derece alçakgönüllü yardım taleplerinde bulunurdum ister istemez... O hayırsever bayanlar ve baylar, bir insanın vücudunu ayakta tutarken cesaretini nasıl öldürdüklerini bir hesap edebilselerdi!.. Bilselerdi ki verdikleri her rublenin doksan dokuz kapiği ruha zehir akıtır! İyiliklerinden ve bu kutsal iyilik işinden aldıkları gururdan geberip gitselerdi! Hayır azizim hayır... Şu yeryüzünde sadaka veren kadar alçak ve iğrenç, sadaka alan kadar da mutsuz insan olamaz!

Odanın içinde oradan oraya deli gibi seğirtiyordu Yejov; bastığı her yerde kâğıt tomarları hışırdıyor, yırtılıyor, havalanıp uçuşuyordu. Dişlerini gıcırdatıyor, başını sallıyordu durmadan. Kolları havada, bir kuşun kırık kanatları gibi çırpınmaktaydı. Onu seyrederken, garip ve iki yönlü bir duyguya kapılmıştı Foma: Yejov'a hem acıyor, hem de onu böyle acı çeker görmekten âdeta zevk alıyordu.

İyi yağlanmış menteşe gıcırtısını andıran bir ses çıkıyordu Yejov'un gırtlağından:

— İnsanların iyiliğiyle zehirlene zehirlene, kendilerine bir yol açmak... perdeyi yırtmak isteyen bütün zavallıların düştüğü duruma düştüm kaçınılmaz olarak: Büyüğe ulaşmak için küçükle yetinmeye alıştım... Bilmezsin azizim! Veremden ölen insanlar kendi kendilerini küçük görerek kaybolan insanların yanında bir hiçtir; ve belki de bunun içindir ki kitleleri sürükleyenler, sonunda polis müfettişi olup çıkıyor!...

Foma, elini tiksintiyle sallayarak:

— Polis müfettişlerinin canı cehenneme!... -dedi-. Devam et sen, kendini anlat...

Odanın ortasında durmuş olan Yejov, göğsünü yumruklayarak haykırdı:

— Kendimi mi!... Neysem oyum işte, ve karşındayım! Elimden gelen ne varsa, olmuş bulunuyorum.

Kamu güldürücüsü rütbesine eriştim, başkaca da bir şey istediğim yok artık...

Birden canlandı Foma:

— Dur acele etme!... -dedi-. Söyle hele bana: Huzur içinde yaşamak.. yani kendi kendinden hoşnut olabilmek için, ne yapmak gerekiyor?

— O söylediğin şey için tam tersini yapmak gerekir: Huzur içinde yaşamamak ve kendi kendinden hoşnut olmaya götürecek en ufak bir ihtimal belirince, vebadan kaçar gibi kaçmak!...

Boş sözlerdi bunlar Foma'nın gözünde; hiçbir düşünce uyandırmayan sözler...

— Daima ulaşılmak birşeylere gönül vererek yaşamak gerekir, anlıyor musun! İnsanoğlu, yukarı tırmanmak istedikçe.. yükselmek için çırpındıkça büyür...

Kendisinden söz etmediği zaman, daha sakin bir ton kullanıyordu Yejov. Sesine bir güven yerleşiyor; ciddi ve sert bir ifadeye bürünüyordu yüzü.

Odanın ortasında ayakta duruyordu. Elini kaldırmış, parmağını havaya dikmiş, şiir okur gibi konuşuyordu şimdi:

— Kendinden hoşnut insan, toplumun bağrında habis bir urdur... Kemirile kemirile küf kokmaya başlamış bir bilgeliğin kırıntılarıyla, fiyat indirimine uğranuş hakikatlerle doldurmuştur kafasını; cimri bir ev sahibesinin, hiçbir işine yaramayan ve tamamiyle kullanılamaz bir halde olan eski püskü eşyaları içinde sakladığı bir dolaba benzer bu cins insanlar...

Söyleyeceği şeyin tadını iyice çıkarmak için soluk aldı derin derin, ve hınç taşan bir alayla:

— Bu cins adamlardan birinin kapısını açacak olursan, pislik kokusu daha ilk anda yakalar seni. ve derhal uzaklaşmazsan boğar... «Prensibi, inanç sahibi, sağlam kafalı adam» derler bu zavallılara... Ve bunların inaçlarının, prensiplerinin, ruhlarının sefil çıplaklığını örtmek için kullandıkları bir külottan ibaret olduğunu farketmeye, nedense hiç kimse yanaşmaz... Herkese göre bu adamların alnında, ılımlılık ve sükûn yazılıdır. Ama yalandır bu, iğrenç bir

yalan! Şöyle biraz kazıyacak olursan alınlarını, asıl yazıt meydana çıkar: Dar kafa düşkün ruh!..

Öfkeyle haykırdı bu sefer:

— Bu cinsten ne kadar çok adam tanırını bilsen!... Ve bu küçük aktar dükkânı ruhlu kişiler nasıl çoğaldı yarabbi!... Ne ararsan bulunur derde devadan gayrı, demişler mani... Bunlarda da ne ararsan bulunur: Kefen bezinden katrana, nöbet şekerinden hamamböceği ilacına kadar; ama şöyle taze, canlı, sıhhatli hiçbir şey bulamazsın! Yalnızlığa dayanamaz hale gelmişsindir, acıyla dolmuştur ruhun, kıpır kıpır canlı sözler işitmeye susamış olarak gidersin bunlara; yeryüzünde ne kadar çiğnenmiş sakız, eskimekten ekşimiş nice kitabî düşünce varsa, çıkarıp önüne koyarlar yut diye... Üstelik bu kupkuru katı düşünceler öylesine tutarsızdır ki, bunları ifade edebilmek için, bir alay şaşaalı ama boş sözlere başvurulur. Bu adamlardan biri konuştuğunda, karşında karnı tok bir beygir görür gibi olurum... Boynu çıngıraklı bir beygir, anlıyor musun... Süprüntü yüklemişler sırtına, bu süprüntüyü şehir dışına taşır zavallı, ve kaderinden de memnundur üstelik!...

— Sözün kısası, onların da hiçbir işe yaradığı yok... -diye mırıldandı Foma.

Yejov onun karşısına dikildi, ve dudaklarında alaycı bir gülümseyişle itiraz etti:

— Yanılıyorsun... -dedi-. Pekâlâ bir işe yararlar: Örnek teşkil ederler. Ne olmamamız gerektiğini gösterirler bize. Aslında bunların yeri, akla gelebilecek bütün canavarların, uyum kanunları dışında kalmış tüm şekilsizliklerin sergilendiği anatomi müzeleridir... Hayatta hiçbir şey yararsız olmaz azizim!.. Ben bile bir işe yarıyorum bak... Yalnız ve yalnız, yüreklerinin olduğu yerde kendi kendilerine tapınışın iğrenç iltihabını taşıyan adamlar hiçbir işe yaramaz. Kaldı ki, onların bile, son kertede faydalı olduğu çıkıyor ortaya: Hiç değilse hırsımı almama yarıyorlar...

Bütün gün boyunca, gece geç vakte kadar öfkeden köpürdü durdu Yejov; nefret ettiklerine küfür ve hakaret kustu.

Foma'ya da gaddarlık aşılamıştı sözleri; kıyıcı duygular uyandırmıştı delikanlıda. Ama bir an geliyor, Yejov'a karşı içinde bir güvensizlik kımıldıyordu. Sonunda dayanamayıp, damdan düşercesine sordu:

— Peki!... insanların yüzüne karşı da söyleyebilir misin bunları?

— Fırsat düştükçe... Ve her pazar günü gazetede... İster misin okuyayım?..

Foma'nın cevabını beklemeksizin, duvardan bir tomar gazete çekip almış ve odada bir duvardan öbür duvara seğirtmeye devam ederek okumaya koyulmuştu. Yerine göre haykırıyor, gülüyor, böğürüyor, vıyaklıyor, gülüyor ve her önüne çıkana saldırmak için zincirini zorlayan köpekler gibi dişlerini gösteriyordu.

Foma, okul arkadaşının yazılarındaki ana fikri kavrayamıyordu ama, küstah vuruculuğu, zehir saçan alaycılığı, kavurucu öfkeyi pekâlâ hissediyordu; ve rahat bir buhar banyosunu izleyen friksiyondan aldığı zevki alıyordu bundan.

Arada bir tek cümleye takılıyor:

— Harika!... -diye haykırıyordu-. Taşı gediğine koymuşsun!

Tanınmış tüccarların ve eşraftan kişilerin isimleri sıralanıyordu ardarda. Yejov bunların kimisini kabaca ve acımadan kırbaçlıyor, kimisini de saygılı bir dille ince ince iğneliyordu.

Foma'nın zevkten parlayan gözleri ve durmadan teşvik edişi, Yejov'un şevkini büsbütün artırıyordu. Ağzı köpükler saçarak, gittikçe biraz daha bağırıyor; zaman zaman soluk soluğa divana yıkılıyor; sonra yeniden fırlayıp Foma'ya yaklaşıyordu.

Sonunda Foma:

— Şu benimle ilgili yazıyı oku bakalım... dedi.

Bir gazete tomarını bir süre karıştırdı Yejov, içinden bir yaprak çekip iki eliyle tuttu, bacaklarını açıp Foma'nın karşısına dikildi.

Foma göçük bir koltuğa yerleşmiş ve gülümseyerek dinlemeye koyulmuştu.

Soldaki âlemin bir tasviriyle başlıyordu yazı; Fo-

ma dinledikçe, bazı kelimelerin kendisini sinek gibi ısırmaya başladığını hissetti. Yüzü gittikçe daha ciddi bir ifadeye bürünmüş, öfkeli bir susuş içinde yana eğmişti başını. Ve sinekler durmadan çoğalmaktaydı.

Suratını iyice asıp:

— Biraz fazla ileri gidiyorsun!... -dedi nihayet-. Bil ki sadece insanlara kara çalmak kabiliyeti seni cennete götürmez...

Yejov kendinden emin bir sesle:

— Kes!... -diye cevap verdi-. Kes ve dinle!

Okumaya devam etti.

Sefih yaşama ve rezalet çıkarma alanında tüccarın, öbür sınıf temsilcilerini çok geride bıraktığını belirttikten sonra, Yejov, bunun neden ileri geldiğini soruyor ve şöyle cevaplıyordu:

— «Bana öyle geliyor ki, bu barbarca aşırılık eğilimi, taşkın bir enerjinin yanı sıra aylak bir hayatla çerçevelenmiş bir kültür yetersizliğinden kaynak almaktadır. Ender istisnalar bir yana bırakılırsa, bizim tüccar sınıfımızın, en sıhhatli ve en enerjik ama aynı zamanda da en çalışan sınıf olduğu şüphe götürmez...»

Foma, arkadaşının sözünü keserek:

— Bu doğru işte!... -diye haykırdı.

Sonra yumruğunu masaya indirip ekledi:

— Çok doğru, tastamam! Al işte ben: Bir öküz kadar güçlü kuvetliyimdir ama bir serçenin yaptığı işi ancak yaparım...

Okumaya devam etti Yejov:

— «Peki tüccar bu enerjiyi nerede tüketecektir? Borsada bütün enerjisini harcamak imkânı olmadığına ve kuvveti için daha verimli, daha geçerli uygulama alanları hayal etme gücünden de yoksun bulunduğuna göre, adale sermayesindeki fazlalığı meyhane âlemlerinde tüketecektir elbette. Henüz vahşi bir hayvandır çünkü, ve hayat şimdiden bir demir kafes halini almıştır onun için, sıhhati ve uzay özlemi bu kafeste sıkışıp kalmıştır. Kültürsüzlüğün verdiği boğuntuyu, meyhane sefalarında unutmaya yönelmektedir. Tüccarın kopardığı yaygara, kafeste

hapsedilmiş vahşi hayvanın isyanından farksızdır. Bu durumun acı bir durum olduğunda şüphe yoktur... Ama unutmayalım ki bu vahşi hayvan, o korkunç gücüne biraz daha zekâ ekleyip çeki düzen verdiğinde, durum çok daha kötü olacaktır! O zaman da taşkınlığa devam edecektir tüccar, hiç şüpheniz olmasın; ve artık bir tarihî olay halini alacaktır. Tanrı bizi bu beladan korusun! Çünkü asıl bela, tüccarın iktidarı ele geçirme çabasından doğacaktır; kendi sınıfını tek başına iktidara getirmek olacaktır amacı, ve kendisini bu amaca ulaştıracak araçları seçerken de hiçbir ahlâkî kaygıya kapılmayacak, hiçbir insanî duyguyla yumuşamayacaktır tüccar...»

Gazeteyi fırlatıp atmıştı Yejov:

— Bitti... -dedi-. Nasıl?

— Sonunu anlamadım... -diye cevap verdi Foma-. Ama beden gücü konusunda söylediklerin doğru!

Ve hayat, insanları, ruh perişanlığı hakkında her zamanki düşüncelerini heyecanla sıralamaya koyuldu Yejov'a; sonra da divana uzanıp sustu.

Yejov alaycı bir edayla:

— Bak hele!... -diye haykırdı-. Demek bu hallere kadar düştün sonunda?

Birden ciddileşip:

— Aslında bu iyi bir şey azizim... -dedi-. Kitaplar hakkında ne düşünüyorsun peki? Okuduğun var mı?

— Okumayı sevmiyorum! Alışkanlığım yok..

— Okumadığın için sevmiyorsundur...

— Okumaktan korkuyorum desem yeri... Bir kız tanırım, hep okur... Durmadan okur, ve sarhoş olmaktan beter bir hale gelir okudukça!

Durdu bir an. Kendi kendine konuşur gibi:

— Ne işe yarar kitaplar?... -dedi-. Adamın biri durduğu yerde bir numara çıkarmıştır ortaya, bütün ötekiler de okur bunu... sadece eğlendirmek amacıyla yazılmış olsa, canım yanmayacak... Ama nasıl yaşamak gerektiğini öğrenmek için kitap okumak aptallıktan başka bir şey değildir! Allah baba değil ki bunu yazan, senin benim gibi bir adam işte... Bir adam tek başına kanun getirebilir, örnek olabilir mi?

— Peki ya İncil? Onu da insanlar yazdı.

— Havariydi onlar, insan değildi... Bugün havari falan kalmadı artık...

— Akıllıca bir cevap, aferin! Doğru azizim, havari falan yok artık... Sadece Judas'lar dolanıyor ortalıkta bugün; onlar da en aşağılık cinsinden adamlar...

Yejov'un kendisi, her kelimeyi tartarmış gibi dikkatle dinlediğini görmek, iyice rahatlatmıştı Foma'yı. Hayatında kendisine karşı ilk defa böyle bir tavır takındığını gören delikanlı, bütün fikirlerini cesaretle ortaya döküyordu. Kelimelerden korkmuyordu artık, anlaşılacağından emindi: Çünkü, karşısındaki onu anlamak istiyordu.

Karşılaşmalarından iki üç gün sonra Yejov:

— Tuhaf bir çocuksun sen!... -demişti-. Derdini dile getirecek kelimeleri tam seçememene, iyi konuşmamana rağmen, pervasız bir yürek sahibi olduğun derhal seziliyor! Biraz da hayat tecrüben ve yaşama kuralları hakkında bilgin olsaydı! O vakit rahatça söz alabilirdin, ve sanırım büyük gürültü koparırdın! Ortalığın altı üstüne gelirdi, evet!...

Foma içini çekti:

— İnsan kelimelerle kurtulmuyor ki!.. -dedi-. Hani herşeyi bilir, herşeye gücü yetermiş gibi davranan insanlardan söz ediyordun demin... Onlardan biri de vaftiz babamdır, bilirim... Ve asıl onlara karşı yeri yerinden oynatmak gerekiyor, anlıyor musun... asıl onların maskesini düşürmek gerekiyor! Mel'unluk onlarda çünkü!...

Dalıp gitmişti Yejov. Bir süre sonra düşünceli bir sesle:

— Bugün içinde taşıdığın cevheri yarın da koruyacak olursan, nasıl yaşayacağını hiç kestiremiyorum Foma... -dedi.

Hayatın gadrine uğramış bu çelimsiz adam da içiyordu evet. Şöyle başlıyordu günleri: Sabah ma-

halli gazetelere göz gezdiriyor, ve topladığı hammaddeyle hemen oracıkta bir yazı çiziştiriyordu. Gazetede alıyordu sonra soluğu, öteki şehirlerden gelen gazetelerden parçalar kesmeye koyuluyordu; ve bu parçaları yanyana ekleyip «taşra hayatından tablolar» başlığıyla sunulan köşeyi meydana getiriyordu. Ayrıca da her cuma, pazar günleri yayınlanan ünlü yazılarını yazmakla görevliydi. Ve bütün bunlar için ayda yüz ruble veriyorlardı Yejov'a...

Son derece hızlı çalışıyor, bütün boş zamanını «hayır kurumlarını gözden geçirmeye ve incelemeye» ayırıyordu. Gecenin geç saatlerine kadar Foma'yla birlikte, «hayır kurumu» diye adlandırdığı klüp ve meyhaneleri dolaşır ve yazıları için malzeme ve belge toplardı. Onun dilinde bu yazılar, «toplumsal bilincin tozunu almaya yarayan birer fırça»ydı. Gazeteyi, «okuru, tehlikeli fikirlerle temasa geçiren aracı kadın» olarak tanımlar; gazetedeki çalışmasını da, «bir ruhun perakende satışı» ve «kutsal kurumlara karşı küstahlık denemesi» diye adlandırırdı.

Yejov'un ne zaman şaka edip, ne zaman ciddi konuştuğunu kolayca anlayamazdınız. Herşeyden heyecan ve tutkuyla söz eder, herşeye en kesin şekilde saldırırdı; bu, Foma'nın müthiş hoşuna gidiyordu. Ama çoğu zaman, tutkuyla başladığı bir konuşma içinde, gene bir o kadar tutkuyla kendi kendine cevap verir bir an önce söylediğini çürütmeye koyulur veya beklenmedik ve yersiz bir nükteyle yarıda keserdi konuşmasını.

Ancak kendinden söz ettiği zamanlar sesi özel bir titreyişe bürünüyor, ve ne kadar hararetle konuşursa herşeye ve herkese bir o kadar insafsızca hakaret yağdırıyordu. Foma'ya karşı iki yönlü bir tavrı vardı. Bazen cesaret verirdi Foma'ya, pervasız bir sesle:

— Gücünün yettiği herşeyi yık ve yerle yeksan et!... -derdi-. İyice kafana koy ki bu yeryüzünde insandan daha değerli hiçbir şey yoktur! Ve olanca gücünle: Hürriyet! Hürriyet!... diye haykır...

Ama Foma bu sözlerin kıvılcımlarıyla alevlenip, kendi pis çıkarları adına hayatı zindana çevirenleri

nasıl yerle yeksan edeceğini hayale koyulduğunda, Yejov atılırdı hemen:

— Orasına karışma bakalım!... -derdi-. Hiçbir şey gelmez elinden! Senin gibi adamlara bu dünyada ihtiyaç yok artık... Güçlü ama zekâsız insanlar çağı kapandı azizim! Geç kaldın... Hayatta sana yer yok...

Bu çelişki deliye döndürdü Foma'yı:

— Yer yok mu!... -diye haykırırdı-. Nasıl olmazmış? Yalan söylüyorsun sen!

— Söylesene ne gelir elinden?

Foma yumruğunu sıkar ve öfkeli bir sesle cevap verirdi:

— Seni şimdi öldürmek gelir!

— Bostan korkuluğu sen de!... -derdi Yejov.

Ve omuzlarını silker, sonra şefkatle ama güven dolu bir sesle sorardı Foma'ya:

— İşmidir yani beni öldürmek? Ben zaten öylesine yıpranmışım ki yarı yarıya ölmüş sayılırım...

Birden kederli bir öfkeye kapılır ve yüzü tiklerle sarsılarak bağırmaya başlardı yeniden:

— Kader hakaret etti bana! Niye çalıştım ben on iki yıl boyunca bir makine gibi? Öğrenmek için... Tam on iki yıl boyunca durup dinlenmeksizin, lisede ve üniversitede o kupkuru, sıkıcı, üstelik de birbiriyle çelişen palavraları niye ezberledim? Yazar olmak için; halkı eğlendirerek, kendi kendimi de bunun yararlı ve gerekli bir iş olduğuna inandırmaya çırpınarak her gün maskaralık yapmak için yani... Bedavaya boşalttım yüreğimdeki şarjörü... Ne kazandım peki? Bir tek inanç kazandım: Bu dünyada hiçbir şeyin beş para etmediğini ve herşeyin dipten doruğa yıkılması gerektiği inancı!... Sevdiğim bir şey var mı? Var, kendimi seviyorum... ama sevdiğim şeyin bu sevgiye layık olmadığını da hissediyorum...

Nerdeyse ağlayacak gibi oluyor, cılız ve narin elleriyle göğsünü ve burnunu tırmalıyordu durmadan.

Ama bazen de bir yiğitlik geliyordu Yejov'a, kendinden emin bir sesle:

— Ne münasebet!... -diyordu-. Henüz kendi tür-

kümü söylemiş değilim ben. İçimde birşeyler beslemekteyim; ve bu, bir kırbaç gibi şaklayacak, göreceksin!... Gazeteyi bırakıp ciddi bir işe gireceğim yakında, ve ufak bir kitap yazacağım. İsmi «Obi» olacak kitabın; ölüler için okunan duanın adı... Ve kendi güçsüzlüğünün lânetine uğramış olan bu toplum, son nefesinde benim kitabımı kokladıktan sonra geberip gidecek...

Yejov'u gözleyip konuşmalarını karşılaştırdıkça, onun da kendisi gibi zayıf ve müsvedde halinde bir adam olduğunu farkediyordu Foma. Ama bir yandan da Yejov'u dinledikçe dilinin zenginleştiğini ve belirli fikirleri ustaca ifade etmeye başladığını sevinçle hissediyordu.

Sık sık Yejov'un evinde bazı insanlarla karşılaşıyordu; herşeyi bilen, anlayan, herşeye karşı çıkan ve herşeyde bir yutturmaca ve yalan gören insanlardı bunlar. Foma hiçbir şey söylemeden bir köşeye çekiliyor ve dikkatle dinliyordu. Cesaretlerine hayranlıyordu; ama kendisine karşı takındıkları tavırda, onu rahatsız eden bir kibir vardı. Çok geçmeden de bu adamların, Yejov'un odasında, sokakta ya da meyhanede olduklarından çok daha zeki ve kusursuz olduklarını gördü. Oda için özellikle tasarlanmış konuşmaları vardı. Özel terimler kullanıyor, özel jestler yapıyorlardı odada; ve odadan çıkar çıkmaz, bütün özelliklerin yerini, en sıradan insanlarınkine benzer söz ve hareketler alıyordu. Bazen hepsi de köz gibi parlayıp tutuşmaya koyuluyordu odada, ve içlerinde en ateşli kıvılcım da Yejov'du. Ama bu közün parıltısı, Foma Gordeyev'in içindeki karanlıkları yetmiyordu aydınlatmaya.

Bir defasında Yejov ona:

— Bu akşam âlem yapıyoruz!... -dedi-. Tipografларımız bir zafer kazandılar bugün, editörden her işe göre ayrı ücret alacaklar... İşte bu büyük zaferi sulayıp kutlayacağız... Ben de davetliyim tabii, zaten onlara bu fikri ben vermiştim... İstersen gelebilirsin? Bol bol içki ikram edersin onlara...

— Olur -dedi Foma-, gelirim tabii.

Kimiyle olursa olsun, vakti geçirmek önemliydi

onun için. Üzerine bir kara bulut gibi çöken vakti...

O akşam Foma ile Yejov, şehir kıyısındaki bir koruda, soluk yüzlü insanlarla birlikteydiler. Tipografl-ar on iki kişi kadardı. Düzgün ve temiz giyimliydi hepsi de, ve Yejov'a karşı sadelikle, bir arkadaş gibi davranıyorlardı. Bu biraz şaşırttı Foma'yı: Yejov delikanlının gözünde patron ya da şef gibi bir şeydi ne de olsa, oysa ötekiler Yejov'un uşaklarıydı. Uşaklar, Yejov kendilerine Foma'yı tanıttığı zaman hepsi de teker teker elini sıkmış ve onu tanımaktan mutluluk duyduklarını belirtmiş oldukları halde delikanlıyı farketmez gibiydiler...

Korunun kıyısında tek başınaydı Foma, fındık ağaçlarının altına uzanmıştı, içinde bir yabancılık duygusuyla gözlüyordu onları. Yejov'un bile kendisinden bile isteye uzaklaştığını ve mahsus onu unutmuş gibi göründüğünü hissediyordu. Çelimsiz yazarın, tipografların şefaatini kazanmak için çırpındığını görüyordu: Yejov da onlar gibi, meydan ateşinin kıyısında dolanıyor, içki şişelerini açıyor, küfürler savuruyor, çınçın öten kahkahalar atıyor, elinden geldiği kadar her bakımdan onlara benzemeye gayret ediyordu. Hatta her günkünden daha basit giyinmişti o gün.

Neşeli bir kabadayı edasıyla:

— Yaşayın be çocuklar!... -diye bağırıyordu-. İnsan aranızda huzur duyuyor! Herşey bir yana, ben de yüksekten uçan bir kuş değilim, mahkeme muhafızı Matvey Yejov'un oğluyum işin ucunda!...

— Ne lüzum var bunu söylemeye sanki!... -diyordu Foma içinden-. Kimin oğlu olursan ol... İnsan babasıyla değil, kendi yetenekleriyle gururlanmalı...

Güneş yavaş yavaş batıyordu. Bir başka köz vardı gökte, bulutları kan rengine boyayan bir koca köz... Bir nem kokusu yükseliyor, sessizlik yayılıyordu ormandan. İlerde insan gölgeleri gürültüyle hareket ediyordu. Tipografl-ardan biri, ufak tefek, zapzayıf, saman şapkalı bir adam, akordeon çalıyordu hafiften; kasketini ensesine devirmiş, siyah bıyıklı

bir başka tipograf, bir türkü mırıldanarak ona eşlik ediyordu. Biraz ötede iki başkası, bir değneğin uçlarına yapışmış, kuvvet denemesine girişmişlerdi. Bira şişeleri ve yiyecek dolu sepetlerin çevresinde gidip gelen siluetler vardı: Sakalı ağarmaya yüz tutmuş uzun boylu bir adam, ateşe kucak kucak dal demetleri atıyordu; bembeyaz bir duman içinde kaybolur gibiydi. Yaş dallar, iniltiyi andıran cızırtılar çıkararak düşüyordu alevlerin arasına. Bu arada akordeon yeni bir nağmeye zevkle giriyor; türkücünün sesi de bu zevki izleyerek yükselip güçleniyordu.

Üç levent yapılı genç, ötekilerden ayrılmış, ufak bir sarp hendeğin kıyısına uzanmışlar. Şimdi Yejov onların önünde ayaktaydı, ve ciddi olmasına çalıştığı bir sesle:

— Emeğin kutsal sancağını sizler taşıyorsunuz... -diyordu-. Ve ben de aynı ordunun bir askeriyim. Hepimiz, şevketli basın hazretlerinin hizmetindeyiz; ve sağlam, sarsılmaz bir dostlukla birbirimize bağlı yaşamak zorundayız...

Başka bir konuşmaya takıldı Foma, ve arkadaşının sözlerine kulak kabartmayı kesti. İki kişiydiler: Biri uzun boylu, eski ebiseli, öfke taşan bakışlı, veremliye benzer bir adamdı; öteki ise kumral saçlı ve kumral sakallı bir delikanlı...

— Bana göre, anlamsız bir şey bu!... -diyordu-. Bizim durumumuzda bir adam nasıl evlenebilir ki? Çocukların nafakası nereden çıkacak? Karınlarını doyurmak zaten zor, bir de üstbaşlarını düşünmek lazım... Sonra evleneceğin kızın nasıl bir insan olduğu da apayrı bir mesele...

Kumral delikanlı kısık bir sesle:

— Müthiş bir kız... -dedi.

— Şimdi güzeldir elbette... Ama bir kız, nişanlıyken başkadır, evlenince başka... Mesele orada değil... Önemli olan, elinde imkân bulunmadığı!.. Hem kendi sağlığını perişan edeceksin çalışa çalışa, hem de onu eritip tüketeceksin... Evlilik bizim için tamamiyle imkânsız bir hikâye... Şu eline geçen parayla bir aile bakılır, çocuk yetiştirilir mi hiç? Dön de bana bir bak inanmıyorsan: Dört yıldır evliyim topu

topu ben, ve bir dört yıl daha yaşar mıyım bilemiyorum!

Bunu söylerken nöbet tutmuştu adamı, uzun uzun ve ıslık çalar gibi öksürdü. Nihayet kendini zaptedebildiğinde, soluk soluğa bitirdi konuşmasını:

— Boşu boşuna ne kendini üz, ne kızı perişan et... Hiçbir anlamı yok evlenmenin!

Kumral delikanlı hüzünle başını eğmişti.

— Akıllıca konuşuyor... -diye düşündü Foma.

Adamların kendisini umursamaması, canını sıkmıyor değildi ama aynı zamanda bu kurşun tozuna bulanmış soluk yüzlü insanlara karşı içinde bir saygı uyandırıyordu bu... Hemen bütün sözleri ciddi ve belirli bir amaç güden sözlerdi; cümlelerinde bazı kelimeleri özellikle kullanıyordu... İçlerinden hiçbiri gelip de Foma'ya sataşmıyordu. Meyhane arkadaşları tarafından durmaksızın rahatsız edilmeye alışık olan Foma için, müthiş bir şeydi bu...

İçin için gülümseyerek:

— Aferin, be çocuklar!... -diyordu kendi kendine-. Nasıl vakur ve kendinden emin kişiler...

Bu sırada, kınayan bir ses yükseldi:

— Kitaplara değil, yaşayan gerçeğe bakarak hüküm vermeniz gerekir Nikola Matveyiç...

— Müsaade edin dostlarım! Meslekdaşlarınızın tecrübesi ne öğretiyor size?

Yejov'un yaygaracı bir nutka girişmiş olduğu tarafa çevirdi Foma başını. Yejov şapkasını çıkarmış havada sallamaktaydı. O anda biri seslendi Foma'ya:

— Siz de biraz aramıza katılmak istemez misiniz bay Gordeyev?

Kısa boylu iri yapılı bir delikanlı duruyordu karşısında; sırtında bir gömlek vardı, ayağında çizmeler. Rahatça gülümseyerek gözlerinin içine bakıyordu Foma'nın. Delikanlının kocaman burunlu kırmızı şişkin yüzünden pek hoşlandı Foma, ve gülümseyerek konuştu:

— Katılırım elbette... Zaten artık konyağa doğru yaklaşmanın zamanı geldi sanırım... Her ihtimale karşı on şişe kadar konyak almıştım ben.

— Ooo!... Ciddi bir tüccar olduğunuz hemen

farkediliyor... Bu diplomatik jestinizi arkadaşlara bir an önce duyurmalıyım!

Kendi sözlerine güldü sonra neşeli kocaman bir kahkaha atarak. Foma da kahkahalarla gülmeye koyulmuştu; ateşten ya da delikanlıdan gelme ılık bir neşe dalgasının yüreğini sardığını hissetmekteydi.

Yavaş yavaş sona eriyordu gurup vakti. Batıda ufku kaplayan muazzam bir perde yeryüzüne doğru iniyordu sanki, iniyor ve göğün dipsiz derinliğinde oynaşan yıldızların ışıltısını seriyordu gözler önüne.

İlerde görünmez bir el, şehrin yoğun kitlesi üzerine ışıklar serpiyor; burada ise orman, sessiz ve sakin, siyah surlarıyla gökyüzüne doğru yükseliyordu... Ay çıkmamıştı henüz. Sıcak bir karanlık uzanıyordu kırların üzerinde...

Bütün topluluk, ateşin yakınında bir yere, büyük bir daire halinde oturdu. Yejov'un yanına, sırtı ateşe dönük oturmuştu Foma; karşısında bir dizi aydınlık, neşeli yüz görüyordu. İçkiden hepsi çakırkeyifti ama sarhoş olmamışlardı henüz, gülüyor, şakalaşıyor, türkü çığırmaya girişiyorlardı. Salatalık, ekmek ve sucuk yiyerek içmekteydiler. Rastlanmadık, hoş bir tadı vardı Foma için bütün bunların; herkesi saran keyifli havayla cesaretleniyor ve bu adamlara tatlı birşeyler söylemek, hepsinin hoşuna gitmek arzusunu duyuyordu. Yejov oturduğu yerde kımıldıyordu durmadan, omuzuyla Foma'ya tosluyor ve başını sallayarak anlaşılmaz birşeyler mırıldanıyordu.

Kısa boylu delikanlı:

— Hadi çocuklar!... -diye bağırdı-. Gençlik türküsünü söyleyelim hep bir ağızdan... Bir, iki!...

Dalgalar gibi hızlı...

Kalın bir ses aldı türküyü:

Geçer günlerimiz geçer...

Yejov, içki bardağı elinde, ayağa kalkmıştı bu sırada. Sendeliyor ve düşmemek için Foma'nın başını tutuyordu öbür eliyle.

— Arkadaşlar!... -dedi.

Türkü kesilmiş, herkes ona çevirmişti başını.

— Emekçiler! Sizlere birkaç söz söylememe izin verin... Yüreğimden kopup geliyor bu sözler... Sizinle bir arada olmaktan, alabildiğine mutluyum! Sizin aranızda gayet.. iyi hissediyorum kendimi... Ve bu.. sizlerin.. emek insanları olmanızdan.. mutluluk hakkı, her ne kadar tanınmamış olsa da, su götürmez insanlar olmanızdan ileri geliyor... Benim gibi hayat tarafından zehirlenmiş, yalnız bir adamın.. siz dürüst insanların ruhu arıtan, asilleştiren çevresinde... hücre nefes alıp vermesi.. ne büyük nimettir bilseniz!...

Yejov'un sesi ürperiyor, inceleştikçe inceleşiyordu; başını güçlükle dik tutar gibiydi. Elinin üzerine ılık bir damlanın düştüğünü hissetti Foma ve arkadaşının kırışık yüzüne baktı. Yejev, bütün vücudu dipten doruğa titreyerek devam ediyordu konuşmasına:

— Ve ben yalnız değilim... Benim türümden.. kaderin gadrine uğramış, yorgun, bitkin ve hasta.. bir alay insan var... Ve bizler.. sizden çok daha mutsuzuz... vücutça ve ruhça çok daha zayıfız çünkü... Ama gene bizler... çok daha güçlüyüz sizden... çünkü bilimle silahlı durumdayız... Ve bu bilgimiz için... hiçbir uygulama alanı sunulmamıştır bize... Bizler.. hepimiz.. sevinç duyarak size doğru koşmaya, kendimizi size teslim etmeye.. ve yaşamımıza yardımcı olmaya hazır beklemekteyiz... ve bizler için başka bir çıkar yolu yoktur! Siz olmayınca bizler, temelsiz kalırız; biz olmasak sizler, ışıksız kalırsınız!... Arkadaşlar! Kader bizi, birbirimizi bütünlemek üzere yaratmış bulunuyor!...

Konuşmanın nedenini bir türlü kavrayamayan Foma:

— Ne demek istiyor bu peki?... -diye düşünüyordu.

Çevresine şöyle bir göz atınca, bütün tipografların, konuşmacıyı şaşkın, sıkıntılı ve soran bakışlarla seyrettiğini gördü.

— Gelecek sizindir dostlarım!... -diyordu Yejov.

Güvensiz bir sesle ve söylediği şeye pişmanmış gibi.. elindeki iktidarı bu adamlara istemeye istemeye terkediyormuş gibi söylüyordu bunu; ve devam ediyordu:

— Gelecek.. emeğin namuslu sahiplerine aittir. Yüce bir görev düşüyor size: Yeni kültürü yaratıp kuracak olan sizsiniz!... Bir asker çocuğu olarak ben de.. hem damarlarımdaki kan.. hem de kafa olarak.. sizlerle birlikteyim... Ve sizin geleceğinize kaldırıyorum kadehimi! Hurraaaa!...

Yejov, bardağını bir dikişte boşaltmış ve külçe gibi yere yuvarlanmıştı... Yarım kalan çığlığını, tipolar, ağaç dallarını titreyen kudretli bir uğultu halinde tekrarladılar. Kısa boylu delikanlı yeniden teklif etti:

— Şimdi bir türkü!...

— Çok güzel! Türkü söyleyelim!... -diyen sesler yükseldi.

Hangi türküyü okumak gerektiği konusunda gürültülü bir tartışma başladı sonra. Yejov hem dinliyor, hem de başını bir sağa bir sola döndürerek adamları süzüyordu.

— Çocuklar!... -diye haykırdı birden-. Cevap verin bana!... Deminki kutlama sözlerime karşılık siz de birkaç kelime söyleyin...

Bu sefer de, bir anda olmamakla birlikte, herkes susup ona bakmaya koyulmuştu. Kimisinin gözlerinde şaşkınlık ve merak, kimisinin gözlerinde de gizlemeye lüzum görülmeyen bir alay vardı; bazılarının yüzünde ise kesin bir hoşnutsuzluk ifadesi dalgalanıyordu.

Yejov gene kalktı ayağa, heyecanla konuşmaya başladı:

— Hayatın cehennem azabına mahkûm ettiği.. iki kişi var burada: Ben ve şu size getirdiğim arkadaşım.. Her ikimiz de bir tek aynı şeyi istemekteyiz... insana saygı gösterilmesini... ve kendimizi faydalı birer kişi hissetmek mutluluğunu tatmayı... Arkadaşlar! Arkadaşlar! Şu iriyarı, ama bir o kadar da aptal adam...

Hoşnutsuzluk akan kalın bir ses kesti sözünü:

— Konuğunuza hakaret etmeyiniz Nikola Matyeviç!

Foma'yı aralarına katılmaya davet etmiş olan kısa boylu delikanlı da:

— Evet, bu kadarı da fazla!... -diye atıldı-. İlle de böyle kötü şeyler söylemek şart mı?

Bir üçüncü ses, güçlü ve kesin:

— Biz buraya eğlenmek.. ve dinlenmek için toplandık!... -dedi.

Cılız bir gülüşle:

— Avanaklar!... -diye haykırdı Yejov-. İyi yürekli avanaklar!... acıyorsunuz değil mi ona? Ama kim olduğunu biliyor musunuz? Sizin kanınızı emenlerden biridir karşınızdaki...

Hep bir ağızdan:

— Nikola Matveyiç, yeter artık! ... -diye bağırıyorlardı şimdi.

Sonra da hiç kimse ilgilenmez oldu Yejov'la. Foma arkadaşına o kadar acıyordu ki, öfkelenmeyi düşünmemişti bile; kendisini Yejov'a karşı savunanların şimdi yazarı hiç mi hiç umursamadıklarını görüyor ve Yejov'un bunu farkettiği takdirde son derece acı çekeceğini hissediyordu. Arkadaşını böyle tatsız bir durumdan kurtarmak amacıyla omuzuna dostça vurup gülümseyerek takıldı:

— Kaldır bakalım kadehini hakaret dağıtımcısı... Yoksa eve dönme zamanı geldi mi diyorsun?

— Evet mi?... -dedi Yejov-. İnsanların arasında yeri olmayan bir adamın evi nerdedir ki?

Sonra da gene bağırmaya başladı:

— Arkadaşlar!... Arkadaşlarım!...

Ama genel uğultu arasında boğulup gitmişti çığlığı, ve cevapsız kalmıştı. O vakit başını eğdi Yejov çaresiz, ve Foma'ya:

— Gidelim buradan!... -dedi.

— Nasıl istersen... Ama ben bir parçacık daha kalmak isterdim doğrusu... Hoşlandım bu çocuklardan... Hiç şakasız, cömert ve asil bir yürekleri var!

Kalkmıştı; kasketini çıkarıp tipoların önünde eğilerek, rahat ve neşeli bir sesle:

— Baylar... -dedi-. Konukseverliğiniz için teşekkür eder ve sizlere hoşça kalın derim!

Hemen etrafını aldılar Foma'nın, ısrarlı sesler yükseldi:

— Kalın bir parça ne olur! Nereye gidiyorsunuz hemen? Birlikte türkü söylemeyecek miydik ki?...

— Gitmem lazım... -dedi Foma-. Arkadaşımın tek başına dönmesi pek kolay olmayacak. Onu evine bırakmam gerek... Rahatsız olmayın, iyi eğlenceler!

Kısa boylu delikanlı:

— Canım biraz daha kalabilirdiniz pekâlâ!... -diye haykırdı.

Sonra da mırıldanarak:

—Bir başkası da götürebilirdi onu... -diye ekledi.

Veremli tipograf da yaklaşmış ve fısıldamıştı:

— Gerçekten kalın... Biz ona şehre kadar eşlik ederiz, oradan da bir atlı arabaya attık mı bırakırlar evine...

Hem kalkmak istiyordu Foma, hem de adlandıramadığı bir şeyden korkuyordu... Bu arada Yejov da kalkmış ve koluna asılıp kekeleyerek:

— Gidelim... -demişti-. Canı cehenneme bunların!

— Hoşça kalın baylar!... -dedi Foma-. Ben gidiyorum...

Üzgün uğurlama sesleri arasında uzaklaştı. Ateşin yirmi adım kadar ötesine geldiklerinde, bir kahkaha savurdu Yejov:

— Seni üzüntüyle uğurluyorlar... -dedi-. Benim çekip gitmemdense memnun oluyorlar! Birer hayvan haline girmelerine engel oluyordum çünkü...

— Gerçekten engel oldun onlara... Niye nutuk atmaya kalktın bir türlü anlamıyorum? Adamlar toplanmışlar gülüp eğlenmek için, sen çıkmış kafalarını ütülemektesin... Sıkıldılar tabii... ve haklıydılar...

Yejov soğuk bir sese:

— Sus!... -diye haykırdı-. Hiçbir şeyden çaktığın yok senin!... Benim şimdi sarhoş olduğumu sanıyorsun değil mi? Oysa sadece vücudum sarhoş; ruhum, tamamiyle ayık... Daima ayıktır benim ruhum ve herşeyi görüp algılar... en ufak bir ayrıntıyı bile sek-

tırnem!... Öf bee!... Ne kadar ahmaklık, alçaklık ve acınacak işlerle dolu şu dünya... Hele bu adamlar... bu zavallı mutsuz aptallar...

Durmuş ve başını ellerinin arasına almıştı. Bacakları üzerinde yalpalayarak olduğu yerde dikili kaldı bir an.

— Herşey bir yana... -diye mırıldandı Foma-, ötekilerden çok farklı insanlar... terbiyeli, efendi kimseler... ve doğru düşünüyorlar üstelik, sağlam yargıları var... anlıyorlar işleri... Oysa sadece basit birer işçi bunlar!...

Arkalarında, karanlık içinden doğru, hep bir ağızdan söylenen bir türkü yükseliyordu. Başlangıçta hafif ve belirsiz olan türkü gittikçe kudret kazanıyor ve gecenin serinliğinde taşkın geniş dalgalar halinde dökülüyordu ıssız kırların üzerine.

Hüzünle içini çekerek:

— Ah yarabbi!... -diye mırıldandı Yejov-. Neye güveneceğiz peki? Dostluğa, kardeşliğe, sevgiye, arı ve kutsal emeğe olan bu susuzluğu ne dindirecek?...

— Basit ve sade insanlar, evet...

Ağır ağır ve dalgın bir sesle söylemişti bunu Foma. Kendi düşüncelerine kaptırmıştı iyice, arkadaşının sözlerini izlemiyordu artık.

— Ve biraz yakından bakınca.. iyi yürekli insanlar! Hemen farkediliyor bu... Hatta çok iyi yürekli... Hayret doğrusu... birer mujik.. birer işçi bunlar... Uzaktan bakınca, soluk soluğa yükünü taşıyan beygir gibiler...

Yejov öfkeyle:

— Bütün bizim hayatımızı taşıyorlar sırtlarında!... -diye haykırdı-. Uslu uslu, aptal aptal taşıyorlar bizi... Ve işte onların bu boyun eğmişliği, bizi lânetli birer mutsuz yapıyor...

Uzun bir süre hiçbir şey söylemeksizin, yalpalaya yalpalaya ilerledi. Sonra birden elini havaya kaldırıp, karnından konuşur gibi boğuk ve kesik bir sesle şiir okumaya girişti:

Neyim varsa gaddarca çalıp götürdü hayat.
Ve öyle büyük felâketlere uğradım ki...

Durup başını hüzünle sallayarak:

— Bunlar azizim... -dedi, benim mısralarım bunlar, iyi dinle!... Nasıldı sonrası? Unuttum allah kahretsin!... Hah, tamam!

Bilirim bir daha canlanmayacaktır heyhat
Yüreğimde gömülü düşler ülkesi...

Foma'ya bakarak:

— Sen benden daha mutlusun azizim... -dedi-. Çünkü daha aptalsın!... Ve çünkü...

Foma sinirlenmişti:

— Vızıldamayı bırak!... -diye kesti-. Söyledikleri türküyü dinlesen daha iyi edersin...

Bir ret ve inkâr edasıyla başını salladı Yejov:

— Başkalarının türküsünü neden dinleyecekmişim? Benim kendi türküm var...

Ve vahşi bir sesle ulumaya başladı:

Bilirim bir daha canlanmayacaktır heyhat
Yüreğimde gömülü düşler ülkesi...
Ve bir ordu kadar çoktur düşlerim!

Birdenbire bir kadın gibi hüngürdeyerek ağlamaya koyulmuştu Yejov. Foma ise arkadaşına acıyor ve güç durumda hissediyordu kendini. Yazarı sabırsızlıkla omuzundan tutup çekerek:

— Kes bakalım!... -dedi-. Yürüyelim hadi... Ne kadar da zayıf ruhluymuşsun birader!...

Başını ellerinin arasına alan Yejov, iki büklüm olmuş vücudunu güçlükle doğrulttu, kahır taşan o yabani şiiri okumaya koyuldu yeniden:

Ve bir ordu kadar çoktur düşlerim!
Yüreğimde daracık mezarları
Kafiyelerden bir kefene bürüdüm onları
Sonra oturup türküler yaktım
Hüzünlü ve acılı!

— Yarabbi!... -diye göğüs geçirdi Foma umutsuzluk içinde.

Uzaktan, sessizliği ve karanlığı aşıp, hep bir ağızdan söylenen türkünün ezgisi geliyordu ona kadar.

Birisi ıslıkla nakaratı çalınaktaydı. Ve bu ince ıslık, türkü söyleyen koronun öncüsü gibiydi. O yana çevirmişti gözlerini Foma; ağaçlardan kurulu yüksek siyah bir sur görüyordu. Ateşin parlak lekesi düşüyordu surun üzerine, ve ateş çevresinde kımıldayan siluetler. Bir göğüstü sanki orman; ve ateş, bu göğüste açılmış kanlı bir yara... Dört bir yandan koyu karanlıkla çevrili insanlar, ağaçların yanında birer çocuk kadar küçük görünüyordu. Alevlerin içinde onlar da yanar gibiydi. Ellerini sallayarak kudretli bir sesle türkü söylüyorlardı.

Ve Yejov, Foma'nın yanında ayakta, hıçkırıklarla kesilen gürültücü şiirine devam ediyordu:

İşte sona erdi türküm. Ve bundan böyle
Düşlerimin ölüm uykusunu bulandırmayacağım.
Gel de ruhumu sükûna kavuştur Tanrım!
Ruhum ki umutsuz acılar içinde!

Bir ölüm uluyuşunu andıran bu mısralar birden ürpertti Foma'yı. Çelimsiz yazar bu sırada, histerik bir ses çıkararak kendini yere atmış ve hasta bir çocuk gibi sessizce ağlamaya koyulmuştu.

Foma onu omuzlarından tutarak kaldırmaya çabalarken:

— Nikola!... -dedi-. Kes artık! Nedir bu zırıltı yahu? Yeter hadi! Utanmıyor musun sen?

Utanmıyordu. Sudan çıkarılmış balık gibi çırpınıyordu yerlerde. Ve Foma kendisini binbir güçlükle dizüstü oturttuğu zaman, cılız kollarıyla delikanlının bacaklarına sımsıkı sarılarak ağlamaya devam etti...

Foma dişlerini sıkmış:

— Ağlayacağın kadar ağladın... -diyordu-. Açıldın işte. Yeter artık, hadi...

Kendisine karşı hınç dolu olan bu adamın hayatın amansızlığı yüzünden çektiği acı, derin bir heyecan verdi ona. Karanlığın ortasında şehir ışıklarının parıldadığı noktaya dikti bakışlarını; ve birdenbire kederli bir öfkeye kapılıp yumruklarını sıkarak:

— İblisler! Lânet olsun sizlere... -diye kükredi.

XI

Mayakin, Borsa dönüşü evine girer girmez:

— Lubovka!... -diye bağırdı-. Bu akşam nişanlıyı buraya getiriyorum, ona göre hazırlan! Şöyle eli yüzü düzgün bir yemek çıkar bize... Eski gümüş takımlarını, masanın üzerine göz alacak bir şekilde dizersin: meyve tabaklarını yerleştirmeyi de unutma anlıyor musun... Masadan ayıramazsın gözlerini bir zaman! Evimizde hiçbir şeyin eksik olmadığını anlasın kerata!

Lubov pencerenin yanına oturmuş, babasının çoraplarını yamamaktaydı; işine eğmişti başını. Küçük düşürülmüş insanlara özgü, hoşnutsuzluk akan bir sesle sordu:

— Bütün bunlar neye yarar ki baba!

— Salçadır bunlar, zevkini okşar adamın!... Herşeyin töreye uygun olduğunu göstermeye de yarar... Kız dediğin beygir gibi değil ki, koşumsuz satabilesin yeni sahibine!...

Hakaretin altında kıpkırmızı kesilen Lubov, başını sinirli bir hareketle arkaya atıp elindeki çorapları yere fırlattı ve şöyle bir göz ucuyla baktı babasına... Sonra çorapları yeniden alıp başını büsbütün işine eğdi.

İhtiyar, düşünceli düşünceli sakalını çekiştirerek odayı arşınlıyordu; uzakta bir yerlere bakıyordu gözleri, derin bir düşünceye daldığı belli oluyordu hemen.

Babasının kendisini dinlemeyeceğini ve sözlerindeki haysiyet kırıcı yanı anlamak istemeyeceğini sezmişti genç kız... Onunla birlikte akıllı kitaplar okuyacak ve arzularının perişanlığını giderip onu açıklığa kavuşturacak kültürü bir dost-koca hayalleri babasının onu Smolin'e verme kararıyla, yüreğinde acı bir tortu bırakarak boğulup yitmişti. Süslenmekten başka bir şey düşünmeyen ve daima yüreğinin sesini bastırıp ana-babasının çıkarları doğrultusunda evlilik yapan o tipik tüccar kızlarından daha üstün görmeye alışmıştı kendini. Oysa şimdi o da, sa-

dece zamanı geldi diye ve babasının işlerini yürütecek bir damada ihtiyacı var diye evlenecekti. Kızının kendiliğinden bir erkeğin dikkatini çekemeyeceğini düşünüyor olmalıydı babası; ve onu para gücüyle başgöz etmeye girişiyordu.

Perişanlık içindeydi; parmaklarını deliyor, iğneleri kırıyor, ama hep susuyordu: Ne dese, babasının yüreğine ulaşamayacağından emindi.

Odayı arşınlamaya devam ediyordu ihtiyar. Bazen kısık sesle dualar okuyor; bazen de kızına, nişanlısına karşı nasıl davranması gerektiği hakkında buyruk üstüne buyruk yağdırıyordu. Ve bütün bunların yanısıra, parmaklarıyla birtakım hesaplar yapmakta; yerine göre suratını asıp, yerine göre gülümsemekteydi...

— Mükemmel!... -diyordu arada bir-. Yargılayın beni Tanrım... Adaletsiz ve sahtekâr insanlardan kurtarın beni Damadın iyi çıkmasını nasip eyleyin... Az kaldı unutuyordum Lubov! Bu akşam annenin zümrütlerini takacaksın...

Genç kız, hüzünle titreyen sesiyle:

— Yeter baba, yeter!... -diye haykırdı-. Yalvarırım kesin artık bu türlü sözleri...

— Zırıltı etme de söylediğime kulak ver!

Ve gözlerini kısıp parmaklarını oynatarak hesaba dalıyordu yeniden:

— Yüzde otuz beş verir bu... Vay dolandırıcı!... Işığını ve hakikatini esirgeme Tanrım bizlerden...

Bitkin ve ürkek:

— Baba!... -diye selendi Lubov.

— Ne var?

— Hoşunuza gidiyor mu?

— Kim?

— Smolin.

— Smolin? Kurnaz bir oğlan... ve pratik... Hadi ben gidiyorum, sen hemen hazırlığa giriş şimdi!...

Yalnız kalınca işini bıraktı Lubov, gözlerini yumup koltuğa yaslandı. Ellerini birleştirmiş, dizlerinin üzerine koyınuştu. İzzetinefsiyle oynanmışlığın

acısıyla doluydu; geleceği düşündükçe sinsi bir dehşet bürüyordu içini, ve parmaklarını çatırdatarak sessizce dua ediyordu:

— Tanrım! İyi yürekli cömert Tanrım!... Doğru dürüst bir adam olsun, yalvarırım! Doğru dürüst bir adam gönderin bana... yürekli bir adam... Oh Tanrım! Bir erkek çıkar gelir, yüzünü bile unuttuğunuz bir erkek... şöyle bir bakar size... ve uzun yıllar için karısı olarak seçer... Ne kadar korkunç ve haysiyet kırıcı bir durum bu!... Tanrım, bana acıyın!... Öğüde ihtiyacım var... yapayalnızım, görüyorsunuz... Taras bari... o bari yanımda olsaydı...

Ağabeyini anınca daha da burkuldu içi, biraz daha acıdı kendine. Sevinç taşan uzun bir mektup yazmıştı Taras'a. Ona olan sevgisinden, ona bağladığı umuttan söz etmiş; bir an önce gelip görüşmesini yalvarmıştı babasıyla. Hayatlarını anlatmıştı inceden inceye. Babasının herşeyi kavrayabilecek zeki bir adam olduğunu, yapayalnız yaşadığını söylemiş, hayatiyeti karşısında duyduğu hayranlığı belirtmiş ve kendisine karşı takındığı ters tavırdan şikâyet etmişti.

İki hafta sabırsızlıkla cevap bekledi. Cevap gelip de okuduğu vakitse, sevinç ve hayal kırıklığının etkisi altında, histeriye varan bir ağlama nöbeti geçirdi.

Kuru ve kısaydı cevap. Taras, bir ay sonra işleri dolayısıyla Volga kıyılarına kadar uzanacağını ve bu arada, babası gerçekten bir sakınca görmüyorsa, eve de uğrayacağını haber veriyordu. Soğuk bir mektuptu bu: Defalarca okudu ağlayarak, avucunda büzüp buruşturdu; ama sıcaklığını yitirmedi kâğıt, sadece ıslandı... Güvenli iri bir yazıyla kaplı olan yapraktan, babasınkini andırır kırışık, kolay kolay inanmayan, zayıf, dörtköşe ve asık bir yüz, kendisini seyreder gibiydi.

Oğulun mektubu babanın üzerinde bambaşka bir etki yaptı: Taras'tan haber çıktığını öğrenen ihtiyar, önce dipten doruğa ürpermişti şöyle bir, sonra du-

daklarında küçük bir gülümseyiş canlanmış ve kızına sabırsız bir sesle:

— Ver bakalım şu nâmeyi!... -demişti-. Görelim hele! Görelim de güçlü insanların neyi nasıl yazdıklarını öğrenelim... Gözlüklerim nerede?... «Sevgili kızkardeşim!...» Güzel...

Sustu ihtiyar, sessizce okudu mektubu, masanın üzerine bıraktı. Kaşlarını kaldırmıştı, derin bir şaşkınlık vardı yüzünde; tek kelime söylemeden odayı dolandı. Sonra dönüp geldi, bir daha okudu mektubu, düşünceli bir edayla masayı tıkırdattı, ve kısık bir sesle:

— Hiç de fena değil... -diye başladı-. Akıllı bir mektup... lüzumsuz kelime yok içinde... Nasıl bir iş bu peki? Belki de adam, soğukla temas ede ede pekişmiş ve sağlamlaşmıştır... Korkunçtur çünkü soğuk orada... Bırakalım gelsin, gelsin de görelim bakalım... Doğrusu garip bir karşılaşma alacak... Davud mezamirinde ne denmektedir: «Düşman bozguna uğradı...» denmektedir... Arkasını unuttum... Tamam!... «Ve silahlarını aldık nihayet elinden... ve gürültüyle devirip çöktü şöhreti...» Eveeet... biz de gürültüsüzce tartışırız, olur biter...

Sükûnetle konuşmaya çabalıyordu ihtiyar, önemsemez bir gülümseyişle gülümsemek için çalışıyordu; ama gülümseyemiyordu bir türlü, sadece kırışıkları ürperiyordu. Ve rastlanmadık bir ışıltıyla parlıyordu gözbebekleri.

— Bir daha yaz ona Lubovka... -dedi-. Göğsünü gere gere gelsin!...

Lubov bir kere daha yazdı Taras'a. Ama bu seferki mektubu daha kısa ve daha bir sakindi. Ve şimdi, bu esrarengiz ağabeyin nasıl bir insan olduğunu hayal etmeye çalışarak bekliyordu cevabı... O güne kadar, büyük din şehitlerini, adalet kahramanlarını düşünen müminlerin saygısıyla düşünmüştü Taras'ı; şimdi ise ürkmeye başlıyordu: Çünkü Taras onun gözünde artık, hayatı ve insanları yargılamak hakkını, dayanılmaz ıstıraplar ve sürgünde perişan ol-

muş bir gençlik pahasına elde etmiş adamdı... Ve döndüğü vakit soracaktı Lubov'a:

— Söyle bakalım... -diyecekti-. Kendi hür iradenle, severek mi evlenmektesin?...

Birbiri ardından cesartsiz düşünceler doğuyordu kafasında genç kızın, şaşkınlık ve üzüntü içindeydi. Umutsuzluğa çalan bir sinirliliği vardı. Ama gene de, yarı bilinçli bir halde, babasının dediklerini eksiksiz yerine getiriyordu: Eski gümüş takımlarını masaya yerleştirdi, çelik rengi bir ipek gece elbisesi geçirdi üzerine, ve aynanın karşısına oturup, Gürcü prensleri tarafından babasına rehin bırakılmış ve geri alınmamış iri zümrüt küpeleri taktı kulaklarına.

Aynada, solgun yanaklarının etli kalın dudaklarını daha da kırmızı gösterdiği perişan yüzünü ve ipek giysinin sımsıkı sardığı iri göğüslerini seyrederken, resmen güzel ve kim olursa olsun her erkeğin ilgisine layık buluyordu kendini... Kulaklarında ışıldayan yeşil taşlara üzülüyordu sadece: Lüzumsuzdular; ve parıltıları, yanaklarına hafif bir sarımtırak gölge düşürüyordu üstelik. Onları atıp yerine ufacık yakutlar taktı. Bir yandan da Smolin'i düşünmekteydi: Nasıl bir adamdı acaba?

Sonra gözlerinin altındaki mor halkalara takıldı bakışları, pudraya uzanıp halkaları titizikle gizlemeye girişti. Kadınlığın ne büyük bir felâket olduğunu düşünüyor, ve irade yetersizliğinden dolayı suçluyordu kendi kendini... Halkalar, bir krem ve pudra tabakası altında kaybolduğunda, Lubov'a gözleri o eski parıltısını da kaybetmiş gibi geldi; ve kaldırdı pudrayı... Aynaya son bir bakış, güzel.. hem de reçinalı bir çam ağacının o sağlam ve kesin güzelliğiyle güzel olduğuna inandırdı onu; ve bu inanç, içindeki endişeyi ve sinirliliği birazcık yatıştırdı. Pahasını bilen zengin ve nişanlı kızın emin adımlarıyla girdi yemek salonuna...

Babasıyla Smolin, çoktan oradaydılar.

Luba, gözleri nazla kısık, dudakları kibirle gergin, bir an durdu kapıda. Smolin ayağa kalkmış ve

genç kıza doğru bir adım atarak, saygıyla eğilmişti... Hoşuna gitmişti bu selam Luba'nın, delikanlının ceketi de hoşuna gitmişti: Bir kalıp gibi sarıyordu düzgün bedenini! Ve pek az değişmişti Smolin: Kıpkısa kesilmiş aynı kızıl saçlar; çillerle kaplı aynı yüz... Sadece uzun ve sık bıyıkları vardı yeni olarak bir de gözleri daha irileşmiş gibiydi.

Gülümseyerek elini sıktı genç kızın, ve çınçın öten bir bariton sesiyle:

— Eski okul arkadaşınızı unutmamış olduğunuzu umarım? -dedi.

Göz ucuyla kızını yoklayan Mayakin:

— Birazdan bol bol konuşursunuz... -diye atıldı-. Sen şimdilik yemek düzeniyle uğraş bakalım Lubovka! Bu arada biz ikimiz, küçük bir konuşmayı sona erdireceğiz.. Evet Afrikan Mitriç, seni dinliyorum...

— Beni bağışlar mısınız Lubov Yakolevna?... -diye sordu Smolin nazik bir sesle.

— Rica ederim... -dedi Lubov-. Buyurun konuşun.

Büfe ile masa arasında gidip gelirken:

«Terbiyeli çocuk!...» diye geçirdi içinden.

Ve Smolin'in dediklerine gizliden kulak kabarttı. Delikanlı hiç sıkılıp kasılmadan, kendine güvenerek konuşmaktaydı:

— Diyordum ki.. aşağı yukarı dört yıl boyunca, Rus derisinin yabancı pazarlardaki durumunu dikkatle inceledim. Otuz yıl önce bizim derimiz bu pazarlarda bir örnek olarak gösterilip aranmaktaymış; ama bugün talep, ve taleple birlikte gayet tabii olarak fiyatlar da durmadan düşüyor. Ve bu durumda şaşılacak bir yan yok; çünkü sermaye ve bilgi eksikliği yüzünden, bütün o küçük deri sanayicileri, ne üretim güçlerini eski seviyeye çıkarmak, ne de buna paralel olarak tariflerini düşürmek imkânına sahip değildir... Malları, akıl almaz derecede kötü ve pahalı... Rusya önünde memleketin, dünyanın en iyi deri üreticisi şöhretini lekelemekle suçludurlar... Teknik bilgiden ve sermayeden yoksun bulunan, dolayısıya da, üretimini tekniğin gelişimine uygun şekilde arttıramayan küçük sanayici, genellikle, ülke için tam

bir felâket olur... Ülkenin ticaretini sömüren bir parazitten farksızdır bu sanayici...

Smolin'in konuşmasındaki basitliğin, babasına gösterilen merhametle karışık bir hoşgörüden ileri geldiğini sezdi Lubov ve bu durum, gururuna dokundu.

İhtiyar, bir gözü konuğunda, öbür gözü kızında:

— Hmmm... -diye homurdanıyordu-. Bu demektir ki, bütün ötekilere bir tabutluk edecek çapta muazzam bir fabrika kurmak niyetindesin?

Smolin, çepeçevre geniş bir el hareketiyle ihtiyarın sözlerine karşı çıkarak haykırmıştı:

— Katiyen!.. Benim amacım sadece, Rus derisinin yabancı pazardaki şöhretini ve değerini geri getirmekten ibaret... Bunun için de, endüstri bilimiyle mücehhez olarak, örnek bir fabrika kurmak ve piyasaya örnek mallar sürmek tasarısındayım... Ülkemizin ticari itibarını sağlayacak bir fabrika...

Mayakin bir an düşünüp sordu:

— Ne kadar sermaye yatırımı ister bu iş?

— Yaklaşık olarak üç yüz bin...

— Babam benim için bu kadar para vermez... -diye düşündü Lubov

Smolin devam ediyordu:

— Mamûl deri de yapacığım tabii... Bavullar, kunduralar, koşum takımları, kemerler de imal edeceğim...

— Ne kadar kazanacağını hayal ediyorsun?... -diye sordu ihtiyar.

Smolin ciddi bir sesle cevap verdi:

— Hayal etmiyorum, Rusya'mızdaki şartların elverdiği ölçüde kesinlikle hesap ediyorum: Sanayici, makina yapan bir mühendis gibi düşünmelidir... Eğer hakikaten ciddi bir iş yapmak istiyorsa, en basit bir çarkın doğuracağı aşınma payını bile hesap etmelidir... Eğer okumak arzu ederseniz, size, Rusya'daki hayvan yetiştirme ve et tüketimi hakkında kendi incelemelerime dayanarak hazırladığım kısa bir muhtırayı derhal takdim edebilirim...

— Hele hele!... -demişti Mayakin bıyık altından gülerek-. Getir bakalım muhtıranı, ilgimi çekmedi

değil! Avrupa'da boşu boşuna dolaşmadın anlaşılıyor...

Ve hazır bekleyen sofrayı göstererek eklemişti:

— Şimdi de Rus usulü birşeyler yiyelim...

Smolin, sofraya oturur oturmaz:

— Nasılsınız Lubov Yakovlevna? -diye sordu.

Kızının yerine Mayakin cevap verdi:

— Sıkılıyor burada... Bütün evi o idare ediyor, tek başına ona bakıyor ev... Yani eğlenmeye hiç vakti yok...

— Vaktim olmadığı gibi isteğim de yok... -diye ekledi Lubov. Balolardan ve tüccar evlerindeki suarelerden hoşlanmıyorum...

Smolin sordu:

— Peki ya tiyatrodan?

— Pek ender gidiyorum... Götürecek kimsem yok ki...

— Tiyatro! -diye atıldı ihtiyar-. Tüccarı şeddeli bir aptal gibi göstermek metodunu da nerden çıkardılar, söyleyin lütfen bana? Güldürücü evet, ama akıl almaz bir şey bu, çünkü hakikat değil!... Belediye meclisinde patronken, ticaret âleminde patronken, ve caba olarak da bu pis tiyatro benim tiyatromken, nasıl aptal olurmuşum ben?... Sahnedeki tüccarın, hayattaki tüccarla hiçbir ilişkisi olmadığı daha ilk bakışta ortaya çıkıyor! O tarihî, şarkılı danslı, «Çar için hayat» gibi, «Hamlet», «Büyücü» ya da «Vasilisa» gibi piyasleri seyrederken, bunların hakikate uygun olup olmadığını sormuyoruz tabiî; çünkü orada geçmiş söz konusu edilmektedir ve bizi ilgilendirmez... Oyun gerçek mi değil mi diye değil, iyi mi kötü mü diye bakarız... Ama çağdaş toplum hayatını temsil edeceğiz diye çıkıyorlarsa ortaya, palavra sıkmasınlar! Ve gereğince göstersinler insanı...

Smolin, ihtiyarın sözlerini dudaklarında kibar bir gülümseyişle dinliyor ve Lubov'a, onu babasına itiraz etmeye çağıran bakışlar atıyordu.

Biraz utangaç bir sesle konuştu genç kız:

— Ama gene de kabul etmek zorundayız ki, tüccar sınıfı, büyük çoğunluğu içinde cahil ve kabadır, baba...

Smolin de onaylayıcı bir baş hareketiyle:

— Doğrusu -dedi-, acı hakikat budur!... Üyesi olduğunuz dernek var mı hiç? Burada her cinsten bir alay dernek var çünkü...

— Öyle... -diye içini çekti Lubov-. Var ama, ben herşeyin dışında yaşıyorum...

— Ev işinden baş alamıyor ki!... -diye atıldı babası-. Bir alay eşya var evde... Ve hepsini temiz tutmak, yerli yerince korumak gerekiyor tabii...

Kendinden memnun bir baş işaretiyle gümüş takımlarını ve tıka basa biblo dolu raflarıyla mağaza vitrinlerini andıran dolabı gösterdi. Bütün bunlara birer birer baktı Smolin, ve alaycı bir gülümseyiş dolaştı dudaklarında. Sonra da Lubov'a baktı: Delikanlının gözlerinde sıcak bir dostluk ışıltısı yakalar gibi oldu genç kız. Hafif bir kırmızılık bastı yanaklarını ve ürkek bir sevinçle için için:

— Tanrı sana şükürler olsun!... -dedi.

Tunç lambanın ışığı daha da parlak bir ışıltı kazanmış gibiydi şimdi, oda daha bir aydınlanmıştı sanki.

Sevimli bir gülümseyişle Lubov'a bakarak:

— Bu eski ve şanlı şehir.. bizim şehrimiz... nasıl hoşuma gidiyor bilemezsiniz!... diyordu Smolin-. Hem güzel, hem canlı... insanı çalışmaya sürükleyen bir yanı var... manzarası bile iç açıyor... Burada rahat bir hayat sürmek istiyor insan... durmadan ve ciddi olarak çalışma istiyor... Üstelik de zeki bir şehir.. Burada basılan gazetenin güzelliğine bakmak yeter, bunu anlamak için... Sözü gelmişken söyleyeyim: Gazeteyi satın almak niyetindeyiz biz...

Mayakin merakla sordu:

— Kim, siz?

— Ben, Ubrantsov ve Sçukin.

Masaya vurarak:

— Bravo!... -diye haykırdı ihtiyar-. Zaten o pisliğin hesabını görmek zamanı gelmiş de geçiyordu! Hele Yejov diye birisi var o gazetede, kuduz köpekten farksız... asıl onu bir an önce susturmak gerekiyor!...

Smolin, gülümseyen gözlerle bakmıştı Lubov'a,

ve genç kız yüreği sevinçle ürperdi. Kıpkırmızı olmuştu yanakları. Babasına hitap ediyordu ama aslında nişanlısınaydı sözleri:

— Eğer yanılmıyorsam... -dedi-. Afrikan Dmitriyeviç o gazeteyi, sizin dediğiniz gibi, ağzını tıkamak için satın almayacaktır...

Omuzlarını kaldırıp sordu Mayakin:

— Ne demek bu, anlamadım?... Söz konusu gazeteden sadece pislik akıyor... Oysa o gazetede iş âlemi, yani bizzat tüccar yazı yazmaya girişecek olursa...

İhtiyarın sözünü kesti Smolin, bilgiç bir sesle konuşmaya başladı:

— Bir gazete çıkarmak, sadece ticarî açıdan göz önüne alınsa bile, kârlı bir iş sayılabilir. Kaldı ki gazetenin ötesinde, ondan çok daha önemli bir başka amaç vardır: İnsan haklarının ve sanayi ile ticaret hürriyetinin savunulması...

— Benim söylediğim de bu işte: Gazete, bizzat tüccar tarafından yönetildiği an faydalı olacaktır...

— Müsaade edin baba!... -diye atıldı Lubov.

Fikirlerini Smolin'in yanında dile getirmesi gerektiğini hissediyordu; genç tüccarı, sözlerini anladığını, Rus dansı yapmaktan başka bir şey bilmeyen basit bir tüccar kızı olmadığına inandırmak arzusu uyanmıştı içinde. Smolin hoşuna gidiyordu. Hayatında ilk defa olarak uzun süre dışarda yaşamış, bu kadar derinlemesine düşünen, hal ü tavrı yerinde, zarif giyinen ve babasına, yani şehrin en akıllı adamına, ufak bir çocukla konuşur gibi âdeta acıyarak, hoşgörüyle hitap eden bir tüccar görüyordu.

«Evlendikten sonra beni de dışarı götürmeye razı ederim herhalde onu...» diye düşündü birden.

Ve bu düşüncenin verdiği şaşkınlıkla, diyeceğini unuttu. Kulaklarına kadar kızarıp sustu bir süre; sonra da bu susuşun Smolin tarafından, kendisi için hiç de hoş olmayan bir şekilde yorumlanabileceğini düşünerek dehşete kapıldı.

— Konuşmanın heyecanı içinde, konuğumuza şarap sunmayı tamamiyle unuttunuz... -diye bildi nihayet.

— O senin işin: Ev sahibesi sensin... -diye cevap verdi babası kaşlarını çatarak.

Smolin atıldı:

— Hiç rahatsız olmayın rica ederim! İçki içmiyorum desem yeridir...

— Sahi mi?... -diye sordu Mayakin.

— Emin olun! Yorgun ya da hasta olduğum vakit bir kadeh aldığım olmuyor değil... Ama içki zevki denen şeyi katiyen anlamıyorum. Kültürlü bir adam için çok daha geçerli başka zevkler de var...

İhtiyar, göz kırparak:

— Hanımlar da var tabii!... demişti.

Smolin, genç kıza doğru bir bakış attıktan sonra Mayakin'e soğuk bir sesle cevap verdi:

— Sözgelimi tiyatro var, kitaplar ve müzik var...

Lubov'un içinde bir kuş kanat çırpıp havalanmış gibiydi.

Mayakin, ciddi tavırla delikanlıya göz ucuyla baktıktan sonra bıyık altından gülümseyip:

— Eee ,hayat olduğu yerde durmuyor!... -dedi-. Eskiden köpekler döküntüyle doyardı, şimdi en uyuzları bile kaymak istiyor... Sözlerin acılığını bağışlayın sevgili çocuklar, ama bunları kullanmanın tam yeridir! Sizin için değil ayrıca, genellikle konuşmaktayım...

Lubov sararmış ve korkulu gözlerle bakmıştı Smolin'e. Minelerle süslü kemer şeklinde bir tuzluğu incelemeye dalmış olan delikanlı ise, bıyığını buruyor ve ihtiyarı dinlemez gibi görünüyordu... Ama Mayakin'in sözleri üzerine karanlık bir ışıltı geçti gözlerinden ve çenesini inatçı bir ifadeyle sarkıtacak kadar gerildi dudakları.

Ama Mayakin hiçbir şey olmamışçasına rahat bir sesle devam etti:

— Demek böyle, geleceğin sayın fabrikatörü! Üç yüz bin rubleyle yaylım ateş açacaksın?

— Bir buçuk yıl sonra çıkaracağım ilk mamulleri elimden kapa kapa alacaklar, evet.

Sarsımaz bir güvenle söylemişti bunları, ve soğuk bakışlarını ihtiyarın gözlerine dikmişti.

— Desene ortada Smolin ve Mayakin müessese-

si kalacak tek başına?... Güzel... Benim yeni işlere atılmam için vakit biraz geç, öyle değil mi? Kabul etmek gerekir ki, tabutum çoktan hazırlanmış bekliyor beni, ne dersin?...

Cevap yerine birkaç saniye soğuk bir gülüşle gülmüştü Smolin, sonra da:

— O ne biçim söz allah aşkına!... -demişti.

Bu gülüşle sıçrar gibi oldu ihtiyar, belli belirsiz bir vücut hareketiye korku içinde geriledi. Üçü de bir an sustular.

Sonra Mayakin, masanın üzerine doğru eğik duran başını kaldırmaksızın:

— Neyse... -diye mırıldandı-. Ciddi şekilde düşünmek gerekiyor bu işi...

Başını kaldırdı, kızıyla nişanlısını baktı bir süre, ve ayağa kalkarak keskin, âdeta öfkeli bir sesle:

— Ben kısa bir an çalışma odama geçiyorum... -dedi.

Omuzları çökmüş, başı eğik, ayaklarını ağır ağır sürüyerek çıktı salondan...

Birkaç boş cümleden sonra, bunun, kendilerini birbirlerinden biraz daha uzaklaştırmaktan başka hiçbir sonuç vermediğini hissedip susmuştu gençler. Ağır, beceriksiz, bekleyiş dolu bir sessizlikti bu... Lubov bir portakal alıp aşırı bir dikkatle soymaya girişti. Smolin, gözlerini aşağıya dikerek, bıyıklarını seyretti bir süre; sonra sol eliyle uzun uzun düzeltti; bıçağıyla oynadı bir zaman, ve birden sordu alçak bir sesle:

— Özür dilerim ama Lubov Yakovlevna, babanızla yaşamak.. sizin için gerçekten zor olsa gerektir?... Eski kafalı bir adam, ve biraz da.. bilmem beni bağışlayacak mısınız... fazla haşin galiba...

Ürperdi Lubov, ve minnet dolu bakışlarını kızıl saçlı gence çevirdi:

— Kolay değil ama artık alıştım... -dedi-. Sonra.. onun da birtakım iyi yanları vardır...

— Ondan hiç şüphem yok... -dedi Smolin-. Ama sizin için gene de zor olsa gerek... Siz ki genç, güzel

ve kültürlüsünüz; ve böyle pırıl pırıl bir bakışınız var...

Sevgiyle gülümsüyordu ona, yumuşacık ve tatlıydı sesi... Odada, insanın içini ısıtan ılık bir esinti gezinmekteydi şimdi. Ve genç kızın yüreğinde o ürkek umut, mutlu olma umudu, daha bir alevle tutuşmaktaydı.

XII

Yejov'un odasındaydı Foma, arkadaşının aktardışı şehir haberlerini dinlemekteydi. Gazete yığılı masanın üzerine, bacaklarını sallandırarak oturmuş, anlatıyordu Yejov:

— Seçim kampanyası başladı azizim. Tüccarlar liste başına vaftiz babanı koydu... ihtiyar şeytanı! Herif ölümsüz... yüz elli yaşını geçmiş olsa gerektir, yanılmıyorsam? Kızını Smolin'e veriyormuş... Hatırlıyorsun değil mi bizim kızıl saçlıyı? Namuslu bir adam olduğu söyleniyor Afrikaşka'nın... Zaten bugün insan kıtlığında bütün zeki itoğluitlere namuslu adam deniyor!... Smolin de bugün kültürlü adam rolünde, aydınlar sosyetesine girmeyi başardı ve kısa zamanda da gözdeleri olup çıktı ortaya. Birinci sınıf bir hergele olduğunu, suratına bakar bakmaz anlamak mümkün; ama belli ki önemli bir rol oynayacak, çünkü ölçü nedir biliyor. Sözün kısası azizim, bizim Afrikaşka liberal bir tüccar... Ve liberal bir tüccar demek, domuzun, dişi kurttan doğma çocuğu demektir!

Bıkkın ve kayıtsız bir el hareketiyle:

— Topunu şeytan götürsün!... -dedi Foma-. İlgilendirmiyorlar beni... Sen kendinden haber ver: Hep içiyor musun?

— Neden içmemeyim?

Yarı çıplak hali ve kirpi gibi dikilmiş saçlarıyla, dövüşmekten gelen ve kavganın heyecanını henüz yenememiş olan bir kuşu andırıyordu Yejov.

— İçiyorum, çünkü arada bir yüreğimin alevle-

rini söndürmem gerekiyor... Peki ya sen, ıslak kalas, yavaş yavaş çürümeye devam ediyorsun herhald?

Foma yüzünü buruşturarak:

— Gidip ihtiyarı göreceğim... -dedi.

— Küstahça konuş!

— Anlamı yok...

— Öyleyse gitme!

— Gitmem şart...

— Öyleyse git!

Foma hoşnutsuz bir ifadeyle çattı arkadaşına:

— Ne maskaralık edip duruyorsun öyle? Sanki sen kendin gerçekten neşeli misin?...

Yejov yere atlarken:

— Hem de öyle bir neşeliyim ki arkadaşım, bilemezsin!... diye bağırdı-. Dünkü yazımda bir sayın baya iyice giydirdim! Üstelik de nefis bir hikâye anlattılar, dinle bak: Deniz kıyısında bir alay adam oturmuş, hayat hakkında felsefe yapıyor. Bir Yahudi var aralarında, konuşmayı şöyle bağlıyor: «Ne konuşup duruyorsunuz böyle boş boşuna baylar! Ben söyleyim size işin neticesini: Hayat dediğin şey, tıpkı bu azgın deniz misali, bir kapik etmez vallahi!...»

— Yeter!... -dedi Foma-. Hadi hoşça kal!

— Tamam, defol! Bugün tam formundayım, ve seninle birlikte inleyecek halim yok... Kaldı ki sen, inlemek yerine homurdanıyorsun...

Ve Foma'nın ardından, avazı çıktığı kadar bağırarak bir türkü tutturdu:

Yapış davuluna ve çal gözünü kırpmadan!...

— Senden iyi davul mu olur!... -diye söylendi Foma uzaklaşırken.

Mayakin'lerde Lubo karşıladı onu. Mühtiş bir telaş içindeydi, birden çıktı karşısına Foma'nın ve aceleyle konuştu:

— Bu ne hal böyle yarabbi! Nasıl da solmuş ve zayıflamışsın... Tam sefahat hayatı yaşadığın derhal belli oluyor!

Sonra yüzü endişeyle gerildi birden genç kızın, ve haykırır gibi bir tonla fısıldadı:

— Ah Foma! Neler olup bitti hiç bilmiyorsun... işte! Kapı çalınıyor, işittin mi? Odur bu muhakkak...

Ve ardında ipek giysisinin hışırtısını bırakıp, koşarak çıktı odadan. Öylesine afallamıştı ki Foma, babasının nerede olduğunu bile sormamıştı genç kıza.

Mayakin evdeydi. Üzerinde uzun redingotlu, göğsü madalya dolu tören elbisesi, kolları açık, kapı çerçevesinin içinde ayakta duruyordu. Foma'ya dikmişti küçük yeşil gözlerini. Ve delikanlı, ihtiyarın bakışlarını hissederek başını kaldırdı.

Yakob Tarasoviç, kınayan bir baş hareketiyle:

— Günaydın sayın beyefendi!... -dedi-. Nasıl oldu da tenezzül edip şereflendirdiniz bu evi? Ve hangi aç kurt sizi böyle içi boş bir çuvala çevirdi?

Zaptedilen bir öfkeyle cevap verdi Foma:

— Başka türlü konuşmak elinizden gelmiyor değil mi benimle?

Gözlerini ihtiyarın gözlerine dikmişti.

Ve birden vaftiz babasının sarsılmaya başladığını farketti: Mayakin'in bacakları titriyor, gözleri kırpışıyordu; kapı kenarlarına yapışınıştı elleri. Foma ihtiyarın fenalık geçirdiğini sanarak ileri atıldı; ama Yakob Tarasoviç, boğuk ve öfkeli bir sesle:

— Çekil! -dedi-. Çekil önümden!...

Gerileyerek çekildi Foma, ve kısa boylu yuvarlak bir adamın yanında buldu kendini. Adam, Mayakin'i selamlıyor ve kısık bir sesle:

— Günaydın baba!... -diyordu.

— Günaydın Taras Yakoviç... -dedi ihtiyar.

Buruk bir gülümseyiş vardı yüzünde, kapı kenarlarını bırakmamıştı; bacakları hâlâ titremekteydi.

Şaşkınlıkla irkilen Foma, açılıp oturdu.

Olduğu yerde kalmış olan Mayakin, elleriyle kapı kenarlarına tutunmuş, başını yana eğmiş, yaşlı vücudu tepeden tırnağa sarsılarak, sessizce seyrediyordu oğlunu. Ve oğlu, başı dimdik, koyu renk gözlerinin üzerinde kaşları çatık, tam karşısında ayakta duruyordu. Babasınınki gibi iri kemikli burunlu kupkuru yüzünde, iki uçlu küçük siyah sakalının ve in-

ce bıyıklarının titrediği görülmekteydi. Taras'ın öbür tarafında, Luba'nın, korkuyla sevincin birbirine karıştığı soluk yüzünü farketti Foma: Yalvarır gibi bakıyordu babasına, haykırmak üzereydi sanki. Birkaç saniye boyunca üçü de sessiz, hareketsiz, o anki duygularının altında ezilmiş kaldılar. Ve sessizliği, Yakob Mayakin'in acayip şekilde boğuk sesi böldü sonunda:

— Olduğundan çok daha yaşlı görünüyorsun Taras...

Sessizce gülümsedi oğul, ve hızlı bir bakışla, tepeden tırnağa süzdü babayı.

Baba, ellerini kapı kenarlarından nihayet koparıp ayırarak oğluna doğru ilerledi, ve birden kederlenip durdu. Taras Mayakin bir adımda babasının karşısına dikilmiş ve elini uzatmıştı.

Yakob Tarasoviç, güçlükle işitilen bir sesle:

— Hadi... -dedi-, kucaklaşalım...

Titreyerek kucaklaştılar, ürpererek öpüştüler ve hızla ayrıldılar birbirlerinden. Yaşlısının kırışıkları titriyor, gencinin zayıf yüzü ise sert bir ifadeye bürünüyordu. Sevinçten ağlamaya koyulmuştu Lubov. Foma soluğunu kesmiş, koltuğunda haşarı bir çocuk gibi kıpırdıyordu.

— Ah çocuklar! Yürek yarasısınız siz, yürek yarası!...

Titrek bir sesle, yakınırcasına söylemişti bu sözleri Yakob Tarasoviç, ve söyler söylemez de yüzü aydınlanmıştı, yeniden bulmuştu o eski güvenli halini, ve kızına dönüp babacan bir gülümseyişle:

— Artık tamam işte!... -dedi-. Zevkten eriyorsun!... Hadi çabucak birşeyler hazırla bize... Yuvaya dönen şu haylazı ağırlayalım, olmaz mı?...

Oğluna bakarak eklemişti sonra:

— Bahse girerim ki babanın simasını unutmuşsundur?

Taras Mayakin, kendisine hayat veren adama düşünceli gözlerle bakıyor ve sessiz ve gülümsüyordu. Üzerindeki siyah giysi, beyaz saçlarıyla sakalının aklarını daha da çıkarıyordu meydana...

— Gel otur bakalım! Otur da konuş biraz: Na-

sıl yaşadın, neler yaptın... anlat? Ne bakıyorsun öyle? Vaftiz oğlum o benim, İnyat Gordeyev'in oğlu Foma... İnyat'ı hatırlarsın değil mi?...

— Herşeyi hatırlıyorum... -dedi Taras.

— Herşeyi hatırlaman iyi... övünmemen şartıyla! Söyle bakalım, evli misin?

— Dulum...

— Çocukların?

— Öldü ikisi de...

— Yazık... Dede olmayı pek isterdim...

— İçebilir miyim?... -diye sordu Taras.

Bir puro çıkarmıştı.

— İçebilirsin tabii... Şuna bak hele!... Hem de puro içiyor...

— Yoksa sevmez misiniz?

— Benim için hepsi bir... Ama puro içmenin.. nasıl söylesem... asilzadelere özgü bir iş olduğunu sanırdım... Ne tuhaf şey yarabbi!... Şu kocaman sağlam yapılı adam... şu yabancı tarzı sakal... dişlerin arasına sıkıştırılmış puro... Benim yumurcağım bu, demek!...

Gülerek Taras'ın omuzuna vurmuştu ihtiyar; sonra da birden ürkmüş gibi geriye çekilmişti: Sevinmekte pek aceleci davranmıyor muydu acaba? Ve bu saçları ağarmış adama bu şekilde muamele etmek uygun düşüyor muydu?... Oğlunun sarımtrak halkalarla çevrili iri gözlerine şüpheyle baktı.

Sevgiyle gülümsedi Taras babasına, sonra da dalgın bir sesle konuştu:

— Hatırladığım gibi kalmışsınız hep: Neşeli, canlı... Bunca yıl boyunca hiç değişmemişsiniz adeta!

Gururla doğruldu ihtiyar, ve göğsüne yumruğuyla vurarak:

— Ben asla değişmeyeceğim!... -dedi-. Çünkü kendi değerinin bilincinde olan bir adamı, hayat değiştiremez!

— Çok kibirlisiniz doğrusu!...

Kurnaz bir gülümseyişle cevap verdi ihtiyar:

— O yanım oğluma da geçmiş, yanılmıyorsam... On altı yaşında kibirinden hiç konuşmayan bir oğlum vardı...

Taras taşı gediğine koydu:

— Babası dinlemezdi ki konuşsun zavallı...

— Belki... Kimin kime haksızlık ettiğini sadece Allah bilir... Ve Tanrı hakseverdir, günün birinde söyler sana! Bugün bunu konuşmanın katiyen sırası değil... Sen şimdi söyle bana, bütün bu zaman boyunca ne işler yaptın? O soda fabrikasında başarı kazanamadın mı? Nasıl yoç açtın kendine?

Taras içini çekerek:

— Uzun bir hikâyedir bu... -dedi.

Odaya bir duman bulutu yaydı purosundan, acelesiz bir sesle anlatmaya başladı:

— Bana hür yaşamak hakkını tanıdıkları vakit, Remezov'ların altın madenleri yönetim bürosuna girdim...

— Tanrım!... Üç kardeştirler, üçünü de tanırım Biri canavardır, öteki tam bir aptal, üçüncüsü de eşi bulunmaz cinsinden bir cimridir...

Taras boğuk bir sesle:

— İşte onun yanında iki yıl çalıştım... -dedi-. Sonra da kızıyla evlendim...

— Akıllılık etmişsin, aferin!...

Susmuştu Taras, dalgın ve üzüntülüydü. Mayakin, oğlunun kederli yüzüne göz ucuyla bakarak:

— Karınla iyi bir hayat yaşadın her halde... -dedi-. Ama elden ne gelir? Ölüler için cennet var, yaşayanlar için de buradaki oyun devam ediyor... Üstelik pek öyle yaşlı bir adam da değilsin!... Kaç yıl oluyor karın öleli?

— Üç...

— Peki, soda işine nereden geldin?

— Kaynatamın fabrikasıdır...

— Yaa!... Ne geçiyor eline?

— Yaklaşık beş bin...

— Tatlı bir rakam! Aferin, aferin! Kürek mahkûmu dediğin adam yapıyor bunu!...

Taras sert bir bakış attı babasına ve buz gibi bir sesle sordu:

— Nereden çıkarıyorsunuz benim bir kürek mahkûmu olduğumu?

İhtiyar, şaşkınlıkla baktı oğluna; ama bu şaşkınlık yerini hemen bir sevince bıraktı:

— Yani? Değil miydin yoksa!... Peki ama.. nasıl? Kızına canım! İnsan neyi nerden çıkaracağını bilebiliyor mu hep? Sibirya demişlerdi bana... Ben de kürek mahkümu sandım...

Taras, elini dizine vurarak, törensel bir ciddiyetle:

— Bu meseleyi kapatmanın en iyi yolu, bütün herşeyi size olduğu gibi hemen anlatmak... -dedi-. Sibirya'ya kürek mahkümu olarak değil, altı yıl için sürgün gönderildim ben; ve bu altı yıl boyunca da Lena maden bölgesinde yaşadım... Moskova'da ise, dokuz ay hapiste kaldım... o kadar!

Şaşkınlık ve sevinç içindeydi Yakov Tarasoviç:

— Tamam!... -diye kekeledi-. Böyle işte... böyle ama o dedikodu nerden çıkıyor?

— O aptalca söylentiyi burada yayınışlar...

Kederli bir sesle pekiştirdi ihtiyar:

— Aptalca evet, aptalca... Çok doğru!

— Ve bir keresinde bu yüzden az kaldı işlerim altüst oluyordu...

— Nasıl? İmkânsız!

— Gerçeği söylüyorum... İşe başladığımda...

Foma, Taras'ı dikkatle süzerek dinliyordu konuşmayı. İlk oturduğu köşede kalmıştı, gözlerini kırpıyordu arada bir şaşkınlıkla. Lubov'un ağabeyini nasıl anlatmış olduğunu hatırlıyordu; genç kızın Taras hakkında söyledikleriyle etkilenmişti o da, ve yeni gelende, sıradan adamlara benzemez olağanüstü bir yan bulmaya hazırlanmıştı. Apayrı bir dille konuşacağını, değişik ve orijinal bir şekilde giyineceğini ve genellikle herkesten farklı olacağını düşünmüştü Taras'ın... Ama işte gözlerinin önünde, kendine önem veren, sert ifadeli, yüzü babasının yüzünü andıran, sadece purosuyla babasından ayrılan bir adam vardı. En sıradan, en basit şeyler üzerinde konuşan bir adam... Özelliği neydi peki bu adamın? Soda sanayiinin avantajlarını açıklamaya başlamıştı şimdi işte... ve üstelik kürek mahkümu da değildi: Lubov yalan söylemişti demek ki!

Durmadan odaya girip çıkıyordu Lubov. Yüzü mutlulukla parlıyor ve iri düğmeli bir redingot gi-

yirmiş olan ağabeyinin siyah siluetine adeta dindarca bir sevgiyle bakıyordu. Ayaklarının ucuna basa basa yürüyordu hep, ve başı daima Taras'ın bulunduğa tarafa dönük kalıyordu... Foma, soran gözlerini çeviriyordu genç kıza hep; ama yakalayamıyordu onu bir türlü: Eli tabaklar ve şişelerle yüklü, koşarak girip çıkıyor; Foma'yı farketmiyordu.

Taras, kürek mahkûmluğu meselesinden söz ederken, olduğu yere çakılıp kalmıştı Lubov; bir tepsi vardı elinde; kollarını germiş ve sonuna kadar dinlemişti ağabeyini. Sonra da, Foma'nın alaycı bakışını görmeksizin, yavaş yavaş uzaklaşmıştı...

Taras üzerinde düşünceye dalmıştı Foma; kimsenin kendisine dikkat etmemesinden, şöyle bir dönüp de bakmamasından öfkeliydi biraz; ve Mayakin'lerin konuşmasını izlemiyordu artık. Tam o sırada bir el dokundu omuzuna. Foma o kadar ani bir hareketle sıçrayıp kalktı ki, vaftiz babasını nerdeyse yere yuvarlayacaktı... Hep o heyecanlı sesle:

— Bak da gör işte!... -diyordu ihtiyar-. Bu, bir Mayakin'dir! Yedi kaynar su kazanına sokup çıkarmışlar ardarda, bana mısın dememiş yaşıyor! Ve zengin olmuş! Anlıyor musun bu ne demek? Hiç kimsenin yardımı olmaksızın, tek başına açmış yolunu! Bu bir Mayakin demektir işte bu! Ve Mayakin demek, kaderini ellerinde tutan adam demektir.. anlıyor musun! Yüz tanede bir tane bulunmaz böyle adam; bin tanede bir taneye rastlamak istersen, uzun süre araman gerekir! Şunu iyice koy kafana: Mayakin ırkından bir adam ne meleğe eğilir, ne şeytana yenilir!...

Bu gürültülü hücumdan şaşkına dönen Foma, ihtiyara ne cevap vereceğini kestiremiyordu. Taras'a çevirdi gözlerini: Babasına bakarak rahatça purosunu tüttürüyordu Taras, dudaklarının ucu bir gülümseyiş içinde ürpermekteydi. Azametli bir gurur akıyordu üzerinden, uyruğundan memnun bir imparator ifadesine bürünmüştü yüzü; babasının sevincini son derece tabiî buluyor ve lütfen kabul ediyor gibiydi.

Bu arada Yakob Tarasoviç, parmağını Fofa'nın göğsüne dayamış, devam ediyordu:

—Kendi öz oğlumu tanımıyorum, bak; yüreğini açmadı çünkü bana... Ve belki de bugün biz, ne kartalın uçuşu, ne de şeytanın koşuşuyla bile kapanmayacak kadar büyük bir mesafeyle ayrılmış durumdayız... Belki de damarlarında taşıdığı kan öylesine değişikliğe uğramıştır ki, babasından en ufak bir iz bile kalmayıp yitmiştir... ama.. ama gene de bu, bir Mayakin'dir! Ve ben bunun böyle olduğunu derhal hissettim... Şu anda da hissediyor ve diyorum ki: Kudretli Tanrım, artık hizmetkârını azad edebilirsin!...

Sevinçten çocuk gibi zıplıyordu ihtiyar; Foma'nın karşısında acayip bir raksa girmiş gibiydi.

Taras, acelesiz bir doğruluşla yerinden kalkıp babasına yaklaşarak:

— Heyecanlanmayın... -dedi-. Gelin oturalım...

Foma'ya kayıtsız bir gülümseyiş lütfedip koluna girdi babasının, ve masaya doğru ilerledi...

— Kanın kudretine inanırım ben!... -diyordu Yakob Tarasoviç-. İnsanın bütün aslı kandadır! Babam hep: «Yaşka!...» -derdi bana-. «Benim hakiki kanım sendedir!» Mayakin'lerin koyudur kanı, hiçbir kadın kolay kolay sulandıramaz... Hadi şimdi şampanya içelim! İçiyorsun değil mi şampanya? Anlat bana, tek başına anlat... Nasıl bir yer Sibirya, ne olup bitiyor?

Ve bir kere da ha, birden aklına saplanan bir düşünceyle dehşete kapılıp ayılır gibi oldu ihtiyar; şüpheci, soran bakışlarla dolu gözlerini dikti oğlunun yüzüne. Ama Taras'ın kısa, kesin ve ayrıntılı cevapları çok geçmeden Mayakin'i gene o gürültülü sevinç gösterilerine sürükleyecekti.

Foma, koltuğuna artık rahatça gömülmüş, sessizce dinleyip gözlemekteydi...

Sakin bir ciddiyetle:

— Altın sanayii, hiç şüphesiz, sağlam bir iştir... -diyordu Taras-. Ama herşeye rağmen risklidir, ve büyük çapta sermaye gerektirir... Yerlilerle iş görmek son derece avantajlıdır Sibirya'da... Gelişigüzel, basit bir ticari organizasyon bile yerlilerle büyük kazanç sağlayabilir... Yıkılmaz, sarsılmaz bir iştir...

Ama sıkıcıdır biraz, ne yalan söylemeli. Sıkıcıdır, çünkü fazla zekâ istemez. Büyük insiyatif sahibi bir adam, gerçek çapını ortaya koyamaz orada...

Lubov girmiş ve herkesi yemeğe çağırmıştı. Baba ile oğulun çıkmasını bekledi Foma, sonra farkettirmeden kolundan çekti Lubov'u; başbaşa kaldıklarında aceleci bir sesle sordu Lubov:

— Ne var, ne istiyorsun?

Foma gülümseyerek:

— Hiç!... -dedi-. Mutlu musun diye sormak istedim sana.

— Hem de nasıl!... -diye haykırdı genç kız.

— Nedir senin mutlu kılan?

Lubov'un bakışlarında şaşkınlık okunuyordu:

— Tuhafsın vallahi!... -dedi-. Görmüyor musun ne olduğunu?

Tiksinti dolu bir acımayla:

—Yazık!... -diye mırıldandı Foma-. Baban yüzünden mi mutlusun yoksa? Bizim tüccar hayatımızdan iyiliğe yarar hiçbir şey çıkmaz!... Sana gelince, bir alay palavra attın bana: Taras şöyle, Taras böyle deyip durdun!... Oysa Taras da bütün tüccarlar gibi bir tüccar işte... Karnı bile eksiksiz bir tüccarın karnı, yoksa yalan mı!...

Genç kız neye uğradığını şaşırmıştı bu sözlerden; kimi zaman kızarıp, kimi zaman sapsarı kesilerek dudaklarını kemirmekteydi. Ve Foma, onu böyle görmekten alabildiğine memnundu şimdi.

Boğulur gibi kekeledi Luba:

— Sen... sen Foma...

Sonra birden topuğunu yere vurup haykırdı:

— Konuşma benimle!

Hızla doğruldu kapıya, eşiğe gelince döndü, öfke taşıyordu bakışlarından. Kısık bir sesle ekledi:

— Kıskanıyorsun onu!

Gülmeye başladı Foma... Üç mutlu insanın yer aldığı; o masaya oturmak gelmiyordu içinden. Neşeli seslerini, kendi kendilerinden ve birbirlerinden memnun gülüşlerini, kadehlerin ardarda çınlayışını işitiyor; ve yüreği acıyla yüklü bir adamın, bunların ya-

nında yeri olmadığını daha iyi anlıyordu. Ve hiçbir yerde yeri yoktu...

Odanın ortasında bir an tek başına dikilip kaldıktan sonra, herkesin mutluluk içinde yüzdüğü bu evden çıkıp gitmeye karar verdi. Ve sokağa ulaştığında, Mayakin'lere karşı bir hınç duydu içinde: Hayatta herşeye rağmen, yakınım diyebileceği tek kimseler onlardı... Vaftiz babasının yüzü canlanıyordu gözlerinin önünde, kırışıkları heyecanla titriyor, yeşil gözleri neşeli bir ışıkla parıldıyordu.

Gaddarca:

— Çürümüş kalaslar bile karanlıkta ışıldar!... dedi kendi kendine.

Sonra Taras'ın sakin ve ciddi yüzünü hatırladı; ve Luba'nın, sınırsız bir hayranlıkla Taras'a doğru uzanmış silueti geldi gözlerinin önüne. Hınç ve hüzünle burkuldu içi:

— Bana da öyle bakan birisi olacak mı? diye mırıldandı.

Rıhtımda, bir iskelenin yanında çalışanlarm gürültüsüyle uyandı hayallerinden. Her yandan erzak ve emtia getirilip boşaltılıyordu. İnsanlar telaşlı ve tasalıydı: Hayvanları kırbaçlıyor, sinirleniyor, birbirlerine küfürler savuruyorlardı. Sürekli ve tutarsız bir hareketliliğin ve soluk soluğa bir çalışmanın kulakları sağırlatan uğultusu doldurmuştu rıhtımı. Bir yanı yüksek yapılarla kaplı, öbür yanı diklemesine ırmağa inen daracık, taş döşeli bir cadde şeridine sığdırılmıştı bütün bu kalabalık: Bu uğultulu kaynayış, bütün bu insanların bu çamur ve gürültü içinde yapılan işten kaçmaya hazırlandığı duygusunu uyandırıyordu Foma'da... Kaçmak istiyorlardı evet, ve bir türlü yakalarını koyuvermeyen bu pis işi bir an bitirmeye çırpınıyorlardı sanki...

Bacalarından duman fışkıran kocaman vapurlar sıralanmış beklemekteydi kıyıda. Ve ırmağın, tekneler arasında sıkışıp kalmış olan bulanık suyu sarp yamaca hafif hafif vurup çalkalanıyor, kendisine bir anlık bir huzur bağışlanmasını yalvarır gibi bir iniltiyle şıpırdıyordu.

İskelelerin birinden, o sevinç taşan «Dubinuşka»

türküsü yükseliyordu işte. Hamallar, hızlı ve kesin hareketler gerektiren bir çaba içindeydiler; ve türkünün tek sesle okunan bölümleriyle hep bir ağızdan söylenen nakaratı, bu çabanın âhengini izlemekteydi:

Şişman tüccarlar meyhanelerde
Şarap şişelerini deviredursun

diyordu solist coşkun, kıvrak bir sesle. Ve bütün takım, bir ağızdan ekliyordu:

Biz halat çekelim oh Dubinuşka!

Kalın sesliler giriyordu araya:

Ha gayret ha!... Ha gayret ha!...

Ve tekrarlıyordu tenor:

Ha gayret ha!... Ha gayret ha!...

Foma, kendini tamamiyle türküye kaptırmış o iskeleye doğru ilerliyordu yavaş yavaş. İki sıra halinde dizilmiş olan hamalların, bir geminin ambarından, halatlarla bağlı koca varilleri çekmekte olduğunu gördü... Kirli kırınızı gömeklerinin yakaları açık, kolları dirseklerine kadar kıvrılmış, ayakta, neşeyle şakalaşarak ve türkünün âhengine uygun çekişlerle çalışmataydılar. Solist görünmüyordu; şırıldayan sesi ambardan geliyordu:

Ama mujiğin damağına votkanın,
Damlası değmezmiş değmesin varsın...

Ve bütün hepsi, bir tek kocaman göğüs halinde soluyarak tekrarlıyordu:

Hey Dubinuşka, halat çekelim!

Bu bir müzik kadar âhenkli çalışmayı seyretmekten büyük zevk duyuyordu Foma. Hamalların kirli yüzleri, aynı rahat gülümseyişle pırıl pırıldı: Çalışmaktan memnundular, ve solistleri coşmuştu iyice... Böyle toplu bir işte, yanında kafa dengi arkadaşlarla, kendini neşeli bir türküye kaptırıp çalışmanın.. çalışıp yorgun düşmenin.. bir bardak votka içmenin

ve topluluğun şu cin gibi bakışlı, kocaman memeli kraliçesi tarafından pişirilmiş etli lahana yemenin tadını düşündü Foma...

Yanı başından doğru tatsız bir çatlak bir ses yükseldi:

— Daha hızlı çocuklar!... Biraz daha çabuk tutun elinizi, biraz daha çabuk!...

Foma dönüp baktı; ve bastonunu yere vurarak küçücük gözleriyle hamalları kötü kötü süzen göbekli bir adam gördü. Yüzü ve boynu ter içindeydi adamın; ikide bir sol eliyle terini kuruluyor, ve bir yokuş tarmanırmışçasına güçlükle soluk alıp veriyordu...

Foma bir süre düşmanca seyretti adamı, sonra düşündü:

— Başkası çalışır, bu terler... ne biçim iş! Ve ben şu heriften de rezil bir durumdayım!...

Her yeni izlenim, kendi yaşama acziyle ilgili acı bir düşünce uyandırır olmuştu Foma'nın zihninde. Dikkatini çevirdiği her şeyde kendini küçük düşürücü bir yan buluyor ve her buluş bir taş parçası gibi çöküyordu göğsüne.

Akşam, Mayakin'lere bir kere daha uğradı. İhtiyar evde yoktu. Yemek odasında Dubov'la Taras çay içmekteydiler. Kapıya yaklaştığında, Taras'ın boğuk sesini işitti Foma.

— Peki ama neden tatlı canını üzüyor babam onun için? Ne zoru var yani?

Foma'yı görünce susmuş ve o hep ciddi, ama bu sefer biraz da insafsız bakışlarını delikanlının yüzüne dikmişti. Buna karşılık Lubov'un yüzünde belirli bir şaşkınlık ifadesi vardı, özür diler gibi bir sesle:

— Sen miydin o gelen!... dedi Foma'ya.

Foma masaya çökerken:

— Gelen de bendim... -dedi-. Yanılmıyorsam, hakkında konuşulan da bendim!...

Taras, gözlerini delikanlıdan ayırıp daha bir derin gömüldü koltuğuna. Sıkıntılı bir sessizlik uzadıkça uzuyor, ve Foma, memnun, gülümsüyordu.

Nihayet Lubov sordu:

— Ziyafete gideceksin herhalde?

— Ne ziyafeti?...

— Yoksa bilmiyor musun!... Kononov, yeni yaptırdığı gemiyi kutluyor... Önce bir dini tören yapılacakmış, sonra da Volga'da bir gezinti...

— Beni davet etmediler... -dedi Foma.

— Yalnız seni değil, hiç kimseyi ismen davet etmemişler. Borsa'da genel bir çağrıda bulunmuş Kononov: Varlıklarıyla bana şeref vermek isteyenler buyursun... -demiş.

— Hoşuma gitmez...

— Acaba?... Hele bir düşün: Koca gemi, bir içki mahzeni haline getirilmiş!...

Göz ucuyla Foma'yı süzerek söylemişti bunu Lubov. Foma gülümseyerek:

— Canım çektiği vakit kendi paramla da istediğim kadar içebilirim ben... -dedi.

Başını anlamlı bir şekilde sallayarak:

— Bilmez olur muyum hiç!... -diye cevap verdi Luba.

Bir küçük kaşıkla oynuyordu Taras; çay kaşığını parmakları arasında durmadan evirip çevirerek, gizli gizli onlara bakıyordu aslında... Foma sordu:

— Vaftiz babam nerede?

— Bankaya gitti... Yönetim kurulu toplantısı var bugün... Seçim yapılacak...

— Onu da seçecekler tabii yeniden?...

— Elbette seçecekler!

Ve yeniden kesilmişti konuşma. Taras büyük yudumlarla bitirdi çayını; sonra hiçbir şey söylemeksizin, bardağı kızkardeşine uzattı ve gülümsedi... Lubov da aynı mutlulukla gülümsemiş, ve aynı sessizlik içinde bardağı alıp özenle yıkamaya koyulmuştu.

Sonra yüzü gergin bir ifadeye büründü birden; düşündü uzun uzun, birşeyler tasarladı; ve tapınır gibi bir tonla sesini alçaltıp sordu ağabeyine:

— Konuşmanın başlangıcında dönebilir miyiz?

— Rica ederim!... -dedi Taras.

Aslında bu, rica değil; kestirme bir karardı.

— Ne diyordun? Pek iyi anlamadım ben... bütün bunların aslında bir hayal ürünü olup olmadı-

ğını sormuştum sana... yoksa birer düş müdür bütün bunlar, demiştim... Ve.. hayatta doygunluk bulmayan bir insanın ne yapması gerekir?

Yoğun bir bekleyiş yansıdığı gözleri, ağabeyinin sakin yüzüne dikilmişti yeniden. Şöyle bir baktı kızkardeşine. Taras, sonra hafifçe kımıldanıp daha iyi yerleşti koltuğuna, ve başını eğip, sakin ve törensel bir sesle konuşmaya başladı:

— Bu doyumsuzluğun kaynağını arayıp bulmak gerekir herşeyden önce... Belki çalışmayı bilmemekten gelmektedir bu doyumsuzluk, çalışmaya yeterince saygı duymamaktan gelmektedir. Ya da, kişinin kendi gücünü yanlış değerlendirmesinden. Çoğu insanların hatası, kendi kendilerini olduklarmdan daha değerli görmelerindendir... Oysa unutmayalım ki, insan varlığından pek de çok şey istenmiyor aslında: Gücüne uygun bir iş seçsin ve işini elinden geldiğince iyi yapsın, deniyor... Yaptığını sevmek gerekir aslında; insan çabalarının en adisi bile ancak o zaman yücelir ve bir eser niteliği kazanır... Seve isteye yapılan bir iskemle, daima iyi, güzel ve sağlam bir iskemle olacaktır... Bu, herkes için böyledir... Smiles'ı oku... Okumadın değil mi onu? Alabildiğine iyi bir kitaptır; ciddi bir kitap... İnsanı arıtan cinsinden... Lebbock'ın «Yaşamak Sevinci»ni oku... Genel likle unutma ki İngilizler, çalışmaya en yetenekli millettir; sanayi ve ticaret alanlarındaki müthiş başarıları da bununla açıklanabilir ancak... İngilizlerde çalışmak, handiyse bir din halini almıştır... Ve bir uygarlığın yüksek seviyesi, daima ve doğrudan doğruya, o uygarlığı yaratanların çalışma sevgisine bağlıdır... Uygarlık seviyesi yükseldikçe, insanların ihtiyaçları da bir o kadar rahatça karşılanır hale gelecektir çünkü; ve insanî ihtiyaçların ilerdeki gelişmesine karşı dikilecek engellerin sayısı da bir o kadar azalacaktır... Ve mutluluk, insanî ihtiyaçların mümkün olduğunca eksiksiz bir şekilde doyurulmasından başka bir şey değildir... anlıyor musun!... Ve işte gördüğün gibi, insanın mutluluğu, gene aynı insanın kendi çalışmasına karşı takındığı tavırla şartlanmış bulunmaktadır...

Kendi söylediklerinden kendi de haz etmiyor denecek derecede ağır, yavaş ve yeknesak konuşuyordu Taras Mayakin... Ama Lubov, kaşları çatık, vücudu ağabeyine doğru gerilmiş dinliyordu. Doymaz bir dikkatle dolu gözlerini ağabeyine dikmişti; ondan gelecek her sözü hemen ve olduğu gibi kabul edip ruhunun besini haline getirmeye hazırdı.

İlk sorusu şu oldu Foma'nın:

— İyi güzel ama... -dedi-, ya insanoğlu herşeyden bıkıp usanmışsa ne yapacağız?

Sakin bir sesle ve delikanlıya bakmaksızın sordu Taras:

— Tastamamına nelerden bıkıp usanmışsa?

Foma elleriyle masaya dayanıp başını önüne eğdi, ve inatçı bir sesle çakılmaya girişti:

— Diyelim ki hiçbir şeyin anlamı yoktur gözünde... ne ticaretin,, ne çalışmanın,, ne de insanların... Herşeyin bir yalandan ibaret olduğunu görüyorumdur örneğin... Ticaret dediğimiz şey, ruh boşluğumuzu doldurmaya yarayan bir kıtıklamadan ibarettir... Bazıları vardır ömürleri boyunca tepinerek çalışır; bazıları da vardır, ömürleri boyunca emir verip terlemekten başka hiçbir iş görmezler... ama bu ikinciler, birincilerden çok daha fazla kazanır... niye bu iş böyledir, ha?

Foma Lubov'un tiksinti ve öfke dolu bakışlarını üzerinde hissedip sustuğu vakit, Taras:

— Düşüncenizi izleyemiyorum... -dedi.

Adama alaycı bir bakış attıktan sonra sordu Foma:

— Demek anlamadınız? O zaman... o zaman, şöyle bir durum kabul edelim: Diyelim ki, ırmağın üzerinde duran bir kayıkta bir adam bulunmaktadır... İyi bir kayık olabilir kayık, ama bu, kayığın altındaki suyun derin olmasını önlemez... Kayık sağlamdır evet... ama kayıktaki adam, alttaki suyun derinliğini hissedip korkmaya başlamışsa, onu hiçbir kayık kurtaramaz... diyorum!

Sakin bir kayıtsızlıkla bakıyordu Foma'ya Taras. Hiçbir şey söylemeden bakıyor, parmaklarıyla masanın kenarını tıkırdatıyordu sadece. Ve Lubov, iskem-

lesinde endişeyle kıvranmaktaydı. Boğuk bir gürültüyle saniyeleri sayıyordu duvar saatinin rakkası. Foma'nın yüreği, ağır ağır, acı acı çarpıyordu: İçini kemiren kaygıya, burada hiç kimsenin tek kelimeyle olsun yankı yapmaya yanaşmayacağını hissediyordu.

Onlardan çok kendi kendine hitap ederek:

— Çalışmak, insan için herşey demek değildir herhalde... -dedi-. Çaba, haksızı haklı kılan bir mazeret olamaz... Bazı insanların çaba göstermesi, kendi kendilerini temize çıkarmalarına yetmez... Bütün ömürleri boyunca kesinlikle hiçbir şey yapmayan insanlar var bu dünyada; ama gene de emekçilerden çok daha rahat, çok daha iyi yaşıyorlar... Nasıl oluyor peki bu iş? Emekçiler, mutsuz birer beygir sanki! Sırtlarına konulan yükü acı çekerek taşımakla yükümlüler, o kadar! Ama onların bir mazereti var Tanrının gözünde... Kendilerine: «Söyleyin bakalım, niçin yaşadınız?...» diye sorulduğunda: «Niçinini düşünmeye vakit bulamadık... çünkü bütün ömrümüz boyunca çalıştık!» diyecekler... Ama ben hangi mazerete sığınabilirim? Ve bütün o kumanda eden, ortalığa emir üzerine emir yağdıranlar nasıl haklı çıkaracaklar kendilerini? Niçin, ne uğruna yaşamış olacaklar?... Oysa hepsi de, niçin yaşadıklarını gayet iyi bilmek zorundadırlar kanısındayım ben!

Bir an durdu, sonra başını kaldırıp, boğuk bir sesle inler gibi haykırdı:

— İnsanın, bir gündelik almak, para kazanmak, bir ev kurmak, çocuk edinmek, ve.. ve sonunda ölmek için doğmuş olması mümkün mü hiç? Hayır! Kendi kendine bir anlamı olsa gerek hayatın... İnsan doğuyor, yaşıyor ve ölüyor. Niçin? Hayattan amacın ne olduğunu anlamak lâzım! Bizim hayatımız saçmalıktan ibaret... Sonra da.. eşitlik diye bir şey olmadığı, bakanın gözlerini çıkaracak derecede meydanda duruyor! Kimisi var zengin, binlerce insanın sahip olabileceği servete tek başına sahip, ve hiçbir şey yapmaksızın yaşıyor... Kimisi de var, bütün ömrünü sırtı çalışmaktan iki büklüm geçiriyor ve bir tek meteliği yok... Oysa insanlar arasındaki fark pek

küçük bir fark aslında... Ayağına giyecek donu olmayan birisi, bir de bakıyorsun, ipek giysiler içindeymiş gibi düşünüp yargılamakta...

Öteden beri pençesinde kıvrandığı düşünceleri, daha uzun anlatacaktı Foma; ama Taras birdenbire kalktı ve içini çekerek boğuk bir sesle:

— Hayır teşekkür ederim!... -dedi-. Artık istemem...

Foma hemen kesti konuşmasını; omuzlarını kaldırarak, ağabeyine çay uzatan Lubov'a alaycı gözlerle baktı.

Soğuk ve güvensizlik kokan bir sesle sordu Lubov:

— Hangi gölde avladın bu felsefeyi?

Foma, sesini alçaltarak cevap verdi:

— Bir felsefe değil ki bu... bir ceza! Aç gözlerini biraz ve çevrene bak, kendiliğinden gelip kafana yerleşecektir...

Ayağa kalkıp masaya sırtını dönerek duvar saatini incelemeye girişmiş olan Taras:

— Sırası düşmüşken, kötümserliğin, Anglosakson ırkına tamamiyle yabancı bir şey olduğunu da söyleyeyim Luba... -dedi-. Swft ve Byron'ın kötümserliği diye adlandırılan şey, aslında, hayatın ve insanoğlunun kusurlu yaratılışına karşı acı bir protestodan başka bir şey değildir... Ama soğuk, ukalâca ve tembel kötümserliğe onlarda rastlayamazsın!...

Bunları söyler söylemez Foma'yı hatırlamış gibi ona döndü, ellerini arkasına kenetledi, ve topuğunu basıp ucunu kaldırdığı sol ayağına havada hızlı daireler çizdirerek konuştu:

— Son derece ciddi meselelere dokunuyorsunuz. Bazıları bu meselelere çocukça şeyler diye bakar... Eğer bunlar sizi gerçekten ilgilendiriyorsa, okumanız lazım... Kitaplarda.. bir yığın değerli fikir bulabilirsiniz kitaplarda, hayatın anlamı üzerine... Okuduğunuz oluyor mu hiç?

— Hiç!... -diye kesip attı Foma-. Okumayı sevmem...

Taras, dudaklarında belirir belirmez dönen bir gülümseyişle diretti:

— Ama belki de size ancak kitaplar yardımcı olabilir...

Öfkeye çalan bir cevap geldi Foma'dan:

— Bana insanlar yardımcı olmadıktan sonra, kitapların ne haddi!...

Bu kayıtsız görünme uğruna soğuklaşıp kalmış adam, sıkmaya başlamıştı onu. Gitmesine hemen kalkıp gidecekti ama, Lubov'a ağabeyi hakkında iğneleyici birkaç söz söylemek istiyor ve Taras'ın odadan çıkmasını bekliyordu umutla.

Lubov bardakları yıkıyordu, dalgın bir ifade vardı yüzünde, gevşemiş gibiydi parmakları...

Taras odada dolaşıyor, gümüş takımların sıralandığı rafların önünde duraklıyor ikide bir, ıslık çalarak kadehleri fiskeliyor, gözlerini kısarak biblolaları seyrediyordu uzun uzun...

Lubov'un kendisine soran âdeta birşeyler bekleyen gözlerle birkaç kere kötü kötü baktığını farketmişti Foma; ve anlamıştı kızın kendisinden rahatsız olduğunu. Gülümseyerek:

— Akşam sizde kalacağız... -dedi ona-. Vaftiz babamla görüşmem lazım. Sonra.. sonra kendi evimde tek başıma sıkılıyorum.

Lubov aceleci bir sesle:

— Öyleyse git hemen Marta'ya söyle de, köşedeki odada sana yatak hazırlasın... -diye atıldı.

— Gidiyorum zaten... -dedi Foma.

Ağır ağır kalkıp çıktı yemek odasından. Çıkar çıkmaz da, Taras'ın, alçak sesle kızkardeşine birşeyler sorduğunu işitti.

— Gene ben söz konusuyum herhalde... -dedi kendi kendine.

Sonra birden, hınzırca bir fikir parladı kafasında:

— Zeki insanlar ne diyor, dinleyelim bakalım... -dedi.

Yemek odasına bitişik odalardan birine geçmişti. Işık yoktu içerde; karanlık zeminde sadece, yemek odasının aralık kapısından sızan dar bir aydınlık şeridi uzanıyordu. Ve Foma, yüreği hızla çarparak, sessiz sessiz yaklaştı kapıya...

— Doğrusu güç bir delikanlı... -diyordu Taras.

Ve Lubov, sesini iyice kısmış, hızlı hızlı anlatıyordu:

— Âlem üstüne âlem yapıyor... Öyle rezaletler çıkardı ki, insan söylemeye utanıyor! Birden bir acayiplik geldi üstüne... Şehir klübünde vali yardımcısının damadını dövmekle işe başladı... Bababın canı çıktı olayı bastırıp unutturuncaya kadar!... Allahtan dayak yiyen adamın şöhreti kötüydü de iş büyümedi... Ama tam iki bin rublesi gitti babamın meseleyi kapatıncaya kadar... Ve zavallı babamız bu rezaleti silmeye uğraşırken, Foma, koca bir salı, üzerindeki tanınmış bir alay adamla Volga'nın dibine yolluyordu az kalsın!

— Tam bir canavar! Bir de hayatın anlamı diye nutuk çekmeye kalkıyor...

— Bir keresinde de, kendisi gibi sefahate düşkün kişilerle Volga'da vapur gezintisi yaparken birdenbire aklına esip dönmüş adamlara: «Son duanızı edin, hepinizi ırmağa atacağım!...» demiş. Müthiş de bir kuvveti var, dayanmak mümkün değil... Adamlar yalvarıp bağırmaya koyulmuşlar... Bizimki ise: «Yurduma hizmet etmek istiyorum, yeryüzünü pis heriflerden arıtmak istiyorum...» diye karşılık veriyormuş...

— Nükteci de üstelik!

— Korkunç bir yaratık canım!... Ne kadar vahşice rezalet çıkardı bilsen şu son yıllarda!... Ve delice para harcıyor!

— Babam hangi şartlar çerçevesi içinde yönetiyor onun işlerini, biliyor musun?

— Hiç bilmiyorum! Genel vekili, yanılmıyorsam.. Niye sordun bunu?

— Öyle... İşi sağlam iş aslında! Rus tarzında organize edilmiş tabii, yanlış ve aptalca bir şekilde... Ama gene de müthiş kazanç sağlıyor! Bir de gerektiği gibi akıllıca düzenlenmiş olsa, neler getirmezdi o iş insana!...

— Foma hiçbir şeye elini bile sürmüyor ki... Herşey babamın elinde...

— Yaa!...

— Biliyor musun ağabey, bazen Foma'daki bu.. bu ruh halinin tamamiyle düşünerek yapılmış bir şey olduğu duygusuna kapılıyorum... Dediklerinde samimi çünkü, ve istediği vakit son derece.. nasıl desem.. iyi ve efendi bir insan olabiliyor! Ama o rezil davranışlarını, sözleri ve düşünceleriyle bağdaştıramıyorum bir türlü...

— Kaldı ki üzülmeye de değmez... Tembelliğini mazur göstermek için çırpınan bir budala işte...

— Hayır... Bazen bir çocuk diyesi geliyor insanın...

— Ben de başka bir şey söylemiyorum ki: Budala işte... Bizzat kendisi vahşi ve cahil olmayı isteyen bir vahşi-cahilden söz etmeye değer mi? Gördün işte, tıpatıp masaldaki ayı gibi hüküm yürütüyordu...

— Çok sertsin...

— Öyleyim evet! Sertliğe ihtiyacı var çünkü insanların... Biz Ruslar, hepimiz, son derece disiplinsiz bir halkız... Allahtan hayat öyle bir kesinlikle organize oluyor da, iyi kötü düzeltmek zorunda kalıyoruz kendi kendimizi... Hayaller, genç delikanlılarla genç kızların işidir Luba! ama ciddi adamlara ciddi bir iş gerek.

— Bazen çok acıyorum Foma'ya... Ne olacak hali böyle, nereye varacak?

— Ne iyiye, ne kötüye doğru hiçbir değişikliğe uğramadan gidecek. Bütün parasını tüketip iflas edecek sonunda... ve unutulacak tabii! Onun cinsinden insanlar gitgide biraz daha azalıyor bugün artık... Bugün tüccar, öğrenim denen şeyin kudretini gayet iyi anlıyor... Süt kardeşine gelince, ortadan yok olup gidecektir...

Birden kapının eşiğinde beliren Foma:

— Çok doğru Sayın Bay!... dedi.

Yüzü soluk, kaşları çatık, dudakları gergin, Taras'ın gözlerinin içine bakıyordu; ve devam etti boğuk bir sesle:

— Çok doğru! Yok olup gideceğim ortadan, ve.. amin! ne kadar erken olursa, benim için o kadar iyi!

Lubov iskemlesinden fırlamış ve yüzünde derin

bir dehşetle, elleri ceplerinde odanın ortasında ayakta duran kardeşine doğru koşmuştu.

— Foma!... ne ayıp! Demek kapıdan bizi dinliyordun!... Ah Foma ah!... -diye kekeliyordu şimdi.

Ona dönüp:

— Zırıltıyı kes!... -dedi Foma.

Taras, tiksinti dolu bakışlarını Foma'ya dikerek ağır ağır konuştu:

— Kapıların ardına gizlenip insanları dinlemek, gerçekten hoş bir şey değil!... -dedi.

Önemsemeyen bir el işaretiyle:

— Hoş olmayabilir! -diye cevap verdi Foma-. Ama gerçek, ancak kapı ardından dinlenebiliyorsa, bu, benim kusurum mu?

Ağabeyine sarılıp büzülmüş olan Lubov, yalvaran bir sesle durmaksızın:

— Git Foma!... -diyordu-. Ne olur git buradan!...

Hiç istifini bozmamıştı Taras:

— Bana bir diyeceğiniz var mı acaba?... -diye sordu sakin bir sesle.

— Benim mi?... -diye haykırdı Foma-. Ne diyebilirim ki ben? Elimden hiçbir şey gelmez!... Kudretli olan sizsiniz, ve herhangi bir şeyi ancak siz söyleyebilirsiniz...

Yeniden sordu Taras:

— Demek ki birbirimize söyleyecek hiçbir şeyimiz yok?

— Buna memnun oldum...

Foma'yı bırakıp Lubov'a çevirmişti bakışlarını:

— Babam nerdeyse döner mi dersin?

Bir süre baktı Foma, ve bu adama karşı saygıya benzer birşeyler duyarak ayrıldı evden.

Kendi evine.. attığı her adımın uzun yankılarla çınladığı o koskocaman boş eve de gitmek gelmiyordu içinden. Gecikmiş bir sonbaharın hüzünlü, bozbulanık akşamüstü ışığına sarınmış sokakta ağır ağır yürümeye koyuldu. Taras Mayakin'i düşünmekteydi.

— Katı ve gaddar... Babasına çekmiş, babası kadar hareketli değil yalnız... Diyecek yok doğrusu! O da sineğin yağını sağar cinsinden bir adam... Ve he-

rife nerdeyse bir ermişe tapınır gibi tapınacak aptal Lubka! Nasıl da zalimce gördü hesabımı!... Bir yargıç gibi tıpkı... Luba ise, resmen merhametliydi! Kıymadı bana...

Ama bu düşünceler, ne Taras'a karşı hınç, ne de Lubov'a karşı bir sevgi kırıntısı uyandırmıyordu içinde.

Vaftiz babasının arabası rüzgâr gibi geçti yanından. Yakob Mayakin'in küçücük silueti de en ufak bir duygu uyandırmadı onda... Gece fenerlerini yakmakla görevli bekçi koşarak geliyordu arkasından. Foma'yı geçti, ilerdeki direğe dayadı merdiveni, çabucak tırmandı... Ağırlığın altında birden sarsılıp yalpalar gibi oldu merdiven; ve bekçi, direğe sımsıkı sarılarak, sunturlu bir küfür savurdu bağıra bağıra... Bir genç kız geliyordu karşıdan, elinde bir sepet vadı, Foma'ya çarptı sepeti geçerken:

— Oh affedersiniz!... -dedi kız.

Cevap vermedi Foma, yürüdü.

İnce bır sis sarmaya başlamıştı ortalığı yavaş yavaş. Nemin doğurduğu ufacık çiğ taneleri, fenerlerin ışığını ve mağazaların camekânlarını boz bir toz perdesiyle örttü. Nefes almayı bile güçleştiren bir perdeydi bu...

— Yejov'da mı geçirsem acaba geceyi?... -diye düşündü Foma-. Karşılıklı bir kadeh içerdik hem de!...

Ne yazarı görmeye, ne de içmeye hevesli olmadığı halde, Yejov'un evine gitti...

Yejov'un evinde, üst başı pejmürde bir adam vardı. Divana oturmuştu adam. Yüzü, islenmiş et gibi kara-sarı, gözleri hareketsiz ve öfkeli, kocaman dudaklı, sert asker bıyıklı bir adam... Bağdaş kurup oturmuştu divana, iri elleriyle bacaklarını kavramış, çenesini dizlerine koymuştu.

Yejov bir koltuktaydı. Bir bacağını koltuğun kolu üzerinden aşağı sarkıtmıştı. Kitap ve kâğıt yığın-

ları arasında, masanın üzerinde, bir votka şişesi görünüyordu. Tuzlanmış balık kokuyordu oda.

— Nerden böyle?... -diye sordu Yejov, Foma'ya.

Sonra eski okul arkadaşını, bir hareketiyle divandaki adama işaret ederek:

— Gordeyev... -dedi.

Divandaki adam, gözlerini yeni gelene kaldırdı ve kesik, kısık bir sesle tanıttı kendini:

— Krasnoçekov...

Foma, divanın bir köşesine ilişirken:

— Geceyi burada geçireceğim... -demişti Yejov'a.

— Nasıl istersen... -diye cevap vermişti Yejov.

Ve divandaki adama dönüp:

— Devam et Vasili... -demişti.

Adam, göz ucuyla Foma'yı süzdükten sonra, gıcırdayan bir sesle anlatmaya koyuldu:

— Bana kalırsa, işe yaramaz adamların kapısını çalmakla hata etmektesiniz.. Mazeniello budalanın biriydi, ama yapması gereken şeyi en iyi şekilde yaptı. Ve eğer Winkelried ismindeki biri.. ki o da budalaydı şüphesiz... imparator muhafızlarının kargılarıyla delik deşik olmamış olsa, çoktan ayvayı yemişti İsviçreliler... Bu cinsten kahraman budala mı ararsın! Ama bu cins budalalar aynı zamanda birer kahramandırlar; oysa ince zekâlıların korkak olduğunu görürüz... Önlerine dikilmiş engele olanca güçleriyle vurmak gerektiğinde: «Bu vuruşun sonu neye varır acaba?» diye düşünür ince zekâlılar; ve durup dururken şehit olmamanın yolunu ararlar. Yani.. söz konusu engelin karşısında korkuluk misali dikilir kalırlar.. geberip gitmeden önce! Ergeç onlarda geberip gider çünkü!... Buna karşılık budala, kusursuz bir yiğittir! Gözünü kapar ve kafasını çarpar duvara... Dannn! Paramparça olur beyni, ama neye yarar ki? Hayvan kafalarının fiyatı düşüktür... Ve budala kahramanların duvarda meydana getirdiği ufacık bir çizik, ince zekâlılar tarafından kazıla kazıla kocaman bir kapı haline gelir. Sonra aşarlar bu kapıyı; kitaplarında da, bu kapıyı aşma şerefini kendilerine verirler... Hayır Nikola Matveyiç, hayır! Yiğitlik, aptalca da olsa, güzel bir şeydir...

Yejov, parmağını adama doğru kadırıp sallayarak:

— Yanlış konuşuyorsun Vasili!... -demişti.

Vasili de aynı fikirdeydi:

— Şüphesiz!... -dedi-. Çoraplarımı kaşık yerine kullanmaya kalkarsam, çorba içebilir miyim? Ama herşeye rağmen kör değilim ben... Ve görüyorum ki, dünyada bugün bir ton zekâya karşılık bir gram akıl bile yok...

— Hemen kaçma... -dedi Yejov-. Kal biraz daha!

— İmkânı yok azizim, nöbetçiyim bugün... Üstelik de şimdiden geç kalmış durumdayım!... Yarın uğrasam?

— Bekleyeceğim... Gel de seni A'dan Z'ye kadar perişan edivereyim!...

— Senin işin bu zaten...

Ağır hareketlerle kendine çekidüzen verdi Vasili, sonra divandan kalktı ve Yejov'un cılız, solgun, küçücük elini kirli kocaman ellerinin arasına alarak sıktı:

— Hoşça kal... -dedi.

Sonra Foma'yı bir baş işaretiyle selamlayarak çıktı odadan.

— Gördün ya... -dedi Yejov.

Eliyle, ardında ağır ayak seslerinin çınladığı kapıyı gösteriyordu.

— Kimdir bu adam?

— Makinist yardımcısı Vaska Krasnoçekov... Onu ibret almalısın kendine: Okuyup yazmayı öğrenmeye taa on beş yaşında başlamıştır Vasili; ve yirmi sekizine kadar devirdiği kitapların sayısını allah bilir sadece! Caba olarak da, iki yabancı dili mükemmel öğrenmiştir! Şimdi de yurt dışına gitmeye hazırlanıyor... anlıyor musun!

Saf bir edayla sordu Foma:

— Yurt dışında ne yapacak peki?

— Oralarda nasıl yaşandığını inceleyecek, görecek... Ve sen de burada kurumaya devam edeceksin!...

Foma düşünceli bir sesle:

— Budalalar hakkında çok güzel konuştu... -dedi.

— Budala olmadığım için orasını pek bilemem...

— Doğruydu söyledikleri!... Kıtkafalı bir adama eylem gerekir: Saldırıp devirmek gerekir hemen!...

Yejov, yapmacıklı bir usançla haykırdı:

— Saçmalamaya başladın gene!... Şu Mayakin'in oğlunun, babasının evine döndüğü doğru mu?

— Doğru... ne olmuş peki?

— Hiç!

— Suratına bakılırsa, birşeyler olmuşa benzer...

— Tanıyoruz biz o bayı, çok sözünün edildiğini işittik. Babasına benziyor mu?

— Daha şişman... daha ciddi ve korkunç soğuk!

— Artık gözünü dört açman gerekiyor azizim! Yoksa seni küçücük bir lokma gibi çiğneyip yutmaları işten bile değildir... O bay Taras, Yekateringrad'da, kaynatasını soyup soğana çevirdi...

— Aklına esip beni de soyacak olursa, sadece teşekkür ederim kendisine...

— Hâlâ o eski teranedesin!... Kurtuluş yolunu arıyorsun değil mi? Yahu geç bir kalem şu pis hikâyeyi! Ne işine yarayacak hürriyet senin? Nerede kullanacaksın o hürriyeti? gayet iyi biliyorsun ki hiç bir işe yaramaz, kara cahilin tekisin sen... Ah! Benim kendimi, votka içmek ve ekmek yemek zorunluğundan kurtarabilmem söz konusu olsaydı!...

Bir sıçrayışta kalkmıştı Yejov; Foma'nın karşısına dikilmiş ve nutuk verir gibi yüksek sesle konuşmaya başlamıştı:

— Paramparça ruhumun tüm kırıntılarını toplar ve yüreğimden fışkıran kanla birlikte, aydınlarınızın suratına tükürür atardım! Topunu şeytan götürsün!... Pireler!... derdim onlara... Siz, ülkemin özsuyu yerine geçenleri! Yirmi otuz Rus kuşağının kanı ve gözyaşı pahasına bugün yaşamaktasınız! Bitsiniz, bit!... Ve nasıl pahalıya mal oluyorsunuz memleketimize! Söyleyin, ne yapıyorsunuz bu memleket hayrına? Geçmişte akıtılan gözyaşlarını birer inci tanesi haline bile getiremediniz! Ne verdiniz hayata? Kendi kendinizi yenmeye bile razı olamadınız henüz! Söyleyin, ne yapıyorsunuz? Bütün elinizden gelen, kendi kendinizle alay etmekten ibaret!...

Kendini iyice kaptırmış tepinmekteydi. Kovalanan bir vahşi hayvan gibi dişlerini gıcırdatıyor ve yiyecekmişçesine bakıyordu Foma'ya...

— Siz!... derdim onlara... Durmadan yargılar, durmadan hüküm verirsiniz... Ama zekânız yetersiz buna, hiç bir gücünüz yok, üstelik de topunuz namussuzsunuz!... Korkaksınız topunuz!... Yüreğiniz ahlâkla şişkin, iyi niyetlerle dolu; ama kuştüyü gibi yumuşak ve ılık aynı zamanda... Yaratıcı zekâ, insanı insan eden o kudret, yüreğinizde horul horul uyuyor... Çarpmıyor sizin yüreğiniz, bir beşik gibi sallanıyor... o kadar!... Ve yüreğimden fışkıran kana bandığım parmaklarımla, suçlamalarımı alınlarına çizerdim; ve bütün cesaretsizliklerinin, doygunlukları içinde tüm mutsuzluklarının acısını çektirirdim onlara... Ve nasıl acı çekerlerdi bilsen!... Kırbacın kıvrak, bileğim kararlıdır çünkü! Ve insanları, hiç kimseye acımayacak derecede çok sevmekteyim... Ama şu gün, en ufak bir acı çekmiyor hiçbirisi; çünkü hepsi de durmadan acı çektiğini haykırıyor! Yani yalan söylüyor hepsi... Hem kendi kendilerini, hem de birbirlerini aldatmaktalar!... Çünkü gerçek ıstırabın dili yoktur; ve gerçek tutku, engel diye bir şey tanımaz!... Ah tutkular, tutkular!... Ne vakit yeni baştan canlanacaksınız, insanların içinde? Ortak felâketiniz, tutkusuzluktan ileri geliyor...

Soluk soluğaydı; bir öksürük nöbetine tutulmuştu üstelik. Odanın ortasında, deli gibi hareketlerle oradan oraya koşarak, öksürdü durdu uzun bir süre. Sonra yeniden Foma'nın karşısına dikildi. Sapsarı kesilmişti yüzü, gözlerine kan oturmuştu. Güçlükle soluk alıp veriyor; titreyen dudakları, ufacık sivri dişlerini meydana çıkarıyordu. Kısacık saçları, uzamış sakallarıyla, avlanıp suyun dışına atılmış bir sazan balığını andırmaktaydı... Foma'nın ilk görüşü değildi onu bu halde; ama gene de Yejov'un heyecanı ona da bulaştı. Çelimsiz yazarın ateş saçan sözlerini hiçbir şey söylemeksizin dinliyordu. Anlamına inmeyi de denemiyordu bu nutkun, kimlere karşı söylendiği de ilgilendirmiyordu onu. Söylenen sözlerden bambaşka bir kudret taşıyordu; ve işte o kudretin

zevkini tadıyordu Foma... Yejov'un sözleri, kaynar bir su gibi üzerine boşalmakta ve ruhunu ısıtmaktaydı.

Ve devam ediyordu yazar:

— Kuvvetimin sınırını bilmez değilim. Biliyorum ki: «Sus!» diye bağıracaklar bana, «Yeter!...» diye haykıracaklar... Azametlerinin kürsüsüne tırmanıp benimle sakin sakin dalga geçerek, zekice konuşacaklardır... Ve biliyorum ufacık zavallı bir serçe olduğumu; bülbül değilim, hayır! Onların yanında bir kara cahilim, basit bir gazete yazarı, halkı oyalamak üzere yaratılmış bir âletim... Ama istedikleri kadar haykırıp sözümü kessinler bakalım! Suratıma ardarda şamarlar inecek, ama yüreğim aynı hızla çarpmaya devam edecektir! Ve.. ve evet, ben bir cahilim... diyeceğim onlara! Ama size ilk üstünlüğüm, insanı kitaplara değişemememden geliyor!... Çünkü insan, evren demektir; tüm âlemi içinde taşır insan, içinde barındırır!... Binler yaşasın o insan!... Oysa siz, anlamını belki de tam kavrayamadığınız bir tek kelime uğruna, bir günde binlerce defa birbirinizi parçalayıp yaralıyor, birbirinizin suratına tükürüp ruhlarınızın ırzına geçiyorsunuz... Ve emin olun ki hayat, sizleri amansızca cezalandıracaktır! Fırtına yakında patlayacak ve silip süpürecektir sizleri bu yeryüzünden; yağmurla rüzgâr ağaçların tozunu nasıl yıkarsa, öylece yıkayıp alaşağı edecektir sizleri!... Çünkü insanların dilinde, anlamı herkese açık ve aziz olan bir tek kelime vardır; ve o kelime söylenince ortalık çınçın öter: Hürriyet!...

Divandan anide fırlayıp Yejovu omuzlarından yakaladı Foma:

— Dayan!... -diye kükredi-. Paramparça et herşeyi!...

Ateş saçan gözlerini arkadaşının gözlerine dikip başını başına doğru eğerek, boğgunluk ve hüzün dolu bir sesle inledi sonra:

— Oh Nikolka!... Sana nasıl acıyorum bilsen... Nasıl acıyorum sana!... Ve söylemeye gücüm yetmiyor!

Yejov, onu itmeye çabalayarak haykırdı:

— Ne oluyorsun sersem? Ne coşuyorsun öyle durup dururken!...

Foma'nın bu umulmadık atılımı ve garip sözleri, onu önce şaşırtmış, sonra da sarsmıştı.

Foma ise, bunun farkında olmaksızın, kısık bir sesle devam ediyor; ve bu kısık ses, daha da yoğun bir inandırıcılık kazandırıyordu söylediklerine:

— Ah dostum ah!... -diye inliyordu şimdi-. Yaşayan bir adamsın sen, pırıl pırıl bir adam: Niçin koşuyorsun mahvına?

— Kim! Ben mi?... Ben mi mahvıma koşuyorum? Yok öyle bir şey!...

— Ah dostum! Hiç kimseye açılma sakın! Hiç kimseye hiçbir şey söyleme! Kim dinler seni, kim anlayabilir ki? Sadece ben dinler, ve ben anlarım...

Yejov, etine çuvaldız batırılmış gibi sıçrayıp gerileyerek öfkeyle haykırdı:

— Sittirol git karşımdan ahmak!...

Ama Foma, müthiş bir hüzün ve dayanılmaz bir içtenlikle devam ediyordu:

— Konuş! Konuş dostum! Söyle bana.... Yalnız bana söyle!... Senin sözlerini gereken yere ancak ben ulaştırabilirim... Ancak ben anlarım çünkü senin dediklerini... Ve nasıl yakıp kavuracağın insanları o sözlerinle, göreceksin! Sabret biraz!... Elbet fırsat düşecek, onun da sırası gelecektir!...

Yejov, sırtını duvara yaslamış, histerik bir sesle:

— Defol buradan!... -diye bağırmaktaydı.

Öfke ve korkudan şaşkın ve bitkin bir halde, sırtını duvara vermiş, Foma'nın kendisine doğru uzanmış kollarını kocaman jestlerle uzaklaştırmaya çırpınıyordu.

Tam o sırada oda kapısı açıldı, ve siyahlara bürünmüş bir kadın belirdi eşikte. Çehresi hiddetten altüst olmuştu kadının. Başını arkaya doğru atıp kolunu Yejov'a doğru kaldırarak, ıslık çalan bir sesle:

— Nikola Matveyiç!... -diye haykırdı-. Özür dilerim ama bu kadarı da fazla! Dayanılmaz buna, imkânsız! Hiç kimse dayanamaz!... Vahşi hayvan çığlıkları geliyor odanızdan... Her gün, her gün davetliler geliyor... Polis geliyor... İmkânı yok dayanıl-

maz!... Benim de sinirlerim var, Nikola Matveyiç... Lütfen yarın boşaltın evimi... Çölde yaşamıyorsunuz, etrafınızda bir alay insan var! Ve herkesin ihtiyacı var dinlenmeye... başını dinlemeye... Yarın sabah lütfen, hemen yarın sabah...

Hızlı hızlı konuşuyordu kadın, sözlerinin çoğu ıslık haline girip kayboluyordu, özel bir hiddetle haykırdığı kelimeler anaşılıyordu sadece... Ve boynunu sarınış olduğu örtünün uçları, iki küçük boynuz gibi kafasının üzerinde yükseliyor, çenesinin her oynayışında havaya zıplıyordu...

Foma, bu sinir küpü gülünç görüntü karşısında, kendini divana bıraktı.

Yejov ayakta kalmış; kadının sözlerini, büyük bir dikkatle ve arada bir alnında biriken terleri kurulayarak, sonuna kadar dinlemişti...

Kapıyı çarpıp çıktıktan sonra bile bağırmaya devam ediyordu kadın:

— Söylemedin, demeye kalkmayın sakın! Yarın hemen! Rezalet olsun istemiyorsanız, lütfen yarın!

Kapıya doğru aptal aptal bakarak:

— Hay allah kahretsin!... -diye fısıldadı Yejov.

Foma da şaşırmıştı neye uğradığını:

— Amma da sert bir ev sahibesiymiş, yahu!... -dedi.

Omuzlarını silkti Yejov, titreyen adımlarla masaya yaklaştı, yarısına kadar votka doldurdu bir çay kupasına, bir dikişte yuvarladı içkiyi, ve başını eğip masaya ilişti. Bir süre sessiz kaldılar. Sonra Foma ürkek bir sesle:

— Nasıl oldu bu iş, bir türlü anlayamadım!.. -dedi-. Göz açıp kapamaya kalmadan sağnak gibi indi mübarek!

Başını yavaş yavaş kaldırdı Yejov, öfkeden şaşılaşmış gözlerle Foma'ya bakarak, boğulur gibi:

— Sen!... diye haykırdı-. Sen sus!... Allah belanı versin senin!... Yat ve zıbar! Ve uyu!... Canavar!... Kâbus mu nesin!...

Yumruğunu kaldırmış, Foma'yı tehdit ediyordu. Sonra bir bardak daha votka doldurdu kadehine, onu da bir dikişte boşalttı.

Birkaç dakika sonra Foma soyunmuş, divana uzanmıştı; Yejov'u seyrediyordu gizliden. Masaya oturmuştu Yejov, hareketsizdi; kırık bir kukla gibiydi. Yere dikinişti bakışlarını, dudakları kıpırdıyordu sadece... Ve Foma, şaşınlık içindeydi: Yejov'un niçin kendisine hiddetlendiğini kavrayamıyordu bir türlü. Evden atıldığı için olması gerekti bu! Çünkü bağıran Foma değil, o olmuştu...

Yejov, dişlerini gıcırdatarak, fısıltı halinde söylenmeye devam ediyordu:

— İblis! Pis Şeytan!...

Foma ürke ürke başını yastıktan kaldırıp baktı. Derin ve gürültülü bir iç çekerek, kolunu votka şişesine doğru uzattı Yejov yeniden... O zaman Foma, alabildiğine yumuşak, tatlı bir sesle:

— Çıkıp bir meyhaneye gitsek çok daha iyi olurdu!... -dedi-. Vakit o kadar geç değil henüz...

Yejov bir süre boş gözlerle baktı arkadaşına, sonra da başını kaşıyarak garip bir gülüşle gülmeye koyuldu. Nihayet kalktı masadan, ve Foma'ya kısaca:

— Giyin!... -dedi.

Foma'nın divanda beceriksizce debelenerek doğrulmaya çalıştığını görünce de, kudurgan bir sabırsızlıkla haykırmaya başladı:

— Çabuk ol hadi, kımılda biraz! Baş belası!...

Barışçı bir gülümseyişle:

— Küfretme ne olur!... -dedi Foma-. Zavallı bir kadının miyavlayacağı tuttu diye, öfkelenmeye değer mi canım?...

Yejov şöyle bir baktı ona, yere bir balgam attı; ve ipincecik, tiz bir kahkaha savurdu...

XIII

Yeni gemisinin provasında ayakta bekleyen İlya Yefimoviç Kononov, sevinçten ışıl ışıl parlayan gözlerini davetlilerin üzerinde gezdirerek:

— Herkes tamam, sanırım? -dedi önce.

Sonra da kırmızı ve mutlu ablak yüzünü gökyü-

züne doğru kaldırıp, kaptan köprüsünün üzerinde emre hazır bekleyen kaptana bağırdı:

— Hadi Petruka!...

— Derhal!...

Dazlak kafası göründü kaptanın; bakışlarını gökyüzüne çevirip hararetle ıstavroz çıkardığı görüldü sonra. Ve nihayet elini kalın siyah sakalının üzerinde gezdirerek öksürdü ve hareket emrini verdi.

Davetliler, kaptanı örnek alıp ıstavroz çıkarmaya koyulmuşlardı. Kısa bir an, bir siyah kuş sürüsünün uçuşunu andıran bir kasket ve şapka yığını havalandı boşluğa. Kononov büyük bir heyecanla:

— Tanrım sana şükürler olsun!... -diye haykırdı.

İkinci emrini de verdi kaptan; ve koca «İlya Muromets» derin bir iççekişle iskeleye kalın bir beyaz buhar bulutu savurarak, bir kuğu gibi geniş bir daire çizip, akıntıya karşı ilerlemeye başladı.

Uzun boylu, zayıf ve yakışıklı bir adam olan ticarî müşavir Lup Reznikov, sınırsız bir hayranlık içinde:

— Hareket etti bile işte!... -dedi-. En ufak bir sarsıntı geçirmeksizin! Raksa koyulan genç bir kadın gibi!

Katedral mallarının yönetim kurulu üyesi ve şehrin en tanınmış, en büyük tefecisi olan çiçekbozuğu suratlı, çökük omuzlu Trofim Zubov, sofuca göğüs geçirip mırıldandı:

— Gemi değil, Tanrının müjdeci kuşu!...

Gün karanlıktı: Sonbahar bulutlarıyla baştanbaşa kaplı olan gökyüzü suda yansıyor ve bir kurşun rengi veriyordu ırmağa. Yeni boyanmıştı vapur; ırmağın tek renkli zemini üzerinde, kocaman parlak bir leke halinde ilerliyordu. Bacasından yükselen siyah duman, koyu bir bulut gibi dalgalanıyordu havada. Pervane kanatları açık kırınızı, davlumbazları pembe, teknesi beyaz gemi, suları kolayca yararak kıyıya doğru savurmaktaydı. Lumbuz ve pencere camları, kazandığı zaferden memnun bir kumandanın gülümseyişiyle gülümser gibi, ışıldıyordu.

Kononov, şapkası elinde, konuklarına doğru derin bir selamla eğilerek:

— Baylar!... -dedi-. Şerefli konuklar!... Tanrının hakkını Tanrıya vermiş sayılırız artık; şimdi müsaade ederseniz, müzisyenler de Sezar'ın hakkını Sezar'a verecekler!

Ve davetlilerin cevabını beklemeksizin, elini ağzına boru yapıp haykırdı:

— Müzik «Ünün sonsuz olsun!»u çal!...

Derhal marşa girmişti askerî mızıka.

Ve ticaret bankası müdürü Maker Bobrov, parmaklarıyla kocaman göbeğinin üzerinde tempo tutarak, tatlı bir bas sesiyle söylemeye koyuldu:

Ünün sonsuz olsun, sonsuz olsun Çarımız!
Bum! Bum Bum!

Koca bir yığın halinde sıkışmış bekleyen davetlilerin arasına dalmıştı Kononov:

— Rica ederim, sofraya buyurun baylar!... -diyordu-. Lütfen sofraya! Ve kusura bakmayın... Çam sakızı çoban armağanı cinsindendir soframız!... Buyurun efendim, buyurun lütfen...

Otuz kadardı davetliler. Hepsi de mahallî ticaret âleminin en sağlam, en önde gelen servetlerini temsil ediyordu. En yaşlıları, kafaları dazlak, ya da saçları ağarmış, eski moda redingot giymiş, başlarına kasket geçirmiş, ayaklarına çizme çekmişlerdi. Ama sayıları pek kabarık değildi. Yaylı silindir şapkalar, kısa çizmeler ve günün modasına uygun jaketler baskın çıkıyordu kalabalığın içinde. Kononov'un ısrarlı ricaları üzerine arka güverteye doğru yönelmekteydiler. Üzeri çerez ve meze yüklü masalar kurulmuştu orada...

Lup Reznikov, Yakob Mayakin'le kolkola yürüyor; ve onun kulağına eğilmiş, birşeyler fısıldıyordu; dikkatle dinliyor ve kibarca gülümsüyordu Mayakin...

Vaftiz babasının uzun ve gürültülü bir teşvik seansından sonra törene sürüklediği Foma, hiç hazzetmediği bu kişiler arasında yoldaşsız kalmış ve suratını asıp bir köşeye çekilmişti... Soluktu yüzü. Son iki gün boyunca Yejov'la sabahtan akşama kadar içmişlerdi; ve şimdi, içkili gecelerin sabahında o kor-

kunç başağrısı kemiriyordu başını... Bu ciddi adamlar topluluğu içinde müthiş sıkılıyordu; vızıltı halindeki sesler, bandonun gümbürtüsü ve geminin uğultusu da ayrıca öfkelendiriyordu onu.

Başağrısından bir an önce kurtulmak istediği kadar, vaftiz babasının niçin bugün kendisine karşı bu derece tatlı davrandığını ve niçin onu buraya, şehrin en büyük tüccarlarının arasına sürüklediğini; hem dinî törene, hem de ziyafete katılması için hangi sebeple yalvarır gibi ısrar ettiğini bilmek ihtiyacıyla kıvranmaktaydı...

Gemiye geç gelmiş ve dinî töreni uzaktan, tüccarların arkasından izlemişti.

Tören boyunca hepsi de sofuca bir sessizlik içindeydiler; derin bir iman dalgalanıyordu çehrelerinde; görülmedik bir şevkle, sık sık içlerini çekerek, arada bir yerlere kadar eğilip yaşlı gözlerini gökyüzüne doğru kaldırarak dua ediyorlardı. Ayrı ayrı hepsine bakıyordu Foma; ve her biri hakkında bildiği şeyleri hatırlıyordu.

Örneğin Lup Reznikov, bir genelev işletmecisi olarak ticaret hayatına atılmış ve birdenbire zengin olmuştu. Müşterilerinden birini, zengin bir Sibiryalıyı kendi elleriyle boğduğu söylenirdi şehirde... Zubov gençliğinde köylülerden iplik alıp satmış ve iki kere iflas etmişti... Kononov, bundan yirmi yıl önce, kundakçı olarak mahkeme karşısında boy göstermişti; ve bugün de hakkında, küçük çocukları sefahate teşvikten açılmış bir kovuşturma vardı... Onunla birlikte aynı suçtan, ve üstelik sabıkalı kaydıyla, Zahar Kirillov Robustov da mahkeme huzurunda sabırsızlıkla beklemekteydi. Bodur, ablak suratlı, açık mavi gözlü, büyük bir tüccardı Robustov... Bu kadar insan arasında, Foma'nın hakkında pislik işitmediği bir tek adam yoktu, sözün kısası.

Hepsi de, biliyordu ki, her geçen yıl gemilerinin sayısını arttıran Kononov'un başarısını kıskanmaktadır... Aralarında çoğu, birbirlerine kanlı bıçaklı birer düşmandı; ve hepsi, kâr mücadelesinde, birbirlerine karşı fırsatçı ve amansızdılar; ayrıca her biri, bir ötekinin bütün kötülük ve namussuzluklarını ezbe-

re biliyordu... Ama işte şu anda, mutlu bir kumandan edasıyla ortalıkta çalım satan Kononov'un çevresinde yekpare bir kara kitle halinde toplanmış bulunmaktaydılar. Ayakta, bir tek adam gibi soluk alıp veriyor, sessiz ve saygılı duruyorlardı. Görünmez ama sağlam bir duvarın içindeydiler sanki. Foma'yı onlardan uzağa iten ve ürküten bir duvar...

— Sahtekâr alayı!... diye geçirdi içinden.

Yavaş yavaş kendini toparlıyordu.

Yeniden baktı onlara: Alçak sesle öksüren, iç çeken, istavroz çıkaran, yerlere kadar eğilen ve din adamlarının etrafında halkalanan bu topluluk, siyah mezar taşlarından kurulu sarsılmaz bir duvar gibiydi...

— Komedi oynuyor bu reziller!... diye bağırıyordu için için Foma.

Yanında, eğri büğrü, kambur vücuduyla Pavlin Gusçin duruyordu. Daha dün, yarı çılgın kardeşinin çocuklarını sokağa atmıştı Gusçin; ve işte bugün; tek gözünü göğe dikmiş, titreyen bir mümin sesiyle fısıldıyordu.

— «Tanrım! Öfken suçlamasın beni, hiddetin cezalandırmasın...»

Ve Foma, bu adamın sarsılmaz ve derin bir imanla Tanrıya yalvardığını hissediyordu.

— «Dedelerimizin Tanrısı, kölen Nuh peygambere dünyayı kurtarsın diye gemi yapmayı öğreten Efendimiz...» diyordu papaz kalın sesiyle.

Ve gözlerini gökyüzüne kaldırıp kollarını boşluğa doğru uzatarak devam ediyordu:

— «... bu gemiyi de esirge; bir iyilik ve barış meleği yolla bu gemiye; ve üzerinde yolculuğa çıkacak olanları koru...»

Bütün tüccar takımı, tek bir kol hareketiyle istavroz çıkarmıştı bu sözler üzerine; ve hepsinin yüzünde, duanın kudretine olan iman duygusu dile gelmekteydi...

Bütün bunlar zihnine âdeta kazılıyordu Foma'nın; Tanrının iyiliğine bu derece sarsılmaz bir imanla inanan bu kimselerin, insanlara karşı niçin bir o kadar zalim olduklarını anlayamıyordu bir türlü.

Vakur tavırlarını, kendilerine olan güvenlerini, sevinç taşan yüzlerini görüp yaygara seslerini, taşkın kahkahalarını işittikçe büsbütün zıvanadan çıkıyordu...

Çerez yüklü masaların önüne kurulmuşlardı işte; etrafı salata ve iri yengeçlerle süslenmiş dev bir mersin balığını ağızlarının suyu akarak seyrediyorlardı.

Trofim Zubov, peçetesini yakasına geçirirken, zevkten süzülmüş gözlerle dev balığa bakıyor, ve masa komşusu uncu Yuşkov'a ağız şapırtılarıyla karışık:

— Yona Nikiforiç!... -diyordu-. Şuna bak: Balık değil, balina!... Tam senin boyuna göre bir kılıf çıkar bundan, ne dersin? Bacağın çizmeye girer gibi rahatça girerdin içine, ha?

Ve ufak tefek tombul Yona, komşusunun savurduğu kahkahaya aceleci bir gülümseyişle cevap verip, kısacık elini taze havyar dolu bir gümüş tabağa uzatıyordu. Önünde sıralanmış şişeleri devirmek korkusuyla titremekteydi eli.

Kononov'un tam karşısında duran sehpanın üzerinde, Polonya'dan özel olarak getirttiği küçük bir votka varili yükselmekteydi. Yalağı andıran geniş bir tabağın içinde istiridyeler uzanmış yatıyor; ve kule şeklinde sıvanmış rengârenk bir kaz ciğeri ezmesi, masanın ortasında, bütün yemeklere hükmediyordu.

Kononov, dört bir yanına çığlıklar atarak ikramda bulunmaktaydı şimdi.

— Rica ederim buyrun baylar!... -diyordu-. Herkes kendi servisini kendi yapsın lütfen efendim!... Böylece hem vakit kaybetmez, hem de en beğendiğimiz şeyleri atıştırmış oluruz... Ben hepsini bir araya getirdim, istediğinizi buyrun siz... Kendi öz yemeklerimizle yabancı yemekleri içiçe olsun istedim!... Salyangoz arzu eden var mı efendiler? Ya şu ufacık yengeçlere ne buyurulur? Hindistan'dan geldiği söyleniyor bunların!...

Zubov, sofra komşusu Mayakin'e dönmüş, fikir yürütmekteydi bu arada:

— «Gemi duası» bir ırmak römorkörüne uygun düşmüyor! Daha doğrusu, uygun düşmemekten çok, tek başına yetersiz kalıyor!... Böyle bir ırmak gemisini, içindeki tayfaları da hesaba katarak, bir eve benzetmek daha doğru olmaz mı?... Sen bir şey içmiyor musun kuzum?

— Şarabı pek canım çekmiyor bugün, kimyonlu votka ver bana biraz... diyordu Yakob Tarasoviç.

Masanın öbür ucunda ve kendi halinde, alçakgönüllü, âdeta utangaç birtakım kimselerin arasında oturmakta olan Foma, ihtiyarın kesin bakışlarını her an üzerinde hissetmekteydi.

— Rezalet çıkarmamdan korkuyor!... -dedi kendi kendine.

Armatör Yaçsurov'un sesi kısılmıştı ama gene de bağırıyordu:

— Dostlarım!... -dedi-. Sofrada ringa yoksa, ağzıma bir lokma yemek girmiyor, inanır mısınız! Mutlaka ringayla başlayacağım yemeğe... böyle yaratılmışım ben, çaresi yok!

— Bandocular! «Acem Marşı»nı çalın!...

— Yok canım!... «Şanlı şerefli»yse çok daha iyi...

— «Şanlı şerefli» olsun öyleyse...

Makinaların soluğu ve pervanelerin uğultusu, müziğin nağmeleri içinde eriyerek, kış fırtınalarının vahşi türküsüne benzer bir nağme meydana getiriyordu şimdi. Flütün ıslığı, klarnetlerin net çığlığı, basonların öfkeli böğürtüsü ve davulun gürüldemesi, suyu döven çarkların boğuk ve yeknesak gürültüsüne karışarak, çevrintiler halinde havaya yayılıyor, insan seslerinin uğultusunu bastırıp bir kasırga gibi geminin arka tarafına hücum ederek, konukları, avaz avaz bağırarak konuşmaya zorluyordu. Zaman zaman geminin ıslığı çınlıyordu ortada; ve böğürtüler, ulumalar, çığlıklar korosu içinde birden yükselen bu ıslık, bir öfkeli tiksintiyi dile getirir gibiydi...

— Peki ama neden benim poliçeme muamele yapmadın, söyle... -diye haykırıyordu birisi, cırtlak sesiyle-. Ölünceye kadar unutmayacağım bunu, ölünceye kadar!

Bobrov'un davudî sesi:

— Yeter!... -diye gümbürdüyordu-. Hesaplaşmanın tam sırasını buldunuz!...

— Dostlar! Şimdi bir nutuk ister bu tören!...

— Müziği kesin bakalım!

— Bankaya kadar gelirsen, anlatırım neden muameleye koymadığımı...

— Susalım lütfen! Bir nutuk!...

— Müzik susun!

— «Kırlarda çayırlarda»yı söyleyelim hep bir ağızdan!...

— «Yosmam Angot» çok daha güzel!...

— Şarkı falan yok artık! Yakov Tarasoviç konuşacak şimdi...

— Buna Strasbourg kaz ciğeri diyorlar azizim...

— Nutuk! Nutuk!...

— Kaz ciğeri mi? Hiç de benzemiyor... ama gene de bir lokma alıp tadına bakacağım!

— Tarasiç! Başla ne olur nutka...

— Dostlarım! Bu ne telaş!

— «Güzel Helena»da, azizim, çırılçıplak çıkıyordu sahneye desem, yeridir!...

Gürültüyü bir bıçak gibi yarıp bastıran bu ince ve heyecanlı ses, Robustov'undu.

— Ayıptır arkadaşlar!

— Tarasoviç, bozulma ne olur, konuş!

— Baylar, susalım lütfen! Yakob Tarasoviç bizlere birkaç kelimeyle hitap edecek!...

Ve tam bütün sesler kesildiği an, öfkeli bir ses yükseldi:

— Nasıl da çimdikliyordu beni, çapkın!...

Hemen ardından da, Bobrov'un, ortalığı inleten kalın sesi bastırdı:

— Nerede oldu bu iş?...

Gökgürültüsünü andıran bir kahkaha tufanı koptu. Ama çabucak dindi bu tufan; çünkü Yakob Tarasoviç Mayakin ayağa kalkmış, kafasının dazlağını okşayarak ve genzini temizler gibi hafif hafif öksürerek, dikkat isteyen ciddi bir bakışla tüccarları süzmeye koyulmuştu.

Kononov, durumdan alabildiğine memnun:

— Dostlarım!... -diye bağırdı-. Şimdi kulaklarımızı dört açalım artık!...

— Tüccar efendiler!... -diye başladı-. Öğrenim görmüş, bilgili kişilerin konuşmalarında hep yabancı bir kelime geçer: «Kültür» kelimesi... Sizlerle, işte bu kelime konusunda sohbet edeceğim bugün...

— Susalım lütfen!...

Sesini yükselterek devam etti Mayakin:

— Efendiler!... Gazetelerde durmadan biz tüccarlar hakkında yazılar çıkıyor: Bizler bu «kültür»den habersizmişiz, istemiyormuşuz onu, anlamıyormuşuz! Ve bundan dolayı da bizlere, vahşi diyorlar... Nedir peki bu «kültür»? Bu yaşamda «vahşi» sıfatına bürünmek ağırıma gittiğinden, geçenlerde bir gün, bu «kültür» kelimesinin muhtevasını incelemeye giriştim...

Bir an sustu Mayakin, gözlerini dinleyicilerinin üzerinde gezdirdi; sonra da zafer kazanmış bir kumandan gülümseyişiyle, kelimeleri teker teker telaffuz ederek konuştu:

— Araştırmalarım meydana çıkardı ki, bu kelime, «tapınma», «aşk», çalışmaya ve düzene karşı duyulan asil aşk anlamına geliyor! Tamam, dedim kendi kendime, şimdi oldu!... Demek ki kültürlü adam, çalışmayı ve düzeni seven.. toplu şekilde söyleyecek olursak.. hayatı düzene koymayı ve yaşamayı seven, kendi kendini ve hayatı değerlendirmeyi bilen adamdır... Güzel!

Yakob Tarasoviç, ürperir gibi olmuştu. Yüzündeki kırışıklar, gülümseyen gözlerden dağılan ışınlara ayrılıp dudaklarına doğru yönelmekteydi; ve sönmüş bir yıldızı andırıyordu dazlak kafası.

Tüccarlar, Mayakin'in ağzına dikmişti gözlerini; bütün çehrelerin hatları, dikkatle gerilmişti. Mayakin'in konuşmaya başladığı anki duruşlarında donup kalmış gibiydiler.

— Eğer böyleyse... ve bu kelimeyi, herhalde böyle anlamak gerekir... bizi kültürsüz ve vahşi olmakla suçlayan kişiler, üzerimize hakaret kusuyor demektir! Çünkü onlar, sadece kelimeyi seviyor, anla-

mını değil; oysa biz kelimenin kökünü, besleyici iliğini sevmekteyiz! Hayata hakiki bir aşkla bağlıyız çünkü biz, hayata tapınmaktayız! Onlar konuşmayı sever, biz iş görmeyi... Ve işte sayın tüccarlar, bizim kültürümüzün, bizim o sınırsız çalışma aşkımızın mükemmel bir örneği karşımızda duruyor: Volga! İşte anamız yerine geçen mübarek Irmak!... Suyunun her damlasıyla bu ırmak, şerefimize şeref katıp, bize yöneltilen küfürleri boşa çıkarabilir... Büyük Petro, Volga'ya ilk yelkenliyi indireli sadece yüz yıl oluyor efendiler; ve bugün, şu aynı ırmağın üzerinde binlerce buharlı vapur gidip geliyor... Kim yaptı bu gemileri? Tepeden tırnağa kara cahil olan Rus köylüsü! Bütün bu vapurlar, bu şalupalar kimin malı? Bizlerin. Kimden geldi bunları yapma fikri? Gene bizden!... Herşey bizim burada; bizim düşüncemizin, bizim o beğenmedikleri Rus aklımızın ve sınırsız çalışma aşkımızın ürünü!... Hiç kimse bizlere hiçbir alanda yardım etmedi, efendiler! Korsanları tek başımıza biz söküp attık bu Irmaktan; ve binlerce fersah boyunca binlerce vapuru biz geçirip donattık!... Volga'nın en güzel kenti hangisi? İçinde en çok tüccar olan kent!... Bu kentin en güzel evleri kimin? Gene tüccarların!... Kim fakir fıkarayı herkesten fazla gözetmektedir? Gene tüccarlar!... Çünkü kuruş kuruş biriktirip yüzbinlerce ruble olarak veren, tüccardır!... Tapınakları kuran kim? Biz!... Devlete en çok vergi ödeyen? Gene biz!... Efendiler!... Hayat düzenine duyduğumuz aşk uğruna çalışmaya en çok bağlı olanlar, hayatı ve düzeni en çok sevenler, sadece bizleriz! Ve bizi suçlayan da çıkmış, hakkımızda... müstehçen bir kelime savurmuştu burada) diyor! Desin varsın! Rüzgâr yapar söğütler; rüzgâr diner dinmez, onların uğultusu da diner... Ama söğütten ne sedye yapılır, ne de süpürge; hiçbir işe yaramaz bir ağaçtır söğüt! Ve gürültü çıkaranlar, aslında hiçbir işe yaramayanlardır!... Ne yapmış bizim yargıçlarımız bugüne kadar, hayatın nesini güzel kılmışlar? Bir bilen varsa, çıkıp söylesin!... Yok!... Buna karşılık bizim eserlerimiz ortada dikili duruyor!... Tüccar beyler! Sizlerde hayatın en büyük adamları-

nı, işlerine en uygun en müthiş emekçileri, bugüne kadar herşeyi yapıp yaratmış olan ve bundan böyle de herşeyi yaratmaya hazırlanan kahramanları görüyor ve yüreğimden sizler için taşan bütün sevgi ve saygıyla, o muhteşem, o cesur, o çalışkan Rus tüccar sınıfının şerefine kadeh kaldırıyorum! Ömrünüz uzun olsun! Anamız Rusya ile mutlu yaşayın! Hurraaaa!...

Mayakin'in titrek, keskin çığlığı, tüccarların kulakları sağır eden coşkun kükreyişine yol açtı. Şarap ve ihtiyarın nutkuyla aşka gelen bütün bu sarkık etli şişman gövdelerden, ortalığı inletip sarsan bir tek haykırış çıkmıştı.

Zubov, kadehini Mayakin'e uzatırken:

— Yakob!... -diye bağırıyordu-. Tanrının sesini veren borusun sen!...

Sandelyeleri deviren, masaya toslayarak yemeklerle içkileri birbirine geçiren tüccarlar almıştı Mayakin'in çevresini. Ellerinde kadehleri, coşkun ve mutluydular. Bazılarının gözlerinde yaşlar görülüyoru.

Kononov, Robustov'u omuzlarından yakalamış sarsarak:

— Konuşmak buna derler işte, ha!... -diyordu hayranlık içinde-. Büyük bir nutuktu bu! Çok büyük bir nutuktu!...

— Yakob! Gel de kucaklayayım seni!...

— Zafer kazandın bugün!

— Müzik!...

— Bando evet! «Acem Marşı» çalınsın!...

— Müzik falan istemez! Şeytan götürsün müziği!

— Bu nutuktan iyi müzik mi olur? Nasıl söyledim ha Mayakin?

— Biz tüccarların fazla bir şeyimiz yoktur... ama çalışan bir kafamız vardır!

— Yalan söyleme Trofim,, kendi adına konuşma!..

— Yakob! Ne yazık ki yakında öleceksin azizim! Ve ne kadar yazık olduğunu anlatmaya kelime bulamıyorum!...

— Ama ne muhteşem bir cenaze töreni yaparız onun için, ha!

— Baylar! Mayakin'in cenaze töreni için para toplayalım! Ben bin ruble veriyorum!

— Susalım lütfen! Sakin olalım!...

Tepeden tırnağa titreyerek yeniden söz aldı Mayakin:

— Efendiler!... -diye başladı-. Ve eğer bizler, hayatın ön sıralarını işgal ediyorsak, yurdumuzun hakiki efendileri bizsek eğer, bu da aslında köylü olduğumuzdandır!

— Çok doğru!

— Mükemmel! Devam et azizim, devam!

— Bırakın da konuşsun!...

— Katıksız Ruslarız biz ve bizden gelen herşey katıksız şekilde Rustur! Ve bu da demektir ki en hâlis, en faydalı, en vazgeçilmez ne varsa, ondadır...

— İki kere ikinin dört ettiği gibi doğru!

— Hem de nasıl!

— Bir yılan bilgeliği var ihtiyarda!

— Ve bir kuzgün sevimliliği!...

Tüccarlar, konuşmacıların etrafını sımsıkı sarmış, ışıldayan bakışlarla süzmekteydiler onu. Heyecandan artık nutuk dinlemeyecek hale geldikleri belliydi. Mayakin'in çevresinde seslerden örülü bir uğultu yükseliyor ve makinaların sesine karışan bu uğultu bir gürültü kasırgası halinde boğuyordu ihtiyarın sözlerini.

— Dansedelim!... -diye bağırıyordu birisi şevk içinde-. Bir Rus dansı çalsınlar hemen!...

Ve Yakob Tarasoviç, ırmağı göstererek:

— Bütün bunları biz yarattık!... -diye haykırıyordu-. Hepsi bizimdir! Hayatı kuran, biziz!...

Ve birden, bütün gürültüleri bastıran bir ses yükseldi:

— Siz mi? Koca bir puşt alayısınız siz!...

Bir kırbaç darbesi gibi şaklamıştı bu küfür. Herkes aynı anda işitmiş, ve bir an dilini yutmuşçasına susup kalmıştı. Küfredeni aradı bütün gözler; ve o birkaç saniye boyunca, makinaların iççekişinden, zincirlerin gıcırtısından başka hiçbir şey işitilmedi...

Kaşlarını çatarak:

— Kimdi o havlayan?... -diye sordu Kononov.

Reznikov, şöyle bir göğüs geçirdikten sonra kederli kırgın bir sesle mırıldandı:

— Rahat durmak denen şey yok mudur yani!

Endişe, merak, şaşkınlık ve öfke okunmaktaydı tüm çehrelerde. Hiç kimse ne yapacağını kestiremiyor, aptalca gözlerle yanındakine bakıyordu. Sadece Yakob Tarasoviç sakindi içlerinde, hatta üzücü olaydan memnun gözüküyordu... Ayaklarının ucuna basarak yükselmiş, boynunu uzatmış, masanın ucunda bir noktaya dikmişti gözlerini; ve orada güzel bir manzara seriliymiş gibi, bakışlarında garip bir ışıltı vardı.

Yona Yuşkov:

— Gordeyev... -dedi bir fısıltı halinde.

Ve bütün başlar, Mayakin'in bakmakta olduğu yere doğru çevrildi.

Karşılarında, elleriyle masaya dayanmış olan Foma dikiliyordu. Dişlerini göstererek, yuvalarından fırlamışçasına açık ve ateş saçan gözlerle süzüyordu tüccarları. Alt çenesi titremekte, omuzları ürpermekteydi. Masanın kenarına sımsıkı yapışmış parmakları, örtüyü tırmalıyordu durmadan.

Bir kurdunkini andıran bu gaddar çehreyi ve bu öfkeli duruşu gören tüccarlar, yeniden susup kalmıştı.

— Ne bakıp duruyorsunuz öyle gözlerini devire devire?

Sorunun ardından gene sunturlu bir küfür savurmuştu Foma.

Bobrov başını sallayarak:

— Kafayı bulmuş!... -dedi.

Reznikov fısıldadı:

— Niye çağırdılar sanki bunu buraya!...

Kononov ağır ağır:

— Foma İnyatiç... -diye başladı-. Rezalet istemiyorum!... Ama eğer... hani biraz.. başın dönüyorsa, hiç çekinme azizim.. git ambara ve rahat rahat uyu!.. Hadi bakalım dostum...

Gözlerini Kononov'un üzerinde durdurup:

— Kapat çeneni!... -diye kükredi Foma-. Bana laf söylemeye yeltenme sakın! Sarhoş falan değilim:

Buradakilerin içinde en az ben içtim! Anlaşıldı mı?

Hakaretin altında kıpkırmızı kesilmişti Kononov. Kekeleyerek sordu:

— Peki ama azizim, seni kim davet etti buraya?

Mayakin'in sesi yükseldi işte o vakit:

— Ben getirdim onu!...

— Yaa!... O zaman mesele yok tabii... Özür dilerim Foma İnyatiç... Ama mademki getiren sensin Yakob, yatıştırmak da sana düşer, öyle değil mi?... Yoksa, korkarım, pislik olacak!...

Foma susuyor ve gülümsüyordu. Tüccarlar da ona bakarak susmaktaydılar.

— Demek böyle Foma!... -diye başladı Mayakin-. İhtiyarlığımı bir kere daha lekeleyeceksin demek!...

Foma dişlerini göstererek:

— Sevgili babacığım!... -dedi-. Daha hiçbir şey yapmış değilim; bu bakımdan, öğüt vermeniz için vakit henüz pek erken... Sarhoş değilim bakın: İçki içmediğim gibi, söylenen herşeyi cankulağıyla dinledim... Sayın tüccarlar! Size bir nutuk çekmeme müsaade ediniz! Hepinizin sevip saydığınız vaftiz babam konuşmuş bulunuyor... şimdi de biraz vaftiz oğlunu dinleyin bakalım...

— Yahu durdurmazsak sahiden nutuk çekecek!... -dedi Reznikov.

Sonra Foma'ya dönüp öğütlemek istedi:

— Konuşmak neye yarar ki? Eğlenmek için geldik buraya...

— Hakikaten bırak şu nutuk çekmeyi bir yana Foma İnyatiç...

— Bir kadeh içsen çok daha iyi edersin...

— Hadi hep birlikte içelim! Hey gidi Foma hey! Yiğit babanın yiğit oğlu olur demişler!...

Foma, masanın gerisine çekilmiş, doğrulmuş, hep gülümseyerek söylenenleri dinlemekteydi. Bütün bu yaşını bulmuş insanlar arasında en genci ve en yakışıklısıydı Foma. Redingotunun sımsıkı sardığı biçimli gövdesi, bütün bu göbekli yağ tulumu yığınından daha ilk bakışta seçilip ayrılıyordu. İri gözlü yağız çehresi, bütün bu kızarmış, şişkin ve sarkık suratlardan çok daha taze ve çok daha düzgündü...

Yaltaklanmaları bir süre dinledikten sonra göğsünü ileri çıkarıp dişlerini sıktı, düğmelerini çözdü redingotunun, ve ellerini ceplerine sokarak, tehdit edici kesin bir sesle:

— Yaltaklanıp gönlümü almaya çabalayarak çenemi kapayamazsınız artık!... -dedi-. İster dinleyin, ister dinlemeyin, konuşacağım... Beni ırmağın ortasında kovamazsınız da...

Sonra omuzlarını yükseltip başını sallayarak, sakin bir sesle ekledi:

— Ve eğer içinizden biri bana dokunmaya kalkarsa, bilsin ki öldürürüm! İşte yemin ediyorum Tanrı katında! Öldürebildiğim kadarınızı, hiç bakmam, öldürürüm!...

Karşısında dikili duran kalabalık, rüzgâra sarsılan bi çalılık gibi ürpermiş; endişeli bir mırıltı yayılmıştı havaya.

Delikanlının çehresi kararmış, gözleri büsbütün irileşmişti şimdi...

— Yanlış hatırlamıyorsam, hayatı sizin kurnuş olduğunuz söylendi demin... en hâlis ve en gerçek şeyleri sizin yarattığınız...

Derin bir soluk aldı ve dile gelmez bir kinle baktı yüzlerine; ve karşısında sıralanan bütün çehreler, içlerine hava doldurulmuş gibi, şişkin gözüktü ona... Susuyordu tüccarlar; her biri biraz daha sokulup büzülmüştü yanındakine.

Arka sıralardan bir ses yükseldi:

— Ne diyor şimdi bu yahu? Kitabı Mukaddes'ten mi okuyor, yoksa kendi mi uydurup anlatıyor?

Başını sallayıp haykırdı Gordeyev:

— Ah namussuzlar sizi!... Ne yaptınız bakalım? Hayat falan kurmadınız siz, bir hapishane kurdunuz... Düzen getirmediniz insanları inim inim inleten zincirleri döktünüz... Bir cendereye soktunuz insanoğlunu; ve bakın, boğuluyor... ölüyor!... Birer canisiniz siz... Yaşamınızı insanların sabrına borçlu olduğunuzu anlamıyorsunuz değil mi bir türlü?...

Ellerini öfkeyle birbirine vurarak:

— Ne demek oluyor bu böyle!... -diye haykırdı Reznikov-. Bu türden sözleri işitemem ben!

Bobrov da bağırıyordu şimdi:

— Ayağını denk al Gordeyev! İyi şeyler söylemiyorsun...

Zubov'sa olgun bir adam edasıyla cıkcıklayarak:

— Bu türlü sözler... -demişti-. Vay vay vay vay!...

— Kapayın çenenizi!... -diye kükredi Foma.

Kan çanağına dönmüştü gözleri. Homurtular gittikçe artıyordu tüccarlar arasında...

Mayakin, sakin ve sinsi bir sele:

— Baylar!... -dedi.

Bir eğenin demir üzerindeki cızırtısı gibi cızırdıyordu sesi:

— Sizlerden âcizane rica ediyorum baylar. Karşı çıkmayın ona! Bırakın havlasın, eğlensin kendi kendine, döksün bütün pisliklerini ortaya sersin! Sözler hiçbir zaman adam öldüremez...

— Yoo, o kadar uzun değil!... -diye haykırdı Yuşkov.

Bu arada, Foma'nın yanıbaşında ayakta duran Smolin, okul arkadaşının kulağına eğilmiş:

— Yeter azizim!... -diyordu-. Neyin var senin, deliriyor musun yoksa?

Foma, öfkeyle parıldayan gözlerini ona dikerek kesin bir sesle:

— Sittir git burdan!... -diye haykırdı-. Git Mayakin'i yala gene, belki biraz daha kemik atar önüne!...

Smolin dişlerinin arasından ıslık çalarak uzaklaşmıştı. Ve tüccarlar birbiri ardından dağılmaya başlıyordu şimdi. Bu durum, Foma'nın öfkesini daha da arttırdı. Onları sözleriyle oldukları yere çivilemek istiyor, ama gereken kelimeleri bulamıyordu bir türlü.

— Hayatı kudunuz demek?... Kimsiniz siz aslında?... Ya haydut, ya da hırsızsınız...

Tüccarlardan birkaçı, Foma kendilerini çağırmış gibi dönüp baktılar... İpin ucunu yakalamıştı delikanlı:

— Kononov!... -diye bağırdı-. Küçük kızın duruşması ne vakit? Küreğe mahkûm olacaksın, unutma, ve şimdiden gülegüle! Gemi yaptırmana lüzum yok aslında senin: Sibirya'ya gidiş masrafını Devlet verecek!

Bir iskemlenin üzerine yığıldı kaldı Kononov; kan hücum etmişti yüzüne; önce yumruğunu göstererek bir tehdit savurdu, sonra da boğuk bir sesle:

— Tamam, işittim... -dedi-. Hatırlayacağım bunu!

Foma, Kononov'un altüst olmuş yüzünü, titreyen dudaklarını görünce, bu adamları vuracak en kudretli silahın hangi silah olduğunu artık kesinlikle anlamış bulunuyordu. Veryansına girişti:

— Hayat kurucuarına bak hele!... Gusçin, yeğenlerine sadaka verdiğin oluyor mu hiç? Arada sırada birşeyler at önlerine, hiç değilse günde bir kapik tosla; vakt ü zamanında onları çok soydun... Hey Bobrov! Niye metresin hakkında pis yalanlar uydurdun? Niye paramı çaldı deyip hapse attırdın kadıncağızı! Biktıysan, oğluna aktaraydın... ne çıkar yani! Oğlun şimdi nasıl olsa öbür metresinle fink atıyor, yoksa bilmiyor muydun?... Hadi canım sen de, koca domuz!... Sana gelince Lup, git yeni bir kerhane aç; güvercin yolar gibi yolarsın müşterilerini... Sonra da şeytanlar senin işini halleder, hahaha! Bu kadar sofu bir suratla sahtekâr olmanın zevki, eminim bambaşkadır!... Hani o öldürdüğün zavallının ismi neydi kuzum, Lup?...

Sözlerinin arasına kahkahalar katarak konuşuyor, konuşuyordu Foma; ve sözlerinin tüccarların yüreğine birer kurşun gibi saplandığını görüyordu... Biraz önce, ayırım yapmaksızın topuna birden söverken aldırış etmemişlerdi pek; ufak topluluklar halinde köşelere yığılmış ve Foma'ya hakir gören gözlerle bakınaya koyulmuşlardı. Bütün hareketlerinde alaycı, alçaltıcı bir yan hissediyor; ve sözlerinin, onları öfkelendirse bile, can evlerinden vurmadığını seziyordu. Ve öfkesini aşındırıyordu bu durum, saldırısının boşuna ve başarısız kaldığını anlıyordu... Ama her birine teker teker vurmaya girişir girişmez, dinleyicilerin tavrında ani ve tam bir değişme olmuştu.

Kononov, başına taş yemiş gibi iskemlesinin üzerine yığılıp kaldığında, kimi yüzlerde memnun gülümseyişler çarptı gözüne; ve birisinin, şaşkın ve onaylayıcı fısıltısını işitti:

— Bu doğru işte!... -diyordu ses.

Foma'yı asıl güçlendiren de bu ses olmuştu; her gözüne ilişene küfür ve hakaretlerini göğsünü gere gere sıralamıştı artık. Ve sözlerinin etkisini görünce de, sevinç kükreyişleri atarak devam etmişti. Sessizce ama dikkatle dinliyorlardı onu; bazıları yaklaşıyordu bile...

İtiraz edilmiyor değildi; ama bu itiraz çığlıkları kısa ve güçsüz çıkıyordu. Ve Foma, her yeni ismi bağırdığında bütün herkes susuyor; maskesi düşürülen yoldaşını göz ucuyla süzerek, hastalıklı bir sevinç içinde dikkatle dinlemeye koyuluyordu.

Bobrov şaşkın bir kahkaha atmıştı; ama gözleri sanki birer iğne olmuş, deliyordu Foma'yı... Lup Reznikov, beceriksiz küçük sıçrayışlarla soluk soluğa:

— Tanığımsınız!... -diyordu yanındakilere-. Katiyen affetmeyeceğim, hayır! Mahkemeye vereceğim... Ne demek efendim bu?...

Ve kollarını Foma'ya doğru uzatıp cırtlak bir sesle ötmüştü sonunda:

— Bağlayın şunu, tutun bağlayın!...

Foma kahkahalarla gülüyor:

— Beni bağlarsın ama hakikatı nasıl bağlayacaksın, pis yalancı!... -diye üsteliyordu.

Boğuk ve kırık bir sesle, uzun bir:

— **Güzeeeeel...** -çekmişti Kononov.

Mayakin'se durmadan kışkırtıyordu tüccarları:

— **Görün işte** efendiler!... -diyordu titrek sesiyle-. Bu olaydan ders almaya davet ederim sizi! Ne cins bir insan olduğunu kavramaya davet ederim!

Ve tüccarlar, birbiri ardından Foma'ya yaklaşıyorlardı; yüzlerinde öfke, merak, gizli bir memnuniyet ve korku vardı... Sofrada aralarında yer aldığı ağırbaşlı kişilerden biri, kulağına şöyle fısıldadı:

— Durmayın saldırın!... Tanrı sizi ödüllendirecektir...

— Rubustov!... -diye bağırıyordu şimdi Foma-. Ne gülüp duruyorsun öyle sen? Seni de kürek bekliyor! Kahkahalarının birazını da Sibirya'ya saklasan iyi edersin!...

Rubustov, bir sıçrayışta ayağa fırlayarak:

— Atalım, indirelim gemiden!... -diye ulumaya koyulmuştu.

Bu arada Kononov, kaptana sesleniyordu:

— Gerisin geri dön hemen!... Şehre!... Doğru valiye gideceğim...

Bir başkası da, heyecandan titreyen bilgiç bir sesle:

— Önceden tasarlanmış tam bir komplo bu!... -diyordu-. Ne diyeceğini ezberletmişler buna; iş çakılmasın diye de sarhoş etmişler!...

— Adıyla sanıyla bir isyandır bu, başkaldırmadır! Devlete isyandır, evet!...

— Tutup simsıkı bağlayalım şunu! Bağlayalım, olsun bitsin...

Foma, boş bir şampanya şişesini yakalayıp havada sallayarak:

— Hele bir deneyin!... -dedi-. Eşşek gibi dinleyeceksiniz beni...

Sözlerinin ağırlığı altında kıvranıp debelenen bu adamların manzarası karşısında sevinçten çılgına dönmüş ve yeniden sıralamaya başlamıştı isimlerle küfürleri; ve çevresindeki uğultu hemen dinmişti gene... Tanımayanlar, onaylayan bir merakla bakıyorlardı delikanlıya; hatta bazılarının yüzünde sevinçli bir şaşkınlık dalgalanıyordu...

Ak saçlı, pembe yanaklı fare gözlü ufak tefek bir ihtiyar, birden kalabalığa dönerek, ipincecik tatlı bir sesle:

— Bunlar, yürekten gelen sözlerdir!... -dedi-. İyi bir şey yapıyor bu genç! Katlanmamız gerekir... Peygamberlerin ağzına yaraşır cinsten bir suçlama bu! Ve burada hepimiz günahkârız! Hakikati gizlemek neye yarar ki...

Yuhalayarak susturdular adamı; hatta Zubov sırtına bir tokat da indirdi; ve kalabalığın arasına dalıp kayboldu ihtiyar...

Zubov!... -diye haykırdı Foma-. Bugüne kadar kaç kişiyi dilenciliğe düşürdün, söyle bakalım! Senin yüzünden kendini asan İvan Petroviç Makininov'u rüyanda gördüğün olmuyor mu hiç? Her pazar âyininde sadaka kutusundan on ruble aşırdığını söylüyorlar, ne dersin?

Bunu hiç beklemiyordu Zubov; kolu hâlâ havada

çivilendi kaldı olduğu yerde. Sonra acayip bir şekilde tepinip, incecik sesiyle öter gibi haykırdı:

— Yaaa! Bana da sataşıyorsun öyle mi? Bana da, ha... bana da demek!...

Ve yanakları şişti birden, Foma'yı yumruğuyla tehdit ederek:

— Dinsiz!... -diye öttü-. Tanrıyı inkâr ediyor! Gidip hemen piskoposu göreceğim!... Kürek cezası verecekler, görürsün o vakit dinsizlik etmeyi!...

Gemideki gürültü gittikçe artıyordu; ve Foma, hakaretleri altında kudurmuş, çaldırınış adamlara baktıkça, canavarları tepeleyen bir efsane kahramanı olarak görüyordu kendini...

Kıvranıyor, zıplıyor, birbirlerine birşeyler söyleyip dövünüyorladı. Kimisi kıpkırmızı kesilmişti öfkeden, kimisi sapsarıydı; ama hiçbiri üzerlerine yağan bu alay yağmurunu durduracak kadar güçlü değildi...

Reznikov, Kononov'u omuzlarından yakalamış sarsıyordu:

— Tayfalar!... -diye bağırıyordu-. Tayfa yok mu bu gemide?... İlya! Bizi gülünç duruma düşürmek için mi çağırdın yoksa buraya?

— Hem de bir tek sefil acemi çaylağın önünde! -diye mırıldanmaktaydı Zubov.

Yakob Tarasoviç Mayakin'in etrafını koca bir kalabalık sarmıştı şimdi; sözlerini öfkeli baş sallayışlarla pekiştiren ihtiyarın alçak sesle anlattıklarını dinliyorlardı.

Robustov, avazı çıktığı kadar bağırarak:

— Yakob, birşeyler yap ne olur!... -diyordu-. Hepimiz tanığız, vakit kaybetme!

Ve Foma devam ediyordu:

— Hayatı falan kurmadınız siz, hayır! Bir süprüntü çukuru açtınız!... Bir çamur gölü yarattınız o kadar!... Çürümüş bir leş kokusu yapılır iş âleminizden!... Vicdanınız var mı sizin? Tanrıyı hatırlıyor musunuz hiç? Bir meteliklik değer verdiğiniz yoktur ki Tanrıya! Vicdanınıza gelince, içinizden sürüp çıkarmışsınız! Söyleyin nereye sürgün ettiniz vicdanınızı?... Sömürgenler! Başkasının gücüyle yaşıyor,

başkalarının elleriyle çalışıyorsunuz!... O hayâsızca övünerek çevirdiğiniz işler, nice gözyaşı akıttı bilir misiniz?... Cinayetlerinizi cehennemde bile ödeyemezsiniz namussuz alçaklar!... Ateşte değil, kaynar leş kazanlarında yakacaklar sizi; yüzyıllar boyunca işkence edecekler, gene arınmayacak günahlarınız!...

Müthiş bir kahkaha savurdu burada; ellerini beline koyup başını arkaya yıkmış, sarsıla sarsıla gülmeye koyulmuştu.

Aynı anda birkaç tüccar, aralarında çabucak göz kırpıp anlaşarak üzerine çullandılar hep birden; ve şişman gövdelerinin olanca ağırlığıyla ezdiler Foma'yı. Yerde bir debelenme başlamıştı şimdi...

— Düştü!... -diye bağırdı birisi.

Foma boğuk bir sesle hırıldayarak:

— Şimdi de ispat ettiniz ne olduğunuzu!... -dedi.

Hepsi oraya üşüşmüştü bir anda; insafsızca tekmeliyor, boğuk boğuk bağırıyorlardı:

— Sürüyün yerde alçağı!...

— Kolunu tut kolunu!... Kaçırma sakın! Ay...

— Sakalından yakala!

— Vurma! Vurmayın!...

— Tamamdır işi!...

— Amma da güçlüymüş!...

Plastraya doğru sürüklediler Foma'yı; kaptan kamarasının önüne boylu boyunca yatırıp, elbiselerine çekidüzen vererek, alınlarındaki terleri kurulayarak uzaklaştılar...

Foma, mücadeleden bitkin, bozgunun utancıyla bir kat daha ezilmiş, üstü başı yırtılmış ve kirlenmiş bir halde, sessiz yatıyordu. Elleri ve ayakları peçetelerle sımsıkı bağlıydı...

Ve alay edilmek sırası ondaydı şimdi...

Zobov başladı.

Yaklaşıp delikanlının kaburgalarına bir tekme savurarak, öç alışın zevkiyle titreyen bir sesle sordu:

— Eeee yaygaracı peygamber, şimdi ne diyorsun bakalım! Babil'de esirliğin tadına bak biraz, nasılmış!...

Foma, boğuk bir sesle ve ona bakmaksızın:

— Bekle... -dedi-. Düzeleyim de sonra gör... Dilimi bağlayamazsınız ya!...

Ama anlamıştı artık hiçbir şey yapamayacağını, hiçbir şey söyleyemeyeceğini! Ve bu, elleri ayakları sımsıkı bağlı olduğu için değil; yüreğindeki ateş sonuna dek yanıp tükendiği içindi. Bomboş ve kapkaranlıktı ruhu şimdi...

Bu sırada Reznikof da gelmişti Zubov'un yanına; ve birbiri ardı sıra hepsi yaklaştı... Bobrov, Kononov, ve Yakob Mayakin'in başı çektiği küçük bir topluluk, alçak sesle konuşarak, arka güverteye doğru yöneldi.

Gemi son hızla şehre dönüyordu. Çarkların sarsıntısıyla, masaların üstündeki şişeler çarpışıp çınlıyor; ve bu inleyen titrek inildeyişi andıran sesi, bütün öteki gürültülerden çok daha açık şekilde işitiyordu Foma... Bir alay insan birikmişti baş ucunda; hepsi de küfür ve hakaret ediyordu.

Ama Foma, bir bulutun arkasından görür gibi görüyordu yüzlerini; ve sözleri, ona dokunmuyordu. İçinden, ruhunun diplerinde bir yerden, büyük bir acılık yükseliyordu. Büyüyor da büyüyordu bu acılık. Henüz tam olarak anlayamıyordu ama ne olduğunu, garip bir yalnızlık ve zillet hissetmekteydi...

— Düşün biraz şarlatan, kendini ne hale koydun!... -diyordu Reznikov-. Nasıl bir hayat süreceksin şimdi ha? İçimizden hiç biri, üzerine bir balgam atmaya bile tenezzül etmeyecek!

— Ne yaptım ben peki?... -diye mırıldanıyordu Foma.

Anlamaya çalışıyordu aslında. Tüccarlar, karanlık ve yekpare bir kitle halinde çevresindeydiler...

— Artık defterin dürüldü Foma... -diyordu Yasçurov.

Zubov alçak sesle homurdanıyordu:

— Görürsün sen, dur hele!...

— Çözün beni!... -dedi Foma.

— Başkaa?

— Vaftiz babamı çağırın öyleyse...

Tam o sırada Mayakin, kendiliğinden belirdi. Yaklaşıp durdu Foma'nın önünde, uzanmış yatan gövdeyi katı bakışlarla süzdü, sonra derin derin içine çekerek:

— Gördün mü Foma!... -dedi.

— Söyleyin de çözsünler beni!... -diye yalvardı delikanlı kırık bir sesle.

— Yeniden şamata çıkarmak istiyorsun, değil mi!... -diye cevap verdi vaftiz babası-. Olduğun gibi kal...

— Tek bir kelime dahi söylemeyeceğim... yemin ederim! Çözün beni, utanıyorum. Sarhoş falan değilim, görüyorsunuz ki...

Bir daha sordu Mayakin:

— Gürültü çıkarmayacağına yemin eder misin?

— Oh Tanrım!... -diye inledi Foma-. Ederim...

Ayaklarını çözdüler, ama elleri bağlı kaldı. Doğrulup kalktığında birer birer baktı herkese, ve acınacak bir gülümseyişle:

— Siz kazandınız... -dedi.

Vaftiz babasının kesin cevabı çınlattı kulaklarını:

— Biz daima kazanırız!

Elleri arkadan bağlı ve iki büklüm, hiçbir şey söylemeksizin, gözlerini kaldırıp kimseye bakmaksızın, masaya doğru yürüdü Foma. Daha küçülmüş ve zayıflamıştı. Alnına, şakaklarına düşüyordu dağılmış saçları. Gömleğinin göğüslüğü yırtılıp kirlenmiş ve yelekten dışarı fırlamıştı; takma yakası, dudaklarını kapatmaktaydı. Yakayı çenesinin altına indirmek için başını durmadan sallıyor, ama başaramıyordu bir türlü Ve saçları ağarmış ufak tefek bir ihtiyar geldi yanına, düzelmesi gerekeni düzeltti, gözlerinin içine baktı bir an delikanlının gülümseyerek:

— Sabretmek lâzım... -dedi.

Foma'yla amansızca alay etmiş olanlar; şimdi, Mayakin'in yanında suspus olmuş, soran gözlerle ihtiyara bakıyor, ondan birşeyler bekliyorlardı. Yakob Tarasoviç sakindi; ama gözleri, bu duruma yaraşmayacak şekilde ışıldıyordu...

Bir iskemleye çöküp göğsünü masaya yaslamış olan Foma:

— Bana votka verin!... -diye yalvardı.

Mayakin de karşısına oturdu vaftiz oğlunun. Delikanlının, şu iki büklüm haliyle, iyiden iyiye acıklı ve âciz bir havası vardı. Alçak sesle konuşuluyor-

du şimdi etrafında, gürültü etmemek istercesine ihtiyatla yürünüyordu... Ve bir Foma'ya, bir Mayakin'e çevriliyordu başlar...

Hemen vermedi votkayı ihtiyar. Önce bir süre süzdü Foma'yı; sonra yavaş yavaş bir bardağa içki doldurdu, ve tek kelime söylemeksizin kaldırıp delikanlının dudaklarına götürdü bardağı.

Foma içer içmez:

— Biraz daha!... -dedi.

— Tamam!... -diye cevap verdi Mayakin.

Bir an kesin bir sessizlik oldu. Herkese ağır gelen bir sessizlik... İnsanlar masaya, ayaklarının ucuna basarak yaklaşıyor ve yaklaşırken başlarını uzatıyorlardı Foma'yı görebilmek için...

Mayakin sordu nihayet:

— Gördün değil mi Foma? Anladın değil mi şimdi ne yaptığını?...

Alçak sesle konuştuğu halde, herkes işitmişti soruyu.

Başını sallamakla yetindi Foma, cevap vermedi.

Sesini yükseltip katılaştırarak devam etti Mayakin:

— Affetmeyecekler seni! Gerçi hepimiz Hristiyanız, ama affetmeyeceğiz... Bunu böylece bil...

Yavaş yavaş başını kaldırdı Foma, dalgın bir sesle:

— İyi ama, sizi aklımdan bile geçirmedim ki ben... -dedi. En ufak bir şey söylemedim ki sizin hakkınızda...

Eliyle vaftiz oğlunu işaret ederek, acılık dolu bir sesle:

— Alın işte!... -diye haykırdı Mayakin-. Görüyorsunuz değil mi?

Boğuk bir itiraz uğultusu yükseldi etraftan.

Ve Foma içini çekerek::

— Onun da önemi yok.. -diye devam etti-. Önemi yok! Hiçbir şeye yaramadı!...

Masanın üzerine doğru büküldü yeniden.

Sert bir sesle sordu vaftiz babası:

— Derdin neydi peki? Ne istiyordun?...

— Ne mi istiyordum?

Başını kaldırmıştı Foma, sırıtarak tüccarlara bakıyordu.

— Ayyaş kepaze, ne olacak!...

Foma öfkeyle atıldı:

— Sarhoş falan değilim!... İki küçük kadeh içtim, o kadar... Aklım tamamiyle başımda...

— Demek ki sen haklıymışsın Yakob Tarasoviç!.. -dedi Bobrov-. Oynatmış bu...

— Ben mi?

Bir çığlık halinde sormuştu bunu.

Ama ona dikkat eden yoktu artık. Reznikov, Zubov ve Bobrov, Mayakin'in kulağına eğilmiş, birşeyler fısıldamaya koyulmuşlardı... Sadece «vesayet» kelimesini işitebildi Foma... İskemlenin arkalığına yaslanarak doğruldu ve şaşkın rözlerini tüccarlara dikerek:

— Oynattığım falan yok!... -dedi-. Aklım başımda diyorum size... Ve ne istediğimi gayet iyi biliyorum... Hakikati söylemek istiyordum ben... Maskenizi yüzünüzden çekip gerçeği ortaya çıkarmak istiyordum...

Yeniden bir heyecana kapıldı ellerini büktü aniden kurtulmak için...

Bobrov onu omuzlarından yakalayarak:

— Rahat dur bakalım!... -diye bağırdı-. Tutun şunu biraz!

Acı bir sesle:

— Tutsunlar bakalım!... -diye mırıldandı Foma. Tutun bakalım...

— Rahat dur!... -diye tersledi sert bir sesle vaftiz babası.

Sustu Foma. Hiçbir sonuç vermemişti işte tüm yaptıkları; sözleri tüccarları sarsmamıştı hiç. İşte gene yekpare bir duvar halinde karşısındaydılar; ve onlar yüzünden hiçbir şey göremiyordu... Sakin ve kararlıydılar ona karşı; bir meczuba davranır gibi davranıyor ve gizli bir dolap çeviriyorlardı. Bu kurnaz ve heyecansız adamların karanlık kitlesi altında ezidiğini hissediyordu... Kendi gözünde de bu adamlara ne yaptığını ve bunu niçin yaptığını anlamayan bir yabancıydı şimdi. Dahası: Alçalmış his-

sediyordu kendini; kendi kendinden utanca benzer bir duygu vardı içinde... Boğazı kurumuştu. Göğsünü yarıp yüreğini kalın bir toz tabakasıyla örtmüşlerdi de sanki onun için böyle ağır ağır... onun için böyle düzensiz atıyordu!

Hiç kimseye bakmaksızın tekrar ediyordu durmadan:

— Hakikati söylemek istiyordum ben...

Mayakin tiksintiyle kesti onun sözünü:

— Budala!... -dedi-. Hangi hakikati söyleyebilirsin sen? Anladığın ne var ki!...

— Acıya katlanamaz hale gelmişti yüreğim... Dediklerimin hakikat olduğunu duyuyordum!

— Şu konuşmasına bakacak olursak aklını oynatmış olduğu açıkça görülüyor... -diye atıldı birisi.

Yakob Tarasoviç elini havaya kaldırarak:

— Hakikati söylemek herkese nasip olmaz... -buyurdu güven taşan sesiyle-. Hissediyormuş!... Aman ne güzel şey!... İnek de birşeyler hisseder kuyruğunu kesecek olursan... Gerekli olan anlamaktır asıl! Herşeyi anlamak! Düşmanını bile... Düşmanının rüyasında ne düşündüğünü tahmin ettiğin an, rahatça saldırabilirsin!...

Her zamanki gibi, dünya görüşünü açıklamaya kaptırmıştı kendini Mayakin; ama yenik düşmüş bir adama dövüş öğretilemeyeceğini tam vaktinde hatırladı ve sustu... Boş gözlerle baktı ona Foma, ve başını acayip bir şekilde sallamaya koyuldu...

— Beni rahat bırak... -diye yalvardı sonra inleyen bir sesle: Kazandınız işte! Daha ne istiyorsunuz?

Hepsi büyük bir dikkatle dinliyordu dediklerini; ve bu dikkatte düşmanca, sinsice bir yan vardı...

— Yaşadım... -diyordu Foma boğuk bir sesle-. Baktım çevreme... Yüreğimde bir iltihap toplandı... İşte o iltihabın patlayışıdır bu... Şimdi tamamiyle tükenmiş haldeyim... Bütün kanım damarlarımdan uçmuşçasına...

Yeknesak ve renksiz bir sesle konuşmaktaydı; daha çok hezeyanı andırıyordu bu konuşma tarzı...

Yakob Tarasoviç, gülmeye koyulmuştu şimdi:

— Yani bir ağız darbesiyle koca bir dağı ortadan kaldırmayı düşünüyordun öyle mi? Ancak bir pireyi ezmeye yetecek kadar öfke biriktirmiştin içinde ve bir ayıyla savaşmaya yöneldin? Zavallı!... Baban seni bu halde göreydi...

— Ama gene de... -diye başladı Foma birden yeni bir güç ve güven kazanan bir sesle... Ve gözleri yeniden ışıldıyordu: Ama gene de sizsiniz herşeyden suçlu olan! Berbat ettiniz hayatı... Elinize geçen her şeyi cüceleştirdiniz... Ve sizin yüzünüzden boğuluyor insanlar... sizin yüzünüzden!... Şu an söylediklerimi karşınızda güçsüz kalıyor ama hakikattir! Hepiniz cehennem mahkûmusunuz! lânet olsun hepinize...

Büzülüp kıvranıyordu iskemlesinde ellerini kurtarmaya çalışıyordu; sonra birden gözleri korkunç parıltılar saçarak haykırmaya başladı:

— Çözün ellerimi! Çözün diyorum!...

Daha sık bir duvar örüldü çevresinde tüccar çehreleri biraz daha sertleşti. Reznikov ciddi bir sesle:

— Gürültü yok!... -dedi-. Rezalet çıkarma boşuna! Nerdeyse şehre geleceğiz... Ne kendini güç duruma sok ne bizi utandır... Ne yapsan faydası yok çünkü: İskeleden doğruca deliler evine gideceksin...

— Evet!... -dedi Foma-. Demek böyle? Deliler evine yerleştiriyorsunuz beni demek?

Cevap vermediler. Yüzlerine teker teker bakıp eğdi başını.

— Rahat duracak olursan bağlarını çözeriz... -dedi birisi.

Foma tatlı bir sesle:

— Lüzum yok!- diye cevap verdi-. Benim için hepsi bir artık...

Ve sözleri yeniden bir hezeyan niteliği kazandı:

— Mahvoldum... biliyorum! Ama sizin gücünüzden dolayı değil... kendi güçsüzlüğümden dolayı... evet evet! Tanrının gözlerinde, sizler de birer solucansınız... Ve.. biraz sabır Gebereceksiniz sizler de... Ben kör olduğum için düştüm... Çok şey gördüm hayatta ben, ve onun için kör oldum... Puhu kuşu gibi tıpkı... Bir puhu kuşu hatırlarım çocukluğumda, bir

dere yatağında kovalayıp durduğum bir kuş... uçar ve her yere toslardı zavallı... Onu güneş kör etmişti... Oraya buraya çarpa çarpa düşüp öldü sonunda... Ve babam o zaman bana: «İnsanoğlu da böyledir işte» demişti... «Kimisi vardır, deli gibi oradan oraya atar kendini, her yerden yeni bir darbe yer, ve birazcık rahat etmek umuduyla önüne ilk çıkan uçuruma kendini koyuverir!...» Ooooh! Çözün ellerimi!...

Rengi sararmış, gözleri kapanmıştı, omuzları titriyordu şimdi. İskemlesinin üzerinde sendeledi birden, göğsünü masanın kenarına dayayıp uzandı ve anlaşılmaz birşeyler mırıldanmaya koyuldu.

Tüccarlar, anlam dolu bakışlar atıyorlardı birbirlerine. Bazıları da yanlarındakini dirsekleriyle dürtüyor ve sessiz bir baş işaretiyle Foma'yı gösteriyorlardı. Yakob Mayakin'in yüzü hareketsiz ve karanlıktı; taştan yontma bir heykel diyebilirdiniz...

Bobrov fısıldadı:

— Çözelim mi kollarını?

— Hayır... -diye cevap verdi Mayakin kısık bir sesle-. Burada bırakalım onu... Birimiz gidip bir araba bulur... ve doğru hastaneye!...

Arka güverteye yönelirken mırıldandı:

— Dikkatli olun... -dedi. Kendini suya atmasından korkarım, başka bir şeyden değil!

Mayakin'i bakışlarıyla izleyerek:

— Çocuğa acıyorum!... diye soludu Bobrov.

Reznikov suratını asarak itiraz etti:

— Kimsenin suçu yok ki bu işte... deli!

Başıyla Mayakin'i gösterdi Bobrov, ve fısıldadı:

— Yakob'un işi iş...

— Yakob'a ne olmuş ki?

— Ne demek ne olmuş!... Kimi vasi tayin edecekler, düşünsene bir?

Boğuk gülüşleri ve fısıltıları motorun solumasına karışıyor ve Foma'nın kulaklarına ulaşmıyordu. Hiç kımıldamaksızın, sönük gözlerle önüne bakıyordu Foma; sadece dudakları, belli belirsiz ürpermekteydi...

— Oğlu dönmüş, işittiniz mi,

— Bilirim o oğlanı. Perm'de karşılaşmıştım...

— Ne tür bir adam:

—Becerikli... Büyük bir iş kurdu Usolye'de.

— Desene ki, Yakob'un buna ihtiyacı kalmadı. Ve işin can alıcı yanı da bu!

— Ağlıyor bakın!

— Oooo!...

İskemlesinin arkalığına yaslanmıştı Foma, başı omuzlarına doğru sarkmıştı. Kapalıydı gözleri; ve gözkapaklarının ardında birbiri ardı sıra yaşlar süzülüyordu ve yanaklarından boylu boyunca inip bıyıklarının arasında kayboluyordu... Dudakları şiddetle titriyordu; ve gözyaşları, bıyıklarının ucundan göğsüne dökülüyordu. Susuyordu hep, ve hiç kımıldamıyordu; sadece göğsü inip kalkıyordu ağır ağır ve eşitsiz bir şekilde... Acıyla yer yer çökmüş, gözyaşlarıyla ıslanmış, dudaklarının ucu aşağıya doğru sarkmış bu solgun çehreye bir süre baktı tüccarlar; sonra da, hiçbir şey söylemeksizin, yavaşça uzaklaştılar...

Ve Foma, potlaç artıkları ve bulaşık tabaklarla kaplı masanın önünde, elleri arkasına bağlı, tek başına kalmıştı şimdi. Zaman zaman, şişmiş yorgun gözkapaklarını aralıyor; ve herşeyin devrilmiş, kırılıp parçalanmış olduğu masaya, sönük ve kahır dolu gözlerle bakıyordu...

Üç yıl geçti aradan.

Yakob Tarasoviç Mayakin, bu üç yılın ikinci yılında öldü. Bilincini yitirmemişti hiç, kendi kendinin aynı kalmıştı. Ve ölümünden birkaç saat önce, oğlunu, kızını, damadını çağırıp şunları söylemişti:

— Zengin ve rahat yaşayın evlatlarım! Yakob'un işi burada bitiyor, artık defolma zamanı geldi... Bakın: Ölüyorum, ama yıkılmış değilim... Tanrı, sevap defterime bunu da yazacaktır... Olsa olsa şakalarımla rahatsız etmişimdir âlicenaplığını; ama şikâyet ve iniltilerimle hiç rahatsız etmedim! Lütfun sayesinde, yüzüme gözüme bulaştırmadan yaşamayı becermiş olduğum için mutluyum Tanrım! Çocuklarım, elveda size... Âhenk içinde yaşayın... fazla felsefeye düşme-

yin sakın... Şunu unutmayın ki, günahtan sakınıp hiçbir iş görmeden sırtüstü yatanlar, ermiş olamaz... Ödleklik günahtan esirgemez insanı... ve hayatın anlamını bulmak isteyen, günahtan korkmaz... Tanrı onun hatalarını bağışlayacaktır... İnsanoğlunu, hayatı düzene koymakla görevlendirdi Tanrı... ama bizlere sınırlı bir zekâ ihsan eyledi; dolayısiyle de hesap sorarken fazla sert davranmayacaktır!... Çünkü O, esirgeyen ve bağışlayandır...

Kısa, ama son derece ıstıraplı bir can çekişmeden sonra ölmüştü.

Gemi olayında az zaman sonra Yejov kovuldu şehirden.

Ve şehirde yeni bir büyük firma kuruldu: «Taras Mayakin ve Afrikan Smolin» firması...

Bu üç yıl boyunca Foma'dan söz edildiğini işiten olmadı. Hastaneden çıktıktan sonra, Mayakin'in onu, Ural'larda bir yere, annesinin akrabalarının yanına yolladığı biliniyordu, o kadar.

Kısa bir zamandan beri şehrin caddelerinde yeniden boy gösterdi Foma. Yıpranmış, ezilmiş, yarı kaçık bir hali var. Hemen her vakit sarhoş. Bazen hüzünlü oluyor; kafadan sakatların o iç paralayıcı gülümseyişiyle gülümsüyor bazen de. Rezalet çıkardığı da oluyor, ama pek ender. Bir rahibenin yanında, avlu içinde ufak bir evde kalıyor...

Tanıyanlar, yani tüccarlar ve şehrin yerlileri demek istiyoruz, fırsat düştükçe dalga geçmekten geri kalmıyorlar. Yolda mı yürüyor örneğin, birden birisinin kendisine bağırdığını işitiyor:

— Âhir zaman peygamberi heyyy! Gel hele buraya, yaklaş biraz!

Öyle her zaman yaklaştığı olmuyor. Kaçıyor zaten insanlardan, insanlarla konuşmayı da sevmiyor. Ama şeytanın ayağı kırılıp da yaklaşacağı tutarsa, konuşma şöyle devam ediyor:

— Aslan peygambeeeer! Kıyamet nasıl kopacak, anlat bakalım!...

SON

GORKİ

FOMA

"Foma Gordeyev", Gorki'nin ilk ve en vurucu romanıdır. Kokuşmuş bir toplum düzenini şiddetle suçlayan bu eser için, aşk ve adalete susamış cömert yürekli bir insanın acı çığlığı denebilir.

Anlatılan olaylar, XIX. yüzyılın sonunda Volga yöresinde ve o zamanki Rusya'nın ticaret merkezi Nijni-Novgorod'da, kapitalizmin yaygınlaştığı ve zengin tüccar sınıfının o güne kadar eşi görülmedik bir yırtıcılıkla ve her türlü vasıtayı mubah sayarak ülkede egemenliklerini kurmaya çalıştıkları bir dönemde geçer.

Foma Gordeyev, hem servetinden, hem toplumsal çevresinden tiksinen, kötü bir dünyaya duyduğu kin ve insanlara beslediği sınırsız sevgi uğruna düşmeyi göze alabilen kimseyi temsil eder. Gorki, bu ilk romanında tam anlamıyla siyasi bir eser yazmak istemişse de, bu sınırlı amacın içinde kapalı kalamamış, insanî bakımından eşsiz bir roman çıkarmıştır ortaya.